VCD'de 'Cumhuriyetin Tanıkları' belgeseli (1)

popüler tarih

NTV populertarih@ntv.com.tr Haziran 2000 Sayı 1 1.500.000TL

Osmanlının marjinalleri

Çengiler Köçekler Hokkabazlar

İlklerin takımı

GALATASARAY

KRALIN ADAMLARINA NE OLDU?

"All The King's Men"

İNGİLİZ TELEVİZYONCULARIN ÇANAKKALE YALANLARI

ISSN 1302-6577

İçindekiler

Haziran 2000

KAPAK

38 **Kralın Adamları'na ne oldu?**
Geçen Kasım ayında İngiliz televizyonu BBC'de oynayan 'All The King's Men' adlı film Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale cephesinde geçiyor. Film, Türklerin esir aldıkları İngiliz askerlerini, başlarından vurarak öldürdükleri iddiası üzerine kurgulanmış... Oysa ne Osmanlı arşivleri ne de İngiliz kaynakları bu iddiayı doğruluyor.

6 Okurlardan
7 Editörden
10 Ayın tarihi
14 Basında bu ay
16 Medya
Bir hayat sona ererken
Geçen ay yayın hayatını tamamlayan LIFE dergisinin 64 yıllık öyküsünden kesitler.
Nuri M. Çolakoğlu

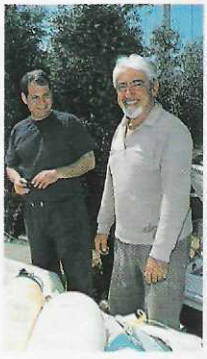
20 Tanıklık
'Çek Bakalım Cemal...'
Atatürk'ü fotoğraflayan son gazeteci Cemal Işın'ın ardından...
İskender Özsoy

24 Karakutu
Türk-İngiliz savaşını önleyen Mustafa Kemal ve Franklin Bouillon görüşmesinin ilginç ayrıntıları.
Kansu Şarman
26 Belge
Milletlerin karakteri
18. yüzyılda Avusturya köylülerinin gözüyle Avrupa'daki ulusları resmeden tablonun değerlendirilmesi.
İlber Ortaylı

30 Galatasaray
'İlk'lerin takımı
Bu yıl UEFA kupasını kazanarak bir 'ilk'i daha gerçekleştiren Galatasaray, 1905'ten bu yana birçok spor branşını ilk başlatan kulüp oldu.
Serhat Öztürk
34 Kavram
Vatan yahut siyasi şube
Türkiye'de 'siyasi suç' kavramı nasıl doğdu?
Gültekin Yıldız
44 Diplomasi
Blak Bey
Avrupa'ya karşı Osmanlı'yı savunan Blak Bey ve ailesinin bir asırlık öyküsü.
Orhan Koloğlu
48 Yıldönümü
Modern Türk seyyahları
1968 yılında Kısmet teknesi ile dünya turunu tamamlayan Sadun Boro, 30 yıl sonra aynı rotayı izleyen Uzaklar teknesinin kaptanı Osman Atasoy ile buluştu...
Osman Atasoy

54 Eğlence
Osmanlı Marjinalleri: Hokkabazlar
Yitik eğlence dünyamızdan çizgiler.
Necdet Sakaoğlu
71 Tartışma
10 Soruda Fatih ve Fetih
Erhan Afyoncu
78 Arkeoloji
Akdeniz usulü Kama Sutra
18. yüzyıldan bu yana gizlenen Pompei freskleri, ilk kez sergileniyor.
Aslı Kayabal
82 Giyim
Mayolar fora!
Gökhan Akçura

DOSYA İSMET İNÖNÜ

60 **Pembe Köşk'ün 48 yılı**

Türkiye'de çok az mekan, ülke tarihinin yarım yüzyıllık kaderinin içinde yer almış, bu kaderin bir 'aktörü' olabilmiştir. İşte İsmet Paşa'nın Pembe Köşk'ü de bu mekanlardan biri. İnönü Vakfı'nın çabalarıyla 'sürekli müze' olmaya hazırlanan Pembe Köşk'ü, Yazı İşleri Müdürümüz Lütfü Tınç vakfın başkanı Özden Toker ile birlikte gezdi.

66 **İlk kez yayımlanan fotoğraflar, belgeler**

İnönü'nün bugüne kadar hiç gün ışığına çıkmamış bazı belgeleri... Dosyamızın bu ikinci bölümü, Sami Önal'ın çabalarıyla oluştu.

90 Spor
Türkiye'de ilk otomobil yarışı ne zaman yapıldı?..
Akgün Tekin

94 Afet
Padişaha özel sismograf!
Vahdettin Engin

100 Ajanda
Sergiler, konserler, konferanslar, tartışmalar: Haziran ayının tarihe ve geçmişe ilişkin etkinlikleri.
Nazlı Irmak

106 Sinema
Tarihin çekiciliği
Gladyatör, Üç Kral ve Aşkın Sırları filmlerinin ortak noktaları var.
Haşmet Topaloğlu

108 Beyazcam
Aydın Erol

110 Halit Kıvanç'la Radyo Günleri

112 Kitap
Dilek İçinsel

115 İnternet
Figen Onur Ertan

116 Gezi
Kapadokya'nın yeniden keşfi
Turizme giden yolu seyahatnameler açtı: 'Kapadokya' kitabından hareketle, 18. yüzyıldan bugüne, gezginlerin gözüyle Niğde, Ürgüp ve tüm Kapadokya.

120 Sahaf
Kansu Şarman

122 Albümlerden
Ünlülerin özel arşivlerinden ilginç anların unutulmaz anıları: Sanatçılar, politikacılar, yazarlar, çizerler.
Okşan Özferendeci

124 Müze
'Klasik' güzeldir
Sabri Artam Vakfı Klasik Otomobil Müzesi'nde bir gezi.
Nuray Mestçi

127 Burç
Osmanlı'da İkizler: Cevza
Metin And

128 Bulmaca
Sedat Yaşayan

130 Ayın fotoğrafı
Kongrede suikast girişimi

popüler tarih

Medya Grubu Başkanı
Nuri M. Çolakoğlu
İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Müdür
E. Naci Başerdem
Yayın Yönetmeni
Adnan Bostancıoğlu
Yazı İşleri Müdürü
Lütfü Tınç
Editörler
Kansu Şarman
Barbaros Devecioğlu
Danışma Kurulu
Erhan Afyoncu, Gökhan Akçura, Fahri Aral, Ümit Bayazoğlu, Yücel Demirel, Ethem Eldem, Alpay Kabacalı, Haydar Kazgan, Ömer Koç, Orhan Koloğlu, Cüneyt Koryürek, İlber Ortaylı, Sami Önal, Necdet Sakaoğlu, Metin Sözen, Eser Tutel, Gültekin Yıldız
Görsel Yönetmen
Süleyman Felamur, Ayhan Koç
Fotoğraflar
Ali Öz, Vural Yazıcıoğlu, Serdar Erbaş
Reklam Müdürü
Aslı Büyüka
Satış Yönetmeni
Filiz Köseoğlu
Reklam
Tel: (0 212) 335 44 30 - 32
Faks: (0 212) 286 03 03
Operasyonel Koordinasyon
Nedim Özkan
Yönetim Merkezi
Eski Büyükdere Caddesi, Uso Center, No 61, Maslak 80660 / İstanbul
Tel: (0 212) 335 48 70 – 71
Faks: (0 212) 335 00 30
Baskı ve renk ayrımı
Stampa
Dağıtım
BBD

Güncel bir tarih anlayışı

Çok ilginçtir; tarih, Türk insanı için epey önemli olmasına karşın, bir türlü okunan bir tarih dergisi çıkmamıştır ülkemizde. Bunun nedeni, okuma alışkanlığımızın olmaması mı, yoksa okuma alışkanlığı yaratmayı başaramayan tarih yazıları mı, tartışılır. Ama şu bir gerçek ki, ilkokuldan itibaren 'en önemli dersler' arasında bulunan tarih, ülkemizde pek de bilinen bir konu değildir. Osmanlı İmparatorluğu'nu biliriz, kuruluşunu, yükselme devrini; ama duraklama devri hakkında pek bir bilgimiz yoktur. Cumhuriyet'in kuruluşu ve Atatürk devrini de çok ayrıntılı bulabiliriz tarih kitaplarında; ama yaşadığımız dönemler hakkında referans alabileceğimiz bir yazı bulmakta zorlanırız.

Belki de suç sadece Türk halkında değildir? Belki de Türk insanı artık biraz daha farklı şeyler okumak istemektedir? (Baltacı Mehmet Paşa'yı kandıran Katerina'nın resmini görmek istiyoruz, ne de olsa Osmanlı Tarihi'nin en önemli kişilerinden biri sayılır Katerina!)

Tarih oldukça geniş bir konu. Ben, tarihle ilgili bir derginin içinde Mozart'ın, Gary Cooper'ın, Shakespeare'in yaşamını ve eserlerini de bulmak isterim, Osmanlı İmparatorluğu'nu da. Çünkü müziğin de, sinemanın da, edebiyatın da tarihi vardır; hatta futbolun bile...

Bir başka deyişle, dergide 'güncel bir tarih' anlayışı olması, derginin tümünü, bir ay boyunca okumamı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra, 'geçmiş zaman olur ki' gibi eski gazete manşetlerinin bulunduğu ve günün olaylarına o günkü bakışın nasıl olduğunu gösterebilen sayfalar, mutlaka ilgimi çeker.

Saygılarımla...

Murat Kara / İstanbul

Mutlaka yakın tarih

Türkiye'de akademik düşünceden uzak bir tarih dergisinin çıkarılması gerektiği çok açık... Eskiden Resimli Tarih dergisi ya da Hayat Tarih dergisinin gördüğü ilgiyi hatırlarsak, bence tarihin magazin yönüne ağırlık veren bir dergi mutlaka okunur, diye düşünmek mümkün.

Benim ihtiyacını duyduğum tarih dergisinde mutlaka yakın tarih olmalı. 1930'larda Türkiye hangi zorluklardan geçti?.. Çok partili döneme nasıl gelindi?.. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Anadolu'da gündelik yaşam savaştan nasıl etkilendi?.. Bunları öğrenmek istiyorum. Dünya tarihi de oldukça geniş yer bulmalı yeni tarih dergisinde, örneğin Vietnam savaşının gerçek yüzünü öğrenmek istiyorum: Biz sadece içi boş Amerikan filmlerinden biliyoruz bu savaşı... Eski film yıldızlarının hayatını bilmek de merak ettiğim konular arasında... Açıkçası, renkli bir tarih dergisi bekliyorum.

Can Tunca / İstanbul

Okurun taleplerine önem vermek

Bir tarih dergisi çıkarılması, bence çok önemli. Ama öncelikle, yeni bir tarih dergisinin gerçekten 'yeni' olması gerekli. Özel ilgi alanı tarih olmayan ama tarihteki olayları, kişilikleri okumaktan hoşlanan biri olarak, bir tarih dergisinden beklentilerimi şöyle sıralayabilirim:

- Resimli olmalı, görselliğe çok önem verilmeli.
- Dili sade olmalı, gereksiz tekrarlar olmamalı.
- Yakın tarihle ilgili gelişmelerin değerlendirmeleri bulunmalı.
- Tarihteki tartışmalı noktalar cesurca gündeme getirilip cevap aranmalı.
- Tarihin magazinini beklerim, örneğin Atatürk'ün özel hayatıyla ilgili bilmediğim bilgiler yer almalı.
- Önemli kişilerin yardımcı ya da yaverlerinin portreleri verilmeli yani tarihi yönlendirenleri kimler yönlendiriyor, araştırılmalı...
- Dünya tarihine bolca yer verilmeli.

Kısacası, şimdiye kadar yapılmış tarih dergilerinin epey dışında, sıradışı, okuyucusunun taleplerine önem veren, akademik kaygılardan uzak, keyifli bir tarih dergisi hazırlanırsa okuyucusu da çok olur düşüncesindeyim.

İlker Taş / İstanbul

LÜTFÜ TINÇ
ltinc@ntv.com.tr

Tarih güncelleşiyor!

İnsanların tarihe ilgileri, çok farklı nedenlere dayanabilir. Ama bu nedenlerin ötesinde, bugün Türkiye'de, tarihe ilginin artmış olduğunu görebilmek ve bundan sonuçlar çıkartmak mümkün.

Bu gözle, şöyle bir etrafınıza bakının, hemen dikkatinizi çekecektir: Tarih yeniden gündeme geliyor!..

Yerli ya da yabancı kalemlerden farklı tarihi romanlar, son zamanlarda hep 'çok satanlar' listelerinde; tarihi belgeseller, her zamankinden daha fazla ilgi görüyor; sinema filmleri için de aynı şeyi söylemek mümkün. Ayrıca büyük gazetelerin eklerinde ya da bizzat kendi sayfalarında hazırladıkları haftalık tarih köşelerinin de sayısı arttı.

Bu tür gelişmelerin yanı sıra, tarihe ilginin artmasına neden olan iki olgu daha var.

Bunlardan biri, toplumdaki değişimin hızı... Eskiden, 'Yetmişli yıllarda şu oldu, seksenlerde şunlar yaşandı' tarzında, değişimi onarlı yıllar hesabıyla düşünürdük. Şimdi öyle mi? Özellikle teknoloji alanında ve bu alanın gündelik yaşama yansımalarında, 'onarlı yıllar bakışı' artık geçersiz! Bu hızlı değişim, insanlardaki geçmişe ilginin dozunu artırıyor.

Genç ya da yetişkin, insanlarımızın geçmişe, tarihe ilgisini artıran ikinci neden de, 'okutulan tarihin', okullardaki tarih kitaplarının, tarih eğitimin tatmin edici olmaması... Gençler okutulan tarihi sevmiyorlar; ama bu durumun kendilerinde bir 'boşluk' yarattığını da görüp anlıyorlar. Bu boşluğu doldurmak istiyorlar.

Ben son zamanlarda, kimi gençlerle, üniversite öğrencileriyle konuştum bu konuları; duyduğum en büyük yakınma, yakın tarihin okutulmaması, bilinmemesi oldu.

İşte biz, Popüler Tarih dergisini hazırlarken, bu tür bir zeminin üstünde bulunduğumuzu, hiç unutmamaya çalıştık.

'Ayın Tarihi' sayfalarından kapak konumuza, 'Bulmaca' sayfamızdan, bir bölümünü Sayın Özden Toker ile birlikte gerçekleştirdiğimiz 'İsmet İnönü' dosyamızın söyleşisine dek, bu gerçeği hiç aklımızdan çıkarmadık.

Yani hem tarihe ilginin giderek arttığı hem de bu alandaki boşlukların sürüp gittiği gerçeğini bilerek yola çıktık Popüler Tarih dergisini hazırlarken.

Popüler ama gerçeklerden kopmayan ve titiz bir dergicilik anlayışı benimsemeye çalıştık. Tarihin her alanına uzandık; ama her konuya yalın bir dille yaklaşmaya da özel önem verdik.

Nice sayılarda, her ay buluşmak dileğiyle!

İki VCD'de dev bir belgesel

Popüler Tarih dergisi, ilk iki sayısı ile birlikte, okurlarına iki ayrı VCD'de 'Cumhuriyetin Tanıkları' belgeselini hediye ediyor!

23 Nisan 1920 günü açılan ilk Meclis'e 437 mebus katılır. Bu ilk Meclis'in üyeleri, bir hükümet gibi tek vücut hareket ederek İstiklal Savaşı'nın karanlık günlerini aşarlar.

1950'de, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 50. kuruluş yıldönümünde gazeteci Nalan Seçkin, ilk Meclis'te görev yapan milletvekilleriyle konuşmak üzere çalışmaya başlar. Dönemin Meclis Başkanı Ferruh Bozbeyli'den listeleri alır. Araştırmanın başında ilk Meclis'ten sadece 14 milletvekilinin hayatta olduğunu öğrenir. Ancak iki milletvekili çok hasta ve konuşamaz durumdadır. Bunun üzerine diğer 12 kişiyle konuşmak üzere yollara düşer.

Cumhuriyet'in tanıkları

Bu kişiler ilk Meclis'teki görevleriyle şöyle sıralanır: İsmet İnönü (Edirne), Celal Bayar (Saruhan), Refik Koraltan (Konya), Tevfik Rüştü Aras (Menteşe), Fahrettin Altay (Mersin), Abdülgani Ensari (Siverek), Yasin Kutluğ (Antep), Ahmet Ferit Tek (İstanbul), Ali Kılıç (Antep), Ahmet Fevzi Erdem (Batum), Hüseyin Aksu (Erzincan), Yasin Haşimoğlu (Oltu).

Nalan Seçkin, yaklaşık bir yıl süren çalışmasıyla, o dönemin en yakın tanığı olan bütün bu kişilere ulaşır ve seslerini banda kaydederek çalışmasını tamamlar...

NTV Belgesel ekibi Nalan Seçkin'in çalışmasından 28 yıl sonra ses kayıtları bulunan kişilerin tüm görüntü ve fotoğraflarını tarayarak 20'şer dakikadan 4 bölümlük 'Cumhuriyetin Tanıkları' belgeselini yarattı. NTV televizyonunda Nisan 1998'de yayınlanan belgesel şimdi Popüler Tarih dergisinin armağanı olarak iki bölüm halinde izleyicisiyle yeniden buluşuyor.

1 HAZİRAN
Yunanistan'da monarşi yıkıldı (1973).
Berlin ikiye bölündü (1952).
Viktor Hugo öldü (1885).
Aktör Morgan Freeman doğdu (1938).
Şair Nabi öldü (1712).

2 HAZİRAN
Kraliçe II. Elizabeth taç giydi (1953).
Filistin Kurtuluş Örgütü kuruldu (1969).
Amerika'da içki yasağı, Maine eyaletindeki uygulamayla başladı (1851).
Yazar Orhan Kemal öldü (1970).
Şair Ahmed Arif öldü (1991).
Madrid Büyükelçisi Zeki Kuneralp vuruldu (1978).

3 HAZİRAN
Nazım Hikmet öldü (1963).
Besteci Johann Strauss öldü (1899).
İran lideri Ayetullah Humeyni öldü (1989).
Ressam Avni Lifij öldü (1927).

4 HAZİRAN
Kıbrıs, Osmanlı yönetiminden çıkarak İngiliz hakimiyetine girdi (1878).
Abdülaziz intihar etti (1876).
Alman İmparatoru Wilhelm öldü (1941).
Ziraat Bankası Kanunu kabul edildi (1937).
Sümerbank kuruldu (1933).
Şair Ahmet Haşim öldü (1933).
SODEP kuruldu (1983).

5 HAZİRAN
Orient Express Paris'ten İstanbul'a hareket etti (1883).
Büyük Beyoğlu yangını (1870).
Besteci Karl Weber öldü (1826).
ABD Senatörü ve Başkan adayı Robert Kennedy vurularak öldürüldü (1968).
Caz müzisyeni Kenny G. doğdu (1958).
Tiyatrocu ve şair Cahit Irgat öldü (1971).
Arap-İsrail Savaşı başladı (1965).
ABD Başkanı Johnson, Kıbrıs mektubunu yazdı (1964).

6 HAZİRAN
Fransız şairi Corneille doğdu (1606).
İlk spor örgütü (YMCA-Young Man Christian Association) kuruldu (1844).
Müttefik güçlerin Normandiya çıkarması başladı (1944).
Gazeteci Hikmet Feridun Es öldü (1992).
Tenisçi Bjorn Borg doğdu (1947).
Birinci Türk Coğrafya Kongresi açıldı (1941).

7 HAZİRAN
Ertuğrul faciası (1889).
Sadun Boro dünya turunu tamamladı (1968).
Ressam Paul Gauguin doğdu (1848).
Tom Jones doğdu (1940).
Aktör Liam Neeson doğdu (1953).

Kızılderililere vatandaşlık

'Kızılderili' olarak adlandırılan Kuzey Amerika yerlileri uzun süren savaşların ardından 1830'larda Yer Değiştirme Yasası'na tabi tutuldular. 1876'da General Caster tarafından Siu ve Chayenne kabileleri büyük bir kıyıma uğratıldı.

1887'den itibaren toplu olarak kamplarda yaşamaya zorlanan Kızılderililere ancak 2 Haziran 1924'de, 'Snyder Yasası' olarak bilinen yasayla, Amerikan kongresi tarafından, vatandaşlık hakkı tanıdı.

İlk telefon görüşmesi

ABD'li mucit Alexander Graham Bell, 1830'larda Faraday'in gerçekleştirdiği deneylerden yola çıkarak geliştirdiği telefon aygıtının patentini, 1876'da aldı. Bell, elektrik akımından faydalanarak sesi taşımayı amaçlayan sistemin çalışmasını yıllar süren deneyleri sonrasında ilk kez, 2 Haziran 1875'te başardı. 'Bell's Liquid Transmitter' adı verilen sistemin denemesinde ilk söylenen sözler, "Bay Watson buraya gelin, sizi görmek istiyorum," oldu.

Marilyn Monroe doğdu

Asıl adı Norma Jean Baker olan ünlü film yıldızı Marilyn Monroe, 1 Haziran 1926'da doğdu. Monroe, Hollywood'un yarattığı en büyük cinsellik sembollerinden biri olarak kabul edildi. 50'li ve 60'lı yıllarda rol aldığı Erkekler Sarışınları Sever, Uygunsuzlar, Bazıları Sıcak Sever gibi filmleri gişe rekorları kırarken Marilyn Monroe da efsaneleşti. Özel yaşamı insanların ilgi odağı haline gelen Monroe, 5 Ağustos 1962'de aşırı dozda uyku ilacı almış olarak ölü bulundu.

68 öğrenci olayları

1968'de dünyada yaşanan gençlik hareketleri Türkiye'de de özellikle üniversite gençliği arasında baş döndürücü bir hızla tırmanışa geçti. Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri tarafından kurulan Fikir Kulüpleri Federasyonu tüm ülkedeki üniversitelere yayıldı. 3 Haziran'da Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi, 10 Haziran'da Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi ve 12 Haziran'da da İstanbul Üniversitesi, öğrenciler tarafından işgal edildi ve boykotlar başlatıldı. 27 Haziran'da, öğrencilerin üniversite reformu talebinin ve demokratik üniversite isteklerinin bir kısmının kabul edilmesiyle üniversite işgalleri sona erdi.

İstanbul'da festival

İlk İstanbul Festivali, Nejat Eczacıbaşı'nın önderliğinde, 14 firma yöneticisinin katılımıyla kurulan İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı tarafından Cumhuriyet'in 50. yılında gerçekleştirildi. 21 Haziran-15 Temmuz 1973 tarihleri arasında yapılan festivale dünyanın 16 ülkesinden sanatçılar katıldı. (21 Haziran 1973)

Kraliçe Viktorya taç giydi

1819'da Londra'da doğan Viktorya, 28 Haziran 1838'de tahta çıktı. Amcası IV. William'dan sonra taç giyen Kraliçe Viktorya, kadınların tahta çıkmasını engelleyen eski kanunu kaldırdıktan sonra, itibar kaybeden krallığın durumunu düzeltmek için harekete geçti. Çalışkanlığı, sadeliği ve zekiliğiyle İngiliz orta sınıfına kendini sevdirdi ve yüzyılın sonuna kadar tahtta kaldı.

8 HAZİRAN

Hz. Muhammed vefat etti (632).
İngiltere, Suriye'yi işgal etti (1941).
Emekli Sandığı kuruldu (1949).
Afet İnan öldü (1985).
Türkiye'nin Lizbon Büyükelçiliği İdari Ataşesi Erkut Akbay öldürüldü (1982).
Türkiye'de ilk kalp ameliyatı Ankara Gülhane Askeri Hastanesi'nde yapıldı (1951).

9 HAZİRAN

Roma İmparatoru Neron intihar etti (M. S.68).
Yazar Charles Dickens öldü (1870).
Almanya, Norveç'i işgal etti (1940).
Rus Çarı Büyük Petro doğdu (1672).

10 HAZİRAN

Şair Oktay Rifat doğdu (1914).
Fransız yazar Pierre Loti öldü (1923).
İstanbul Hilton oteli açıldı (1955).
Gazeteci Ahmet Samim öldürüldü (1910).
Şarkıcı ve Oyuncu Judy Garland doğdu (1922).
Hamdullah Suphi Tanrıöver öldü (1966).

11 HAZİRAN

Mahmut Şevket Paşa öldürüldü (1913).
Merkez Bankası kuruldu (1930).
Aktör John Wayne öldü (1979).
Caz müzisyeni Erol Pekcan doğdu (1933).
İlk Kızılay 'Hilal-i Ahmer' kuruldu (1868).
Denizbilimci Jacques Cousteau doğdu (1910).

12 HAZİRAN

Yeniçeri ocağı kapatıldı (1826).
ABD eski başkanı George Bush doğdu (1924).
Fransa, Cezayir'i işgal etti (1830).
Banker David Rockefeller doğdu (1915).
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi işgal edildi (1968).
İstanbul Gazeteciler cemiyeti kuruldu (1946).
Urfa'nın adı Şanlıurfa olarak değiştirildi (1984).

13 HAZİRAN

Ressam Turgut Zaim öldü (1974).
Yazar Cemil Meriç öldü (1987).
Erzurum depremi (1859).
Berlin Kongresi toplandı (1878).
Siyah lider Martin Luther King ile ABD Başkan Yardımcısı Nixon görüşmesi (1957).

14 HAZİRAN

Son Yeniçeri isyanı (1826).
Alman Ordusu Paris'e girdi (1940).
Yahudi toplama kampı Auschwitz kuruldu (1940).
Arjantin ve İngiliz askerleri Faulkland adaları için çatıştı (1982).
Tenisçi Steffi Graf doğdu (1969).
Maden Tetkik Arama kuruldu (1935).
Nelson Mandela ömür boyu hapse mahkum edildi (1964).

15 HAZİRAN
Magna Carta sözleşmesi imzalandı (1215).
Şair Attila İlhan doğdu (1925).
15-16 Haziran işçi olayları patlak verdi (1970).
Peyami Safa öldü (1961).
16 HAZİRAN
Ezan yeniden Arapça okunmaya başlandı (1950).
İran Şahı Rıza Pehlevi Türkiye'yi ziyaret etti (1934).
Sovyet ballet Nureyev, Batı'ya geçti (1961).
Henry Ford, Ford Motor fabrikasını kurdu (1903).
17 HAZİRAN
Üçüncü Halife Hz. Osman vefat etti (656).
Araştırmacı Metin And doğdu (1927).
Hattat Karahisari öldü (1556).
Türkiye'de ilk otomobil yarışı yapıldı (1932).
Çin ilk hidrojen bombasını patlattı (1967).
ABD'de Watergate skandalıyla ilgili ilk haber yayımlandı (1972).
18 HAZİRAN
Waterloo savaşı (1815).
Birleşmiş Milletler, Uluslararası İnsan Hakları Deklarasyonu'nu kabul etti (1948).
Besteci ve piyanist Franz Liszt, İstanbul'da resital verdi (1847).
Ankara'da sel: 18 kişi öldü. Kalecik'te 4 bin kişi sel nedeniyle dağa çıktı (1961).
Rus yazar Maksim Gorki öldü (1936).
19 HAZİRAN
İlk Türk Operası 'Özsoy' Ankara Halkevi'nde oynandı (1931).
İlk babalar günü, Washington'da kutlandı (1910).
Uzaydaki ilk kadın Rus kozmonot Valentina Tereskova dünyaya döndü (1963).
Çizgi karakter Garfield 21 gazetede birden yayımlanmaya başladı (1978).
20 HAZİRAN
İkinci Bayezid ile Şehzade Cem arasında savaş başladı (1481).
Mafya lideri Bugsy Siegel öldürüldü (1947).
Besteci Frederic Hendel öldü (1759).
Hamiyet Yüceses doğdu (1916).
'Banker Kastelli' diye anılan Cevher Özden, İsviçre'ye kaçtı (1982).
21 HAZİRAN
Soyadı Kanunu kabul edildi (1932).
İbni Sina öldü (1037).
Sanatçı Müjde Ar doğdu (1954).
Ahmet Muhip Dranas öldü (1980).
Karı-koca Rosenbergler idam edildiler (1953).
Manş Tüneli projesi açıklandı (1963).
22 HAZİRAN
Kaptan-ı Derya Turgut Reis öldü (1565).
Almanya Rusya'ya savaş ilan etti (1941).
Oyuncu Meryl Streep doğdu (1949).
Montrö Boğazlar Konferansı yapıldı (1936).

Yeşilçam taçsız kralını kaybetti

Türk sinemasında 1950'lerden itibaren büyük ün kazanan sinema oyuncusu Ayhan Işık, 16 Haziran 1979'da beyin kanamasından öldü. Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü mezunu olan Işık, bir süre grafikerlik yaptıktan sonra sinemaya geçti. Otobüs Yolcuları, Acı Hayat, Kanun Namına ve İngiliz Kemal Lawrence'e Karşı gibi 200 aşkın filimde genellikle kentli insanları canlandırdı.

İlk güzel Feriha Tevfik

Türkiye'nin ilk güzellik yarışması için 1929'da Cumhuriyet gazetesi tarafından büyük bir kampanya düzenlendi. 20 Haziran 1929'da gerçekleştirilen ve hükümet tarafından da desteklenen yarışmanın birincisi, Balıkhane Nazırı Mehmet Tevfik Bey'in torunu Feriha Tevfik oldu. Feriha Tevfik sadece bir Türkiye güzeli olarak kalmadı; sinema çalışmalarının yanı sıra Şehir Tiyatrosu'nun kadrosuna da girerek oyunculuğu meslek edindi.

Zaro Ağa öldü

Nüfus kağıdına göre 1777'de Bitlis'e bağlı Mutki'de doğan Zaro Ağa , 1934'ün 29 Haziran'ında öldü. 1932'de kendisiyle konuşan gazetecilerin verdiği bilgilere göre, Bitlis'ten genç yaşta İstanbul'a gelmiş; hammallık yapmış, Selimiye Kışlası'nın ve Ortaköy camiinin inşaatlarında çalışmıştı. 1930'ların başında 'Dünyanın en yaşlı adamı' olarak Amerika'ya davet edilmişti. Öldüğünde nüfus kağıdına göre 157, doktoru Behçet Sabit'e göre 130 yaşlarındaydı.

Uzayda ilk adım

Amerikan Uzay Dairesi NASA'nın 'Gemini 4' projesi kapsamında uzaya gönderilen McDivitt ve White adlı iki astronot 3 Haziran 1965'te uzayda ilk yürüyüşü gerçekleştirdiler. Uzay boşluğunda çok sayıda deney ve görüntü çalışması yapan ekibin uzay yürüyüşünün görüntü ve fotoğrafları, dünyadaki toplam 1068 gazete, dergi, radyo ve televizyonda yer aldı.

6. Filo'ya protesto

1967 Haziran'ında İstanbul'a gelen Amerikan 6. Filosu büyük bir tepkiyle karşılaştı. Öğrenciler, filo komutanlığının Taksim anıtına bıraktığı çelengi yaktılar, karaya çıkan Amerikan askerlerinin üzerlerine mürekkep atıldı ya da dövüldüler. 24 Haziran'da da bir miting düzenlendi ve üniversite öğrencileri Beyazıt'tan Taksim'e kadar yürüdüler. Çıkan olaylarda çok sayıda öğrenci gözaltına alındı.

23 HAZİRAN

Hatay, anavatana katıldı (1939).
Sholes daktilonun patentini aldı (1868).
Eğitimci İsmail Hakkı Tonguç öldü (1960).
Ahmet Hamdi Tanpınar doğdu (1901).
TİP Genel Başkanı Behice Boran ve 19 arkadaşı tutuklandı (1972).

24 HAZİRAN

İskoç kralı I. Bruce, İngilizleri Bannockburn'de yendi (1314).
Türkeş'in güneydoğu gezisinde olaylar çıktı, üç kişi öldü (1975).
Darüşşafaka açıldı (1873).

25 HAZİRAN

Sultan Abdülmecid öldü (1861).
Portekiz Mozambik'ten çekildi (1975).
İlk Türk Matbuat Cemiyeti kuruldu (1917).
Kore Savaşı başladı (1950).
Yazar Michel Foucault öldü (1984).

26 HAZİRAN

Birleşmiş Milletler kuruldu (1945).
İlk Protestan Meclisi kuruldu (1530).
TBMM, İngiliz Kemal'e (Ahmet Esat Tomruk) maaş bağladı (1964).
Mısır valilerine Hıdiv unvanı verildi (1867).
Oyuncu Zihni Küçümen öldü (1996).

27 HAZİRAN

Tasvir-i Efkâr yayın hayatına başladı (1862).
Şair Ahmet Muhip Dranas öldü (1980).
Tarihçi Mete Tunçay doğdu (1936).
Türk denizcisi Kılıç Ali Paşa öldü (1587).

28 HAZİRAN

Avusturya arşidükü Ferdinand öldürüldü; I. Dünya Savaşı çıktı (1914).
Versay Antlaşması yapıldı (1919).
Mel Brooks doğdu (1926).
Türkan Şoray doğdu (1945).
Gazeteci Yunus Nadi öldü (1945).
Şinasi, Tasvir-I Efkâr'i yayımladı (1862).

29 HAZİRAN

Jean Jacques Rousseau doğdu (1712).
150'liklerin affı (1938).
İsrail Lübnan'ı işgal etti (1982).
Dünyanın ilk sendikacılık yasası, İngiltere'de kabul edildi (1871).

30 HAZİRAN

Çizgi roman kahramanı Superman doğdu (1938).
İkinci Balkan Savaşı başladı (1913).
Orhan Boran doğdu (1928).
İngiltere'de kadınlar renkli mayolarla denize girdiler (1930).
Şeyh Sait ve yandaşları idam edildi (1925).
Çocuk Esirgeme Kurumu kuruldu (1921).
Dünyaya dönen Sovyet uzay aracı Soyuz II'deki üç kozmonot ölü bulundu (1971).

100 YIL ÖNCE

DÜNKÜ CİNAYET

Dün akşam saat on bir raddelerinde Tophane'de Mehmet Bey'ın hanında bir cinayet vuku bulmuştur. Adı geçen hanın bir odasında ikamet eden Fani namındaki kadını bir müddetten beri dost tutmuş olan serseri takımından Panayot isimli şahıs, evvelce Fani ile kavga ederek ayrılmış iken dün akşam barışmak üzere gittiyse de aralarında yine kavga çıkınca, Fani'yi tabanca ile katletmiştir. Bilahare kaçarken hanın odabaşısı onu takip etmiş ve bu defa onua da öldürmüştür.

(Sabah, 12 Haziran 1900)

DEPREM

Geçen Perşembe günü saat yedi buçuk raddelerinde Germencik, Moralı ve Ereğli'de şiddetli tarzda depremler meydana gelmiş bulunmaktadır.

(Sabah, 17 Haziran 1900)

KARA AHMET VİYANA'DA

Geçen hafta şehrimize dönen cihan pehlivanı Kara Ahmet, Viyana'da yapılacak yedi güreşte bulunmak için 150 liraya biriyle yaptığı mukavele üzerine dün akşam Avrupa treni ile Viyana'ya gitmiştir. Kara Ahmet Fransa'dan getirmiş olduğu Fransız kızını da beraberinde götürmüştür.

(Sabah 20 Haziran 1900)

TRAMVAY KAZASI

Tramvay şirketi seyislerinden olup Yedikule'de ikamet eden Nikoli evvelki gün akşam üzeri saat on bir raddelerinde Aksaray tramvay mevkiinde beygirleri arabaya koşmak üzere iken beygirlerden birinin savurduğu çiftenin karnına isabet etmesiyle ağır surette yaralanmıştır.

(Sabah, 23 Haziran 1900)

ANİMATOGRAF TEPEBAŞI'NDA

Beyoğlu'nda Tepebaşı bahçesine 'Animatograf' adı verilen bir alet getirildiği işitilmiştir. Bu alet ile Paris Sergisi'nin birçok manzara ve renkli görüntüleri gösterildiği cihetle çok rağbet göreceği aşikar bulunmaktadır. Söz konusu makine ile Transval Savaşı'na ait resimler dahi gösterilecektir. Her gösteri üç çeyrek saat sürecektir.

(Sabah, 8 Haziran 1900)

75 YIL ÖNCE

TERAKKİPERVER FIRKA KAPATILDI

Bakanlar Kurulu, Ankara İstiklal Mahkemesi'nin teklifiyle, Takrir-i Sükun Kanunu'na dayanılarak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılması kararını aldı. Bu karar, İstiklal Mahkemesi'nin hükümete yazdığı bir tezkere nazara alınarak verildi. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası 17 Kasım 1924'te kurulmuş ve reisliğe Kazım Karabekir Paşa, genel sekreterliğe de Ali Fuat Paşa getirilmişti. *(3 Haziran 1925)*

İLK ŞEKER FABRİKASI

Şekerin Türkiye'de üretilmesi için, Alpullu'da bir fabrika kurulmasına karar verildi. Bu yılın sonlarında temeli atılması planlanan Alpullu Şeker Fabrikası'nın 1926 yılı sonlarında da işletmeye açılacağı ve üretime başlayacağı hesaplanıyor.

(14 Haziran 1925)

ŞEYH SAİD VE AVANESİNE İDAM

Diyarbakır İstiklal Mahkemesi, Şeyh Said ile avanesinden 29 kişiyi, 29 Haziran günü ölüme mahkum etti. Ölüm kararları, bugün uygulanıyor. Bu arada, Güney bölgesinde tekkeler kapatılıyor. Şubat ayında Genç vilayetinin (Bingöl) Ergani ilçesinde silahlı isyan çıkartan Şeyh Sait ve adamları, Diyarbakır ve Elazığ'da çalışan İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmışlardı.

(30 Haziran 1925)

50 YIL ÖNCE

UCUZLUK TEDBİRLERİ

Şeker ve sigara fiyatları indiriliyor. Bu konudaki kanun teklifinin önümüzdeki günler içinde meclise verilmesi bekleniyor. Demokrat Parti hükümetinin hayatı ucuzlatmak için millete verdiği sözü gerçekleştirmek için ilk adımı atacağı anlaşılıyor. *(1 Haziran 1950)*

HALİDE EDİP KÜRSÜDE

Demokrat Parti Hükümeti, ittifakla güvenoyu aldı. Halk Partililer, kendilerine söz verilmediği gerekçesiyle oturumu terk ettiler. İzmir Bağımsız Milletvekili Halide Edip Adıvar da yaptığı konuşmada eski hükümetlerin milli eğitime verdikleri önemin en büyük göstergesinin milli eğitim bütçesinin milli savunma bütçesinden sonra geldiğini söyledi. Tartışmaların sonunda 282 milletvekili kabul oyu verdi. *(2 Haziran 1950)*

TİCANİLER YARGILANDI

Ticani tarikatı şeyhi Kemal Pilavoğlu'nun duruşmasında adliye koridorlarında tekbir getiren müritlerinden Yusuf Özcan, Muzaffer Karadeniz ve 17 arkadaşının tutuklu olarak yargılanmasına Ankara'da başlandı. Sanıklar duruşmada "Allah, Allah" diye bağırınca hakim tarafından salondan dışarı çıkarıldılar. *(12 Haziran 1950)*

EZAN HANGİ DİLDE OKUNACAK?

Ezanın istenen dilde okunması kararlaştırıldı. TBMM'de ezanın herhangi bir dilde okunabilmesi için TCK'nın 526. maddesinde değişiklik yapılması görüşüldü. Söz alan Başbakan Adnan Menderes ezanın Türkçe okunacağı hakkındaki kayıtların Anayasa hükümlerine ve laiklik prensiplerine aykırı olduğunu söyledi. Menderes, "Ezanın Türkçe Okunması Hakkındaki Kanun'u, Atatürk çıkartmamıştır. Bu kanun, İnönü devrinde ve Refik Saydam Başbakan iken, 1941 yılında kabul edilmiştir," dedi. *(17 Haziran 1950)*

25 YIL ÖNCE

BORÇ İSTEMEK ARTIK ZOR!

Türkiye, Dünya Bankası tarafından borçlarını ödeyemez duruma gelen ülke ilan edildi. Dünya Bankası, Türkiye'yi "moratoryum durumundaki ülkeler arasında" saydı ve Avrupa para piyasasından borç isteme olasılığını önemli ölçüde tıkadı. *(1 Haziran 1975)*

CEM, SAVCILIKTA

İsmail Cem'i TRT Genel Müdürlüğü'nden alan ve bu göreve Nevzat Yalçıntaş'ı atayan Bakanlar Kurulu Kararı'nın yürürlüğünü durduran Danıştay, kararı taraflara iletti. Yalçıntaş, Danıştay kararını tebellüğ etmeyeceğini, göreve devam edeceğini bildirdi. TRT'ye sokulmayan Cem, savcılığa başvurdu. *(6 Haziran 1975)*

ECEVİT: 'KATİLLER HÜKÜMETTE'

Sağcılar Gerede'de, Ecevit'e saldırdı. CHP toplantısı taşlı sopalı saldırganlar tarafından basıldı. İlçenin girişinde Ecevit'in otobüsünü taşlayan sağcılar, daha sonra da CHP'li vatandaşları ve kürsüyü taş yağmuruna tuttu. Ecevit, "Hiçbir saldırganın bulunacağını sanmam, çünkü caniler, katiller hükümette," dedi. Güvenlik Mahkemesi savcıları, olaya el koydu. *(22 Haziran 1975)*

TÜRKEŞ GÜNEYDOĞU'DA

Türkeş'in Güneydoğu gezisi kanlı olaylarla başladı. Biri asker iki kişi öldü. 46 kişi de yaralandı. Polisin karşıt grubu hedef gözeterek ateş açması olayları büyüttü. Olayları polisin kontrol edememesi üzerine, tankların eşlik ettiği askeri birlikler Diyarbakır'a gelerek geniş ve etkin güvenlik önlemi aldı. *(24 Haziran 1975)*

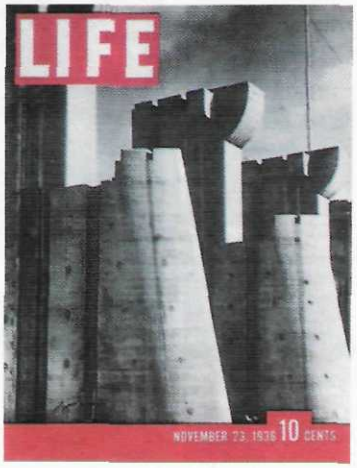
LIFE dergisi, 'görüntülü 20. yüzyıl tarihi' idi

Bir hayat sona ererken

LIFE dergisinin geçmişi, 30'lu yıllara uzanır. Ellilerde, ABD'de televizyonun yayılıp renklendiği dönemleri bile atlatan LIFE, 70'lerde iyice zorlanır; aylığa dönüşür. 2000 yılının Mart ayında ise yönetim, derginin artık düzenli yayımlanmayacağını duyurur.

NURİ ÇOLAKOĞLU

23 Kasım 1936'da Amerika'daki gazete bayilerinin önünden geçenlerin gözü, alışılagelmiş dergilerden biraz daha büyük boyda bir dergiye takılıyordu. Derginin kapağında, o sırada Amerika'yı ekonomik krizden kurtarmak için başlatılan altyapı projelerinden biri olan dev bir barajın adeta modern bir heykeli andıran görüntüsü vardı. Derginin altını boydan boya kesen kırmızı şerit, sadece derginin fiyatını ilan etmek için, hafifçe başını kaldırıyordu: 10 cent. Derginin sol üst köşesine doğru ise, kırmızı içinde sağlam basan düz harflerle yazılmış, yıllarca insanların belleğine kazınacak ünlü logo yer alıyordu: LIFE.

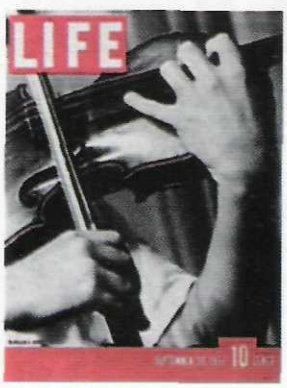

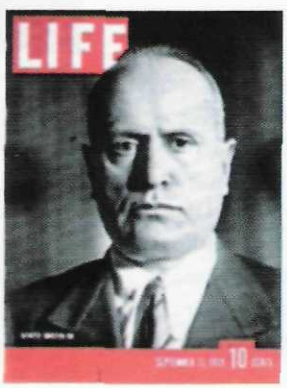
Dergiyi yayınlayan, daha önceki başarısını 1923'te yayına soktuğu TIME ile kanıtlamış Henry R. Luce'du. Luce haftanın olaylarının perde gerisini özlü ve analitik yazılarla yarattığı TIME modelini bu defa fotoğrafa taşıyor, olayları anlatmaktansa göstermeye yöneliyordu. Bu nedenle temel felsefesi 'bir fotoğraf bin kelimeye bedeldir' olan Life dergisinin editörleri tam 64 yıl, bu sözlerin gereğini yerine getirebilmek için milyonlarca resim arasından en anlamlı, en renkli, en içerik yüklü olanlarını seçmeye gayret ettiler. Neredeyse 2.100'e yakın sayının kapağından en son sayfasına kadar, kullanılan her bir resim için yıllarca, aynı özen devam etti.

25 yıl kapakta o alttaki kırmızı çizgi aynen kaldı. Sadece bir kere, 14 Aralık 1936'da, İngiliz Protestan Kilisesi'nin ruhani lideri Canterbury Başpsikoposu'nun ayakkabıları o çizgiyi aşabildi. Bir kez de 1937'de Amerikalı çiftçilerin öyküsünü anlatan sayının kapağında yer alan görkemli bir horoz resmi nedeniyle, LIFE logosu kapaktan kalktı. İlk sayıdan hemen 23 hafta sonra LIFE kendini Amerikan okuyucusuna o kadar kabul ettirebilmişti ki, derginin kuru-

cusu Henry R. Luce, logosuz da olsa derginin tanınıp satılabileceğini düşündü -yanılmadığını da gördü.

Kapak, LIFE için her şeydi. Derginin 2000. sayısı için çıkarılan özel basımda, o güne kadarki 2.000 kapağın hepsini görmek mümkündü. İnsanlar, hayvanlar, binalar, duygular kapak konusu olmuştu. Ünlü kemancı Yehudi Menuhin LIFE'a kapak olduğunda, kapakta yüzü değil, keman tutan elleri vardı. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak verdiği hafta ise kapakta İtalya diktatörü Benito Mussolini yer alıyordu. Ama savaş boyunca kapakta sadece savaş görüntüleri değil, eğlence dünyası da kendine yer bulabildi. 1941'de kapak resimlerinde ilk kez 'renk' belirdi. Ama renkli kapaklar o sıralar sadece yıl sonu sayılarına özgü bir lükstü. Savaşın bitimiyle renkler arttı. 1946'da fiyat 15 cent'e çıktı. Bu cesur atılıma rağmen dergi tiraj kaybetmedi.

Derginin popüler simaları vardı. 12 kez kapakta yer alacak olan Elizabeth Taylor, ilk kez 1947'de ortaya çıktı. Elbette Amerikan başkanları diğerlerinden şanslıydılar: Eisenhower 20, Nixon 15, Johnson 13 kez kapak olmuştu. Marilyn Monroe ise 11 defa kapakta yer almıştı. Ancak LIFE'ın kapağında en çok yer alan görüntü, genç yaşta suikaste kurban giden John F. Kennedy'nin fotoğraflarıydı. 21 kez kapak olan JFK'yı ilk kez 1953'te kapakta onunla birlikte, 'genç nişanlısı' olanak fotoğrafı yayımlanan eşi Jackie takip etti. O da 19 kez kapakta boy gösterdi.

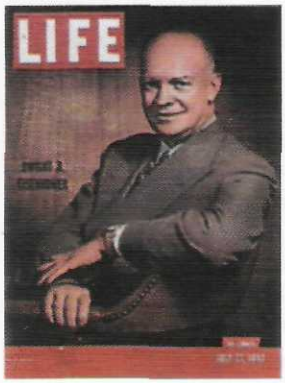

LIFE'ın ilk kapağında, Montana'daki dev bir barajın fotoğrafı yer alıyordu (sol sayfada). Ve son kapak (yanda)... 25 yıl boyunca, LIFE'ın kapağındaki kırmızı çizgi aynen kaldı. Yalnızca bir kez, 14 Aralık 1936'da, Canterbury Başpsikoposu'nun ayakkabıları o çizgiyi aşabildi (altta, en solda).

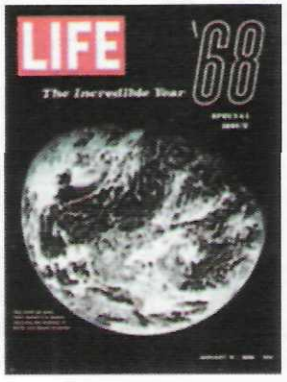
1956'da ABD'de televizyon yayılıp renklenirken, LIFE da artık sadece renkli kapak yayımlar olmuştu. İç sayfalardaki resimlerin çoğu da renklenmişti zaten. Ama televizyonla hareketlenen görüntüler, LIFE dergisi için de alarm zillerine dönüşmüştü. Her biri kendi başına bir öykü anlatan resimler ne de olsa, hareketsizdi. O karenin öncesi ve sonrası ise televizyonlardaydı. Ama LIFE dergisi görüntülü 20. yüzyıl tarihi olmaya devam ediyordu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Kore Savaşı ve 1950'lerin sonuna doğru, iki süper devlet arasında başlayan uzay yarışı LIFE dergisini doldurdu. 1957'de uzaya giden ilk uydu Sputnik, Amerikan uzay programının babası Dr. Werner Braun, yükseklik rekoru kıran balon, dikey havalanan bir jet, B 52 bombardıman uçağı, günün öncelikli konularını yansıtmaya yetiyordu.

1961'de dergi yeni bir genel

düzenlemeden geçti. Fidel Castro'nun yer aldığı kapaktan, kırmızı çizgi yok oldu. Kapakta sadece resim yayınlanırken, bu defa ana konuyu duyuran başlıklar da belirmeye başladı. 25 yıl sıkı sayfa düzeni kalıplarına bağlı kalmış olan dergi, çeyrek yüzyıl sonra serbest uçuşa geçmiş, okura farklı farklı düzenlemelerle ulaşır olmuştu. 1963'te Kennedy öldürüldüğünde LIFE alışkanlığını bozup ilk kez hafta ortasında bir özel sayı yayımladı. 1965'te Churchill öldüğünde ise o tarihlerde faks olmadığı için, Londra'daki cenaze töreninde çekilen resimlerle derginin sayfaları, ekip Londra'dan Chicago'ya uçarken, atelye haline getirilmiş uçakta hazırlandı.

Altmışların seks tanrıçası Sophia Loren'in yarı giyinik haldeki fotoğraflarının aynı yıl içinde kapakta iki kez görünmesi bir dizi abonelik iptaline yol açtı.

1969'da insanoğlunun aya ayak basması ise beş hafta üst üste kapak oldu. Ama LIFE'ın hızı kesilmeye başlamıştı. 1972 sona ererken LIFE da haftalık dergi olarak okuyucularına veda etti. 1973'ten 1978'e kadar, yılda sadece iki özel sayı yayımlamakla yetindi. Ekim 1978'den sonra ise aylığa dönüştü. 2000 yılının Mart ayında ise yapılan hüzünlü bir açıklama ile, LIFE dergisinin artık düzenli yayımlanmayacağı, okuyucuya zaman zaman yayımlanacak özel sayılarla ulaşacağı duyuruldu.

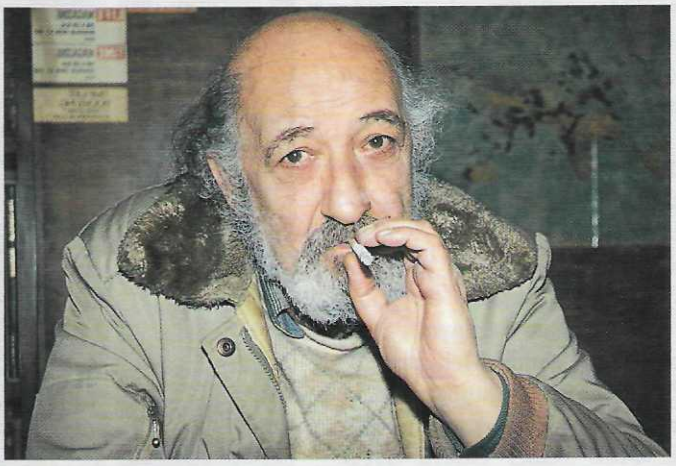

Marilyn Monroe, LIFE'ın kapağında 11 kez yer almıştı.

Mayıs 2000'de çıkan 'Koleksiyonculara Özel' sayıda yer alan Yayınevinin Notu'nda, şöyle yazıyordu:

"Elinizde tuttuğunuz bu sayı, LIFE dergisinin aylık olarak yayımlanan son sayısı. Uzun süredir bizi okuyanların da bildiği gibi, LIFE'ın 63 yıllık tarihinde böyle bir açıklama ilk kez yapılmıyor. 1972'de de derginin haftalık olarak yayımlanmasına son verilmişti. Bundan sonra 1978'e kadar, özel sayılar halinde yayımlandı, ardından da aylık dergiye dönüştü. Eee, tarih kendini tekrarlıyor. Bundan böyle LIFE gene önemli olayları duyuracak özel sayılarla hayatını sürdürecek."

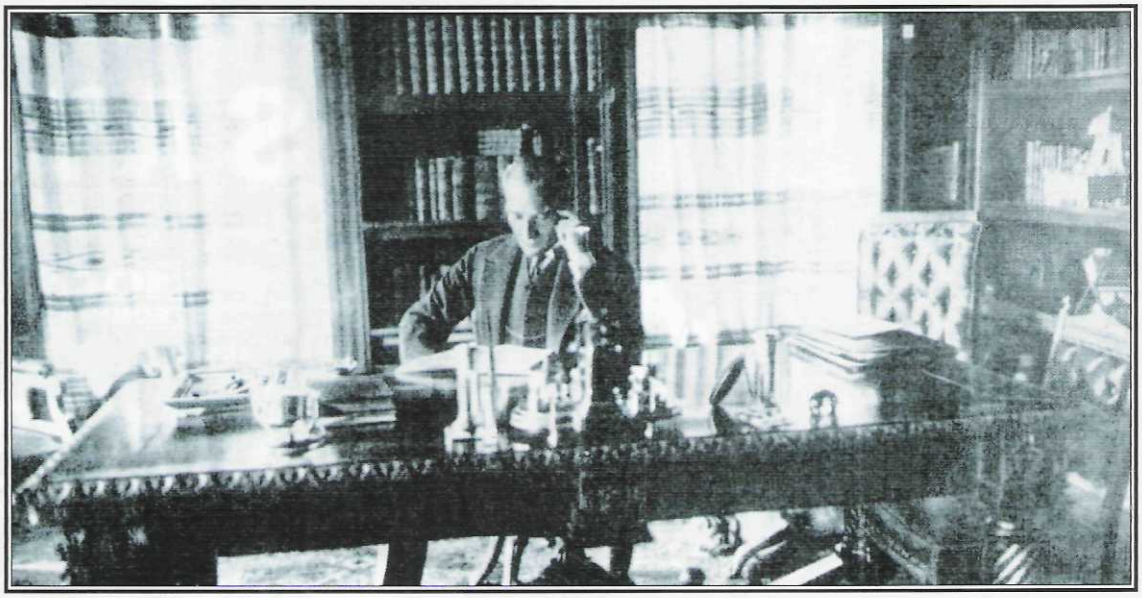
Evet, bir "hayat" sona eriyordu. Ama LIFE'ın 65 yıllık geçmişi, hayatın bildiğimiz biçimde sona ermediğini, hatta hayatın zaman zaman başka biçimlerde devam edebildiğini gösterdiği için, LIFE'ın yeniden geri gelmesini bekliyoruz. ■

Fotoğraf: Serdar Erbaş

LIFE'ta bizden biri: Ara Güler

Kırmızı üzerine beyaz harflerle yazılmış "LIFE" sözcüğü, salt bir dergi adı olmasının ötesinde dünyada 'photojournalism'in sembolü gibidir. Türkiye'de ise 'fotomuhabir' denildiğinde akla gelen ilk isim Ara Güler olur. Kendisini 'fotoğraf sanatçısı' olarak takdim edenleri kendine has üslubuyla payladıktan sonra altını çize çize bir fotomuhabir olduğunu söyler. Ara Güler'in Galatasaray'daki ofis telefonuna bağlı telesekreterde şu mesaj vardır: "Burası fotomuhabiri Ara Güler'in basın telefonudur, bip sesinden sonra..." LIFE'ın da bir telesekreteri olsaydı, buna benzer bir mesaj bırakılırdı hiç kuşkusuz: "Burası 'photojournalism' dergisi LIFE'ın telefonudur, bip sesinden sonra..."
Fotoğrafa bakış açıları bunca ortak olan fotomuhabir Ara Güler ile, 'photojournalism' dergisi LIFE'ın yollarının kesişmiş olması hiç de şaşırtıcı değil. 1928 yılında İstanbul'da doğan Ara Güler, 1950'de başladığı gazetecilik yaşantısı boyunca dünyanın en ünlü dergileri ve ajanslarıyla çalıştı. 1961'de İngiltere'de yayınlanan Photography Annuel antolojisinde dünyanın en iyi yedi fotoğrafçısından biri seçilen Ara Güler, aynı yıl Amerikan Dergi Fotoğrafçıları Derneği'nin (ASMP) tek Türk üyesi oldu. 1962 yılında "Master of Leica" unvanını alan Ara Güler, Time, Paris-Match ve Stern'in yanı sıra, Life için de deklanşöre bastı. Sanat ve sanat tarihi konulu çalışmalar başta olmak üzere, Life'ta fotoğrafları yayınlanan Ara Güler, halen fotomuhabir olarak çalışmaya devam ediyor.

Atatürk'ü fotoğraflayan son gazeteciyi kaybettik

'Çek bakalım Cemal...'

Haber ve fotoğraf oldu mu makinesini omuzuna atmakta tereddüt etmeyen 'Cemal Abi' 22 Nisan'da, 86 yaşında öldü. Gazete çıkarmış, fotoğraf çekmiş, yıllar yılı 'Babıali'ye emek vermiş' olan Cemal Işın'ın çok önemli bir özelliği de Atatürk'ün fotoğraflarını çeken son gazeteci olmasıydı.

Cemal Işın kendi çektiği Atatürk fotoğrafının önünde.

İSKENDER ÖZSOY

O gözler şanslı gözlerdi. O gözler Atatürk'ü gördüğü için şanslıydı. O gözler Florya Köşkü'nde, Park Otel'de, düğünlerde, özel davetlerde, eğlencelerde, Çankaya Köşkü'nde Atatürk'ü, 'İnsan' Atatürk'ü gördüğü için şanslı gözlerdi.

Cemal Işın'ın gözleri, Florya Köşkü'nden Çankaya Köşkü'ne uzanan yolculuklarda hep Atatürk'ü takipteydi. Bu takipte Işın'ın yanında fotoğraf makinelerinin 'göz'leri de vardı.

Işın'ın ve fotoğraf makinelerinin gözleri bize ölümsüz Atatürk fotoğrafları bıraktılar. Işın, Atatürk'ün fotoğraflarını çeken son gazeteciydi. 22 Nisan'da, İstanbul'da 86 yaşında öldü.

Ölümünden altı ay öncesine kadar, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Basın Müzesi'ne bağışladığı ve orada yeniden kurduğu karanlık odasında çalıştı. İsteyenlere Atatürk'ün siyah beyaz

fotoğraflarını bastı, hediye etti. Çünkü o her evde, herkeste bir Atatürk fotoğrafı olmasını istiyordu.

Fotoğraf makinesiyle daha çocukken amcasının hediye ettiği basit bir makine sayesinde tanışan Işın, genç bir delikanlıyken Atatürk'ün ilk fotoğraflarını korka korka çekmiş. Işın daha sonra Gazi'nin izin vermesiyle rahat çalışmaya başlamış.

Dün gibi hatırlıyorum bana anlattıklarını. O da dün gibi hatırlıyordu Atatürk'le tanışmasını: "Onu tanımadan önce sert bakışlarından çok korkardım. Atatürk İstanbul'a geldiği zaman ilk fotoğraflarını korkarak çektim. Sonra bir gün adımı sordu, benimle ilgilendi ve müsamaha gösterdi, daha rahat çalışmaya başladım. İki yıl yazları Florya'da, 1933 yılından itibaren de Ankara'da fotoğraflarını çektim."

PERDELER TUTUŞUNCA

İstanbul'da, Park Otel'de bir düğün. Cemal Işın özel olarak çağrılmış. Heyecanlı. O günkü koşullarda kolay değil Atatürk'ü

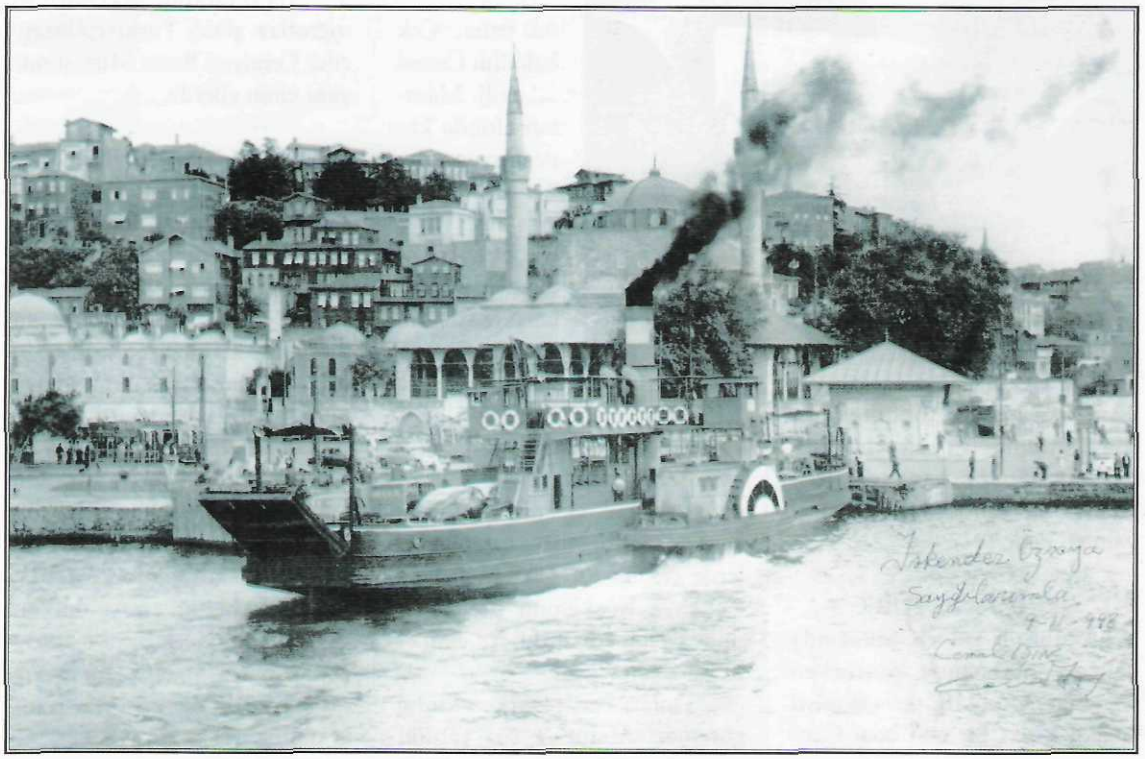
hareketli bir ortamda fotoğraflamak: "Etraf kalabalık. Otelin deniz tarafındaki pencerelerine çok yaklaşmışım. Farkında değildim. O zamanlar flaş yerine magnezyum kullanıyorduk. Çakmağımı çaktım, magnezyumu ateşledim, deklanşöre bastım. Atatürk'ün fotoğrafını çekmiştim. Ama o sırada magnezyumun alevleri perdeyi tutuşturmuş. Kollarıma iki polis girdi. 'Ne yaptın sen' diye

Cemal Işın: Dopdolu bir yaşam öyküsü

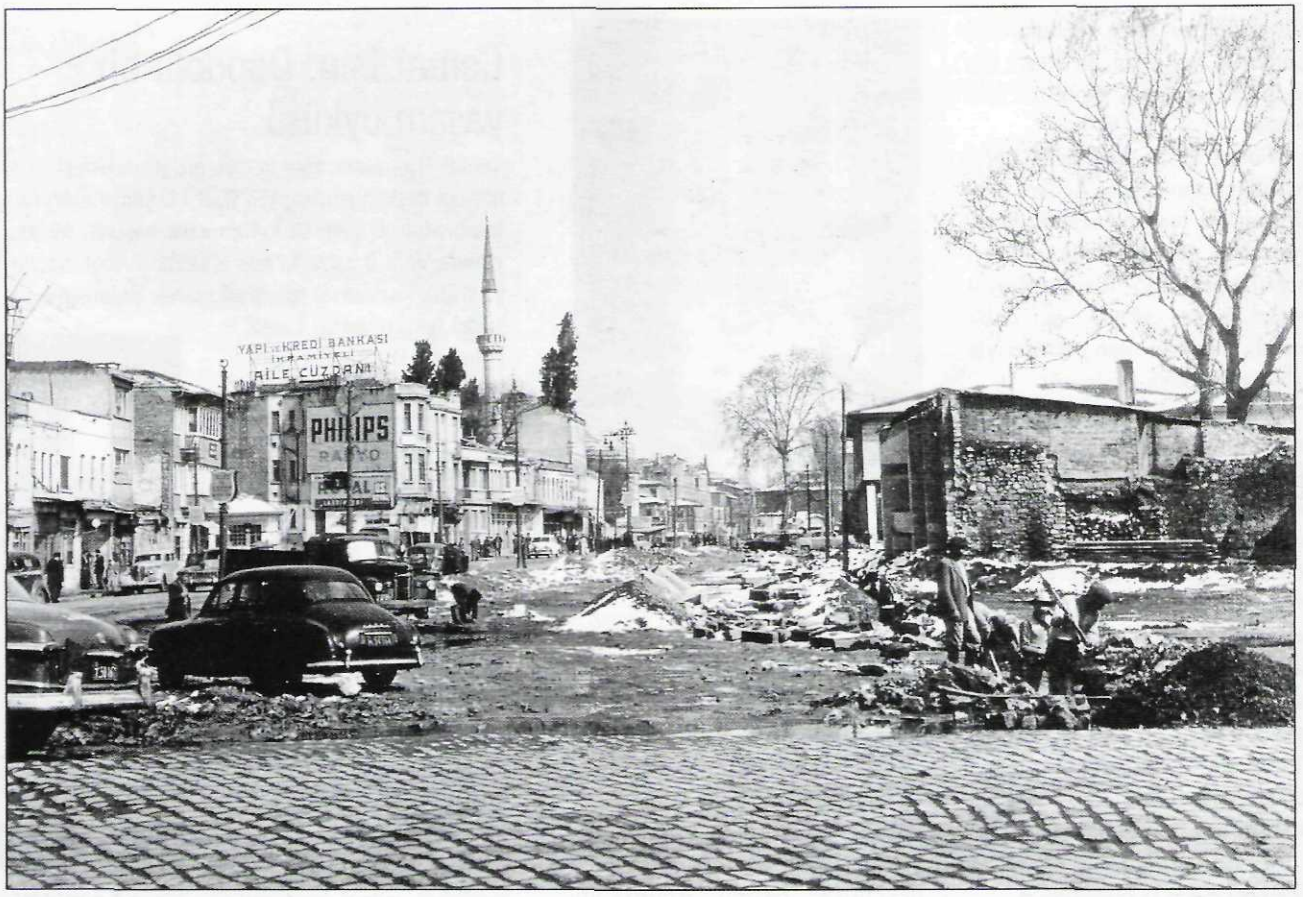
Cemal Işın, amcasının hediye ettiği makineyi ilkokul beşinci sınıftayken spor karşılaşmalarının fotoğraflarını çekerek kullanmaya başladı. 1926 yılında Vefa Ortaokulu'nda okurken futbol maçlarını ve trafik kazalarını fotoğraflayarak gazetelere satan Işın, Kabataş Lisesi yıllarında da Günlük Spor Postası Gazetesi'ni çıkardı. Ertesi yıl dersler ağırlaşınca gazetesini haftalığa çeviren Işın Spor Postası'nı daha sonra gazeteci Hakkı Tarık Us'a devretti. 1933 yılında 25 lira haftalıkla Sedat Simavi'nin Yedigün Dergisi'nde çalışmaya başladı. Yedigün'de çalışırken liseyi de bitirdi. Gazeteciliğinin yanında başka mesleklere de girip çıkan Işın, Tekel'in Cevizli'deki enstitüsüne fotoğraf laboratuvarı kurduğu yıllarda, oradaki hocaların teşvikiyle yüksek okul muadili Tütün Enstitüsü'nü bitirdi. 1944 yılında Bursa'da düzenlenen tütün kongresine uzman olarak katıldı. Tekel'de çalıştığı 14 yıl boyunca, gazeteciliğe de devam etti.

Fotoğraf: Kalsüz

Cemal Işın'ın objektifinden Safiye Ayla (üstte)... Dünyanın ilk araba vapurlarından 'Sahilbent', Üsküdar İskelesi'nde yolcu boşaltıyor: 1950'li yıllardan kent belleğine kazınmış bir belge... Cemal Işın tarafından 1998'de İskender Özsoy'a hediye edilmiş.

Cemal Işın'ın objektifinden bir Üsküdar görüntüsü: DP iktidarı döneminde İstanbul'da başlatılan imar hareketi sırasında *Hakimiyet-i* Milliye Caddesi. Yıl 1957 (en üstte). Işın, Zeki Müren'e daha önce çektiği bir fotoğrafını armağan ediyor (üstte).

çıkıştılar. Bir ara Atatürk'ün sesini duydum. 'Çocuğu bırakın' diyordu. Sonra bana dönerek güldü, yine adımı sordu. Ve 'Devam et' dedi."

POZ VEREN ATATÜRK

Atatürk'ü sol eli şakağında çalışma masasında otururken gösteren fotoğrafı da çekmişti Cemal Işın: "Bir gün beni Çankaya Köşkü'ne çağırdılar. Atatürk poz vererek bana, 'Çek bakalım Cemal ...' dedi. Masanın altında köpeği uyuyordu, 'Onu da çekeyim mi?' diye sordum; 'Evet' deyince deklanşöre bastım. Fotoğrafı çok beğendi."

Cemal Işın, Atatürk'ü herkesten çok seviyordu. Çünkü onu 'İnsan' yönüyle de tanımış, dans ederken, eğlenirken, gülerken görüntülemişti. Özel gecelerde çektiği fotoğrafları hemen Çankaya Köşkü'nün özel kalemine teslim ediyordu. Ya elindeki fotoğraflar?..

"Onları ben yaşarken kimse göremez. Atatürk'e söz verdim çünkü," diyordu.

Atatürk'ün, Bâbıâli'nin 'Cemal Abi'si tarafından çekilen fotoğrafları şimdi Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Basın Müzesi'nde, yani emin ellerde.

İSTANBUL'UN TANIĞI

1914 yılında İstanbul'da doğan Cemal Işın'ın bir özelliği de İstanbul'un fotoğrafçısı olması. Yaşı 50'yi geçenler onu 'Foto Cemal' olarak hatırlar. Bize, yaşadığımız kentten unutulmaz fotoğraflar bırakan Işın'ın, dünyanın ilk iki araba vapurundan biri olan Sahilbent'i Üsküdar iskelesinde gösteren fotoğrafını kim unutabilir?..

Daha sonra DP iktidarı döneminde İstanbul'da başlatılan imar seferberliği sırasında kentin havadan ve karadan fotoğraflarını çeken Işın, bu fotoğraflarıyla da kentin sessiz tanığı olmuş.

Mustafa Kemal-Franklin Bouillon görüşmesi

Ateşkese uzanan yolun başında...

Milli Mücadele yıllarında Fransa ile yapılan barışa, Fransız siyaset adamı Franklin Bouillon'un büyük katkısı oldu. Bouillon, Büyük Taarruz'un sonrasında Türklerle İngilizlerin Çanakkale ve Trakya'da yeniden çarpışmasını önlediği gibi, Mudanya Mütarekesi'nin de başlamasını sağladı.

İstiklal Savaşı süresince yaptıklarıyla 'Türk dostu' olarak anılan Franklin Bouillon'u Mudanya Mütarekesi öncesi arabuluculuk için geldiği İzmir'de, Mustafa Kemal Paşa karşıladı (üstte).

KANSU ŞARMAN

Büyük Taarruz'un başarıyla tamamlanmasından birkaç gün sonra, Türk Ordusu İzmir'e girdi. Artık Akdeniz'e doğru kovalanan Yunanlılar, düşman güçler olmaktan çıkarılmıştı. Ancak Çanakkale Boğazı'nın iki yakasında Mondros Mütarekesi sonrası oluşturulan tarafsız bölgedeki İngiliz Kuvvetleri, olası bir saldırıya karşı hazırlık yapıyordu. İngiliz Kuvvetleri'nin komutanı General Harrington, tarafsız bölgeyi hızla silahlandırıyor; Ajax zırhlısı ilk takviye birliklerini Çanakkale'de karaya çıkartıyordu.

Tam bu sırada Fransızlar, Türklerle savaşmayacaklarını açıkladılar. İngiltere'de ise halk, Türklerle yeniden karşı karşıya kalmaktan rahatsızdı. 21 Eylül 1922 günü İngiltere'nin en önemli gazetelerinden Daily Mail, Lloyd George hükümetini ağır şekilde eleştirerek, 'Çanakkale'den çekiliniz' manşetiyle çıktı. Aynı gün İngiliz İşçi Federasyonu (Trades Union Congress) yetkilileri, eğer savaş olursa, genel greve gideceklerini açıkladılar. Anlaşılan İngilizler daha yedi yıl önce, 1915'te Çanakkale'de on binlerce insanın ölümüne yol açan savaşı unutmamışlardı.

Marmara'nın doğu bölümünde ise Türk askeri sahile yaklaşmış, İstanbul kapılarına dayanmıştı.

Böylesine kritik bir ortamda Fransa'nın en ünlü siyaset adamlarından Franklin Bouillon, bir Fransız savaş gemisiyle İzmir'e geldi ve kentin kurtuluşundan itibaren gelişmeleri burada takip eden Mustafa Kemal Paşa'yla 28 Eylül'de görüştü. Bu görüşmede Başbakan Rauf Bey ve Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey de hazır bulundular. Görüşmenin başında, Bouillon'un Mustafa Kemal Paşa'ya yaptığı müracaatın TBMM hükümetine yapılmış gibi kabul edileceği kararlaştırıldı ve müzakerelere öyle başlandı. Çünkü Bouillon da İzmir'e gelişinin, İtalya ve İngiltere hükümetlerinin onaylarıyla olduğunu söylemişti.

Görüşmelerde Franklin Bouillon, kuvvete başvurulmaması ve tarafsız bölgenin geçilmemesi durumunda, Türk tarafının isteklerinin barış konferansında kabul edileceği yönünde güvence verdi. Mustafa Kemal Paşa, Fransa ile yapılan barış anlaşması döneminden itibaren yakın ilişki içinde bulunduğu Bouillon'un sözünü kabul etti ve müttefiklerin 23 Eylül tarihli notası 29 Eylül'de yanıtlandı:

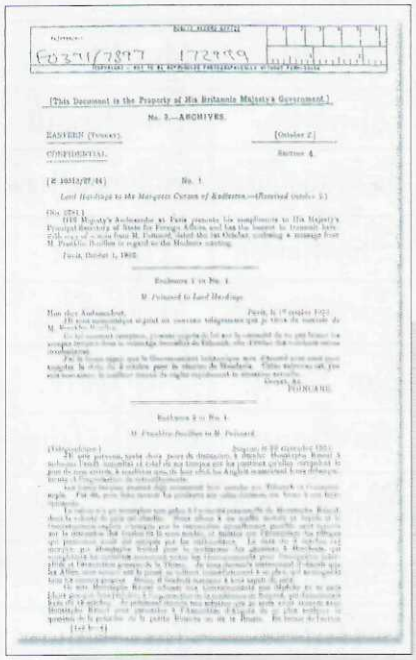
"Mösyö Franklin Bouillon'un İtilaf devletleri namına verdiği teminata ve adilane sulhun kısa sürede tesisi için derhal müzakerelere başlanacağına itimat ederek askeri harekat durdurulmuştur."

Ve bu görüşmenin sağladığı ortamda, 3 Ekim 1922'de Mudanya'da başlayan müzakereler 11 Ekim sabahı tamamlandı ve mütareke imzalandı. ■

Franklin Bouillon kimdir?

Fransa Senatosu Dışilişkiler Komisyonu Başkanı ve eski bakan F.Bouillon Fransa'nın en önemli siyasi kişiliklerinden biri. Haziran 1921'de Türkiye'ye gelen Bouillon, Sakarya zaferinin ardından 20 Ekim 1921'de Fransa ile Ankara anlaşmasının yapılmasında başrolü oynadı. Anlaşmaya imza koyan Fransız heyetinin başkanı olan Franklin Bouillon, Mustafa Kemal Paşa ile de yakın dostluk kurmuştu. Fransızlarla barıştan sonra , Türkiye'ye silah sağlanmasında büyük katkısı oldu.

[This Document is the Property of His Britannic Majesty's Government.]

No. 3.—ARCHIVES.

EASTERN (Various). [October 2]

CONFIDENTIAL. Section 4.

No. 1.

Lord Hardinge to His Majesty's Consul at Rodosto.—(Received October 3.)

(No. 1051.)

Sir,

I have the honour to transmit herewith, for your information, a copy of a telegram from His Majesty's Principal Secretary of State for Foreign Affairs, and has the honour to transmit herewith a copy of a note from M. Poincaré, dated the 1st October, enclosing a message from M. Franklin Bouillon in regard to the Mudania meeting.

I am, &c.

HARDINGE.

Enclosure 1 in No. 1.

M. Poincaré to Lord Hardinge.

Paris, le 1er octobre 1922.

Monsieur l'Ambassadeur,

J'ai l'honneur de vous prier de vouloir bien transmettre ci-joint au Secrétaire d'Etat de Sa Majesté Britannique le télégramme que M. Franklin Bouillon vient de m'adresser de Mudania.

Veuillez, &c.

POINCARÉ.

Enclosure 2 in No. 1.

M. Poincaré to Lord Hardinge.

(Télégramme.) Translation.

Je vous prie de vouloir bien transmettre à Votre Excellence le télégramme suivant que je viens de recevoir de M. Franklin Bouillon, actuellement à Mudania:

"Après une première séance tenue hier matin à Mudania, Ismet Pacha a demandé une suspension de vingt-quatre heures pour permettre à la délégation turque de prendre connaissance des propositions qui lui avaient été remises par les délégués des puissances alliées. Cette suspension a été accordée. La séance a été reprise aujourd'hui à 10 heures du matin. Ismet Pacha a déclaré qu'il ne pouvait pas discuter les propositions qui lui avaient été faites, parce qu'elles étaient contraires au pacte national turc. Il a ajouté qu'il ne pouvait pas non plus accepter la suspension des hostilités, parce que, dans ce cas, les Grecs pourraient se ressaisir et reprendre l'offensive. Il a déclaré qu'il ne pouvait pas accepter la neutralisation de la zone des Détroits, parce que, dans ce cas, les Alliés pourraient y débarquer des troupes. Il a déclaré qu'il ne pouvait pas accepter la démilitarisation de la rive asiatique, parce que, dans ce cas, les Grecs pourraient y débarquer des troupes. Il a déclaré qu'il ne pouvait pas accepter la démilitarisation de la rive européenne, parce que, dans ce cas, les Alliés pourraient y débarquer des troupes. Il a déclaré qu'il ne pouvait pas accepter la démilitarisation de la rive européenne, parce que, dans ce cas, les Grecs pourraient y débarquer des troupes. Il a déclaré qu'il ne pouvait pas accepter la démilitarisation de la rive européenne, parce que, dans ce cas, les Alliés pourraient y débarquer des troupes.

İngiliz gizli belgelerinden

M.Franklin Bouillon'dan M. Poincaré'ye, İzmir, 29 Eylül 1922: İki günlük tartışmalardan sonra Mustafa Kemal'i, bütün birliklerin benim geldiğim günlerdeki yerlerinde kalmaları ve İngilizlerin de yeni birlikler çıkarmayı durdurması konusunda ikna etmeyi başardım. Bu arada Türk kuvvetlerinin Çanakkale ve İstanbul'a yürüyüşleri devam ediyordu. Generallere bu kararı aldırabilmek için korkunç bir mücadele vermek zorunda kaldım. Mantıklı bir sonuç alınması ancak Mustafa Kemal'in kendi şahsi otoritesini -ki kesin bir barış istiyor- ortaya koymasıyla sağlanabildi.

3 Ekim, Mustafa Kemal tarafından generallerin katılacağı Mudanya konferansı için tarih olarak kabul edilmiştir.

Bu konferansta, işgalin hükümetler arası sorunlarını çözmek ve Trakya'dan Yunanlıların çıkarılması için çalışacaktır. Ben şu anda sizden müttefiklerin geçmişi hiç kurcalamadan bu plan üzerinde birleşmelerini sağlamanızı istiyorum. Böyle olmazsa her türlü barış umudunu bir kenara bırakmak gerekecektir. Bu akşam Mustafa Kemal, bütün hükümetlere bu çerçevede bir açıklama gönderiyor...Yarın ümit ediyorum ki Mustafa Kemal'le birlikte küçük anlaşmaların ve Rusya'yla anlaşmanın, Ankara'daki Meclis'i zor duruma sokmaması için formüller düşüneceğiz. Sizin Mudanya'ya ilişkin görüşlerinizi elde ettikten sonra İstanbul'a döneceğim.

Yarın Mudanya ile ilgili cevabınızı bekliyorum.

Paris'teki İngiliz Büyükelçisi Lord Hardinge'in İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a gönderdiği 1 Ekim 1922 tarihli gizli yazının ekinde F. Bouillon'un, Fransız Başbakanı Poincaré'ye gönderdiği görüşmeye ilişkin 29 Eylül 1922 tarihli telgraf. TTK Arşivi'nden (solda).

18. yüzyıl Avusturya köylülerinin gözüyle...

Milletlerin karakteri

Viyana'daki Halkbilim Müzesi'nde yer alan bir resim, 'Uluslar Tablosu', önyargıların değiştiğini düşündürür bize... Önyargıların hiç değişmeyen yanları ise çok tutucu ve akıldışı olmalarıdır. Ancak böyle akıldışı betimlemelerde, tarihi olayların belirli bir kalıntısının bulunduğu da bir gerçektir.

İLBER ORTAYLI

Türkiye, Avrupa halklarının çok önceden ilgisini çeken, endişesini uyandıran bir ülke ve camia. 18. asrın Avusturya'sındaki İştirya (Steiermark) köylüleri de Türkleri kendine göre tanıyan ve değerlendirenlerden.

Bugünkü değerlendirme ve

Teutscher.	Engerländer.	Schwöth.	Boläck.	Unger.	Muskawith.	Türk oder Grieth.
Ritterherzig.	Wohl Gestalt.	Stark und Groß	Bäürisch,	Untreü,	boßhafft,	Wie das Abrisweter.
Ganz Gut,	Lieb-reich,	Graus-sam.	Hochwilder,	Aller Grausambst	Gut Ungerisch.	Ein Lung Teüfel,
Gizig,	Immuthig.	Hartknäbig,	Gering Achtent,	Hochweniger,	Gar Nichts,	Oben Kluß.
Über Allmit	Weiblich.	Unerkendlich	Mittlmässig.	Bluthbegirig,	Unentlich krob.	Zärt-lich.
In Ritlichen Rechte	Welt Weis,	In Freuen Künsten,	In Underschid-lichen sprachen	In Ladeinischer sprach	In Krichischer sprache	Ein Falscher Politicus.
Nicht alles Nach	auf Französchischeart	Von Löder,	Lang Röckig.	Viel Färbig,	Mit böltzen.	Auf Weiber Art.
Geschwenderisch	Unruhig.	Aber Glauberisch	Braller,	Geräther,	Gar Uerätherisch	noch Geräterischer.
In Trunck.	Die Wohllust	Köstliche speisen	Den Adl,	Die Aufruhe.	Den Brügl.	Selbsteigne Lieb
Hydrogrä.	In Der schwindsucht	In Der Wassersucht.	In Dendurchbruch	In der freis.	In Reichen.	In Schwachhei
Gut,	Fruchtbaar.	Bergig.	Waldich.	Frucht Und goldReich.	Voller Liß,	Ein Liebreiches
Unüberwindlich	Ein See Held.	Unuerzagt.	In Gestimt,	Aufriererisch.	Niesamb.	Gar faul.
Ich Andächtiger	Verenderlich Wie der Mond.	Eifrig in Glauben	Glaubt Allerley	Unmüessig,	Ein Abtriniger.	Ewen einsolchen
Ihren Käiser.	bald den bald jene.	Freüe Herrschaft	Einen Erwelden,	Einen Unbeliebigen	Einen Freimiligen	Ein Thiran.
In Getraid,	In sich Weid,	In Ärtz Kruben	In Bölzwerch,	In Allen.	In Immen.	an zart Und weichen sachen
Gut Trincken,	Mit Arbeiten	Mit Essen.	Mit zancken,	Mit Miessigehen	Mit schlaffen.	Mit Kränkeln,
Ihren Löben,	Einen Pferd,	Einen Ochsen,	Einen Bern	Einen Wolffen	Ein Esel,	Einer Katz,
In Wein,	In Wasser,	Auf der Erd	Im stall,	beym säwel,	In schnee.	In betrug.

FOTOĞRAF: AYHAN EVRENSEL / NTV-VİYANA

önyargılar daha mı farklı acaba?..

İştirya'da yapılan yağlıboya bir halk resmi, Avrupa'da yaşayan halkların tasvirini yapmaktadır. Buradaki betimlemeler, eğrisi ve doğrusuyla ulusların birbirleriyle ilgili önyargılarının gerçekte sanıldığından çok daha çabuk değiştiğini göstermektedir. Sözü geçen betimlemelerin, okuryazar, aydın çevrelere ait olmayıp sıradan insanların görüşlerini belirtmesi çok daha ilgi çekicidir.

Tablodaki önyargılar bizim kendi önyargılarımızı da değiştirmemizi gerektirebilir. Örneğin tabloda görüldüğü gibi, Avrupa insanı yakın zamana kadar Türk ve Yunanlıyı aynı kimlik içinde betimliyor.

TÜRK VE YUNANLI

Yine Avrupa milletlerinin içinde, Türk ve Yunanlı en sevilmeyeni; ama en küçümseneni değil...

Bu konuda Polonyalı, Rus ve Macar'ın durumu daha da ümitsiz! Tabii aynı tabloyu Macarlar, Polonyalılar veya Ruslara hazırlatmak mümkün olsaydı, sonuç, çok daha farklı olurdu.

Tabloda dikkati çeken bir başka özellik, Batı Avrupa'da, sokaktaki adamın bile, daha o çağda kendini Doğu Avrupalı'dan ayırması. Avusturya halkı için Alman, Fransız, İngiliz genelde olumlu görünümü olan tipler...

18. yüzyıl başlarına ait bir Avusturya halk resmi olan 'Uluslar Tablosu' Viyana'da Museum für Volkskunde'de bulunmaktadır (envanter kaydı: 30.905). Ayrıca Uluslar Tablosu, II. Viyana Kuşatması'nın 300. Yıldönümü nedeniyle Maria Theresia und ihre Zeit adlı sergi kataloğunda (Viyana 1980) ve Die Türken vor Wien adlı sergi kataloğunda (Viyana 1983) yer almıştır. Özgün adı 'Avrupa'da Bulunan Milletlerin ve Özelliklerinin Kısa Tasviri' olan 'Uluslar Tablosu', 104 x 127 cm boyutlarındadır.

Özellikler	İSPANYOL	FRANSIZ	GALLİ	ALMAN
Hali Tavrı	Gururlu	Hoppa	Hilekar	Açıkkalpli
Karakteri ve özellikleri	Harika	Sevimli ve konuşkan	Kıskanç	Çok iyi
Zekası	Akıllı ve zeki	Dikkatli	Keskin zekalı	Şakacı
Özelliklerin kazanılması	Erkekçe	Çocukça	Herkes istediği gibi	Her yerde
Bilimi	Dini bilimler	Savaş	Din hukuku	Laik hukuk
Giyimi	Edepli	Sürekli değişir	Edeplice	Taklitçi
Kötü özellikleri	Asil	Dalavereci	Cimri	Müsrif
Sevdiği şey	İtibar ve iktidar	Savaş	Altın	İçki
Hastalıkları	Kabızlık	Kendi hastalığı	Kötü hastalık	Şecere
Ülkesi	Bereketli	İyi işlenmiş	Sevimli ve eğlenceli	İyi
Savaş yeteneği	Muhteşem	Kurnazlık	Dikkatli	Yenilmez
Allaha inancı ve ibadeti	Herkesten iyi	İyi	Biraz daha iyi	İmanı yerinde
Yöneticilerini nasıl tanırlar	Bir hükümdar	Bir kral	Pederşahilik	İmparator
Fazlasıyla mevcut olan	Meyveler	Eşyalar	Şarap	Tahıl
Vakit geçirme biçimleri	Oyunla	Dalavereyle	Gevezelikle	İçkiyle
Hangi hayvana benzediği	Fil	Tilki	Vaşak	Arslan
Hayatı nasıl biter	Banyoda	Savaşta	Manastırda	Şarap içerken

EN MÜKEMMEL KARAKTER

Tabloda, İspanyol 'en mükemmel' karakter olarak betimlenmiş. Bu durum, Avusturya Habsburgları ile İspanya Habsburglarının ortak kaderinden ve İspanya'nın Katolik Liga'daki üstünlüğünden ileri geliyor.

Fransa'nın XVI. Louis devrindeki parlaklığı; modada, savaştaki öncülüğü, kıskanılan yanı da görülüyor.

Türk ve Yunanlı, korkak, dalavereci, kurnaz, şeytan zekalı, politikacı ama en güzel ülkenin sahibi, yumuşak ve ince zevkli adamlar olarak tarif ediliyor. Dini inançları ise Rus'unki kadar olumsuz biçimde tanıtılıyor.

Polonyalılar ve Macarlar sevilmeyen katolikler...

Fransızlar o çağa özgü bir görüşle, 'savaşçı' olarak niteleniyorlar. Rusya'da 17. yüzyıl başındaki büyük taht buhranı ve Boyarlar'ın geri çekilmesiyle tahta davet edilen çarlar hatırlanıyor olmalı ki, yönetime karşı Rusların tavrı için, 'gönüllü biri' deyimi kullanılmış.

Türkleri yönetenin bir tiran olduğu ise, Steiermark köylüsünden Montesquieu'ye kadar herkesin üstünde birleştiği bir görüştü anlaşılan...

Önyargılar değişir; ama değişmeyen yanları, çok tutucu ve akıldışı olmalarıdır. Bu doğru bir tanımlama; ancak böyle akıldışı betimlemelerde tarihi olayların belirli bir kalıntısı olduğu da bir gerçek.

Galiba aklıbaşında kuşaklar ve tarihçiler için, bu gibi malzemenin gözden geçirilmesi, eğlenceli olmanın ötesinde, sırf bu nedenle, gerekli de... ■

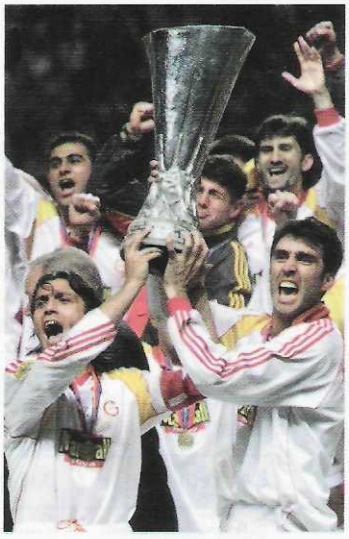
Bir halk resmi olan 'Uluslar Tablosu', İspanyol'u, İngiliz'i, Fransız'ı ya da Alman'ı, ayrı ayrı özellikleriyle farklı sütunlarda tanıtıyor. Ama Türk ve Yunanlı, 'veya' sözcüğüyle birleştiriliyor ve tek bir sütunda tanıtılıyor. Böylece bu iki millet, aynı özellikleri paylaşmış oluyorlar... Avrupa milletlerinin içinde, Türk ve Yunanlı 'en sevilmeyen' olarak gözüküyor. Ancak altını çizerek belirtmek gerekir ki, 'sevilmeyen' bu iki millet, hiç de küçümsenmiyor!

İNGİLİZ	İSVEÇLİ	POLONYALI	MACAR	RUS(Moskof)	TÜRK/YUNAN
Kalıbı yerinde	Uzun boylu, kuvvetli	Köylü gibi	Sadakatsiz	Hiddetli	Değişken, nisan havası gibi
Sevgi dolu	Zalim	Daha da beter	Adamakıllı zalim	Tam Macar gibi	Genç bir şeytan
Neşesiz	İnatçı	Değer vermeyen	Daha da az	Hiç yok	Üstün zekalı
Kadınsı	Tanınmayacak şekilde	Orta	Kan içici	Son derece kaba	Şefkatli ve yumuşak
Dünyevi bilgi	Güzel sanatlarda	Çeşitli dillerde	Latince bilir	Yunanca bilir	Ucuz politikacı
Fransız tarzı	Deriden	Uzun etekli	Bol renkli	Kürklü	Kadın gibi
Huzursuz	Batıla inanır	Farfara	Hain	Büsbütün hain	Daha da hain
Eğlence	*Lezzetli yiyecekler*	*Asalet*	*Kargaşalık*	*Dayak*	*Kendini sever*
Sara	Gut	Çiçek hastalığı	Ispazmos	Öksürük	Zafiyet, güçsüzlük
Bereketli	Dağlık	Ormanlık	Meyve ve altın dolu	Buz dolu	Dünya güzeli
Deniz kahramanı	Yılmaz	Kararsız	Kışkırtıcı	Yorucu	İşe yaramaz, tembel
Ay gibi değişir	Gayretli bir mümin	Her şeye inanır	Mutabık	Dinden çıkmış biri	Onun gibi bir şey
Bir bunu, bir onu	Özgür yöneticilik	Seçilmiş birini	Sevilmeyen birini	Bir gönüllü	Bir müstebit
Çayır	Maden	Kürk	Her şey	Arılar	Yumuşak zarif şeyler
Çalışmakla	Yemekle	Hır gürle	İşsiz güçsüz dolaşmakla	Uykuyla	Hastalanmakla
At	Öküz	Ayı	Kurt	Eşek	Kedi
Denizde	Toprak üstünde	Ahırda	Kılıçla	Karda	Dolandırıcılıkla

1905'ten bu yana...

'İlk'lerin takımı

Galatasaray, bir 'ilk'e daha imza attı; Türkiye'ye UEFA Kupası'nı kazandırdı. Gerçekleştirdiği 'ilk'ler uzun bir liste oluşturan Galatasaray Kulübü, 95 yıldır, atletizmden hokeye, basketboldan krikete kadar, pek çok sporun öncüsü oldu.

SERHAT ÖZTÜRK

Galatasaray Kulübü, Türk spor tarihinin içinde gerçekleştirdiği 'ilk'lerle çok önemli bir yer tutar. Başlangıç elbette Mekteb-i Sultani'nin 1868 yılında bütünüyle Batı'ya dönük bir okul olarak hizmete girmesidir. Bu aynı zamanda modern sporların Osmanlı İmparatorluğu içinde ortaya çıkmasına da yol açar. Tamamı Fransa'dan gelen Mekteb-i Sultani öğretmenleri arasında yer alan beden eğitimi öğretmeni M. Curel, bütün spor tarihçilerinin hemfikir olduğu gibi, işin öncüsüdür. İşe okulda bir 'jimnastikhane' kurarak başlar Curel ve burayı Fransa'dan getirttiği jimnastik aletleriyle donatır.

İLK ORGANİZASYON

M. Curel iki yıllık çabası so-

Galatasaray arması nasıl yaratıldı?

Galatasaray'ı simgeleyen bir rozet hazırlama düşüncesi, 1923 yılında Galatasaray Lisesi'nde doğdu. O yıllarda öğrenciler arasında bulunan 74 numaralı Ayet Emin, iyi resim yapmasından aldığı cesaretle bu işe girişti. Yeni harfler henüz kabul edilmemiş olduğundan, Ayet Emin çalışmasında eski alfabedeki 'gayın' (g) ve 'sin' (s) harflerini birbirine uydurmaya çalıştı. Yüzlerce 'gayın-sin' çizdi. Önce hiçbirini beğenmedi. Ancak aralarından biri kendini farklı gösteriyordu. Kırmızı 'gayın' harfinin içine sarı 'sin' harfi oturuyordu. Okulda bu amblem benimsenince, kulüpte de hemen rozet olarak göğüslere takıldı. Yeni harflerin kabulüne kadar bu rozet kullanıldı.

Yeni harflerle kullanılacak *rozet de eskisine benzetildi ve* bugünkü Galatasaray arması ortaya çıktı.

nucu yetiştirdiği öğrencileri, 1870 baharında düzenlediği bir spor bayramında halkın önüne çıkartır. Beyoğlu'ndaki okul binasından muntazam saflar halinde yola çıkan öğrenciler, Kağıthane'ye kadar yürürler. Burada çeşitli yarışmalar yapılır ve dereceye giren öğrencilere Fransa'dan *getirtilmiş madalyalar* ve yaldızlı diplomalar dağıtılır. Bu ilk organizasyon, gençler arasında spora ilginin artmasını sağlar.

İLK SPOR KİTABI

Osmanlı İmparatorluğu içinde yayımlanan ilk spor kitabı da Galatasaraylılar'ın imzasını taşır. 1874 yılından beri Mekteb-i Sultani'de jimnastik öğretmeni olan ve 'Türkiye'nin ilk haltercisi' unvanıyla tarihe geçen Ali Faik Bey (Faik Üstünidman), jimnastik sporunun tanınıp yaygınlaşması *amacıyla kaleme aldığı* kitabını 1899 yılında yayımlar: Jimnastik yahut Riyaziyat-ı Bedenniyye.

Bu arada ilk bisikletçiler de (Hamal Nasip, Nuri, Aziz Fikret, Çingene Şefik, Şevki, Ziya, Danış, Kirdela, Arap Halil, Taksim Nahit) Mekteb-i Sultani bünyesinde faaliyet göstermektedirler.

Bu dönemde gerçekleştirilen en büyük sıçrama, Mekteb-i Sultani öğrencileri tarafından ilk Türk futbol takımı Galatasaray'ın kurulmasıdır.

Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi'nin yazarı Cem Atabeyoğlu, bu süreci kitabında şöyle anlatır:

"İngiliz ve Rum gençlerinin *kendi aralarında kurdukları* takımlarla Kadıköy çayırlarında yaptıkları futbol maçlarını ilgi ve tarifsiz bir hevesle izleyen Müslüman Türk gençleri bu spora karşı derin bir muhabbet duymaya başlamışlardı. Bunların arasında Galata Sarayı Mekteb-i Sultanisi'nde okuyan genç öğrenciler vardı. (...) Yaz tatili sona erip okulların açıldığı günlerde, Mekteb-i Sultani'nin beşinci sınıf öğrencilerinden Ali Sami (Yen), Asım Tevfik (Sonumut), Emin Bülend (Serdaroğlu), *Celal İbrahim (Şehit)*, Tahsin Nahit, Bekir Sıtkı (Bircan), Reşat (Şirvani), Cevdet (Kalpakçıoğlu), Abidin Daver, edebiyat hocası Mehmet Ata Bey'in dersinde aralarında yaptıkları fısıltı halinde hararetli konuşmalar sonunda bir futbol kulübü kurmaya karar verdiler (1 Ekim 1905)."

İSİM TARTIŞMALARI

Olayların gelişmesini yine Cem Atabeyoğlu'nun kaleminden izleyelim: "Kulübün kurulmasına bir çırpıda karar veren bu öğrenciler, isim konusunda kolay bir karara varamadılar. Günün anlayışı, spora ve sporcuya ancak yabancı adlar yakıştırabildiğinden, Gloria (Zafer) ve Audace (Cür'et) gibi isimler üzerinde önemle durulmuş, bu arada Tobler marka çikolataların üzerindeki kartal armasını beğenen bazıları da Kartal adı üzerinde ısrarla durmuşlardı.

Gençler isim konusunda öyle bocalamışlardı ki, *teşkil ettikleri* takım Kadıköy'de Papazın Çayırı'ndaki ilk maça çıktığında bile, henüz ismi yoktu.

Yalnız kulübe renk olarak milli renkler, kırmızı-beyaz seçilmiş ve takım bu renk formalarla sahaya çıkmıştı. Bu formaları kulüp kurucularından Asım Tevfik'in annesiyle Ali Sami'nin kızkardeşi dikmişlerdi.

'Kırmızı beyaz' formalı bu ilk Türk takımı ilk maçında Rum takımını 2-0 yendi. Yalnız maçı kazanmakla kalmadı, ismini de bu ilk maçında kazandı.

Maçı izleyenler onlardan, 'Galata Sarayı Efendileri' diye bahsetmekteydiler. Bu isim hepsinin hoşuna gitmişti. İşte hemen oracıkta, bu ismi derhal benimseyip,

1908-1909 sezonunda, Osmanlı topraklarında ilk kez bir Türk takımı şampiyon oldu: GS, 4 takım arasında yapılan lig maçlarının şampiyonu idi. O dönem okul müdürü olan şair Tevfik Fikret ile birlikte fotoğraf çektiren kadro şöyleydi: Ahmet Robenson, Adnan İbrahim, Milo, Sabri Mahir, Hasan, Bekir, Horace Armitage, Fuad Hüsnü, Celal, Emin Bülend, İdris, Ali (sol sayfada).

1908-1909 yılında GS futbol takımında oynadıktan sonra boks takımına geçen Sabri Mahir.

Türkiye'de ilk kez Galatasaray kulübünün kurduğu patenli hokey takımı 1922 (sağda). 1926 yılında, Taksim Stadı'nda ilk bayan atletler piste çıktı. Bunlar Galatasaray Kulübü sporcularının kızkardeşleri ve kulüp üyelerinin yakınlarıydılar (altta).

'Takımımızın adı Galata Sarayı olsun,' dediler. Böylece Türk sporunda ölümsüz bir doruk olacak Galatasaray doğdu.

Kırmızı-beyaz olan forma rengi de kısa bir süre sonra sarı-kırmızı olarak değiştirilecekti. Buna neden milli renklerle hafiyelerin dikkatlerini ve öfkelerini daha fazla üzerlerine çekmemek olacaktı."

ŞAMPİYONLUK GELİYOR!

Galatasaray futbol takımı Türk futbol tarihinde birçok 'ilk'e imza attı. Bunların birincisi, 1906 yılında İstanbul Futbol Ligi'ne katılmalarıydı. Ligin üçüncü yılında ilk kez bir Türk futbol takımı, İngiliz ve Rum takımları arasında yer alıyordu. Bu takım Mekteb-i Sultani talebelerinin kurdukları Galatasaray'dı. Galatasaray beş takımın katıldığı bu ligi dördüncü sırada tamamladı.

İki yıl sonra, İstanbul Ligi'nin beşinci yılı olan 1908-1909 sezonunda ise, ilk kez bir Türk takımı şampiyon oldu: Galatasaray, dört takım arasında iki devreli olarak yapılan lig maçları sonucunda şampiyonluğu kazandı.

Şampiyon kadro şu futbolculardan oluşuyordu: Ahmet Robenson, Adnan İbrahim (Piri), Milo, Sabri Mahir, Hasan, Bekir (Bircan), Horace Armitage, Fuad Hüsnü (Kayacan), Celal, Emin Bülend (Serdaroğlu), İdris, Ali...

BAYANLAR PİSTTE

Galatasaray kulübünün başarıları ardı ardına gelirken 1912 yılı mezunlarından Ahmet Malik tarafından bestelenen Galatasaray Marşı'nın notaları Mısır'da Arapça ve Fransızca olarak basıldı.

Bu marş, Türkiye'de bir kulüp için bestelenen ilk marştı.

Galatasaray Kulübü bu yıllar içinde ilk olmasa da, 'ilk'ler arasında yer aldığı birçok spor dalında sporcularıyla öne çıktı: Yelken, patenli hokey, çayır hokeyi gibi.

Galatasaray, Cumhuriyet döneminde de öncü rolünü birçok alanda sürdürdü.

Savaş yıllarının zorluklarından sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde de öncü rolünü birçok alanda sürdürdü Galata-

Galatasaray'da spor branşları

Boks	1905
Futbol	1905
Tenis,sutopu,patinaj	1910
Patenli hokey	1911
Çim hokeyi	1915
Beyzbol	1925
Kriket	1926
Voleybol	1927
Basketbol	1929
Eskrim	1931

saray. 1926 yılında Taksim Stadı'nda piste çıkan ilk bayan atletler Galatasaray kulübü sporcularının kızkardeşleri ve kulüp üyelerinin yakınlarıydı.

YURT DIŞINA AÇILIŞ

İlk kez yabancı bir takımın İstanbul'a gelerek Türk takımlarıyla maç yapmasının ardında da Galatasaray ismine rastlıyoruz. Galatasaray'ın davetlisi olarak İstanbul'a gelen Macaristan'ın Kolojvar takımıyla yaptığı maçı Galatasaray 4-2 kazanarak bir yabancı takımı yenen ilk Türk takımı olma unvanını kazandı.

Türk futbolu ilk kez 1911 yılının Eylül ayında yurt dışına açıldı. Galatasaray bu yolculuğa çıkarken Fenerbahçe Kulübü'nden Galip'i de kadrosuna aldı. Galatasaray Bükreş'te Bükreş karmasıyla yaptığı maçı 11-1 kazanarak Türk futbolunun yurt dışındaki ilk galibiyetini elde etti.

Futboldaki başarıların yanı sıra, Mekteb-i Sultani'den yetişen gençler başka branşlarda da adlarını duyuruyorlardı. En dikkate değer isimlerden biri Sabri Mahir'di. 1908-1909 sezonunda Galatasaray futbol takımında sol haf oynayan Sabri Mahir, daha sonra boks alanında ülkemizin ilk büyük ismi oldu.

1911 yılında İspanya'da, İspanya Şampiyonu'nu nakavtla yenen ve İspanyol polisinin boksu yasaklamasına neden olan Mahir, bir yıl sonra da Fransa Amatör Şampiyonluğu'nu kazanmıştı.

ATLETİZM YARIŞLARI

Bu dönem Osmanlı İmparatorluğu içinde atletizm faaliyetleri de hız kazanmaya başlamıştı. Sürat koşularında Galatasaray Kulübü'nden Silifkeli Şükrü Bey, Türk atletizminin ilk sprinteri olarak parladı (1909).

Galatasaray Lisesi'nde öğrenci olan Silifkeli Şükrü Halil (Dölek), Kadıköy'de Papazın Çayırı'nda gerçekleştirilen bir yarışmadan önce, ısınma hareketleri yaparken şortu yırtıldığından, sahanın hemen yanındaki bir bostanda çalışan bir bahçıvandan aldığı poturla yarışmaya katıldı ve 11 saniyelik net bir dereceyle birinci oldu.

BASKETBOLDA REKOR

İki yıl sonra Kalamış'ta yüzme sporunda tarihimizin ilk ölçülü mesafe yarışları yapıldı. 4x100 metre bayrak yarışında Suat, Naili, Şeref ve Lütfü beylerden kurulu Galatasaray Yüzme Takımı, birinci oldu. Suat Bey 100 ve 200 metre yarışlarını da kazandı.

1933 yılında Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı tarafından

Galatasaray'a Aslan sıfatının verilmesini sağlayan sembol futbolcusu Aslan Nihat Bekdik (solda). 1933 yılında Naili Moran ve Feridun Şerefizade'nin kurduğu ilk İstanbul basketbol ligi şampiyonu Galatasaray takımı (ortada).

düzenlenen ilk resmi basketbol ligi maçları yapıldı. Beyoğlu Halkevi Spor Salonu'nda yapılan maçlarda, 1927 yılından beri şampiyonluğu elinde tutan Musevi Maccabi takımını yenen Galatasaray ilk şampiyonluğu kazandı.

Şampiyon kadroda şu sporcular vardı: Naili Moran, Rodrig, Hayri Arsebük, Feridun Koray, İlhan Ulagay, Feridun Şerifzade ve Yekta beyler.Yenilmez armada olarak adlandırılan bu kadro, tam 18 kez üst üste 'Türkiye Şampiyonu' olarak, kırılması güç bir rekora imza attı!

'Siyasi suç' kavramı nasıl doğdu?

Vatan yahut siyasi şube....

Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında başlayan Osmanlı'nın modernleşme çabaları yerli muhaliflerin, batılı çağdaşlarına benzer biçimlerde su yüzüne çıkmasına neden olurken, Osmanlı'nın sözlüğüne de 'siyasi suç' kavramını kazandırdı.

GÜLTEKİN YILDIZ

Namık Kemal için, 15 Şubat 1939 tarihli bir Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile, şairin 50. ölüm yıldönümüne rastlayan günlerde, 6 kuruşluktan 12,5 kuruşluğa, dört değişik hatıra pulu, yüzer bin adet bastırılmıştı.

Yıl 1873; Nisan'ın ilk günü... İstanbul'da, Gedikpaşa Tiyatrosu'nu dolduran kalabalık heyecanla sahnedeki temsili izliyordu. Oyunda sık sık geçen "Yaşasın Vatan!" nidalarına, tiyatroyu hınca hınç dolduran halk da katılıyor, tansiyon giderek artıyordu. Oyun bitmiş, ancak çoğu ilk defa bir tiyatro oyunu seyretmiş kalabalık heyecanını yitirmemişti.

Rumeli'deki bir Osmanlı kalesinin, Silistre'nin savunmasını konu alan ve Osmanlı kamuoyunu 'vatan' kavramı ile tanıştıran oyunun adı 'Vatan yahut Silistre' idi.

İbret gazetesi matbaası önüne gelen kalabalık, eserin yazarı Namık Kemal'i görmek istiyordu, ancak onu göremeyince Kemal'i ve vatan sevgisini öven bir mektubu gazeteye bırakıp dağıldılar.

Halkın gösterdiği bu ilgi, sarayın pek hoşuna gitmemişti. Oyunun ikinci temsilinin ardından, önce Kemal'in yazı yazdığı İbret gazetesi kapatıldı; ertesi gün, 6 Nisan 1873'de ise, beklenen oldu: Tiyatroya ait bazı meseleleri görüşmek için Güllü Agob'a giden Namık Kemal'e zaptiye müşirliğinden, yani o günlerin emniyet müdürlüğünden istenildiği söylendi ve yazar tevkif edildi.

Zaptiye müşirliği Namık Ke-

mal'in ilk durağı idi. Oradan, üç yıl önce törenlerle açılmış olan Sultanahmedeki hapishane-i umumîye götürüldü. O ve gazetede hakkında övgü dolu bir yazı yayımlayan arkadaşı Nuri Bey, hapishanenin siyasî suçlu ilk misafirleri oldular.

Türkiye'nin Avrupa nezdinde temizleyemediği en mühim ayıplarından biri olarak gösterilen siyasi suç ya da başka bir deyişle, düşünce suçunun Osmanlı'nın modernleşmesi ile birlikte kazandığı önem, ondokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren net bir biçimde görüldü.

Osmanlı modernleşmesinin resmî miladı sayılan Tanzimat Fermanı ile birlikte gündeme gelen reformlar, hukuk alanında da köklü değişikliklerin yapılmasını öngörüyordu. Bunlardan biri de, modern anlamda bir ceza kanununun hazırlanmasıydı. Devlet klasik dönemden kalma kanunnamelerle yönetiliyor, ancak yapılan bir kısım değişikliklere rağmen bu kanunlar günün gereklerine uymuyordu.

Kollar sıvandı ve altı ay içinde yeni bir ceza kanunnamesi hazırlandı. 1840 yılının Mayıs ayında yürürlüğe giren kanun, 1851 ve 1858 yıllarında çeşitli değişiklere uğradı. Ancak her üçünde de, değişmeden kalan iki önemli madde vardı: Kanunun ikinci faslındaki birinci ve ikinci maddeler.

Bunlara göre, fesad işler ile uğraşıp, sözle ya da fiilen bir ya da birden çok kişiyi devlete ve kanunlara karşı gelmeye sevkedenler, bir seneden beş seneye kadar kürek cezasına, yani hapsedilerek ağır işte çalıştırılmaya mahkum edilecekti. Bir ya da birden çok kişiyi isyana yöneltip onlara silah ve barut verenler ise idamla hüküm giyecekler, ancak padişah merhamet ederse cezaları müebbed küreğe dönüştürülebilecekti.

Ceza kanununun bu maddeleri muhatabını bulmakta gecikmedi. 1865 yılında Belgrad Ormanı'ndaki bir piknikle tohumları atılan Genç Osmanlı hareketi, Müslüman nüfus arasından çıkan ilk siyasî muhalefetti ve içlerinde pek tabii ki Namık Kemal de vardı. Yabancı dil bilen ve Batıyı tanıyan bu grup, meşrutiyet yani anayasal bir rejim istiyor, Fransa ve İtalya'da monarşi karşıtı mücadele veren gizli Carbonari örgütünün hücre tipi yapılanmasını model alıyordu. Ancak kısa süre sonra Saray bu toplantılardan haberdar oldu. Bir kısmı Paris'e kaçarken, diğerleri imparatorluğun çeşitli yerlerine sürüldü.

Avrupalılar'ın deyimiyle 'Jeune (Genç) Türkler', Bulgar ve Ermeniler gibi teröre bulaşmasalar da, Yıldız'ın gözünde onlar da birer 'anarşist'ti. Devletin mevcud idaresini yıkmak, padişahı devirmek istiyorlardı ve kendilerine ne derlerse desinler anarşistlerdi. 1897'de okullarından apar topar alınıp tevkif edilen tam 300 genç, Taif vapuru ile Trablusgarb'ın yolunu tuttular. Çoğu tıbbiyeli İttihatçı öğrenciler, 'esbâb-ı siyasiyyeden' dolayı

Jön Türkler mi anarşist, Abdülhamid mi?

Osmanlı edebiyatının önemli isimlerinden Samipaşazâde Sezai de bir Jön Türk'tü ve Paris'te sürgünde yaşıyordu. II. Abdülhamid'in kendilerine, Rus Çarı'nın da Rus devrimcilerine anarşist deyip, Fransa ve İngiltere'nin bu kelime *etrafında yoğunlaşan* hassasiyetlerini kullanmaları ve kendilerinin iadelerini istemeleri Sezai'yi çok kızdırmış ve Jön Türkler'in önde gelen yayınlarından Şûra-yı Ümmet'e 'Abdülhamid'in ve Çar'ın Anarşistleri' başlığı ile bir yazı yazmıştı:

" ... memleketimizdeki zulümden kaçarak envâr-ı hürriyeti takib ile Paris'e gelen Rus kızları; *fukara mahallelerin tavan* aralarında, önlerinde hayalleri gibi kırık bir masa, üstlerinde kalpleri gibi pâre pâre bir elbise, masalarının üzerinde nûr-ı zekadan iş'al edilmiş (tutuşturulmuş) bir mumun peyda ü nâ-peyda (görünür görünmez) ziyasıyla ilim ve marifete, tenvîr-i vatana (vatanı aydınlatmaya) çalışıyorlar. Çarın kendisine teslimini istediği *"anarşistler", bu amele-yi fikriyye* (fikir emekçileri), bu mücahidin-i vatan (vatan mücahidleri) mıdır? Anarşist kimdir? Abdülhamid gibi bir padişah nâmıyla bir hain tahta çıksın, bütün bir milletin muhafız-ı hayatı olan koca bir donanmayı bitirsin, batırsın... istikbal-i bahrîmizi Ertuğrul nâmında bir çürük tekneye *koyarak Japon denizlerinin* tayfunlarına atsın, bunlara karşı kimse bir şey söylemesin, feryat etmesin!.. Zira söyleyenler, feryat edenler anarşisttir.

... Anarşist kimdir? Eğer anarşist demek hiçbir hükümet, hiçbir kanun tanımaz, yakar, yıkar, vurur, öldürür demekse, tekmil memlekette yalnız bir anarşist vardır: Abdülhamid!"

(Paris'te Yedi Sene, Servet-i *Fünûn, no. 1943, s.* 296-299'dan).

Abdülhamid döneminin önemli olaylarından biri de, Ali Suavi'nin Çırağan Sarayı baskınıdır. II. Abdülhamid'i devirip tahta V. Murad'ı çıkarmak için, 500 Rumeli göçmeniyle sarayı basan *Ali Suavi'nin* girişimi, sonuçsuz kalmıştı.

1897'de, Tıbbiye, Mülkiye ve Harbiye'den apar topar alınıp tevkif edilen 300 öğrenci, Taif vapuru ile Trablusgarb'ın yolunu tutarlar. Büyük çoğunluğu Tıbbiyeli olan bu gençler, İttihad ve Terakki'nin fikirlerinden etkilenmişlerdi.

Trablusgarb'da hapis ve sürgün hayatı ile cezalandırılmıştı.

Bu anarşistlik tartışmasının esas nedeni, Avrupa ve Amerika'da artan suikastlar sonucu, anarşizm ve nihilizmin terörle bir tutulması ve siyasî suç sayılmaktan çıkarılmasıydı.

Osmanlı devleti de, teröre bulaşsın ya da bulaşmasın kendi rejim muhaliflerini anarşist olarak tanıtıyor, böylece dışardan destek ve himaye görmelerini engellemeye çalışıyordu.

Yirminci yüzyılın başında Roma'daki Anarşizmi Engelleme Konferansı'na katılan Osmanlı delegeleri, eve döndüklerinde artık ceza kanununu değiştirmenin vakti geldiğini ve anti-terör maddelerinin yasaya ilave edilmesi gerektiğini padişaha bildirdiler. Bir yandan da polis içinde yeni bir birim kurulması düşünülüyordu.

Buna göre, Bâb-ı zabtiye, yani emniyet müdürlüğünde, asayişin sağlanması için iki şube kurulacaktı.

Bunlardan ilkine 'Birinci Şube' denecek ve 'Politika Şubesi' olarak işleyecekti. Siyasî olay ve suçlar, şüpheli yabancıların takibi, mülteciler, ülkeye silah girişi, otellerin kontrolü, tiyatro oyunları ve sokaklardaki ilanların denetlenmesi, pasaport işleri ve nihayet yasak kitap satılmasını engelleme bu şubenin görevleri arasındaydı. Ülkeye yabancı seyyah ve ajanların sık sık girip çıktığı düşünülerek, buarada çalışacak polislerin Türkçe'yi ve en az bir yabancı dili bilmesi isteniyordu. Ancak düşük polis maaşları nedeniyle, bu özelliklere uyan polis bulmak kolay olmadı ve Fransa'dan getirilen Müfettiş Bonin'in bu planı, 1892'den 1900'lü yıllara kadar bir süre askıda kaldı.

Fakat Abdülhamid'in hafiyeleri devrede idi ve ortalıkta kuş uçurulmuyor ya da öyle olduğu sanılıyordu. Bir yazı için 96 gün hapis cezası alan gazeteciler olduğu gibi, evinde Shakespeare'in Othello'su bulunduğu için, bir yıl hapse mahkum edilmiş öğretmenler vardı.

Devletin bütün çabalarına rağmen, Anadolu ve Rumeli hapishanelerinde yatan ve bir kısmı teröre bulaşmış siyasî suçlular, Avrupa ile anlaşmazlık yaratmaya devam etti. Rusya ve Avusturya, Ağustos 1903 ayaklanması sonrası, Makedonya'da bir 'siyasî suç izleme komitesi' kurarken, Belçika da Abdülhamid'in arabasının altına bomba koyan vatandaşı anarşist Joris'in iadesi konusunda diretiyordu.

II. Abdülhamid rejimi, 1908'de bir devrimle neticelendi. Artık İttihatçılar iktidardaydılar ve o günkü deyimle, 'Hürriyet nidaları', her yeri kaplamıştı.

Ancak umulan olmadı. Hapishanelerdeki mahkumların sayısı katlanarak artarken, muhalif siyasî çevreler ve gazeteciler bu dönemde yeni bir olgu ile tanıştılar: Fail-i meçhul siyasî cinayetler... ■

Hapse götüren sözcükler

II.Abdülhamid dönemi sansürü meşhurdur. Sadece gazeteler değil, o sıralarda basılan kitaplar ve batı dillerinden Türkçe'ye kazandırılan sözlükler de bu sansürden nasibini alıyordu. Sarayın hoşlanmadığı kelimeler vardı. Bunları kullanan yazarlar, önce zaptiyeyi oradan da hapishaneyi boyluyor, kitap ve gazeteler ise toplattırılıyordu. İşte insanı hapse götüren sözcüklerden bazıları:

Nihilistlik, iştirakîlik(sosyalistlik), anarşistlik, cumhuriyet, meşrutiyet, millet, Murad (Sultan), Reşad (Veliahd), zâlim, cemiyet, meşveret, firar, hafiye, barbar, miting, müsavat (eşitlik), mücahid, adalet, zindan, çete, istiklal, ihtilal, devir, suikast, barut, dinamit, bomba.

Gerçeklerin çok uzağında bir İngiliz filmi...

Kralın Adamları'na ne oldu?

Altı ay önce İngiliz televizyonlarında oynayan 'All The King's Men' adlı film, I. Dünya Savaşı'nda, Çanakkale cephesinde geçiyor. Film, esir alınan İngiliz askerlerinin başlarından vurularak öldürüldükleri iddiası üzerine kurgulanmış... Oysa ne Osmanlı belgeleri ne de İngilizlerin harp tarihi kaynakları, bu iddiayı doğruluyor!

SÜLEYMAN BEYOĞLU

Yıl 1915; Mayıs'ın son günleri, Birinci Dünya Savaşı tüm şiddetiyle sürüyor. Altı ay önce Osmanlı'yı savaş dışı bırakmak ve Rusya'ya yardım etmek için Çanakkale önlerine gelmiş olan İngiliz ve Fransız donanmaları, Boğaz'ı savunan Osmanlı kuvvetleriyle çarpışıyorlar. 18 Mart 1915'deki deniz harekatları püskürtülmüş, 25 Nisan'da başlayan kara çıkartmasından ise henüz bir sonuç çıkmış değil... İngilizler'in Avustralya, Yeni Zelanda ve Hindistan'dan getirdiği ve belki adını bile duymadıkları bir ülkede savaşa tutuşmuş Anzak adı verilen sömürge askerleri de durumu düzeltmeye yetmiyor...

'All The King's Men' filminin (yandaki fotoğraf) başrol oyuncusu, İngiltere'nin tanınmış aktörü David Jason (sağ sayfada). Ve filmde 'esir alınan askerlerin başlarından vurularak öldürüldüğü' iddiasını yansıtan sahne (küçük fotoğraf).

İşte tam bu günlerde, İngiltere Kralı V. George'un Sandringham'daki sarayında bir hareketlenme olur. Sarayın bahçıvanları, aşçıları, değişik görevlerdeki hizmetkarları, Gelibolu cephesinden gelen başarısızlık haberlerinden etkilenmiş ve orduya katılmaya karar vermişlerdir. Onlara göre tüm ülkenin erkekleri savaşırken Kralın hizmetkarlarının da onlardan bir farkı olmamalıdır. Sandringham sarayındaki 147 hizmetkar bir araya gelir ve savaşmak için Çanakkale'ye gitmeye karar verirler. Kralın adamlarından oluşan grup, 54. Tümen, 163.Tugay ve 5. Norfolk Alayı'na bağlı 'Sandringham Bölüğü' adıyla Gelibolu'ya gönderilir.

Sandringham Bölüğü, 11 Ağustos 1915'te Gelibolu'da Suvla Körfezi adını verdikleri yerde (Anafartalar) karaya çıkar. Bölge, Türk topçusunun ateşi altındadır. İngilizlerin 163. Tugay'ı birlikleriyle, Türklere karşı taarruza geçmiş ancak Türklerin kuvvetli top atışları ve keskin nişancılar karşısında İngilizler büyük kayıplar vermişlerdir.

54.Tümen Komutanı General Inglefield, 5. Norfolk Alayı'nın komutanı Yarbay Sir Horace Beauchamp, Sandringham Bölüğü'nün komutanı ise Yüzbaşı Beck'dir. Bölük, 12 Ağustos günü Norfolk Alayı ormanlık bölgeye doğru hareket halindeyken, Türk topçu atışı altında kalır ve bir daha haber alınamaz.

Ne Kral George ne de Çanakkale İngiliz Orduları Başkomutanı Ian Hamilton, bu gönüllü birlikle ilgili bilgi alamaz ve İngilizler için birliğin kaderi, 'tarihe bir sır olarak geçer'.

Ancak olayla ilgili İngiliz kaynakların iddiaları Norfolk alayının bu çatışmalar sırasında esir düştüğü ve Türk askerleri tarafından başlarına kurşun sıkılarak öldürüldükleri yönündedir. Örneğin Britain Empire Press'ten F. Loraine Petre, hazır-

David Jason
Yüzbaşı Frank Beck

David Troughton
Kral V. George

Dame Maggie Smith
Kraliçe Alexandra

Phyllis Logan
Yüzbaşı'nın karısı Mary

Teğmen Fawkes: 'Teşekkür borçluyum'

Çatışma alanında, cesetler arasında baygın haldeyken esir alınan 5. Norfolk Taburu'na bağlı Teğmen William George Stewart Fawkes'ın ifadesi şöyle: "12 Ağustos 1915'de Anafartalar'da Karakol Dağı eteğinde bütün alayımız avcıya yayılmış olduğu haldeyken albayımız gelerek ilerlememizi emretti. Fakat, hedefimizin ne olduğunu söylemedi. Türk ateşi o derece yoğundu ki, maiyetimde bulunanlar tamamen yok edildiler, çavuş ile ben kaldım. Yüz yarda kadar ilerledik. Çavuş vuruldu düştü, 30 yarda yürüdüm ki, ben de vuruldum. Kendime geldiğim zaman beni ölü zanneden Türkler, vücuduma tüfeklerini koyarak ateşe başlamışlardı. Yine kendimden geçmişim. Tekrar kendime geldiğim zaman, zapt etmeğe uğraştığım Türk siperinin içindeydim bana su, yiyecek verdiler ve omuzlarında taşıyarak, hastalara ilk müdahalenin yapıldığı yere götürdüler. Gördüğüm insanî muameleye hakikaten teşekkür borçluyum.

Çanakkale'de İngiliz, Fransız ve Anzak güçlerinin karaya çıktıktan sonra karargah kurduğu Gelibolu sahilleri (ortadaki fotoğraf). Sandringham Birliği'nin bulunduğu 5'inci Norfolk alayının bulunduğu Küçük Anafartalar bölgesi (altta).

ladığı dosyada olayı, 5. Norfolk Alayı'nda bulunan Yüzbaşı Coxon ve Teğmen Fawkes'ın yaralı olarak esir düştükleri geri kalanların ise 'muhtemelen' öldürüldükleri şeklinde anlatır...

Çanakkale'de tam 85 yıl önce kaybolan bu insanların öyküsü, geçen yıl İngiltere'de bir televizyon filminin konusu oldu. 'All The King's Men'. Nigel McCrery'nin aynı adlı kitabından uyarlanan 'Kralın Adamları' filmi, kısa bir süre önce de İngiliz Devlet Televizyonu BBC'de yayımlandı.

Film, esir alınan İngiliz askerlerinin başlarından vurularak öldürüldükleri iddası üzerine kurgulanmış.

Filmin kadrosu ise oldukça ilginç; Sandringham Alayı'nın komutanını, İngilitere'nin ünlü oyuncusu David Jason (Only Fo-

Emma Cunnifee
Leydi Batterbee

Stuart Bunce
Teğmen Radley

Patrick Malahide
Yüzbaşı Howlett

Ian McDiarmid
Papaz Edwards

ols and Horses) oynuyor. 'Starwars' dizisinde 'İmparator' ve 'Senatör Polpotin' tiplerini canlandıran Ian McDiarmid de İngiliz ordu papazı Edwards rolünde. 110 dakikalık filmde Kral V. George'un sarayında çalışan hizmetkarların savaş hazırlıkları, askere gidişleri, Gelibolu'daki cepheye geldikten sonra yaşadıkları günler,Türkler tarafından esir alınışları ve öldürülmeleri anlatılıyor.

İngiliz TV izlenme raporlarına göre, film, yayınlandığı 14 Kasım 1999 gecesi, tam 9.7 milyon kişi tarafından izlenmiş.

Bu ilginç olayla ilgili Osmanlı belgeleriyse İngilizler'in iddialarını doğrulamıyor.

Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Strateji Etüd Başkanlığı'nda bu konuda detaylı bilgi bulunuyor. Türk Dışişleri

Anzak Keşif Birliği: 'Bulutta kayboldular'

Yeni Zelanda Keşif Birliği 3. Takımı'ndan üç Anzak askeri, R. Reichart, K. Newnes ve J. L. Newman olayı şu şekilde rapor etmişlerdi: "...Birkaç yüz kişiden oluştuğunu sandığımız İngiliz Norfolk alayının bu çökmüş yol ya da dere boyunca 60. Tepe'ye doğru ilerlediklerini fark ettik. 60. Tepe'deki birlikleri takviyeye gidiyor gibi idiler. Ancak söz konusu buluta ulaştıklarında, hiçbir tereddüt göstermeksizin doğrudan doğruya bulutun içine yürüdüler. Tuhaf yer bulutu kendi düzeylerine yükselir yükselmez hepsi birlikte Trakya'ya doğru ilerlemeye başladılar. Kırk beş dakika içerisinde de kayboldular..." (Mehmet İ. Gençcan, Çanakkale Savaşları ve Menkıbeler, İstanbul 1994.)

'All The King's Men' adlı filmde yer alan oyuncuların hepsi İngiliz sinemasının ünlü aktör ve aktrisleri (üstte). Filmde, Anzak Keşif Birliği'nin ifadesinden yararlanılarak canlandırılan 'bulutların arasına girme sahnesi' (altta).

'All The King's Men' adlı filmde Çanakkale savaşında esir alınan İngiliz askerlerinin öldürüldüğü öne sürülüyor (üstte). Askeri Müze arşivinde bulunan Harp Mecmuası 3. sayıdaki fotoğrafta ise İngiliz, Fransız ve Senegalli esir askerler bir arada (altta).

Bakanlığı da filmin çekildiği günlerde konuyu araştırarak İngiliz Dışişleri'ne filmin insanları yanlış bilgilendirdiğini anlatan kapsamlı bir rapor gönderiyor.

Ayrıca Türk Tarih Kurumu Başkanlığı da filmin senaryosunu oluşturan kitabın yazarı Nigel McCrery'e konuyla ilgili dökümanları anlatan bir yazı gönderiyor.

Türk Arşivlerindeki belgelerde, 12-13 Ağustos 1915'de Küçük Anafartalar'daki Türk kuvvetlerine komuta eden 36. Alay Kumandanı Binbaşı Münib Bey'in aynı tarihli savaş tutanaklarında çatışmalar konusunda ayrıntılı bilgiler veriliyor.

Bu tutanaklara göre, İngiliz askerlerinden geri alınan arazi üzerinde, 300'e yakın ceset belirlenir. Yaralılarla beraber 35 İngiliz askeri de esir alınmıştır. Buna karşılık Türk tarafının kayıpları arasında 1'i subay 61 ölü, 4'ü subay 169 yaralı bulunmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla, cephede çok şiddetli çatışmalar yaşanmış ve İngiliz tarafı ağır kayıplar vermiştir. Esir alınan İngilizler ise, filmde iddia edildiği gibi öldürülmemiştir.

Bunlardan biri olan 3357 Sicil numaralı Er A.G.Brown (5'inci Norfolk Regiment. 54 Div. 163) yakalandıktan sonra Türk komutanlara verdiği ifadesi şöyledir;

"10 Ağustos 1915'de Tuzla Göl civarında karaya çıktım. İsmini bilemediğim bir tepeye hücumda tepenin ancak eteğinde mecruh düşerek ayın 12'sinde esir oldum. Kumandanın ismi Engelfild (Inglefield) idi, Fakat fırkanınkini veyahud livanın kim olduğunu bilemiyorum."

Cesetler arasında baygın haldeyken esir alınan 5. Norfolk taburuna bağlı Teğmen William George Stewart Fawkes'ın esir alınmasıyla ilgili olarak verdiği ifade de bunu gösteriyor. Aynı çatışmada esir alınan 35 İngiliz askerinin nasıl esir edildiklerini, ne durumda bulunduklarını belirten ve kendi el yazılarıyla künyelerini yazdıkları belgeler, bugün Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Strateji Etüd Başkanlığı'nda bulunuyor.

Başkomutan Hamilton'un raporu

Çanakkale'deki İngiliz Başkomutanı Ian Hamilton, 'kaybolan birliğin hikayesini', raporunda şöyle aktarıyor: "Çatışmalar esnasında 163. Tugay'a büyük şöhret kazandıran gizemli bir olay gerçekleşti. Savaş sahasının sağında bulunan 5'inci Norfolk Alayı, öyle bir an geldi ki; kendilerini tugayın diğer kısmından da az mukavemet eden bir bölgede buldu. Çatışmalar gittikçe şiddetlendi ve arazi de gittikçe orman ve sarp bir şekle bürünmeye başladı. Bunlar gece karargâha dönebilmek için yol buldular. Fakat, 16 subayla 250 asker, düşmanı sıkıştırmaktan ve sürmekten geri kalmadılar. Bu cesur ve kahraman askerler arasında Sandrigham Malikanesi'nden askere yazılmış seçkin bir bölük asker de vardı. O zamandan beri, bunların akıbetinden hiçbir haber alınamadı (Çanakkale İngiliz Orduları Başkomutanı Ian Hamilton'un Raporu, Ahmet Altıntaş, Çanakkale 1999).

Türk Dışişleri: 'Belgeler ortada...'

Türk Dışişleri Bakanlığı, 'All The King's Men' adlı filmle ilgili olarak, İngiliz Dışişleri yetkililerine filmin çekimleri sürerken bir rapor gönderdi. Raporun özeti, şöyle:
"All The King's Men adlı filmde Kral V.George'un hizmetkarlarının da bulunduğu 147 askerin kayboduğu ve esir alındıktan sonra Türkler tarafından öldürüldükleri anlatılmaktadır. 12 Ağustos 1915 tarihinde yaşanan çatışmaların kayıtları, 36. Tümen Komutanı Albay Münip Bey tarafından tutulmuştur. Bu rapora göre , o gün İngiliz kuvvetlerinden geri alınan sahada 300'ün üzerinde ceset belirlenmiş, 35 İngiliz askeri esir alınmıştır.
Eğer filmde iddia edildiği gibi savaş esirleri öldürülmüş olsaydı, bunların da diğerleriyle birlikte öldürülmesi gerekirdi. Bu insanlar tıbbi bakım yapıldıktan sonra diğer tutsaklarla birlikte savaş esirleri kamplarına gönderilmiştir. Esir alındıkları tarihten öldükleri veya evlerine döndükleri tarihe kadar bu askerlere ne olduğu, mevcut belgelerden incelenebilir. Ayrıca İngiliz General C. F. Aspinall-Oglander'in, 'İmparatorluk Savunma Komitesi-Askeri Bilimler Enstitüsü' için hazırladığı 'Military Operations in Gallipoli / Gelibolu'daki Askeri Operasyonlar, Londra 1932' adlı çalışma da Albay Münip Bey'in bilgilerini doğrular niteliktedir. İngiliz tarihinin resmi kayıtları olarak kabul edilen bu çalışma, İngilizlerin özellikle bu bölgede büyük kayıp verdiklerini ancak esir alındıktan sonra hiçbirinin öldürülmediğini ortaya koymaktadır. Belgeler, Osmanlı savaş esirleri kamplarında bulunanlara insanca muamele edildiğini, uluslararası sözleşme ve kurallara uygun davranıldığını kanıtlamaktadır. Bunun kanıtını, Uluslararası Kızılhaç Teşkilatı'nın kamplarda yaptığı periyodik incelemelerden sonra hazırlanan raporlarda da görmek mümkündür.
Elbette ki, tarihsel gerçekleri aydınlığa çıkarmak için Türk ve İngiliz belgeleri daha ayrıntılı incelenmeledir.
Söz konusu film, bu gerçekleri gözönünde bulundurmadan hazırlanmıştır ve iki ulus arasındaki mevcut dostluğu güçlendirmemektedir."

Çanakkale savaşının ilk günlerinde Anafartalar'da karaya çıkan Norfolk Alayı'na mensup askerler (üstte). Esir alınan İngiliz askerleri savaşın sonuna kadar çeşitli kamplarda tutulduktan sonra ülkelerine gönderildi (altta).

Avrupa'ya karşı Osmanlı'yı müdafaa eden Avrupalı

Blak Bey

Fransız asıllı Blak ailesinin fertleri 1800'lü yılların ortalarından itibaren Osmanlı devletinde önemli görevlerde bulundular. Bunların arasında en ilginci de, Osmanlı'nın ilk Washington elçisi Edward Blak Bey'dir.

ORHAN KOLOĞLU

İlk Washington elçisi Blak Bey'in (sağ üstte) İzmir'de gazete çıkaran babası Aleksandr Blak'ın imzası (üstte). Ve yine Aleksandr Blak'ın yayımladığı Le Courrier de Smyrne gazetesi (sağ yanda).

Osmanlı topraklarına 1826 yılında ayak basan Blak ailesinin serüveni, Aleksandr Blak'ın İzmir'deki Fransız ticaret kolonisine 'temsilci' seçilmesiyle başlar. Ticaretin kendisine pek kâr getirmediğini anlayan Aleksandr Blak, Fransız Elçiliği tarafından İzmir'de yayımlanan 'Spectateur Oriental' gazetesine yazılar yazmaya başlar. O yıl, gazeteye de ortak olur. Artık sadece dışarıdan katkı yapan değil, gazeteyi fiilen idare eden ve Yakındoğu politikasında etkin rol oynayan bir kişi haline gelmiştir.

Aleksandr Blak'ın Avrupa devletlerinin ticari çıkarlarına karşı Osmanlı devletinin yanında yer alan yazılar yazması Fransız, Rus ve Avusturya elçiliklerini karşısına almasına yol açar.

1827'de Navarin'de Osmanlı Donanması'nın İngiliz, Fransız ve Rus donanmaları tarafından hileyle yakılması üzerine, Blak Bey'in tepkisi sert olur.

Blak Bey şiddetli makaleleriyle Avrupa devletlerini ve Fransız politikasını eleştirince Fransız Elçiliği, hem onun gazetesini kapattırır hem de makinelerine el koydurtur. Bunun üzerine Blak Bey, 1828 yılında 'Courrier de Smyrne' adında yeni bir gazete çıkarmaya başlar. Bu gazetede yazılarını daha da ağırlaştırır. İstisnasız hepsi de Türklere çatmayı ilke kabul etmiş Avrupa basınının karşısına, Osmanlı'nın tek savunucusu olarak dikilir ve başarılı da olur.

1831'de Sultan Mahmut İstanbul'da bir 'resmi gazete' yayınının hazırlığı içindedir. Türkçe çıkacak gazetenin Arapça, Rumca ve Ermenice nüshaları da bastırılacaktır. Ayrıca Avrupa'ya hitap edecek Fransızca bir baskı da düşünülür ve bunun yönetimi, Aleksandr Blak'a verilir.

LE COURRIER DE SMYRNE.

JOURNAL POLITIQUE, COMMERCIAL ET LITTÉRAIRE.

Aleksandr Blak Bey, mali sorunlar yüzünden zor yürüttüğü kendi gazetesini kapatarak 5 Kasım 1831'de 'Moniteur Ottoman' adlı Osmanlı gazetesini yayımlamaya başlar.

1836 yılındaki ölümüne kadar bu görevi sürdüren Aleksandr Blak Bey, Mustafa Reşit Paşa'nın deyimiyle, 'Fransız kamuoyunun fikirlerini Türkler lehine değiştiren' önemli kişiler arasında yer alır.

Aleaksandr Blak Bey ve 'Moniteur Ottoman'a Avrupa'da gösterilen özel ilginin nedeniyse, Blak Bey'in ve gazetenin ekonomi konularına yaklaşımıdır. Blak Bey, Osmanlı devletinde ticaret serbestliğini savunmuş ve Osmanlı düzenindeki tekelleri, devletin geri kalmasının başlıca nedeni olarak mimlemişti. İzmir'de, dolayısıyla Osmanlı topraklarında, batılı

anlamıyla bir 'borsa' kurulması girişimlerinde de aynı gazetenin öncülük yapması, Blak Bey'in serbest piyasa ekonomisi kurallarına temelden taraftar olduğunu gösteriyordu.

Aleksandr Blak'ın Malta'da genç yaşta ölümünden sonra Babıali, karısını ve beş çocuğunu koruma altına alır. Anneye toptan bir para verilir. İki erkek çocuğun her birine bir aylık bağlanır. Büyük oğul Edward Blak, öğrenimini Babıali'nin mali yardımıyla Paris'te Saint Barbe kolejinde yapar. Öğrenim yıllarında, Paris'te büyükelçi ve babasının dostu olan Mustafa Reşit Paşa kendisiyle sürekli ilgilenir. 1842'de Edward, ailesinin yanına İstanbul'a döner. O zaman 19 yaşına basmıştır. Türkçe, Fransızca, İngilizce ve İtalyanca konuşmaktadır. Bu durum ona dışişlerinde görev almanın ilk adım olan Tercüme Kalemi'nin kapılarını açar. Daha sonra İstanbul limanı yönetiminde bin kuruş aylıkla göreve atanır.

1845 Mart ayında annesinin de teşvikiyle, babası gibi şansını gazetecilikte denemeye girişir.

Dört yıl süren gazetecilik serüveni, aile içinde yarattığı sorunlar nedeniyle, Edward Blak'ın, Babıali'nin Paris elçiliğinde katiplik teklifini kabul edip 1849'da Paris'e gitmesiyle biter. İstanbul'dan ayrılırken, borçlarını ödememesi yüzünden kardeşleriyle arası ciddi şekilde açılır...

Edward Blak Paris'ten kardeşine yazdığı mektupta, Osmanlı yönetiminde gördüğü ilgiyi şu sözlerle anlatır:

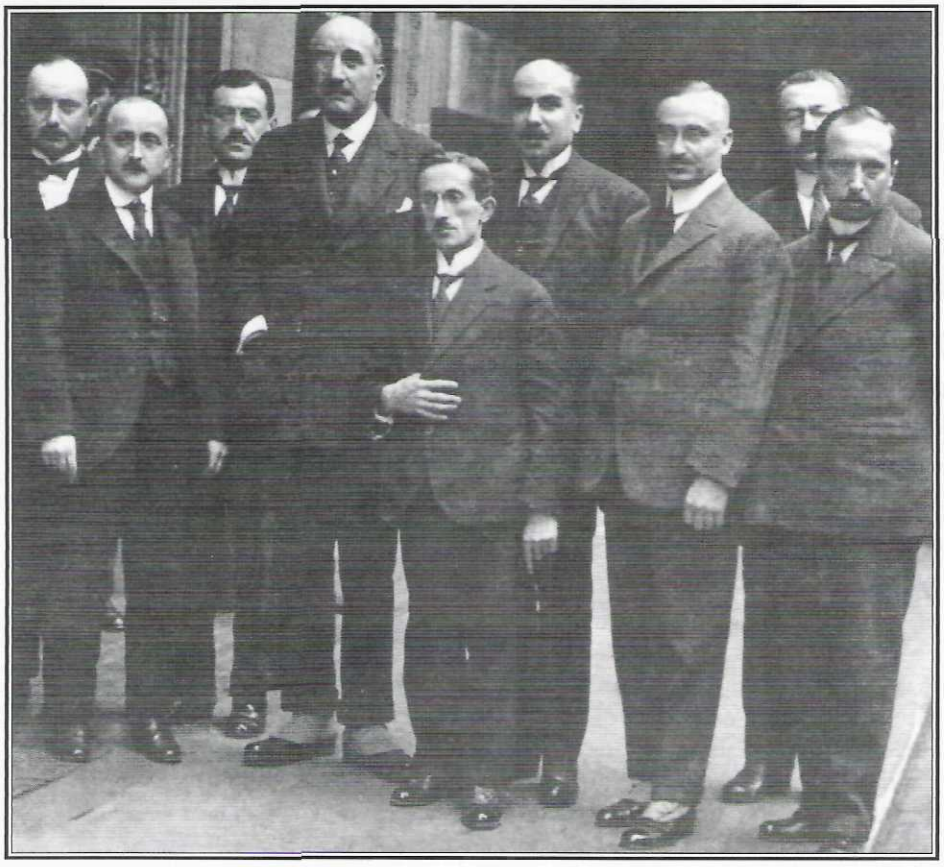
"Dostum, meçhulün değildir ki senin Fransız hükümeti, benimse Türk hükümeti tarafından benimsenmemizle kaderlerimiz, çocukluğumuzdan beri, tamamen ayrılmıştır. Her birimiz eğitimimizi, davalarımıza sadakat ve şükranlarımızı sağlayan bu hükümetlerin hesabına yaptık. Sen kolejli başıboşluğu sonucunda İstanbul'a geldiğinde, ben Türkiye'de hizmet kabul etmiş bulunuyordum. Türkler bende, kendilerinden saydıkları ve çok fedakarlıkta bulundukları Aleksandr Blak'ın büyük oğlunu görüyorlardı. Biliyorsun ki, gazetenin var olduğu dört yıl boyunca, sahip ve müdür, bendim. Biliyorsun ki, yolumuz üzerinde karşılaşmaktan kurtulamadığımız sayısız güçlükle savaşan,

Soy kütüğü

Edme Jacques Blacque . . .Paris, 1725-1805
Edme Jean Blacque . . . . .Paris-İzmir, 1754-1832
Alexandre Blak Bey . . . . .Paris-İzmir-İstanbul, 1792-1836
Edward Blak Bey . . . . . .İstanbul-Paris-Washington, 1824-1895
Edmond Blak Paşa . . . . .İstanbul-Londra, 1867-1953
Richard Blak Bey . . . . . .İstanbul-Viyana-Londra, 1869-1927

'Amerikan *ulusunun en* ünlü fotoğrafı' olarak adlandırılan bu görüntüde, alt sıranın en başında oturan, Osmanlı Elçisi Edward Blak'tır. Amerikan tarihçilerinin 1971 yılına kadar tam tarihini çözemedikleri fotoğrafta, General Lee, *yardımsever* George Peabody, W. Corcoran ve James Lyons var (yanda). Üstte ise, Edward Blak'ın Takvim-i Ebuzziya'daki fotoğrafı.

1921'de Sevr antlaşmasının yenileme görüşmeleri için Londra'ya giden Babıali heyetinde, Richard Blak da vardı (soldan dördüncü; monokl taşıyan).

herkesle tek ilişkide olan, sorunlardan sıyrılabilmemiz için yol aramakta kafasını her tarafa vuran ben oldum. (...) Olaya benim gibi bakmak çabasını gösterirsen anlayacaksın ki, haklarını çiğnemek, sadece kendimi düşünmek, seni kurtulamayacağın sıkıntılara sokmak bir yana, benim durumumdaki bir adamın yapması gerekeni ve bir delinin yapabileceğini yaptım. Gerçekten bizler için, benim Paris'teki Osmanlı elçiliğinin katibi, senin de İstanbul'daki Fransız elçiliğinde görevli olmandan daha mutlu ne olabilir?"

Edward Blak böylece Osmanlı devletine tam sadakata dayalı bir yaşamı kendi başına kurma yoluna girdi. 1850'de Paris'te ünlü Amerikalı cerrah Valentin Mott'un kızı Olivia ile evlendi. 1851'de doğan erkek çocuğuna Valentin Blak adını verdi. Ancak ertesi yıl, karısı ölünce oğlunu Amerika'daki kayınpederinin yanına bıraktı. 1853'te Paris'te Birinci Katip oldu. Kırım Savaşı sırasında Osmanlı devleti için Avrupa bankalarından alınacak borç işini başarıyla sonuçlandırınca, Babıali diplomatları arasındaki ünü arttı.

1856'da Torino Elçiliği Başkatibi olan Blak Bey 1860'da Napoli Konsolosluğuna getirildi. 1866'da Venedik kökenli Louise Privilegio ile ikinci evliliğini yaptı. 1867'de ise Blak Bey, hem kendisi hem de Osmanlı devleti için çok önemli bir görevi üstlendi: Washington Elçiliği.

ABD'nin 1831'den beri İstanbul'da diplomatik bir elçisi vardır; halbuki Babıali dünyanın merkezi olan Avrupa'nın çevresindeki bu uzak ülkede daha hiç kimseyi akredite olarak atamamıştır. Edward Blak Bey Amerika'ya Ulâ sınıfının ikinci kademesine terfi ettirilerek ve 3 Nisan 1867'de padişah fermanıyla atanarak gönderilir. 1867 Ağustosunun sonunda Blak Bey, güven mektubunu Washington'da Amerikan Başkanı Grant'a fevkalade görevli Ortaelçi olarak sundu. Başkan'a hitaben yaptığı konuşmada kullanılan basit formüllerle yetinmeyerek kişisel bir not ekledi ve aile bağları dolayısıyla (ilk evliliğine ve Amerika'da büyükbabasının yanında kalan oğluna gönderme yaparak) eskiden beri Amerika'ya karşı duyduğu sevgiyi belirtti.

Avrupa bankalarından alınacak borç işini başarıyla sonuçlandırınca, Edward Blak'ın Babıali diplomatları arasındaki ünü arttı.

Aynı günlerde Girit olayları tüm şiddetiyle sürüyordu. Elçi Blak Bey yalnız Amerika'ya göçen Yunanlıların Girit'le ilgili siyasi etkisine karşı savaşmakla kalmıyor, Osmanlı-Amerikan silah ticaretini de geliştirmeyi sağlıyordu. Kuzey-Güney savaşı nedeniyle fazla üretim sonucu Amerika'da ortaya çıkan gereksinim dışı silahların Türkiye'ye satılması işini başarıyla sonuçlandırdı.

Bu başarısının ödülünü, rütbesi Osmanlı sivil hiyerarşisinin en yüksek noktalarından biri olan Ulâ sınıfının birinci kademesine yükseltilerek gördü. Blak

Washington Elçiliği kadrosu

Elçi	Edward Blak Bey
Askeri Ataşe	Tevfik Bey
Katip	Baltazzi Efendi
Özel Sekreter	Loireau
New York Fahri Konsolosu	C. Oskanyan
Diğer görevliler	Anne Donald, Sarah Kane, Octavia Butler, Henriette Faure

bey, Baltimore, New Orleans, San Francisco, Chicago ve Philadelphia'da fahri konsolosluk zinciri oluşturdu. Babıali'nin hediyesi olan büyük ve kıymetli bir Anadolu halısı başkanın görevi süresince Beyaz Saray'ın salonlarından birini süsledi. Washington'da 1872 yılında kordiplomatiğin duayeni sıfatıyla Başkan'a bütün diplomatlar adına iyi dileklerini sundu.

ABD'nin siyasi ortamında Edward Blak tarafından işgal edilen yerin önemini kanıtlayan bir belge vardır. Bu Birleşik Devletler'in en meşhur tarihi fotoğrafı diye tanımlanan ve Amerikan basınında kopyaları birçok kez yayınlanan bir fotoğraf klişesidir. Bu fotoğrafın ünü yalnızca resimlerdeki kişilerden değil; bu yüksek şahsiyetlerden biri ya da diğeri üzerinde uzun zaman yapılan tartışmalardan gelmektedir.

Edward Blak, 1873 Ağustos'unda yedi yıllık bir sürenin ardından Washington'dan geri çağrılarak Matbuat Dairesi Müdürlüğü'ne atandı.

1876'da Şurayı Devlet üyesi ve başkentin 6. Belediye Dairesinin reisi oldu. Kısa bir süre Bükreş Elçiliğine atanan Blak Bey, 1893'te emekli oldu. Yaşamı 1895'te Büyükada'da sona erdi.

Edward Blak Avrupa tarzında yaşamı çok iyi bildiği gibi, doğu tarzı yaşam biçimine de uymayı bilen bir dünya adamıydı. Washington'daki ikameti sırasında 'Türk viskisi' adı altında 'rakı'nın ABD'ye ithalini ve tanınmasını sağladı.

Edward Blak'ın üç oğlundan Almanya'da eğitim gören Edmond Blak, Osmanlı ordusunda subaylık yapmış ve Blak Paşa olarak tanınmıştır. Blak Paşa, Bükreş ve Londra'da ataşemiliterlik yapmış ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra eşinin İngiliz olması nedeniyle istifa ederek İrlanda'ya yerleşmiştir.

İkinci oğul Türkler tarafından Reşad Blak olarak adlandırılan Richard Blak'tır. Almanya'da eğitim gören Richard Blak, 1908'de Berlin Elçilik Katibi oldu. O günlerde Berlin'de Amerikan uyruklu Josepine Kalman ile evlendi. Berlin'de kurulan Osmanlı Kulübü'nün yöneticileri arasında yer alan Richard Blak, 1911'de Viyana Elçiliği Müsteşarı oldu. 1918'de Ortaelçiliğe yükselen Richard Blak, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Hariciye'deki görevini sürdürdü. 1921'deki Sevr Anlaşması'nın yeniden düzenlenmesi için Londra'ya giden Sadrazam Tevfik Paşa hükümetinin delegeleri arasında yer aldı. 1923'te Cumhuriyetin ilanıyla Cenevre'ye yerleşti ve 1927'de Amerika'da öldü.

Bugün Blak ailesinin ikinci soyundan gelenlerin bilinmemesine karşın, ailenin hiçbir ferdinin Türkiye'de olmadığı sanılmaktadır. Blak'lar, Fransa, İrlanda ve hatta Arjantin'de dağılmış olarak yaşamaktadırlar. ■

Blak Bey'in Londra ve Bükreş'te askeri ataşelik yapan oğlu Edmond Blak Paşa (solda). Richard Blak'ın Berlin'de evlendiği Amerikalı Josephine Kalman ve oğlu Valentine Edward Blak (altta). Amerikan basını Josephine'den 'Avrupa sosyetesini fetheden güzel' diye bahsediyordu.

Richard Blak'ın 1918'de orta elçiliğe yükseldiğini bildiren yazıda da adı 'Reşat Blak Bey' olarak geçiyor...

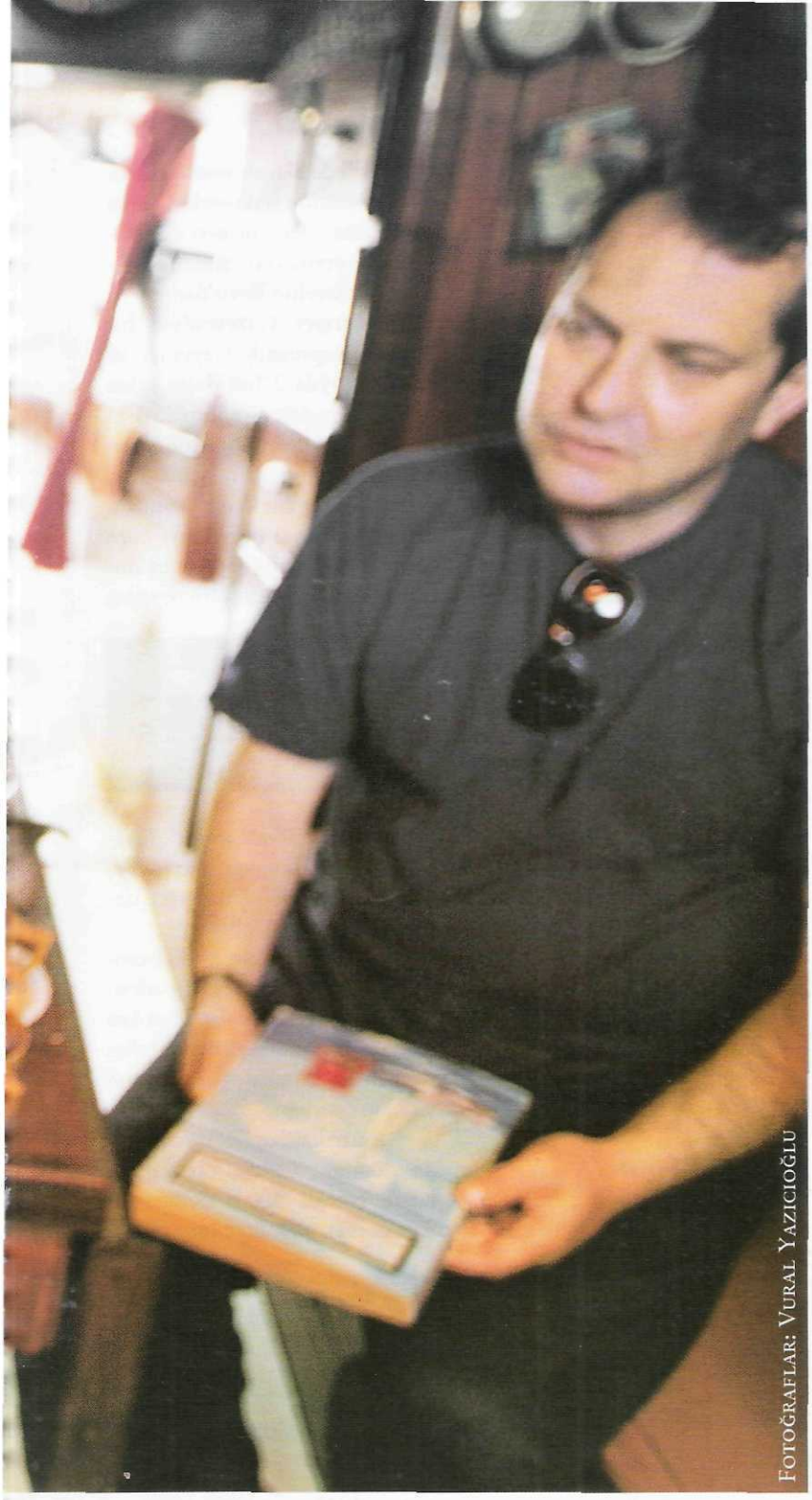
Sadun Boro ile
Osman Atasoy'u buluşturduk

Modern Türk seyyahları

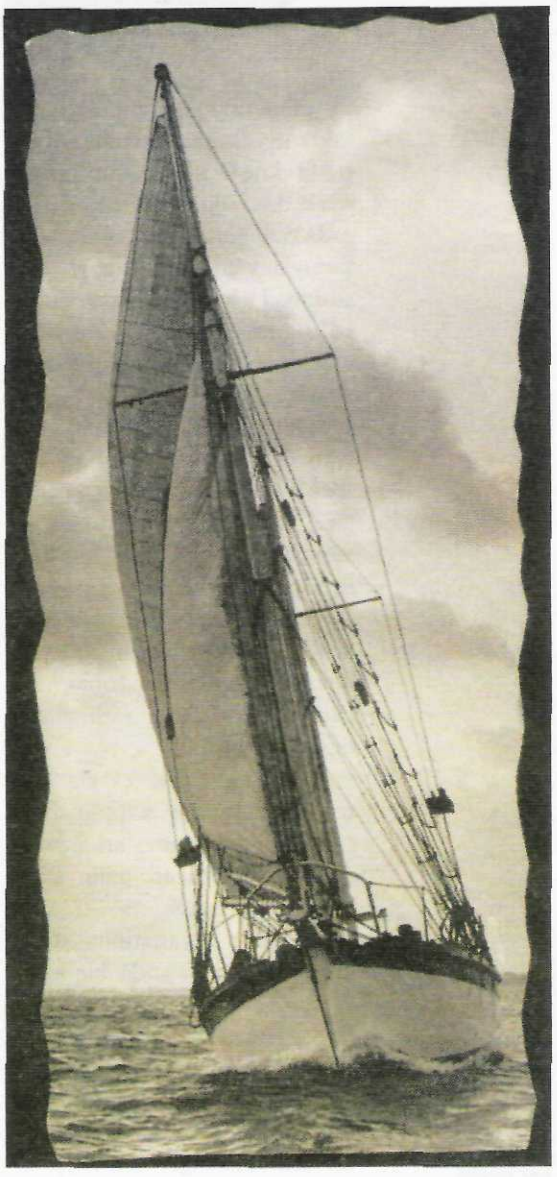
Sadun Boro 1965'ten 68'e, üç yıl süren dünya turunu tamamlayıp Kısmet yelkenlisiyle 7 Haziran 1968'te Türk karasularına girdi. Kısmet'in gezisi, Türkiye için bir 'ilk'ti ve hiç unutulmadı. Sonraki yıllarda, başka Türkler de bu tür geziler gerçekleştirdiler. 'Uzaklar' adlı teknesiyle Osman Atasoy'un gezisi de, son dünya turu idi.

OSMAN ATASOY

Güvertede çatlayan her dalga içerde top atılmış gibi gürlüyor, zavallı tekne bu yükün altında, sıtma nöbetine tutulmuş hasta gibi tir-tir titriyor... Uyumak mümkün mü?.. Her türlü kötü ihtimal, insanın aklını bir kurt gibi kemiri-

FOTOĞRAFLAR: VURAL YAZICIOĞLU

yor. Dışardaki kudurmuş vahşi denizle aramızı, 33 mm'lik bir kaplama tahtası ayırıyor. Bu Kısmet'in girdiği ilk imtihan, ilk büyük fırtına. Ama öyle bir imtihan ki, ya sınıfı geçersin ya kalırsın. İkmali yok. Kaldın mı da, tatlı canınla ceremesini çekersin. Kendi kendime söyleniyorum: Neden sen de herkes gibi karada, sıcak evinde rahat rahat oturmazsın? Ama biliyorum ki, aradığım hayat budur ve onsuz yapamam. Cemiyetin iğrenç ihtirasları yerine, bazen bir ejderha gibi kudurmuş, bazen bir nişanlı kız kadar uysal denizle, tabiatla mücadele. Bu mücadeleyi başarınca insanın duyduğu haz, cemiyetin hangi parası, pulu, mevkii, şöhreti ile mukayese edilebilir...

Sadun Boro 'Pupa Yelken' adlı kitabında Atlantik'te yaşadığı ilk büyük fırtınayı böyle anlatıyor.

Pupa Yelken'i ilk kez okumaya başladığımda henüz on iki yaşındaydım. Başladıktan bir gün sonra kitap bittiğinde, okyanusların büyüsü, uzak diyarların çekiciliği bütün benliğimi sarmıştı. Artık hayattaki en büyük hedefimin ne olduğunu biliyordum...

Uzaklar, 1992'de başladığı dünya turunu beş yıl sonra Sığacık'ta tamamlarken ise, eşsiz bir rüyanın bittiğini düşünerek, 'Dünya keşke yuvarlak olmasaydı!' dediğimizi hatırlıyorum. Karada yaşamaya başladığımızın

Uzaklar yelkenlisinin kaptanı, Türkiye'den hareketle dünya turunu gerçekleştiren son denizci Osman Atasoy, Sadun Boro ile Bodrum'da buluştular (yanda). Osman Atasoy, Popüler *Tarih* dergisi için, Kısmet'in (üstte) kaptanı Boro ile görüştü.

ilk günlerinde sallanmayan yatakta uyumakta zorlanır; geceleri, 'Tekne acaba demir tarıyor mu?' diye sık sık uyanıp da karada olduğumuzu farkedince, sıkıntıyla yeniden uyumaya çalışırdım. Hele evin penceresinden baktığımızda manzaranın hiç değişmemesi yaşamı iyice zorlaştırırdı.

Hayatının ilk iki buçuk yılını teknede geçiren Deniz'in sık sık, 'Baba ne zaman sefere çıkacağız?' diye sorduğu sorulara cevap bulamamak ise hepsinin üzerine tuz biber ekerdi...

Sadun Boro'nun dünya seyahatinde yaşadıklarını biliyorduk; ama döndükten sonra neler yaşayıp hissettiğini tam olarak öğrenememiştik.

Bir süre önce, evvela Kısmet'in bakımını yaptığı Bodrum'daki tersanede, arkasından da evinde oturup uzun uzun bunları konuştuk:

"Dünya seyahatinin ardından 1969'un başında bir fabrikaya girdim. Yazları Caddebostan'da teknede kalırdım; kışlarıysa evde. Fabrikanın bulunduğu Safraköy (şimdiki adı Sefaköy) ile evin arası İstanbul'un bir ucundan diğer ucu... İşe gidiş 2 saat 15 dakika sürerdi. Haftasonları ekseriya tekneyle Adalar'a giderdik ve orada kalırdık.

Birgün hiç unutmam, Heybeli'den Safraköy'e gitmek tam 4 saatimi aldıydı. İşte o gün ağladım ve 'lanet olsun' diyerek istifa edip emekli oldum. O zamanın parasıyla elime 20 bin lira geçiyordu, epey ciddi paraydı. Rakı 12 liraydı..."

Kısmet'in rotası: dünya turu boyunca Kısmet yelkenlisi üç kez büyük tehlike atlatmıştı...

Sadun Boro ile eşi Oda'nın arkadaşlıkları 1958 yılına dayanıyor...

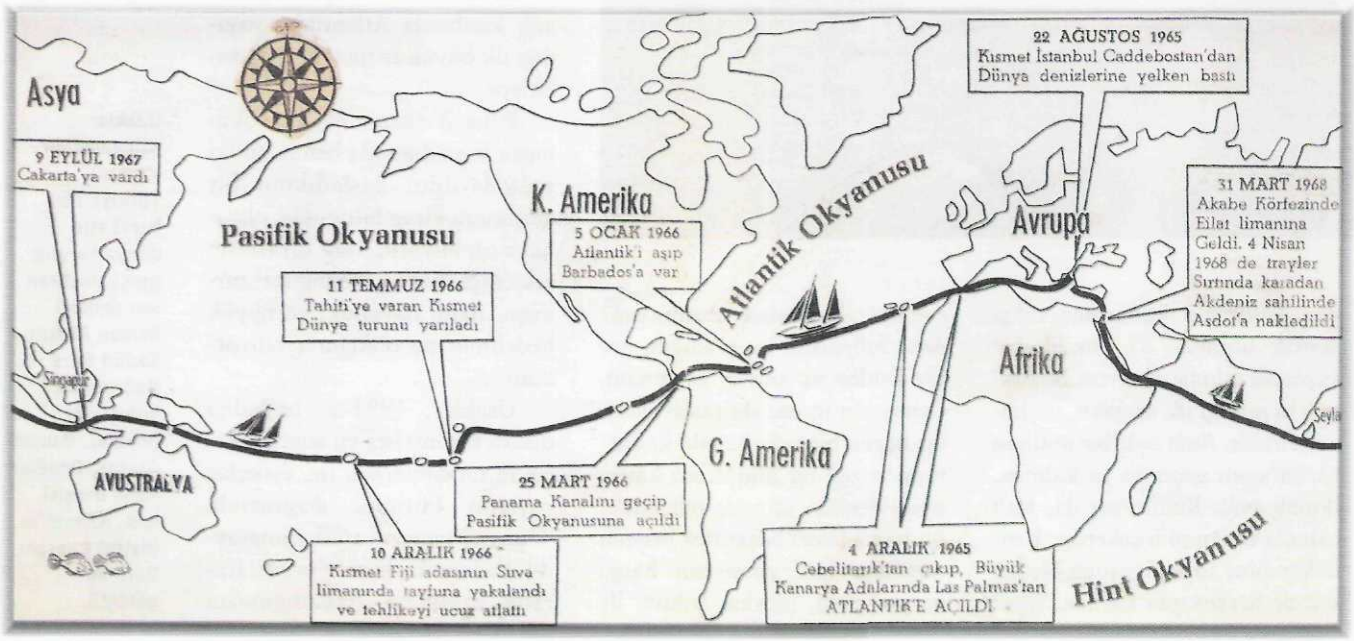
ROTA YENİ DÜNYA

Çalışma hayatı son bulunca Sadun ve Oda Boro küçük kızlarını Deniz'i de alarak yeni bir dünya seyahatine çıkıyorlar; ama sonra Amerika'dan geri dönmeye karar veriyorlar. Şimdi bu öyküyü dinleyelim Boro'dan:

"Hürriyet Gazetesi'yle bir anlaşma yapmıştık. Gayet iyi bir rakama, ayda 2 bin dolar falan gibi... Ama daha sonra baktık ki bu seyahat dört beş sene sürecek. Deniz o zaman üçüncü sınıftaydı. Onu bu kadar uzun süre okuldan ayrı bırakmayı göze alamadım o yaşlarda. Ayrıca önceden gördüğümüz yerlere uzun zaman sonra tekrar gitmek insanı hayal kırıklığına uğratıyor. Güzel hatıraları olan yerler değişmiş, bozulmuş oluyor".

Amerika dönüşü artık İstanbul'a sığamaz oluyor Boro ailesi. Bodrum'a yerleşiyorlar. Bundan sonra Sadun Boro güney sahillerimizin korunması için çalışmaya karar veriyor:

"Amerika'dan 79'un sonunda döndük. Geldiğimiz zaman bizim emekli maaşı enflasyondan dolayı artık üçte bire inmiş-

15 Haziran 1968'de dünya turunu tamamlayan Kısmet, 'muhteşem bir tezahüratla karşılandı'. Sadun Boro üzerine, "Hürriyet yazı ailesine sonsuz minnetlerimle" notunu düştüğü fotoğrafı, 17 Haziran 1968'de imzalamış.

ti. Yola çıkarken 12 lira olan rakı 60, 70 liraya çıkmıştı. İstanbul'da yaşayacak madden imkânımız yoktu artık.

Bunun dışında İstanbul, eski bildiğimiz İstanbul olmaktan çıkmış, birbirini taciz etmekten zevk alan insanların yaşadığı apayrı bir şehir olmuştu. İstanbul'da kalsaydık mecburen işe başlayacaktım. O zaman da otobüs, vapur, dolmuş kuyruğunda dayanamaz, sekte-i kalpten giderdim herhalde. Pılımızı pırtımızı toplayıp çalıştığım yıllarda bir arkadaşın zoruyla Bodrum'dan aldığımız eve göçmeye karar verdik ve '80 yazında İstanbul'dan kopup Bodrum'a yerleştik.

Senenin sekiz, dokuz ayını cennet gibi koylarımızda geçirmeye başlayınca buraları daha iyi tanıdık ve doğasına verilen her türlü zarar daha çok üzmeye başladı.

'83 sonbaharıydı; Okluk Koyu'nda Devlet İstatistik Enstitüsü'nün dinlenme tesisleri başlamıştı. Ondan başka Taşbükü'nde, Sedir'in karşısında Devlet Planlama Dairesi koca bir tesis inşaatına başlamıştı. Aynı şekilde Değirmenbükü'nde, Sazanlık'ta, Petrol Ofisi'nin ve Yem Sanayii'nin ayrı ayrı tesisleri başlamak üzereydi. Bundan başka özel sektör, birkaç otel, dinlenme tesisi ve tatil köyü yapmaya başladı.

Bir sonbahar akşamı teknede yalnızım; lokantalar kapanmış, etrafta kimsecikler yok. Bermutad soframı kurdum, akşam iki kadeh rakımı içiyorum. Kendi kendime muhakeme yaptım: Sen buraları az çok tanıyan birisisin. Dünyanın hiçbir yerinde böyle koylar manzumesi yok. Doğasının yanı sıra her köşebaşında bir medeniyet yatıyor. Bütün bunları biliyorsun da rakı sofrasında langur lungur patırtı etmekten başka ne ettin?.."

Boro ailesinin dünya turu 34 ay, 6 gün sürdü. Gezi, 15 Haziran 1968'de noktalandı...

YERİMİZ NERESİ?

Kendi kendine dertleştiği o gece güney sahillerimizin korunması için bir kampanya başlatmaya karar veren Boro, bundan sonraki çalışmalarını anlatmaya devam ediyor:

"Oturdum, 'Ege Koylarının Acı Sonu' diye bir yazı yazdım Cumhuriyet Gazetesi'ne. Ankara'ya gidip Turizm Bakanlığı'nda Gökova'nın fizibilitesini hazırlayan mimar, çevreci çocuklarla konuştum, anlattım. Bütün devlet erkanına -o zaman askeri idareden sonra, Güvenlik Konseyi vardı- ve sözü geçecek ne kadar kimse varsa, yazdım. O sıralarda yeni hükümet kuruldu, Özal başbakan oldu. Danışmanı Can Pulak ve müsteşarı Ahmet Selçuk devreye girdiler. Necati Zincirkıran vasıtasıyla da basına

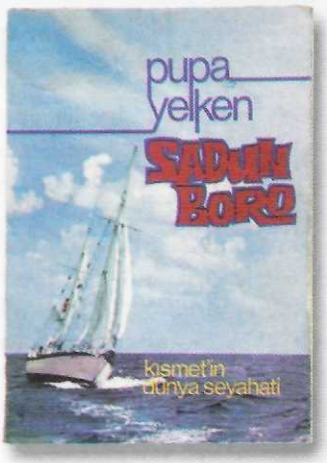
Kısmet yelkesinin mürettebatına Boro çiftinin kızları Deniz ve Miço da dahildi. Miço ekibe, Oda Boro'nun ısrarıyla, Kanarya adalarında katıldı.

bir sürü yazı, röportaj hazırladık. Buraların bir an evvel doğal SİT alanı ya da milli park olarak korunmaya alınmasını önerdik. Konsey'den bir generale, buraların önerdiğimiz doğrultuda korunması için görev verildi. Maalesef Göçek'i dahil edemedik; ama Gökova iki ay zarfında birinci derece SİT alanı ilân edildi. Hiç ummadığımız bir şekilde 'göl maya tuttu'...

Rahmetli Özal, Değirmenbükü, Okluk Koyu'ndaki konukevine geldiği müddetçe buraları korundu. Hatta çevreyi hâlâ 'başa örtülen çevre' diye gören birkaç basiretsiz yöneticinin zoruyla Gökova'da başlatılan santralın ne kadar hatalı olduğunu da sonradan anlayıp çok vicdan azabı çekti; ama artık iş işten geçmişti. Ören'deki santralin çıkartacağı zehir şimdi karayelle 10 mil aşağıdaki Gökova ormanlarının üzerine düşüyor. Gerçi yaka yaka orman da bırakmadık ya!.."

İnsan bütün bunları dinlerken, 'Acaba bu kadar güzel koylara, sahil şeridine lâyık mıyız?' diye sormadan edemiyor.

Sadun Boro bu düşüncemizi, gülerek şöyle yanıtlıyor: "Dünyanın en güzel memleketinde yaşıyoruz. Ancak tam mirasyedi misâli buraları har vurup harman savuruyoruz. Hani Suudi Arabistan gibi bir ülkede olsak,

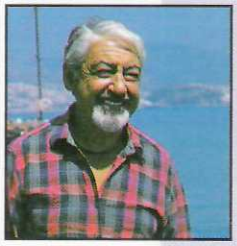

'N'apalım Allah bunu kısmet etmiş,' diyeceğiz. Ama dünyanın böyle güzel bir cennetini bu hâle soktuktan sonra, 'Bizim neyimize gerek bu cennet' demez mi insan?"

İstanbul sahilinin şimdiki hali, orta yaşlı İstanbulluları bile üzüyor. Boro ise İstanbul'un en güzel yıllarını doyasıya yaşamış biri olarak, güzelim kenti nasıl bu hale getirdiğimizi üzülerek anlatıyor: "Sadece güney sahillerimiz mi, koca İstanbul'un bile coğrafyasını değiştirdiler. Moda, Suadiye, Caddebostan, Bostancı koylarının önünden yol geçirmeye hazırlandıklarını duyduğumda, Bedrettin Dalan'a gittim ve

Türk denizciliğinde bir 'ilk'

1 Kasım 1928'de İstanbul'da doğan Sadun Boro 1948'de Galatasaray Lisesi'nden mezun oldu ve ardından İngiltere'de tekstil mühendisliği öğrenimi gördü. 1963 yılında 10.5 metrelik teknesi Kısmet'i Athar Beşpınar'ın atölyesinde kızağa koydu. 1965 yılında ise en büyük ideali olan dünya turuna eşi Oda Boro'yla çıktı. Anılarını Hürriyet Gazetesi'ne yazdığı dünya turu 1968'de tamamlandığında Türk denizciliğinde ilk defa böyle bir gezi gerçekleştirilmiş oldu. Halen yılın altı ayını Kısmet'te geçiren Boro, Karadeniz, Ege, Akdeniz'de yelken basmakta.

Uzaklar yelkenlisinin kaptanı Osman Atasoy, Bodrum'daki görüşme sırasında Sadun Boro'ya yardım etti. Kısmet'in yeni sezon hazırlıklarına katıldı.

30 metreden fazla denize çıkmamalarını söyledim. Buralar bir danteladır. Karşı taraftaki Kumkapı, Zeytinburnu'na benzemez. Ama lâf dinletemedik. Bu cânım sahiller denizden baktığın zaman bugün Haydarpaşa mendireği gibi bir taş yığınına dönüştü. İstanbul'un önünde utanç duvarı oldu. Üstelik derin suya indiklerinden her lodostan sonra o yol paramparça oluyor!.."

yeni nesile de bazı önerileri var Boro'nun: "Kendinize zaman ayırın. Tanrı'nın bize bahşettiği bu güzel doğadan, denizden istifade edin. Bundan faydalandığınız sürece insan gibi yaşarsınız. Yoksa evden işe, işten eve bir karınca gibi; gelir, geçer, gidersiniz. Banka sahibi, holding sahibi de olsanız aynı... Bir de peşinizden iki sayfa gazete ilânı çıkar o kadar!"

olmak isterdi, ne yapmak isterdi acaba?

KARADA ATATÜRK, DENİZDE...

"Tekrar aynı hayatı yaşamak isterdim," diyen Sadun Boro, şu açıklamayı yapıyor:

"Allah bana bütün arzu ettiklerimi gerçekleştirebilme olanağı verdi. Bu bakımdan kendimi dünyanın en şanslı insanlarından biri addederim. Kısmet'i yaptırırken, her ay piyango bileti alırdım. Ancak tekneyi yaptıktan ve geziyi gerçekleştirdikten sonra, bir daha hiç bilet almadım!.."

1996 yazında Avustralya'nın kuzeyinde Aborogine'lerin yaşadığı ıssız topraklarla çevrili maden kenti Gove'da demirlemiştik. Bir akşamüstü İsveçli bir denizci botla Uzaklar'a yanaştı. Sonradan çok iyi arkadaş olacağımız Yalmar bayrağımızı görünce tanışmak istemiş. Tekneye çıkar çıkmaz Sadun Boro'yu sordu. Hayretle nereden tanıdığını sorduğumuzda, aldığımız yanıt bizim için daha da şaşırtıcıydı: "Nasıl bilmem!.. Karada Atatürk, denizde Sadun Boro!.." ■

Kısmet ile yaptığı dünya turunu Sadun Boro, Pupa Yelken adlı kitabında ölümsüzleştirdi.

Bugün bazılarımız denizle iç içe yaşamayı istiyor ve bunun için çaba harcıyorsak, elbette Sadun Boro'nun önümüze açtığı ufkun önemi büyüktür. Bir arkadaşımızın dediği gibi, "Sivil denizciliğimizin milâdı Sadun Boro'dur. Her ne kadar Barbaros'un torunları diye anılsak da, aslında Boro'nun çocuklarıyız biz!.."

İşte denizi böylesine seven

Sadun Boro, 60'ıncı doğumgününü, Okluk Koyu'nda yine 8 numaralı ağaca bağlı Kısmet'le birlikte yalnız başına kutlamış ve geride kalan 60 yılın kendisine düşündürdüklerini, Yelken Dünyası dergisine, 'Yarı Ömür' başlığıyla yazmıştı.

Aradan on üç yıl daha geçti; yine aynı şeyleri düşünüyorum. Kendisine sormak geldi içimden; dünyaya yeniden gelseydi kim

Yitik eğlence dünyamızdan çizgiler

Osmanlı marjinalleri: Hokkabazlar...

18. yüzyıla ve daha gerilere gidildiğinde, halkı eğlendirmede asıl yükü, hokkabaz, perendebaz, hünerbaz ve canbazlar taşırdı. Kanat takıp uçtuğu rivayet edilen Hezarfen Ahmet ve roket denemesi yapan Lagari Hasan da birer canbaz-hünerbaz idiler.

Şekip Davaz'ın 'Kırk Hokkabaz' sergi tasarımları, Osmanlı şenliklerinde görev alan eğlence insanlarına modern bir yaklaşım getiriyor: İki akrobat; Deli Seyyit ve Vehbi.

NECDET SAKAOĞLU

Dünkü İstanbul'da, yüzlere gülücükler serpiştiren, sözleri ve davranışlarıyla herkesi kahkahaya boğan veya hem güldüren hem düşündüren yarı filozof yarı meczup tipler, muzipler, mukallitler varmış. Bu karakterleri 'rol icabı' geçim yolu seçenleri ise tarih bize meddah, hayalci, ortaoyuncu, maskara, canbaz... olarak tanıtıyor. Bu oyuncuların sahneleri de çınar altlarından han avlularına, iskele ve çeşme meydanlarından selâtin meyhanelere, mesirelerden saray sofalarına kadar bütün açıklıklar, ferah mekânlarmış.

Yabancı gözlemci ve yorumculara bakılırsa biz Türkler 'kalın çizgili' güldürülerden hoşlanırmışız. Şimdilerde öyle olabilir, ama mizah dünyasında Tıfli Çelebi, İncili Çavuş, Bekri Mustafa, Çıplak Mustafa, Oturaklı Salih, Torbalı Hüseyin, Acem Rıza, Arap İsmail, Eğrikılıç Memiş Paşa, Deli Hidayet, Pazarola Hasan Bey gibi portreler bulu-

nan dünkü toplum için bu bir iftiradır. Çünkü güldürü tarihimizin 16. yüzyıl ortalarından 20. yüzyıla uzayan 400 yıllık sürecinde, çiçek bahçeleri kadar renkli sergilemeler ve tipler, hünerler ve eğlenceler karşımıza çıkıyor. 1582 şenliğindeki hünerbazlıkları yansıtan minyatürler elimizde kanıt. Canbazlar ip üzerinde yürürken burunlarının ucuna diktikleri sopada çanak çevirmişler; At Meydanı'nda dikilitaşlara tırmanmışlar; maskaralar, soytarılar, hokkabazlar olmadık numaralar yapmışlar.

Bin türlü esprinin, ironinin işlendiği Karagöz ve Hacivat oyunları (Osmanlıcası: Zıll-i hayal, muhabbet / ibret perdesi) ise alaturka eğlencelerimizin en yaygını olarak biliniyor. Bir mendil ve bir değnekle ademoğlunun her türlüsünü canlandıran meddahlarımız ve ortaoyuncularımız da ikinci sıradadır.

Halk, her üç teknikten de gülerek ve ibret alarak iki türlü yararlanıyormuş. Herkes, Karagözcünün, meddahın veya ortaoyuncunun dilinden, esprilerinden, hareketlerinden kendince yorumlar çıkartır; hikmetler, ibretler yakalar; hatta gülerken ağlama çelişkisine düşenler bile olurmuş.

ASIL YÜK HOKKABAZDA

Hayali, meddah, ortaoyuncu tiplerinin aslında birer hokkabaz olduğunu hatırlatalım: Hayal perdesinin arkasına geçince 'hayali', iskemleye oturup, mendilini omuzuna atınca 'meddah', ortaya çıkıp karşısına pişekârını alınca 'ortaoyuncu' oluveren hokkabazlar...

18. yüzyıla ve daha gerilere gidildiğinde halkı eğlendirmede asıl yükü, hokkabaz, perendebaz, hünerbaz ve canbazların (bunların ünlü üstadlarına 'pehlivan' denilirmiş) omuzladıkları saptanıyor.

Bu gerçek, minyatürlere, gravürlere çokça yansımıştır. Evliya Çelebi'nin kanat takıp uçuşunu anlattığı Hezarfen Ahmet ve roket denemesi yapan Lagari Hasan da kuşkusuz birer canbaz-hünerbaz idiler.

17. yüzyıl ortalarında İstanbul'a gelen Fransız gezgin Jean de Thevenot, o dönemde kuklacılığın da yaygın bir eğlenme öğesi olduğunu ve bunun evlerdeki basit tekniğini anlatır. Türk kuklacıları Fransız meslektaşlarından daha becerikli ve başarılı gören gezgin, oyun konularının çok müstehcen olduğunu, kaba ve hayasızca sözlerin uluorta söylendiğini vurgular. Bir mühtedinin (müslüman olmuş) evin-

Levni'nin, Surname-i Vehbi'deki hokkabazları...

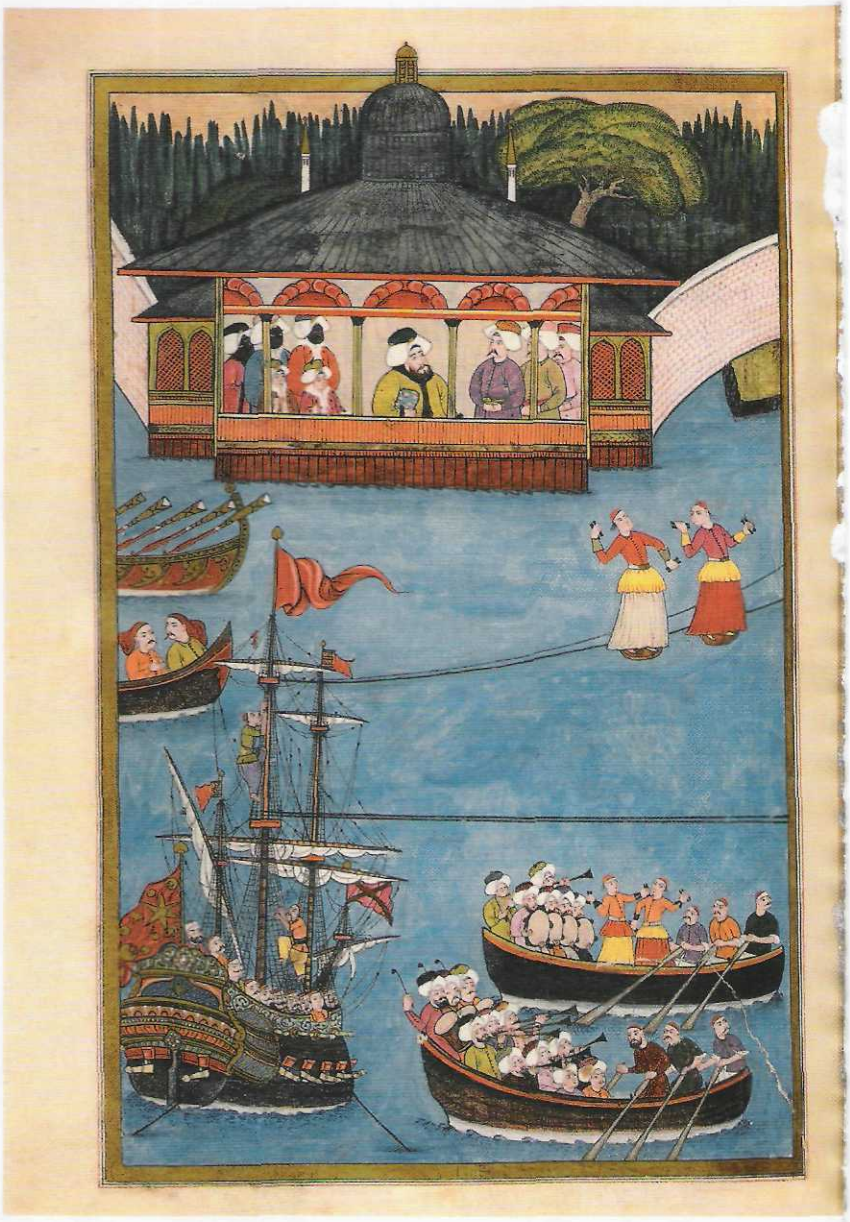

de izlediği Karagöz oyununu, Girit Serdarı Hüseyin Paşa'nın hanımının da kapı aralığından ve bir perdenin arkasından üç saat boyunca seyrettiğini, fasıllardaki edepsizliklerden hiç de rahatsız olmadığını ekler.

1720'de Sultan III. Ahmed'in (1703-1730) şehzadelerinin sünnet şenliklerindeki hokkabaz, sihirbaz ve canbaz hünerlerini, son büyük Osmanlı musavviri (ressam) Levni'nin minyatürlerinde görmekteyiz. Ama unutmamalı ki hokkabazlık ve canbazlık, hayal oyunu gibi gündelik yaşamın bir gösteri öğesi değil; kent ölçeğindeki şenliklerin zenginliğiydi.

İÇOĞLAN DÖĞÜŞÜ

Osmanlı sarayının mahrem dünyasındaki eğlenceler konusunda ise kaynaklarımız fazla bir şey söylemiyor. Yabancılarsa duyduklarına ve dinlediklerine dayanarak ilginç söylenceler aktarmışlar; tablolar, gravürler yaratmışlardır. 'Deli' bilinen I. Mustafa'nın (iki saltanatı: 1617-1618, 1622-1623) köşk pencerelerinde oturup aşağıda ortaoyunu icra ettirdiği, İç Hazine'deki değerli mücevherleri oyunculara vermeye kalkıştığı; IV. Murad'ın (1623-1640) içoğlanlarını, Roma imparatorlarının gladyatörlere reva gördüğü acımasızlıkları hatırlatır biçimde döğüştürdüğü

Girardet'nin bir 'Çengi'si (üstte) ve yine Girardet'nin bir 'Köçek'i (sağ sayfada). Köçekler, çengiler, sazendeler, hanendeler, maskaralar ve diğerleri, Kağıthane safalarında hep tam kadro olurlardı.

veya ayyaş takımıyla Kandilli bahçelerinde içip eğlendiği; kardeşi Sultan İbrahim'in (1640-1648) dışarıdan oyuncu kolları getirtip 'sofa âlemleri' veya haremdeki cariyelerle erotik sahneleri ağır basan eğlenceler düzenlediği; oğlu IV.Mehmed'in (1648-1687) av partileriyle vakit geçirdiği biliniyor.

SAD'ABAD ALEMLERİ

Lâle Devri'nin saray ve yüksek zümre eğlenceleri, Sad'abad ve çerağan âlemleri, helva sohbetleriyle, gerçi düzeyli ve sanatsal içerikli gözüküyorsa da tarihçi Şemdanizade'ye göre, "Mirasyedi meşrep, gece ve gündüz zevk ve sürur icad edip halkı aldatacak şeyler lazımdır deyü bayramlarda meydanlara dönmedolaplar, beşikler, atlıkarıncalar, salıncaklar kurdurup erkeklerle kadınları karışık salıncağa bindiren, hubbaz yiğitlere kadınları kucaklattıran, hoş-sada şarkılar söylettiren"; dahası Zülali Hasan Efendi'nin fingirdek hanımının göğsüne çil altınlar sokuşturan Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, bu nezahetin tadını kaçırmışa benziyor.

Levni'nin 'Haliç'teki Gösteri' minyatürü... Şair Vehbi'nin III. Ahmed'in dört şehzadesi için 1720'de yapılan sünnet şenliğini anlattığı Surname-i Vehbi'sini resimleyen Levni, minyatürde kullandığı olağanüstü tasvir diliyle, Osmanlı sanatının bir başyapıtını yaratmıştır.

1730'daki Patrona Halil ayaklanması ile tahta çıkan I. Mahmud (1730-1754) yaz gecelerinde cariyelerin harem taşlıklarında ve havuzlarında oynaşmalarını, Boğaziçi'nde 'Serv-i simin' (mehtap) seyrini severmiş. Geceleri Karagöz oynatan, saz fasılları düzenleten, Haremin gizli yollarını kullanarak âşık olduğu cariyelerle buluşan yaşlı I. Abdülhamit'den (1774-1789) sonra tahta geçen III. Selim (1789-1807) ise boş zamanlarında ney çalar, beste yapar, fasıl dinlermiş.

Hemen bütün padişahların çevresinden eksik olmayan, tatlı dilleri, nükteleri ve taklitleri ile hükümdarı güldüren, oyalayan, dinlendiren, yatıştıran 'nedim'ler, 'musahip'ler, 'mukallit'ler, cüceler, maskaralar... üzerine yazılmış bir kitabımız yazık ki yok. Bu eksiklikten dolayı örneğin 'halt-ı kelâm' etmeden, pot kırmadan IV. Murad gibi bir kan dökücünün huzurunda komedyenlik yapabilen Karagözcü Kör Hasan Çelebizade Mehmed'i yeterince tanımaktan yoksunuz. Evliya Çelebi bu zatın, on beş saatlik bir kış gecesi boyunca Karagöz-Hacivat oynatarak, ayak taklidi yaparak seyircilerini kahkahaya boğduğunu, ama her kelâmında bir hikmet gizli olduğunu yazıyor.

Osmanlı eğlence yaşamında bir de 'kol'lar vardır ki hemen hiç incelenmemiştir. Bunlar, çoğunca Musevilerle Çingenelerden oluşan eğlence grupları olup aralarında 'şehir oğlanları' da bulunurmuş. Kolların köçek, çengi, çalgıcı, hokkabaz grupları el oyunu, kol oyunu oynayarak her hüneri, her taklidi yaparak seyirci kalabalıklarını coştururlarmış.

SULTANIN MERAKI

Sultan İbrahim'in, canı sıkılınca Akide Kolunu, Şah Kolunu, Ahmet Kolunu, Servi Kolunu, Babanazlı Kolunu saraya getirtip Mermerlik'te oynattığını tarihçi Na'ima anlatıyor. İbrahim, Babanazlı'nın Gemici oyunundaki Arnavut Kasım tiplemesini izlerken kendinden geçermiş. Kolların tarihi, ünlüleri ve hünerleri konusunda en zengin kaynağımız Evliya Çelebi Seyahatnamesi'dir. Ahmet Kolunun, Cevahir Kolunun, Purpul Kolunun ünlü komedyenleri Mazlum Şah'ı, Küpeli Ayvaz Şah'ı, Saçlı Ramazan Şah'ı, Dişlek Hasan'ı bu kaynak sayesinde tanıyoruz.

Kol oyuncularının saray yaşantısıyla sadrazam ve vezirlerle hatta ulemayla gırgır geçmeleri

doğalmış. Ama, 19. yüzyılda değil de 18. yüzyılda ve daha eskilerde!..

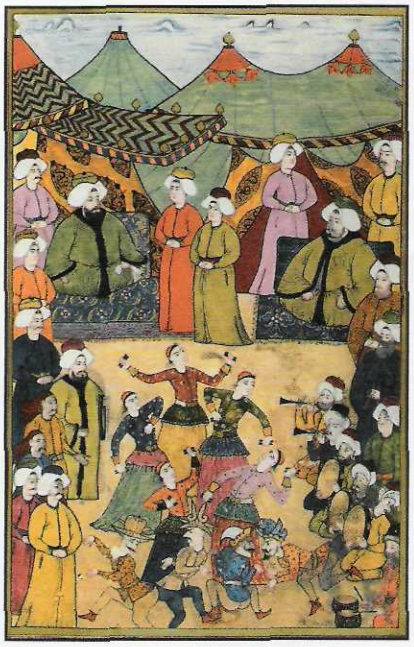
Kollarda başka hünerbazlar da olmakla birlikte asıl oyuncu gruplarının köçeklerle çengiler olduğu saptanıyor. Erkek olan köçekler kız gibi görünmeyi, kız olan çengiler ise oğlan güzeli havasına bürünmeyi yeğlediklerinden bir köçek ya da çengi kolunun sokağa çıkışı ortalığı velveleye verirmiş. Güzel yüzlü, kız endamlı, süzgün gözlü, doğal ki oyun yetenekli gençlerden seçilen köçekler, Yahudilerin ve Rumların işlettiği meşkhanelerde eğitilirler, bir iki yılda kıvama ererlermiş. Musevilerin daha 15. yüzyılda hokkabaz, canbaz, ateşbaz, köçek ve çengilerden oluşan 200-300 kişilik kollar kurdukları, bunları han avlularında, meydanlarda, zengin düğünlerinde, 'sûr' denilen saray şenliklerinde oynattıkları biliniyor. Selâtin meyhanelerde, şadırvanlı kahvelerde köçek oynatıp, bu tür animasyonlarla müşteri çekmek âdet olduğu gibi, meyhane köçekleri hatırlı müşterilere sakilik de ederlermiş.

Enderunlu Fazıl (ölümü 1811) Defter-i Aşk adlı manzum yapıtının sonunda meyhane köçeği İsmail'in yaşam öyküsüne de yer vermiştir ki, enfes bir operet konusudur.

ÇENGİLERİN ALTIN ÇAĞI

Lavta ve sine kemanı eşliğinde parmaklarına zil takıp oynayan köçekler, kadife üstüne sırma işlemeli mintan, etekleri sırma saçaklı canfes veya kadife fistan giyer; bellerine aynalı, kakmalı meşin kemer takar; oynarken saçlarını, kaküllerini döktürürlermiş. Yaşı ilerleyen köçekler 'tavşanoğlanı' sınıfına geçer, oyunlarda çuhadan dökme şalvar giyerlermiş.

Güzel yüzlü, olağanüstü kıv-

Sadrazamı Eğlendiren Çengiler, Surname-i Vehbi'deki bir Levni minyatürü.

Sayıları 40'a ulaştığında, Şekip Davaz'ın eğlence insanları, yanlarında aksesuvarları, çalgıları ve hayvanlarıyla, bir 'Şenlik Müzesi'ne doğru yola çıkmaya kararlılar...

FOTOĞRAFLAR: VURAL YAZICIOĞLU

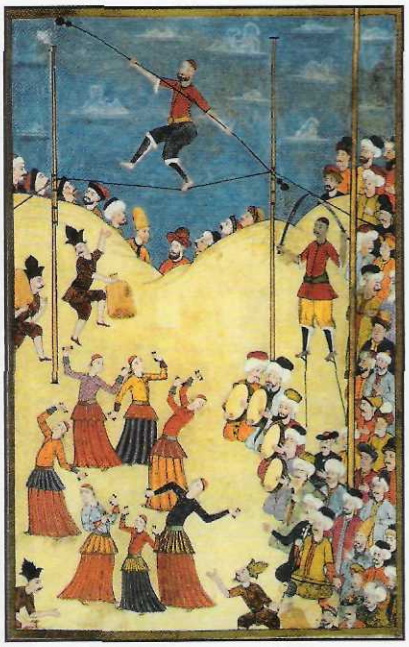
Kırk hokkabazdan

Sayısı hızla çoğalan hokkabazlar, karşımızda duruyorlar. Levni'nin minyatürlerinden, 18. yüzyılda İstanbul'a gelmiş yabancı ressamların gravürlerinden, Metin And'ın, Özdemir Nutku'nun araştırmalarından, Sezer Tansuğ ve Hristos Samulidis'in kitaplarından fırlamış gibiler.

21. yüzyılda, Taksim'in ortasındayız. Mekan, bir mimari tasarım ofisinin arka odası. On beş, yirmi hokkabaz, garip suratları ve ilginç giysileriyle bize bakıyorlar. Akrobat, curcunabaz, köçek, soytarı, mumcu. Üstelik bunlar 'anonim' tipler de değil; her birinin bir adı ve hayat hikayesi var. Örneğin, köçeklerden biri, Bağdatlı Raşit, 'çevresinde saygıyla anılan kibar ve duygulu bir adam'. Bir diğeri, Üsküdarlı Dilaver, soytarılık yapıyor ama baba mesleği de hokkabazlık: "Bu işe, babasının zembilini taşıya taşıya girdi," deniyor onun hakkında.

Biz de hemen 'hokkabazların sahibine' dönüp soruyoruz, "Siz bu işe nasıl girdiniz," diye.

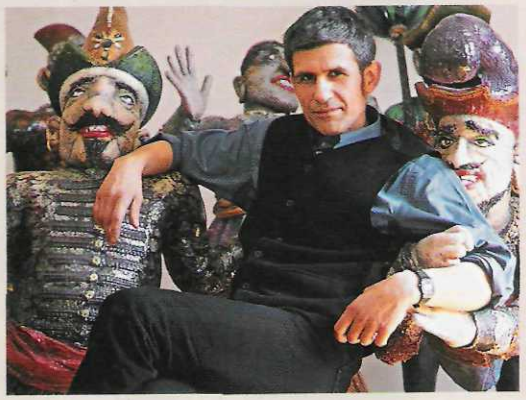

Sazendelerin, Çengilerin ve Canbazların gösterisi, Levni'nin bir minyatürü.

rak vücutlu çengiler de meşkhanelerde eğitilirler; bir kolbaşının yönetiminde düğünlere gidip, kadınları eğlendirirlermiş. Bunların, önlerinde feraceli, sarı çizmeli kolbaşı ve Arap halayıklarla düğünlere gidişleri bir âlemmiş. Oyun türüne göre ince tülden (transparan) gömlek, ipekli etek, bürümcük gömlek, kolsuz mintan, kadife şalvar giyen çengiler saçlarını kısa kestirir, oğlan havasında zeybek ve kalyoncu halayları oynayarak seyirci kadınların erkek özlemlerini kabartırlarmış. Çengilerin altın çağı olan Lâle Devri'nin ünlü 'sanatçıları' Benli Hacer, Zilkıran Kamer, Fidan Aişe, Kelebek Fitnat imişler.

Batılılaşmanın başladığı 19. Yüzyıl, bu sanatların da battığı zamandır. Daha kötüsü, Tanzimat'ı ilan ederek batıyla flörtümüzü başlatan Büyük Reşit Paşa, çok hafif ve ayıp bulduğu köçeklikle çengiliği Sultan Abdülmecid'in iradesiyle yasaklattığı gibi, yukarıda sözü edilen Enderunlu Fazıl'ın Hubanname-Zenanname, Defter-i Aşk adlı yapıtlarını da açık saçık oldukları gerekçesiyle toplattırmıştır!.. ■

Şekip Davaz'ın serüveni

Akademisyen, endüstri tasarımcısı ve iç mimar Şekip Davaz, 46 yaşında. 1996'da Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun olmuş; doktorasını Prof. Cevat Çapan ile yapmış...

İç Mimari Bölümü'nde 12 yıl öğretim üyesi olarak çalışan Davaz, İstanbul Film Festivali, DİSK'in '1 Mayıs Afişi', Atatürk Barış Ödülü tasarımı yarışmalarında ve yurtdışındaki kimi çizgi roman yarışmalarında ödüller kazanmış.

Şimdilerde iç mimar ve dekoratör olarak çalışan Davaz, '40 Hokkabaz' projesini iki yıl önce şekillendirmiş. Bu ilk sergi projesini bir 'Şenlik Müzesi' tarzında tasarlayan Davaz şu sıralar 40 hokkabazına, son rötuşları yapıyor.

Şenlik Müzesi'ne

İçmimar Şekip Davaz'dan aldığımız yanıt ilginç: "Mekanik şeyleri çok severdim. Hezarfen Ahmet Çelebi'nin macerası, Leonardo da Vinci'nin atölyesinde planlarını ürettiği bir takım araçlar hep ilgimi çekti."

Akademisyen, endüstri tasarımcısı ve iç mimar Şekip Davaz, yüzyıllar boyunca şenliklerde, bayramlarda, sünnet düğünlerinde, saraylısıyla, halkıyla tüm Osmanlı'yı güldüren, şaşırtan, eğlendiren hokkabazları 'yeniden yaratmış'. Metal bir iskelet üzerine sünger bir kitle giydirilmiş; insan eti gibi. Sonra da polyester, cam elyafı türü malzeme kullanılarak elbiseler oluşturulmuş.

İşin en zor tarafı, hokkabazları giydirmek olmuş. Hokkabazlar, sivil yaşam insanları; 17. yüzyılda ve hatta 18. yüzyılda, bunların neler giydikleri hakkında, kaynaklar zengin değil. Sivil hayata ait giysiler Topkapı'da da yok. Elde, minyatürler ve gravürler var.

"Hokkabazların şalvarlı-poturlu insanlar olmadıkları da muhakkak" diyen Şekip Davaz, o zamanların İstanbul'unun şimdinin New York'u sayılabileceğini düşünüyor; "ama sonraları, bize sunulan imaj, dar olmuş" diye de eklemeyi ihmal etmiyor. Davaz'ın hokkabazları da, onun kendi deyimiyle, "Comedia dell'Arte'nin oyuncuları gibi giyinirlermiş". Davaz, kostümcülerle konuşmuş. Şenliknameleri, araştırmaları, tarih dergilerini taramış; Topkapı Müzesi'nin minyatür, giysi ve aksesuvar koleksiyonundan yararlanmış.

Bu arada Şekip Davaz'ın '40 Hokkabaz' projesinde, üzerinde en çok düşünülen konulardan biri de 'yüzler' olmuş. Hokkabazlar, elbette ki dönemlerinin marjinal insanları. Osmanlı'da da bu böyle idi. "Komedyenlerin evrensel trajedisini yansıtmak istedim" diyen Davaz, hokkabazların kaba, derin yüz hatlarında zorlu bir yaşamın izleri yansısın, izleyiciler bundan 'huzursuz olsun' istemiş. Başarılı da olmuş! Giysiler ne kadar renkli ise yüzler de o kadar buruk!

Pembe Köşk, 'sürekli müze' olmaya hazırlanıyor

Paşa'nın 'ev hali'

İsmet İnönü'nün uzun yaşamının 48 yılının geçtiği Pembe Köşk, barındırdığı eşyalardaki gündelik yaşam izleriyle, Türk ailesinin modernleşme sürecinden kesitler de yansıtıyor.

LÜTFÜ TINÇ

Cumhuriyet Türkiye'si denince, akla gelen ikinci isim, İsmet İnönü'dür. Bu gerçeğin, tartışılır bir tarafı yok. Şevket Süreyya Aydemir de, Atatürk'ü ve dönemini anlattığı Tek Adam'dan sonra, 'İsmet Paşa'lı yılları aktardığı yapıtına, 'İkinci Adam' adını bu yüzden vermiştir. Ancak bu dönemleri araştırırken, hep bir şeyler eksiktir; Tek Adam'ın da, İkinci Adam'ın da özel yaşantılarındaki ayrıntılar, pek ortaya çıkmaz. İşte İnönü Vakfı'nın, Pembe Köşk'ü, İsmet Paşa'nın uzun yaşamının 48 yılının geçtiği bu aile

FOTOĞRAFLAR: ALİ ÖZ

yuvasını, bir özel müze haline dönüştürme çabası, bu eksikliği gidermeye yönelik.

İnönü Vakfı'nın şimdiki başkanı, İsmet İnönü'nün kızı Özden İnönü Toker ile, henüz sürekli bir müzeye dönüştürülmemiş olan Pembe Köşk'ün bugünkü durumunu konuşuyoruz.

23 Nisan'ları ve 19 Mayıs'ları kapsayacak biçimde, her yıl 21 Nisan ile 21 Mayıs arasında ziyarete açılan bu müze evde, özel sergiler de düzenleniyor. Özden Toker, bu dönem içinde, her gün sabah 10.00'dan 17.00'ye kadar, okullardan gruplar halinde gelen öğrencilere ya da tek tek ziyarete gelenlere Pembe Köşk'ü bizzat kendisi gezdiriyor; onlara rehberlik yapıyor.

Paşa'nın gündelik yaşamı

Özden Toker'e, İsmet İnönü'nün Pembe Köşk'teki gündelik yaşamının nasıl aktığını sorduğumuzda, şu yanıtı aldık:

"Sabah yedi, yedi buçukta kalkardı. Sekizde berber gelirdi. Evde misafir olduğu zaman, takılırlardı, 'Aman bu saatte kalkmaya mecbur muyuz?' diye. Mecburdunuz. Babam sekizde kalkardı. Babam, en zor dönemlerinde bile ilk iş, tıraş olurdu. Öldüğü sabah tıraş oldu. Sonra annemle birlikte kahvaltısını eder, hemen ardından, gazetelerini okumaya başlardı."

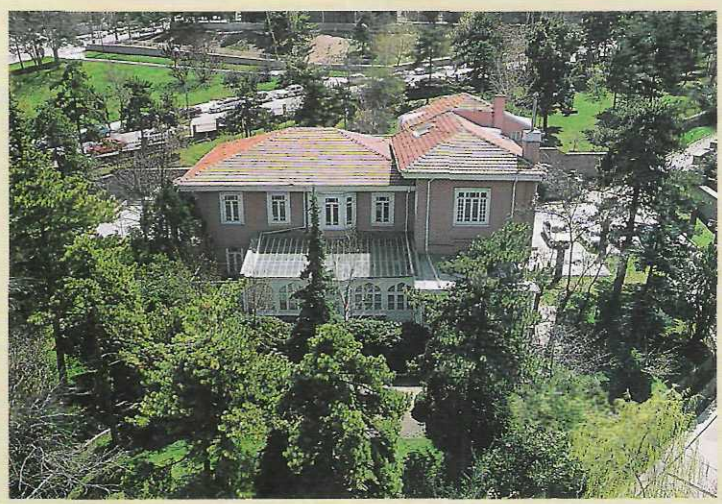
Başbakanlıkları, cumhurbaşkanlığı, muhalefet liderliği dönemlerinde, bu "ev düzenini" hep korumuş İsmet İnönü.

Mevhibe Hanım, 'Paşa'nın her şeyini takip eder, giyiminden kuşamına, her şeyi düzenlermiş... Paşa'nın vakti varsa, birlikte bahçeye çıkarlardı.

Köşkün bahçesinde sık sık ata binen İnönü, doğaya karşı değişik bir ilgi gösterir, ağaçları kuru oldukları zaman bile tanırdı.

Başbakanlığı ya da muhalefet liderliği döneminde İnönü, genelde, her öğle vakti eve gelir ve yanında çoğunlukla birileri olurdu. Çalışmalar evde sürdürülürdü.

Özden Toker, İsmet Paşa'nın çok misafirperver bir ev sahibi olduğunu belirtiyor: "Bol ikram yapılsın isterdi; anneme, 'Hanımefendi yok mu bir şey? Yok mu bir şey?' derdi. Annem, nadiren de olsa, dayanamaz; 'Paşam olsaydı çıkarırdım' diye karşılık verirdi."

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 'Politikada 45 Yıl' kitabında, 1925'lerden söz ederken, "İsmet Paşa'nın böyle dört başı mamur iktidara gelişinin ilk iki yılında, şimdi birkaç misli büyütülüp genişletilmiş ve pembe renge boyanmış köşkünün yanı başındaki bağ evinde" *oturduğundan* ve bu 'komşuluk' sayesinde kendisiyle sık sık görüşüp konuşmak fırsatı bulduğundan söz eder.

'Uyanın hanımefendi!'

Özden Toker'in bize aktardığı ilginç anekdotlardan biri de 'Harf İnkılabı' dönemine ilişkin:

"Babam, yapılan inkılapların hepsini," diyor Özden Toker, "İlk önce kendi ailesinde tatbik etmeye başlardı. Latin harflerine geçildiği dönemde annemle babam, İstanbul'dalar. Halamın Kadıköy'deki evinde kalıyorlar. Babam geldiğinde annem uyuyor. Uyandırıyor annemi, 'Hanımefendi,' diyor - anneme böyle hitap ederdi- ve eline kalem kağıt veriyor; 'Mevhibe ismini, bundan böyle, şu biçimde yazacaksınız!' Babam, her şeyini annemle paylaşırdı ve bu, göstermelik değildi..."

Pembe Köşk'teki ilişkiyi, buna benzer başka olaylarda da görmek mümkün: İsmet Paşa, Lozan Konferansı'na Mevhibe Hanım'ı da götürüyor ve ilk iş, onun Fransızca dersleri alması gerektiğine karar veriliyor. Bir hoca tutuluyor.

Canlı bir müze, içinde aile fertlerinin, Özden ve Metin Toker çiftinin yaşamlarını sürdürdükleri bir mekan, yaşayan bir müze söz konusu...

Herhalde dünyada, böyle bir müzeye rastlamak pek zor olsa gerek, diyoruz Özden Toker'e...

"Evet," diyor Özden Toker, "Müze uzmanları da böyle söylüyorlar. Onlar da, bu çok özel bir durum diyorlar. Biz burada normal olarak, gündelik yaşamımızı da sürdürüyoruz. Ama bir ay boyunca, 21 Nisan ile 21 Mayıs arası, bu düzen değişiyor. Normal ev yaşantısı düzeni yerine, müze atmosferi geliyor. Zaten burası yaşayan bir müze. Ancak o bir ay içinde, bu resmileşiyor, mekanın özel ev havası kaldırılıp müze, kurumsallaştırılıyor. Tabii, zor bir durum; ama ilginç tarafları da var. Eşyaları değiştiriyoruz zaman zaman; gelenler daima yeni bir şey görüyorlar."

Gerçekten de öyle! Örneğin bu yıl Özden Toker ilk kez, Mevhibe ve İsmet İnönü çiftinin yatak odalarını ve Mevhibe İnönü'nün çeyizini görüşe açmış.

"Çünkü," diyor, "Küçüklerin her yıl en çok merak ettikleri, yatak odasıydı. Yukarda ne var diyorlardı; yatak odası dediğimde, hepsinin aklı oraya takılıyordu. Ve ben, hep söz veriyordum; seneye size göstereceğim diye... Fakat sınıflarla çocuğun oraya çıkması zordu. İşte bu sene 23 Nisan'da çocuklara hediyemiz bu oldu, yatak odasını aşağıya indirdik."

Çocuklar haklıydılar. Laik, çağdaş bir Türk ailesi nasıl yaşardı; bir liderin ve çevresinin gündelik yaşamı bu evde, nasıl akıp giderdi?.. Bunlar, 'resmi tarih'in dışında, elbette çok merak edilen konulardı.

İsmet İnönü'nün bu evdeki, Pembe Köşk'teki 48 yılı, Türkiye tarihinin 48 yılı idi. Ama bu evde, bir aile hayatı vardı; farklı bir aile hayatı.

Özden Toker bizi 1925'lere, annesi Mevhibe Hanım'ın kendisine aktardığı dönemlere götürüyor:

"Annemle babam, 1925'te bu evde oturmaya başlıyorlar. O zaman cumhuriyetin ilk yılları Ankara daha yeni başkent olmuş. Atatürk'le babam, bu kentin bir an önce modern bir başkent olmasını, çağdaş bir başkent olmasını istiyorlar. Bunun için çok gayret sarf ediyorlar. Ama bunun yanı sıra, gündelik yaşantılarında da bu iki insan, birbirlerine çok yakınlar. Atatürk bizim eve, her istediği zaman gelirdi."

İşte, Pembe Köşk'ün sihri, bu sözlerde: Özden Toker'in, sohbe-

Pembe Köşk'te bu yıl ilk kez sergilenen yatak odası (yanda). Mevhibe İnönü'nün çeyizinden bir gecelik (altta). Özden Toker (sol altta), annesinin 'paçalık' giysisinin öyküsünü anlatıyor ('paçalık' fotoğrafın sağındaki giysi).

timiz sırasında, altını birkaç kez çizdiği gibi, İsmet İnönü, hem Atatürk'e olan yakınlığını, hem kendi ailesine olan düşkünlüğünü hem de işlerine bağlılığını, "çok güzel bir biçimde dengelemiş" ve bu dengenin mekanı da Pembe Köşk olmuş.

Biz de Özden Toker'e o günleri, Pembe Köşk'ün ilk yıllarını sorduk...

"Bu ev, biraz 'gecekondu' gibi bir ev..." diye söze başlıyor Özden Toker: "1925 yılında ilk alındığı zaman, iki katta ikişer odasıyla. bir bağ evi imiş. Zamanla ilaveler yapılıyor. Mutfak kısmı, 1925'te yemek odası ekleniyor. Atatürk istiyor diye, 1927'de 'balo salonu' ilave ediliyor. Biz çocuklar çoğalınca, üst kata yatak odaları yapılıyor."

Özden Toker, 'gecekondu usulünden' söz ediyor; ama Pembe Köşk'ün odaları gezilince görülüyor ki, o günkü olanaklar çerçevesinde, her şeye özen gösterilmiş. Sonradan yapılan bölümlerde, tavan süslemelerinin hepsi Selçuki, Osmanlı ve Türk desenleri.

Pembe Köşk yalnızca İnönü ailesi için değil, Atatürk için de, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin 'kuruluş' günlerindeki yaşamın önemli bir parçası.

"Atatürk bizim eve, her istediği zaman gelirdi," diyor Özden Toker. O zamanlar kullanılan deyişle, 'Yukarıdan aradılar' denirmiş. Özden Toker'le birlikte, Pembe Köşk'ün yemek odasına geçiyoruz. Bu yemek odasını, Atatürk istemiş; buraya çok özel bir önem vermiş.

"Atatürk'ün," diyor Özden Toker, "Çok kısa bir aile hayatı olmuş. Burada, Pembe Köşk'te, babamla, diğer arkadaşlarıyla birlikte konuşabilsinler, çalışa-

İsmet Paşa'nın korgenerallik ve orgenerallik dönemi üniformaları ile pelerini (üstte). İnönü'nün uzun yıllar Atatürk ile bilardo oynadığı masa ve üstünde, İsmet Paşa'nın silahları (yanda).

bilsinler diye, anneme telefon edip 'Biz on kişiyiz ama...' diye sorar, gelirmiş. Bu yüzden, o zamanın şartlarına göre, tabii ki büyük bir yemek odası..."

Pembe Köşk'ün yemek odasındaki mobilyaları 1925'te, Atatürk'ün kendisi, İstanbul'a ısmarlamış. Yemek odası takımları, o dönemin ünlü ustası Psalti tarafından yapılmış.

Atatürk, Pembe Köşk'e geldiğinde, önce girişteki yaverler odasına uğrarmış. Hem İsmet Paşa'nın hem de kendisinin odada bulunan yaverlerine, kendine has üslubuyla kapıdan içeri başını uzatarak, 'Nasılsınız çocuklar?' der, hal hatır sorarmış. Sonra da yemek odasına geçermiş.

"Ben de," diyor Özden Toker, "Bu masada oturdum, yemek yedim. Atatürk benimle şakalaşırdı."

Pembe Köşk'teki 'Atatürk'lü sofralara' ilişkin olarak, o günün şartlarında, olanakların çok basit olduğunu vurgulayan Özden Toker, "Ama," diyor, "Bizim evde, olmaz, yapamayız demek yoktu. Herkes aynı şekilde emek sarf ederdi ve o iş yapılırdı. Babamdan öyle gördük..."

Atatürk'ten sonraki yıllarda da, bu yemek odası, kimi zaman öğlen yemekleri de dahil, işlevini sürdürmüş: İnsanlar değişmiş, konular değişmiş, ama 'sofra', Atatürk'ten kalma temel özelliğini, 'memleket meselelerinin tartışıldığı' bir platform olma özelliğini korumuş.

Cumhurbaşkanlığı döneminde aslında İnönü ailesi, 'yukarıya', Pembe Köşk'ün biraz yukarısındaki Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ne taşınıyor. Ama her hafta sonu, Pembe Köşk'e geliniyor; 'ev kapatılmıyor'; olduğu gibi muhafaza ediliyor.

Burada, Pembe Köşk'te, odalar arasında dolaşırken Türk aile hayatının değişim seyrini, modern aile yapısına geçişin tanıklarını olan eşyalar arasında, adım adım gözlemleyebiliyorsunuz.

Özden Toker'le birlikte, Mevhibe ve İsmet İnönü çiftinin yatak odalarının sergilendiği bölüme geçiyoruz. Geniş pirinç yatağın üzerindeki örtüler, Mevhibe Hanım'ın çeyizinden. Özden Toker, "1916'dan kalma şeyler," diyor. Mevhibe Hanım, her şeyi özenle saklamış. Bu özenin nedenini soruyoruz; "Belki de uzun ayrılık yılları geçirdiklerindendir," diyor Özden Toker.

Yatağın çevresinde, Mevhibe

Hanım'ın çeyizinin hamam takımları ve havluları, mankenlere giydirilmiş farklı giysileri, tek tek sıralanıyor.

Gözümüze takılan gösterişli bir giysinin önünde duruyoruz; "Paçalık," diyor Özden Toker, "Bu annemin paçalık giysisi..."

Söz kesildikten sonra, erkek tarafının ailesi, kız tarafının ailesini ziyarete geldiği zaman, onlara bu ziyaret sırasında paça ikram edilirmiş. Bu davette gelin, 'paçalık' tabir edilen bir kıyafet yani bir nişan elbisesi giyermiş. Gelin, bu kıyafetle müstakbel kayınpederine ve kayınvalidesine paça ikram edermiş... 'Paçalık' adı, buradan geliyor.

"Pekiyi, nasıl evlenmişler; birbirlerini nasıl tanımışlar?" diye soruyorum Özden Toker'e:

"Görücü usulüyle," diyor; "İstanbul'da Süleymaniye semtinde, kapı komşusu iki ailenin, anne tarafından ikisi de Rumelili olan ailelerin çocukları... Aileler birbirlerini bulmuş."

Kurmay Albay İsmet Bey ile Mevhibe Hanım, 1916 yılında evleniyorlar. 20 gün sonra İsmet Bey, cepheye gidiyor. Eşine aldığı ilk hediye, bir piyano oluyor; piyanoyu almakla da kalmıyor, eşine bir piyano hocası da tutuyor. Çünkü İsmet Bey, Yemen'de klasik müziğe merak sarmış.

Aslında bu merak, yıllar sonra, İsmet Paşa'nın sıkıntılı bir döneminde, başbakanlığı Celal Bayar'a bıraktığı günlerde, kendine somut bir mecra buluyor: Sessizleşen Pembe Köşk'ün odalarında, 1935'li, 36'lı yıllarda, viyolonsel çalıyor İsmet Paşa. Bir enstrüman çalmak istediğinde, sorup soruşturuyor; ona, 'viyolonsel insan sesine çok yakın bir ses' dendiğinden, viyolonseli seçiyor.

Pembe Köşk, gerçekten Türkiye tarihinin bir aynası; her döneme ilişkin çok dikkat çekici eşya ve belgeler, ard arda hafızanızda farklı çağrışımlar uyandırıyor.

İnönü'nün viyolonselini görünce, Celal Bayar ve çok sonraki bir dönem aklımıza düşüverdi:

Atatürk'ün başbakanlığı Celal Bayar'a bırakıp Pembe Köşk'te, bir tür inzivaya çekilmesinden çok sonraları, 14 Mayıs 1969 günü, 27 Mayıs'tan da epey sonra, Pembe Köşk'te bir İnönü-Bayar karşılaşması yaşanıyor. Bayar, bu görüşmede basına, "Biz Cumhuriyet devri delikanlılarıyız," diyor.

İnönü yalnızca bir cumhuriyet dönemi politikacısı değil; Pembe Köşk'teki eşyalar ve anılar arasında gezinince, insan bunu daha iyi anlıyor.

Yaverler odasından yemek odasına geçişte, İsmet Paşa'nın Büyük Taarruz sonrası Korgeneral oluşunda ve Mudanya'da giydiği üniformayı, hemen onun yanında da 1927'de orgenerallik üniformasını görüyoruz...

Özden Toker'le, bugünkü 'geçici durumun' ötesinde, Pembe Köşk'ün ne zaman sürekli bir müze olacağını da konuştuk:

"O biraz imkan ve zaman meselesi," diyor Özden Toker, İnönü Vakfı'nın olanaklarını kastederek. İnönü Vakfı, Pembe Köşk'ü sürekli müze haline dönüştürme projesinin yanı sıra, bir 'Enstitü'nün temeli olacak İnönü arşivleri çalışmasını da yürütüyor. ■

Pembe Köşk'ün sonradan ilave edilen camekanlı bölümünde, Atatürk'ün arzusu ile, 22 Şubat 1927'de Ankara'nın ilk balosu verilmişti. Balo salonunda bu yıl 'Demiryolları' fotoğraf sergisi yer alıyor (üstte). Pembe Köşk'ün bahçesindeki 1994 tarihli İnönü çifti heykeli, Metin Yurdanur'a ait.

İnönü'nün not defterleri yayına hazır...

İnönü, not tutmaya meraklı bir lider. Şevket Süreyya Aydemir'in, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun, Cüneyt Arcayürek ve Metin Toker'in yapıtlarından bunu biliyoruz.

İnönü, 1919'dan itibaren küçük not defterleri kullanmış. Bu notlar 1928'e kadar eski yazıyla tutulmuş. Sonra, yeni alfabeye geçişin hemen ilk günlerinden itibaren, İsmet Paşa da latin harfleriyle yazmaya başlamış. Bu alışkanlığını da hiçbir zaman terk etmemiş...

İnönü ailesinin büyük bir titizlikle sakladığı bu küçük not defterlerleri, şu sıralar Yapı Kredi Yayınları arasında yayına hazırlanıyor.

Günü gününe tutulmuş bu notlarda, İnönü, siyasetin en sıcak noktalarına ilişkin kanaatlerini kaleme alıyordu.

İlk kez yayımlanan belge ve fotoğraflar, birkaç anı

Paşa, güçlükle ilerliyordu...

İnönü'yü, 27 Mayıs 1960 İhtilali'nden bir gün önce Ankara Tıp Fakültesi'nin bahçesinde gördük... Ortalık birdenbire ana-baba gününe döndü... Paşa, kalabalıkta güçlükle ilerleyerek hastane binasına girdi. Meclis'te DP'li milletvekilleriyle kavga edip yaralanan CHP'lileri ziyarete gelmişti.

SAMİ ÖNAL

Bizim kuşak devlete saygıyı, geleceğe güvenle bakmayı, çağdaş Türkiye ve ulusal değerlere sahip çıkma düşüncesini daha ilkokul sıralarında iken öğrendi. Küçük yaşta bu bilince ulaşmamızda, kuşkusuz ki o dönemin devlet büyüklerinin kişilikleri etkili oluyordu. Her biri Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecini yaşamış, bu olaydan büyük ölçüde dersler çıkarmış, giderek genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında önemli görevler üstlenmiş yöneticilerden biri de elbette ki Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ydü.

İsmet İnönü'yü biz Anadolu çocukları, okul kitapları, posta pulları ve kağıt paralardaki resimlerinden tanıyorduk. İçimizde ne onu, ne de öbür devlet büyüklerini yakından gören hiç kimse yoktu.

Doğu Anadolu'nun kuş uçmaz kervan geçmez kasabalarında yaşayan bizim gibi dar gelirli aile çocukları, hangi olanaklarla Ankara'ya gidip başkenti gezecek, uzaktan da olsa devlet büyüklerimizi görecekti? Bunları hayal etmek bile güçtü. Ankara hayallerini gerçekleştirmenin ancak bir yolu vardı. Ne yazık ki bu da uzun bir süreyi gerektiriyordu: İlerideki yıllarda liseyi bitirip üniversite öğrenimi için başkente gitmek, dolayısıyle yukarıda sıraladığımız olanaklara kavuşmak.

Yıllar birbirini izledi. Biz ilkokul son sınıfta iken 1950 seçimleri yapıldı. İsmet İnönü ve arkadaşları, seçimi kaybederek yerlerini Demokrat Partili kadrolara bıraktılar. Ortaokul ve lise yıllarında da Ankara'yı, Anıtkabir'i, ülkemizin eski ve yeni yöneticilerini yakından görüp tanıma isteği hep içimizde saklı kaldı. Nihayet 1958'de Kars Lisesi'ni bitirip kapağı Ankara'ya attık. Askeri öğrenci olarak girdiğimiz Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi birçok bakımdan çocukluk hayallerimizi gerçekleştirebileceğimiz bir yer sayılırdı. Bölge olarak Sıhhiye'de Atatürk Bulvarı üzerinde bulunuyor, konferans salonunda verilen hafta sonu konserlerini birçok politikacı, sanatçı, devlet adamı,

27 Mayıs 1960'tan iki gün sonra askeri öğrenciler İnönü'nün elini öpüyorlar. Sağda, damadı Metin Toker. Solda sırada bekleyen Sami Önal.

Belge ve fotoğraflar nasıl elime geçti?

Silahlı Kuvvetler'den kendi isteğimle emekli olup sahaflığa başladığım 1983'ten bu yana yeni mesleğimin bana birçok alanda büyük yarar ve katkıları oldu. Sayısız kitapsever, araştırmacı, bilim adamı ve koleksiyoncu tanıdım. Bazı devlet adamlarımızın, sanatçı ve yazarlarımızın özel mektupları ile imzalı kitapları, değişik zamanlarda arşivime girip sevincime sevinç kattı. Bazı örneklerini bu sayfalarda izlediğiniz İnönü fotoğraf ve belgelerini de, yeni mesleğimin olanakları ile elde ettim. Önceleri Karabük Demir-Çelik Fabrikaları'nda yöneticilik yapmış, daha sonraları Ulus gazetesinde çalışmış olan rahmetli Muhittin Erkan'ın mirasçılarından satın aldığım kitaplar arasında çıkan bu değerli belgeler, beni çok mutlu etmiştir. Yukarıda kendileriyle ilgili anılarımı kısaca özetlediğim büyük asker, değerli devlet adamımıza ait az rastlanan fotoğraf ve belgelere kavuşup bunları bir yazıyla gün ışığına çıkarmak, kimi mutlu etmez ki?

öğretim üyesi ve öğrenci izliyordu. Gerek bu salondaki konserlerde, gerekse Ankara Hipodromu'ndaki törenlerde merak ettiğimiz, üst düzey yöneticilerimizin birçoğunu yakından görme fırsatı bulmuştuk. Yabancı devlet adamlarının Ankara'ya gelişleri, biz DTCF'lilerin bayram şenliği yaşamamıza neden olurdu. Esenboğa havaalanında karşılanan yabancı konuklar Çankaya'ya giderlerken bizim fakültenin önünden geçerler, bizler de yolun iki yanına dizilerek kendilerini daha yakından görür, alkışlardık. Endonezya Cumhurbaşkanı Sukarno, ABD Cumhurbaşkanı Eisenhower ve Ürdün

Tarih 26 Nisan 1949; İnönü, Karabük Demir-Çelik Fabrikası'nda... Sağda dönemin fabrika müdürü Muhittin Erkan.

26 Nisan 1949
Karabük

Kralı Hüseyin, üstü açık arabalarla önümüzden geçmişler, böylece hem onları hem de kendilerini karşılayan kendi devlet büyüklerimizi yakından görüp alkışlamıştık. Ancak bizim asıl merakımız, İsmet Paşa ile ilgiliydi. Onu bir türlü göremiyorduk. Topkapı ve Uşak olayları yaşanıp muhalefet üzerindeki baskı artınca, İsmet Paşa'yı görme isteğimiz daha da çoğalmış, biz üniversite öğrencileri hızla muhalefetin saflarına kaymıştık.

İnönü henüz "Milli Şef" ve 26 Nisan 1949'da Karabük Demir-Çelik'i ziyaret etmekte. Fabrikayı gezerken müdüründen işçisine, herkesle tek tek konuşmakta.

Eskiden parti liderlerine bugünkü gibi koruma altında olmadıklarından kendilerine yaklaşmak kolaydı...

Demokrat Parti yönetimine karşı yürüyüşler ve gençlik olayları o günlerde durmadan artmış, sokaklarda tatsız olaylar yaşanmaya başlamıştı. Böyle günlerden birinde, 1960'ın Nisan ayı sonlarına doğru, arkadaşlarla dersten çıkmış Kızılay yönünde yürüyorduk. O sıralar Sıhhiye'deki Orduevi'nin karşısında Türkiye İş Bankası Yenişehir Şubesi vardı. Bankanın önüne geldiğimizde ansızın İsmet Paşa ile karşılaştık. Arabasından inmiş bankaya doğru yürüyordu. Arkadaşlarla koşup etrafını çevirdik, elini öptük. O yıllarda devlet büyükleri ve parti liderleri bugünkü gibi yakın koruma altında olmadıkları için, kendilerine yaklaşmak kolaydı. Sonradan öğrendiğimize göre, İsmet Paşa'nın İş Bankası Yenişehir Şubesi'nde hesabı varmış, zaman zaman oraya banka işlemleri için gelirmiş.

İnönü'yü ikinci kez, 27 Mayıs 1960 İhtilali'nden bir gün önce Ankara Tıp Fakültesi'nin bahçesinde gördük. Yine koşarak yanına gidip elini öptük, kendisini alkışlamaya başladık. Ortalık birdenbire ana-baba gününe döndü. Öğrenciler, hasta yakınları ve yoldan geçenler, İnönü'nün arabasının etrafında büyük bir halka oluşturarak iktidarı yeren sloganlar atmaya başladılar.

Paşa, kalabalığın arasından güçlükle ilerleyerek hastane binasına girdi. TBMM'de Demokrat Partili milletvekilleri ile kavga ederek yaralanıp hastaneye kaldırılan CHP'lileri ziyarete geldiğini sonradan öğrendik.

İnönü'yü üçüncü ve son kez görüşümüz, 27 Mayıs 1960 İhtilali'nden iki gün sonradır. Eski Adıyla Askeri Tıp Okulu, sonraki adıyla Fakülte ve Yüksek Okullar Askeri Öğrenci Komutanlığı'nın verdiği bir otobüsle çeşitli fakültelere mensup 30 kişilik bir askeri öğrenci topluluğu

30 Mayıs 1960 günü kendilerini Beşevler Ayten Sokak'taki evinde ziyarete gittik. Bizleri Metin Toker kapıda karşıladı ve Paşa'nın yanına çıkardı.

İnönü her birimizle ayrı ayrı ilgilendi, adlarımızı ve öğrenim dallarımızı sordu. Bu ziyareti belgeleyen fotoğrafları çeken havacı askeri öğrenci arkadaşımız, bugün emekli bir öğretmen albaydır ve Necmettin Erbakan'ın bacanağıdır.

İnönü'yü o günden sonra bir daha hiç yakından görmedim. Üniversiteyi bitirip Ankara dışına atandığım için, artık böyle bir şansı yakalayamazdım. Ülkemizde TV yayınlarının başlamasından ölümüne dek süren kısa dönemde, İnönü'yü ancak TV ekranlarından izleyebildim. ■

Heybeliada yolunda...

Mevhibe İnönü, 'Paşa'sı ile birlikte 'Heybeli'ye gidiyor ya da dönüyorlar. Belki de, Ömer İnönü'nün Maltepe'deki evinden Ada'ya geçiliyor... Muhtemelen, 60'lı yılların sonu. Kesin olan tek şey, bu fotoğrafın Hüseyin Ezer'in objektifinde şekillendiği ve uzun yıllar Muhittin Erkan'ın odasında asılı kaldığı...

Haziran 1955

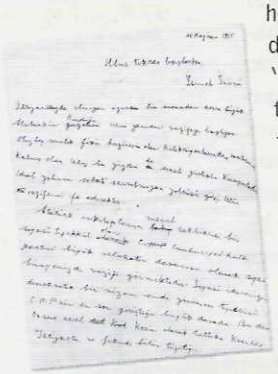
'REJİMİN ANA YÖNLERİ...'

Cumhuriyet Halk Partisi'nin yayın organı Ulus, Haziran 1955'te yeniden yayın hayatına girerken, İsmet İnönü, hem gazetenin okurlarına hem de yöneticilerine seslenen bir 'açık mektup' kaleme alır. "Ulus tekrar başlarken" başlığını taşıyan 10 Haziran 1955 tarihli bu mektubun ilk satırları şöyledir:

"İhtiyarımızda olmıyan uzunca bir susmadan sonra, büyük Atatürk'ün kurduğu Ulus yeniden vazifeye başlıyor.

Otuz beş senelik fikir hazinesi olan koleksiyonlarından mahrum kalmış olan Ulus bu yüzden de esaslı güçlükler karşısındadır. İdrak yolunun sebatı sarsılmayan yolcusu gibi Ulus vazifesini ifa edecektir." Daha sonraki satırlarda İnönü, Cumhuriyet Halk Partisi'nin, "Atatürk inkılaplarının mesul tatbikçisi" ve "büyük ıslahatın davacısı" olduğunu vurguluyor. Bu çerçevede, CHP'nin o yıllarda, "en son giriştiği büyük dava"nın, "siyasi idaremizin demokratik bir nizam içinde yürütülmesi teşebbüsü" olduğunu belirten İnönü sözü, "bunun bir rejim mevzuu olduğu" noktasına bağlıyor: "Rejim mevzuu bizim için bugün siyasi programın başında bulunan ana davadır. Biz, Garplı bir medeni cemiyette hür vatandaş olarak yaşamanın esas unsurunu, rejim meselelerinin bir an önce hallinde görüyoruz."

Aslında, düşüncelerinin herkes tarafından bilindiğini dile getiren İnönü, ortadaki "meseleler"in "birkaç ana istikamette" özetlenebileceğini söylüyor: "Büyük Meclis'te, murakabenin tekamülü, basın hürriyetinin kanuni ve maddi imkanları, cezaya uğramak ihtimali olmayan seçim, muhtar üniversite, idarenin tarafsızlığı ve hepsinin üstünde ve hepsinin mesnedi olan adli istiklal yani onun başlıca ameli vasıtası olan hakim teminatı."

10. kurultaydan bir görüntü. Tarih: 22 Haziran 1953...

İstanbul'un fethi ve ayrıca Fatih Sultan Mehmed'in kişiliği ve yaşamı hakkında, bugün de tam anlamıyla açıklığa kavuşmamış noktalar, farklı iddialar vardır. Biz de bu ay sayfalarımızda söz konusu yaklaşımları, on soru içinde toplayarak tartıştık.

ERHAN AFYONCU

10 soruda Fatih ve Fetih

1. Fatih, Hıristiyanlığa meyletti mi?
2. Fatih Kanunnamesi orijinal midir, o dönemde mi kaleme alınmıştır?
3. Fatih'in son seferi hangi ülke üzerine idi?
4. Fatih eceliyle mi, zehirlenerek mi öldü?
5. İstanbul'un fethinde Fatih, kadırgaları karadan mı yürütmüştü?
6. İstanbul'un fethi, surların arasında açık unutulan bir kapıdan mı yapıldı?
7. İstanbul 'a ilk giren Ulubatlı Hasan mıdır?
8. İstanbul, fetihten sonra yağmalandı mı?
9. Veziri Azam Çandarlı Halil Paşa, Bizans İmparatoru'ndan rüşvet mi aldı?
10. İstanbul'un fethi ile yeni bir çağ mı açıldı?

1 Fatih, Hıristiyanlığa meyletti mi?

Fethinden sonra Fatih, Hıristiyanlar'ın burada yaşamasına müsaade ettiği gibi, kentten kaçanların geri dönmesi için de çaba sarfeder. Bizanslı birçok Rum da, Müslümanlığı kabul etsin ya da etmesin, Osmanlı İmparatorluğu hizmetine alınır. Gennadius lakabı ile patrik seçilen Georgios Skolarios'la Pammaharistos Manastırı'nda (Fethiye Camii) Hıristiyanlık inancı üzerine tartışmaya girişen Fatih, bu münakaşanın yazılmasını ister.

Bütün bunlar, batıda birtakım söylentilere neden olmuş ve Fatih'in Hıristiyanlığa meylettiği yönünde bazı görüşler ileri sürülmüştür.

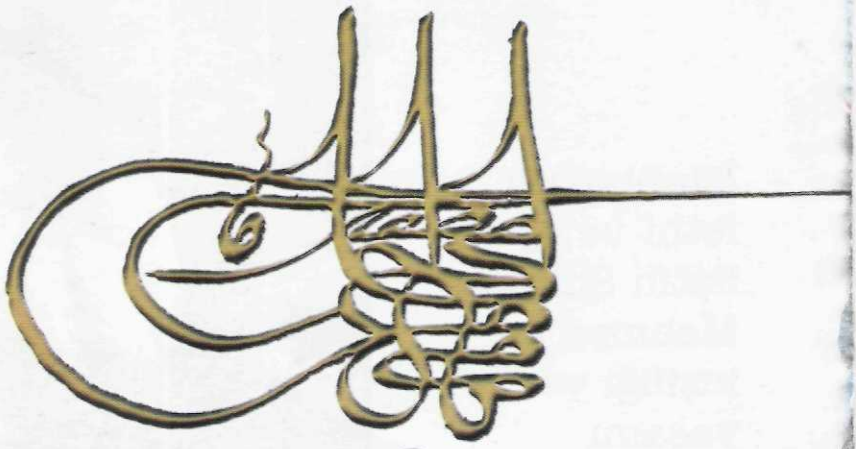
Bizzat Papa II. Pius, Fatih'e hitaben bir mektup yazarak (1461-1464 arası) birkaç damla su ile vaftiz edilmek suretiyle onu Hıristiyanlığa davet etmiştir. Bu mektup ve yanıtı daha Fatih'in sağlığında, 1475'te, Treviso'da basılmıştır. Ancak işin ilginç yanı, bu mektup Fatih'e gönderilmemiştir. Tabii ki, bu "gönderilmeyen mektuba" Fatih'in de herhangi bir yanıtı söz konusu değildir! Mektubu yazan Papa, Fatih'in ağzından buna bir de yanıt uydurmuştur.

Fatih'in İstanbul'un fethinden sonra buradaki Ortodokslar'a karşı "iyi davranması", onun hoşgörüsünden ve Hıristiyan dünyasındaki ikiye bölünmüşlüğü devam ettirmek düşüncesinden kaynaklanır.

Geniş bir düşünce ufkuna sahip olması, onu Hıristiyanlığı yakından tanımaya itmiştir.

Fatih'in annesinin Hıristiyan olması yüzünden, onun da bu dine karşı ilgi duyduğu söylenir. II. Murad'ın eşlerinden birisi, Sırbistan Kralı Jorj Brankoviç'in kızı Mara Despina'dır. 1435'te II. Murad'la evlenen Mara Despina dinini değiştirmemiş ve ölünceye kadar Hıristiyan kalmıştır.

Fatih'in Selanik'teki Küçük Ayasofya Manastırı'nı ve çevresindeki araziyi tahsis ederken ondan, "Hristiyan kadınlarının en yücelerinden anam Despina Hatun," diye bahsetmesi nedeniyle öz annesi olduğu yorumları yapılmıştır. Ancak bu yanlıştır. Çünkü Fatih'in öz annesi Hüma Hatun'dur ve oğlunun hükümdarlığından önce 1449'da Bursa'da ölmüştür.

2 Fatih Kanunnamesi orijinal mi?

Osmanlı İmparatorluğu'na ait ilk kanun derlemesi Fatih zamanından kalmadır. Ancak bu kanunnamenin onun döneminde kaleme alınmadığı, önemli bir kısmının daha sonraki tarihlerde yazıldığı, tamamının ona ait olmadığı iddiaları ortaya atılmıştır. Kanunname'de yer alan devlet teşkilatına ait birtakım hususların daha sonraki tarihlerde ortaya çıktığı, bu yüzden de Fatih döneminde yazılmamış olduğu ileri sürülmektedir.

Kardeş katli meselesini ona yakıştıramayanlar ise bu kanunnamenin batılılar tarafından yazıldığını ileri sürerler.

Kanunnamenin tek nüsha halinde ve Viyana Arşivleri'nde bulunmasını da iddialarına delil olarak gösterirler. Oysa yapılan araştırmalar sonucunda, kanunnamenin Osmanlı tarihleri içerisinde başka nüshaları da bulunmuştur.

Halil İnalcık, Abdülkadir Özcan gibi Osmanlı tarihçilerinin yaptığı araştırmalar, bu iddianın da doğru olmadığını ve kanunnamenin az bir kısmı haricinde, Fatih'e ait olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ancak bugün elimizde bulunan kanunname metni, Fatih'in oğlu ve halefi II. Bayezid döneminde yapılan bir kısım ilaveleri de içermektedir.

Fatih'in II. Gennadios Sholarios'a patriklik beratını verişini simgeleyen mozaik pano, İstanbul'daki Patrikhane'de yer almaktadır.

3 Fatih'in son seferi hangi ülkeye idi?

Fatih son yıllarında İtalya ve Rodos üzerine iki ordu göndermiş, bunlardan Rodos'a giden başarısız olmuş, diğeri ise Otranto'yu alarak İtalya'nın ele geçirilmesi için bir köprü oluşturmuştu.

Fatih bu şartlar altında, 1481 yılı Mayıs'ında yeni bir sefere çıktığı sırada, Gebze'de Hünkâr Çayırı'nda (Tekfur Çayırı) öldü.

Ordunun gideceği yön tam olarak ortaya çıkmadığı için, son seferinin nereye yöneldiği polemik konusu yapılmış, bu seferin İtalya veya Rodos üzerine olduğu ileri sürülmüştür. Ancak ordu Anadolu tarafında bulunduğu için, bu seferin İtalya'ya olamayacağı açıkca bellidir.

Fatih'in ölümünden önce ortaya çıkan yeni bir sorun, Osmanlı İmparatorluğu'nun önceliklerini değiştirmişti. Fatih'in Müslüman hacıların rahatı için hac su yollarını tamir ettirmek istemesinden dolayı Memlûk Devleti ile Osmanlılar arasında bir gerginlik oluşmuştu. Memlûklar onun bu hareketini hükümranlık haklarına aykırı bularak kabul etmemişlerdi. Çekişmenin asıl nedeniyse, Maraş ve Elbistan civarlarında bulunan Dulkadir Beyliği'nin hangi devlete tâbi olacağı meselesi idi. Fatih bu yüzden ölümünden önce Memlûk Devleti üzerine sefere çıkmış, ancak meseleyi çözmek torunu Yavuz Sultan Selim'e kalmıştır.

4 Fatih zehirlenerek mi öldü?

Fatih'in 1481 yılı Mayıs'ında yeni bir sefere çıktığı sırada Gebze'de Hünkâr Çayırı (Tekfur Çayırı) isimli yerdeki ölümü, gerek akademik gerekse popüler düzeydeki tarihçiler arasında bir tartışma konusu olmuştur.

Ressam Zonaro'nun bugün Dolmabahçe Sarayı'nda yer alan İstanbul'un fethine ilişkin tablolarından biri (üstte): Resim, 23 Nisan gününün sabahını temsil ediyor... Kadırgalar karadan geçirilerek Haliç'e indirilmekte... Yanda, Levni'ye göre Fatin Sultan Mehmet; Kebir Musavver Silsilename'den.

Fatih'in ölümü hakkında önceleri genel kanaat, nikris (damla = goutte) hastalığı idi. Bu, ayak parmakları, topuklar ve mafsallardaki ağrılarla kendini gösteren bir hastalıktı. Ancak Alman tarihçi Franz Babinger yazdığı bir makalede, Aşıkpaşazâde Tarihi'ndeki bir manzum parça ve Venedik arşivinde bulduğu bir belgeye dayanarak Fatih'in zehirlendiği kanaatine var-

En üstte, Zonaro'nun temsili tablosu: Fatih, toplarıyla surlara doğru ilerliyor... Üstte ise, Topkapı Sarayı'ndaki Fatih albümünden bir portre.

mıştır. Daha sonra Fatih'in zehirlenerek öldürüldüğü fikrini ileri süren yazarlar da F. Babinger'in bu makalesinden hareket etmişlerdir.

Fatih'i kimin zehirlettiği konusunda iki görüş vardır.

Birincisi, Amasya Valisi Şehzâde Bayezid'in, Sadrazam Karamanî Mehmed Paşa'nın kardeşi Cem Sultan lehindeki teşebbüsleri yüzünden başhekim Acem Larî'yi kullanarak babasını zehirlettiği şeklindedir.

İkincisi ise, otuz yıl Fatih'in yanında çalışıp onun itimadını kazanan ve vezir rütbesiyle önemli görevlerde bulunmuş Yahudi mühtedisi eski hekimbaşı Yakup Paşa'nın (Maestro Lacopo), Fatih'e karşı ondan fazla başarısız suikastta bulunan Venedikliler tarafından satın alınarak zehirleme hadisesini gerçekleştirdiği şeklindedir.

Dönemin Türk kaynakları incelendiğinde, Aşıkpaşazâde Tarihi'ndeki bir manzum parça dışında, hasta olması nedeniyle Hünkâr Çayırı'na kadar araba ile gidebilen Fatih'in zehirlenmesinden, ima suretiyle dahi olsa bahseden hiçbir bilgi yoktur. Yine o dönemde yazılmış Arap ve İtalyan kaynaklarında da Fatih'in zehirlendiğini gösteren bir kayıt bulunmamaktadır.

Bazı tarihçilerin Fatih'in zehirlendiği manasını çıkardıkları Aşıkpaşazâde Tarihi'ndeki şiir şöyledir:

"Tabibler şerbeti kim verdi Hana / O Han içdi şarabı kana kana / Ciğerin doğradı şerbet o Hanın / Hemin-dem zari etdi yana yana / Dedi niçün bana kıydı tabibler / Boyadılar ciğeri canı kana / İsabet etmedi tabib şarabı / Timarları kamu vardı ziyane / Tabibler Hana çok taksirlik etti / Budur doğru kavl düşme gümâna / Dua et Aşıkî bu han hakkında / Ki nûr-u rahmete canı boyane".

Bu şiirde Fatih'e şüpheli bir ilaç verilmiş olabileceğine dair bir ima sezmek mümkünse de, tedavinin iyi yapılamaması yüzünden padişahın çektiği çileye ait şikayet olması, daha akla yakın görünmektedir.

Hemen hemen bütün Osmanlı padişahlarında görülen nikris hastalığından rahatsız olan Fatih yatağa düşünce, başhekimi Larî müdahale etmiş, ancak başarılı olamayınca, eski başhekim Yakup Paşa tedaviyle görevlendirilmiştir. Ama Yakup Paşa, Larî'nin ilacını onaylamayıp müdahale etmek istememişse de, diğer tabiplerin hastalarını tedavide çaresiz kaldıklarında kullandıkları bir şurubu (şarab-ı fariğ) Fatih'e vererek yalnızca sancısını azaltmak yoluna gitmiştir. Fakat şurup tesirini gösterememiş ve Fatih kısa bir komadan sonra 31 Mayıs 1481 Perşembe günü, ikindi vakti ölmüştür.

5 Gemiler karadan mı yürütüldü?

İstanbul'un fethinin en renkli sahneleri, gemilerin karadan yürütülerek Haliç'e indirilmesidir. 20 Nisan'da meydana gelen deniz savaşında mağlubiyete uğrayan Osmanlılar'ın 22 Nisan gecesi, 70 civarında gemiyi Tophane veya Beşiktaş'tan alarak, karadan yürütüp Kasımpaşa'ya indirdikleri söylenir. Ancak efsanevî bir hava katılan

bu olay her ne kadar parıltılı görünüyorsa da gerçek bu mudur? Gemiler gerçekten karadan yürütülerek mi Haliç'e indirilmiştir?

İstanbul'un fethini anlatan kaynaklar bu hadiseyi ayrıntılarıyla aktarmazlar. Özellikle Türk tarihçilerinde gemilerin karadan yürütülmesiyle ilgili fazla bir bilgi yoktur. Bu konuyu değişik dönemlerde zaman zaman sorgulayan farklı araştırmacılar, hadisenin, anlatıldığı gibi olamayacağını belirtmişlerdir.

Gemilerin bir gecede karadan yürütülerek Haliç'e indirilmesi mümkün gözükmemektedir. Bu işin gerçekleştirilmesi için önceden günlerce hazırlık yapılması gerekir. Gemilerin geçirileceği güzergahın tespiti, arazinin düzeltilmesi, yoldaki engelleyici unsurların ortadan kaldırılması, gemileri çekme işleminde kullanılacak vasıtaların hazırlanması birkaç günden çok daha fazla zamanda gerçekleşecek işlerdir.

Ayrıca gemilerin karaya çıkarıldığı noktalar olarak bahsedilen Tophane veya Beşiktaş da bu iş için uygun yerler değildir. Çünkü buraları Bizanslılar tarafından rahatlıkla görülecek yerlerdir. Rumeli Hisarı'nın bulunduğu yerden karaya çıktığını ileri sürenlere de rastlanılmaktadır. Ancak bu durumda da, gemilerin karadan çekilerek götürüleceği mesafenin uzunluğuna dikkat edilirse, bu işin o günün şartlarında gerçekleştirilmesinin olanaksızlığı açıkca görülür.

İstanbul'un fethinden bir-iki yüzyıl sonra eserlerini kaleme almış Mehmed bin Mehmed, Evliya Çelebi, Müneccimbaşı gibi kimi yazarlar, bu konuya farklı bir görüş getirmektedirler.

Bu da gemilerin Okmeydanı'nda inşa edilerek buradan denize indirildiğidir. Bu görüş karadan gemilerin çekilerek götürülmesi hadisesine göre daha tutarlı gözükmektedir.

Fetih açık unutulan bir kapıdan mı yapıldı?

Hammer'den Stefan Zweig'a kadar birçok batılı tarihçi ve edebiyatçı, İstanbul'un fethinin son safhasını şu şekilde anlatır: Surların arasında dolaşan birkaç Türk askeri Edirnekapı ile Eğrikapı arasında bulunan "Kerkoporta" denilen yayalara ayrılmış küçük kapılardan birisinin aklın alamayacağı bir unutkanlık yüzünden açık kaldığını görürler. Hemen diğer askerlere de haber verilmesi sonucunda, Türkler bu açık kapıdan girerek İstanbul'u fethederler. Tarihin bu yorumuna göre, bu küçük kapı, enteresan bir rastlantı sonucu dünya tarihinin gidişatını değiştirmiştir.

Söz konusu bu bilgi, yalnızca Bizans tarihçisi Dukas tarafından dile getirilir ve dönemin diğer kaynaklarınca doğrulanmaz.

Fatih ve Ali Kuşçu: Topkapı Sarayı'ndaki Şekayik-i Numaniye Tercemesi'nden bir minyatür... Fatih, ünlü astronomi bilgini Ali Kuşçu'yu saraya davet eder ve onunla görüşür.

BİBLİYOGRAFYA

Fethin 511'inci Yıldönümü Konferansları, İstanbul 1964.

Selahattin Tansel, Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri, Ankara 1971.

Nicolo Barbaro, Konstantiniye Muhasarası Ruznâmesi, çev. Şemsettin S. Diler, İstanbul 1976.

Şehir Düştü! Bizanslı Tarihçi Françis'den İstanbul'un Fethi, çev. Kriton Dinçmen, İstanbul 1992.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Çandarlı Vezir Ailesi, Ankara 1986.

Şehabettin Tekindağ, 'Fatih'in Ölümü Meselesi', Tarih Dergisi, sayı 21(İstanbul 1966), s. 95-108.

Şehabettin Tekindağ, Fatih'den III. Murad'a Kadar Osmanlı Tarihi (1451-1574) Ders Notları, İstanbul 1977.

M. Çağatay Uluçay, Padişahların Kadınları ve Kızları, Ankara 1985.

Abdulkadir Özcan, 'Fatih'in Teşkilat Kanunnamesi ve Nizam-ı Alem İçin kardeş Katli Meselesi', Tarih Dergisi, sayı 33 (İstanbul 1981)

Osmanlı kaynaklarının yanısıra sözgelimi Barbaro ve Francis incelenirse, fethin son aşamasının hiç de anlatılan şekilde olmadığı anlaşılır. Bu kaynaklarda açık unutulmuş bir kapının bahsi geçmez. Kenti kuşatan Osmanlı askerleri, İstanbul'a bugünkü Topkapı'ya yakın bir yerden girmişlerdir. Bu bölge, fetihten sonra da Top Yıkığı Mahallesi olarak anılmıştır.

İstanbul'a ilk giren Ulubatlı Hasan mı?

Bizans surlarına ilk bayrağı dikenin Ulubatlı Hasan olduğu kabul edilir ve onun surlara tırmanışı, bayrağı dikişi tarih kitaplarında bir destan havasında anlatılır. Bu hadisenin kaynağı, İstanbul'un fethi sırasında, bizzat orada bulunan Bizanslı tarihçi Francis'tir.

Francis bu sahneyi şu şekilde anlatır:

" ... İşte o sıralarda Hasan adlı bir yeniçeri (memleketi Ulubat olup koca bir vücuda sahipti), sol eli ile başının üstüne kalkanı tutup sağ eli ile kılıcını çekti ve bizimkilerin şaşkınlık içinde geri çekildikleri o bölgede surun tepesine doğru atıldı. Onunla aynı cesareti göstermek isteyen otuz kadar diğeri de kendisini takip etti.

Bizimkilerden hâlâ surlarda kalanlar ise, üzerlerine kayaları yuvarlıyorlardı ve onlardan on sekizini aşağı yuvarladılar. Ne var ki, Hasan kendisine özgü şiddeti ile surun üstüne çıkmayı ve bizimkileri kaçırmayı başardı. Bu başarı ile birlikte diğerleri de onu takip ederek surlara tırmanma fırsatını buldular. Bizimkiler, sayılarının azlığı nedeniyle surlara tırmananlara mani olamadılar; düşmanın sayısı fazla idi. Buna rağmen yukarıya çıkanlara saldırdılar ve onlardan birçoğunu öldürdüler.

Bu savaş sırasında bir taş Hasan'a isabet etti ve onu yere yıktı. Kendisini yere yıkılmış görünce, bizimkiler de üstüne her taraftan taş fırlatmaya başladılar. O ise dizleri üstüne kalkınmış kendini savunmaya çalışıyordu; ancak almış olduğu pek çok yaradan sağ kolu işlemez oldu ve oklarla kaplandı. Pek çok kişi daha öldü..." (Şehir Düştü, çev. Kriton Dinçmen, İstanbul, 1992, sayfa 95-96)

Ulubatlı Hasan'la ilgili bu bilgi başka hiçbir yerde yoktur. Gerek Türk kaynaklarında gerekse İstanbul'un fethinde bulunmuş yabancı tarihçilerin eserlerinde, Ulubatlı Hasan'dan bahsedilmez.

Türk kaynaklarında İstanbul'a ilk giren kişiyle ilgili farklı rivayetler vardır. Bunlardan Bihiştî, kente ilk giren kişinin, babası Karışdıran Süleyman Bey olduğunu belirtir.

Sinan Bey'e atfedilen Fatih portresi (Topkapı Sarayı Müzesi Kitaplığı).

Fetih sonrası yağma oldu mu?

İslam hukukuna göre, zorla alınan bir şehirde bulunan mallar askerlerin hakkı sayılır ve yağmalanmasına müsaade edilirdi. İstanbul'un fethinden sonra da bu kural uygulanmıştır.

Kentte üç gün yağma yapılmış, halkı da esir edilmiştir. Fatih, fidyesini sağlayan ve kaçtığı yerden geri gelen Rumlar'ın şehirde yerleşmesine izin verdiği gibi, bir kısım esir Rumları da kendi parası ile satın alıp serbest bırakmıştır.

Çandarlı Halil Paşa, rüşvet aldı mı?

Fetihten sonra, Fatih veziriazamı Çandarlı Halil Paşa'yı idam ettirmiştir. İstanbul kuşatmasının başından beri bu işe karşı olan Halil Paşa, Bizanslılarla iyi geçinme taraftarı idi. Onun bu siyaseti, ona karşı olan diğer vezirler tarafından Bizans İmparatoru'ndan rüşvet aldığı şeklinde yorumlanmıştı.

Ancak Çandarlı'nın İstanbul kuşatmasına karşı olmasının asıl nedeni, Osmanlı'ya karşı haçlı kuvvetlerinin harekete geçme ihtimaliydi. O, II. Murad'ın barış siyasetini devam ettirmek istiyordu.

Ayrıca Fatih'le arasındaki husumet nedeniyle, İstanbul'un fethinin ona sağlayacağı sonsuz kudretin kendi sonunu getireceğini de biliyordu. İstanbul kuşatmasına karşı çıkmasının asıl sebebi bunlardı. Bizanslılardan rüşvet aldığı yolundaki iddialar ise asılsızdır.

Fatih'in ilk hükümdarlığı (1444-1446) sırasında Çandarlı Halil Paşa ile aralarında bir husumet oluşmuş ve Fatih, Halil Paşa yüzünden tahtı babasına bırakmak zorunda kalmıştı. Ayrıca Fatih'in etrafındaki kapıkulu kökenli vezirler de onu Halil Paşa aleyhine kışkırtmaktaydılar. Fatih kendi otoritesine engel gördüğü Çandarlı'yı, fetihden hemen sonra rüşvet dedikodularını kullanarak ortadan kaldırttı.

Fetih ile yeni bir çağ mı açıldı?

İstanbul'un fethi ile Ortaçağ'ın kapandığı ve Yeniçağ'ın açıldığı, hemen hemen herkesin bildiği bir klişe laftır. Gerçekte bir çağ açılıp kapanmış mıdır? Yoksa bu bizim kabul ettiğimiz bir tasnif midir?

İstanbul'un fethi, Hıristiyan dünyasında büyük bir şok yaratması ve fethin ardından, Avrupa'ya giden Bizanslı bilim adamlarının Rönesans'ı başlattıkları inancı yüzünden, yeniçağın başlangıcı kabul edilmektedir.

İstanbul'un fethi gerek Hıristiyan dünyası gerekse İslam dünyası açısından önemlidir. Fakat Rönesans'ın başlaması ile Bizanslı bilim adamlarının bir ilgisi yoktur. 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında yazılan tarih kitaplarında, Rönesans'I, İstanbul'un fethi nedeniyle kaçan Bizanslıların hazırlamış oldukları yazılmıştır. Ancak daha sonraki yıllarda yapılan araştırmalarda, bunun böyle olmadığı anlaşılmıştır.

Ortaçağ'ın bitip Yeniçağ'ın başladığı tarih konusunda, kesin bir uzlaşma yoktur. Bugün için, Türk olan tarihçilerin dışında, İstanbul'un fethini Yeniçağ'ın başlangıcı olarak kabul edenlerin sayısı çok azdır.

Genel olarak Yeniçağ, Amerika'nın keşif tarihi olan 1492 yılı ile başlatılmaktadır. Matbaanın 1440 yılındaki icadını da yeni bir çağın başlangıcı olarak kabul edenler vardır. ■

İtalyan ressamı Gentile Bellini'nin ünlü 'Fatih' tablosundan detay.

Gizlenen Pompei freskleri ilk kez sergileniyor

Akdeniz usulü Kama Sutra

Napoli Ulusal Arkeoloji Müzesi'nde yıllardır kapalı tutulan 'gizli oda'nın kapısı aralandı. Pompei ve Ercolano kazılarında günışığına çıkarılan eserlerden oluşan 'pornografik koleksiyon', 18. yüzyıldan bu yana sürekli olarak saklı tutuluyordu.

ASLI KAYABAL

İmparator Tiberius, Capri adasındaki villasının yatak odasına, ressam Parrasio'nun erotik-mitolojik bir tablosunu, 'Atalante ve Meleagros'u astırır. Bize bu bilgiyi, Romalı tarihçi Svetonio aktarır. Aslında o yıllarda, Romalı soylular erotik resimlere oldukça meraklıdırlar. İmparator Augustus döneminin ressamlarından Arellius'un da erotik-mitolojik nitelikte resimler yaptığı bilinir. İmparator Augustus ise sahibi olduğu binalara bir tabela astırır. Tabelanın üzerinde Latince 'concupitus varios Venerisque figuras/Farklı birleşmeler Venüs'ün pozisyonları' yazar. Roma İmparatorluğu'nda, kentin ileri gelenleri ve soylular, rehberlik yapan bu tabelayı Augustus'u örnek alarak astırırlar...

Napoli Ulusal Arkeoloji Müzesi'nde yıllardır kapalı tutulan 'gizli oda'nın kapısı aralanmasaydı, belki de arkeologlar, antik çağın seks konularına büyüteç tutmayacaklardı.

Napoli'deki, 'gabinetto segreto/gizli oda'da, Pompei ve Ercolano kazılarında günışığına çı-

Kent nasıl yok oldu?

Pompei, Vezüv yanardağının güney eteğinde volkanik karakterde bir yaylada, denizden 30 metre yükseklikte kurulu bir şehir. Pompei'nin kurucusu Yunan kökenli bir topluluktu. Pompei, Napoli körfezine kadar yayılmıştı, Capri ve İschia adalarını da kuşatıyordu. Tarih boyunca Yunanlıların ve Etrüsklerin saldırısına uğrayan kente M. Ö. 5. yüzyılda Campania bölgesinin dağlık kısmından inen halklar hakim oldu. Şehir Roma İmparatorluğu'nun yönetimine girdiği M. Ö. 2. yüzyılda en parlak devrini yaşadı. Özellikle zeytinyağı ve şarap ticareti ile ekonomik yönden hızla gelişti. Aynı dönemde mimari açıdan da bir gelişme gözlendi. M. S. 62'de meydana gelen şiddetli bir yer sarsıntısı Pompei'yi yerle bir etti. Pompei halkı depremin yaralarını sararken 24 Ağustos 79'da Vezüv lav püskürtmeye başladı. Pompei, Vezüv'ün lavlarına gömüldü.

karılan eserlerden oluşan 'pornografik koleksiyon', 18. yüzyıldan bu yana saklı tutuldu. İki yüzyıl boyunca etik değerlerle kilit altında tutulan 250 parçadan oluşan bu koleksiyonun hayli ilginç bir öyküsü var...

GİZLİ ODA

Pompei ve Ercolano'daki ilk kazılarda bulunan pornografik eserler Napoli'deki Portici Müzesi'nde 18 numaralı salonda toplanıyor. Bu 'özel salon' ziyaretçilere kesinlikle açılmıyor. Ancak bazı ayrıcalıklı ziyaretçiler özel izinle görebiliyor koleksiyonu.

1819'da koleksiyon Napoli Ulusal Arkeoloji Müzesi'ne getirilerek, 'gizli oda'da koruma altına alınıyor. 1849-1860 yılları arasında daha da katı bir sansür uygulanıyor ve 'gizli oda'nın önüne bir duvar örülüyor.

Garibaldi döneminde bir açılma politikası güdülüyor, Napoli Müzesi'nin yeni müdürü Alessandro Dumas'nın girişimiyle bütün eserler yeniden elden geçiriliyor. Bu dönemde 'açık saçık' eserlerin yer aldığı salon, yalnız yetişkin erkeklerin ziyaretine açık tutuluyor. Kadınlar ve erkekler ancak özel izinle alınıyor bu salona. Ama birkaç yıl sonra büyük bir sansür dalgası daha geliyor. 'Gizli salon'un kapıları bir kez daha kapanıyor ziyarete. Bu kez 2000'e kadar açılmıyor 'gizli oda'nın kapısı. Üstelik müzedeki eserler kadar Pompei ve Ercolano'da, yerinde duran yani 'in situ' bazı eserler de payını alıyor yasakçı uygulamadan. Örneğin Pompei'de şarap ticaretiyle uğraşan Vetti'lerin evindeki 'Falluslu Priapos'u, abartılı erkeklik uzvuyla Lapseki'nin bu büyük tanrısını gösteren bir tablo, 'zarflanıyor'. Bu

Gümüş kadehteki erotizm nereden geliyor?

Roma'da, Antik Yunan'da olduğu gibi, erotizmin yansıdığı mekanlardan biri de şölenlerdi. Soylu sınıfın ziyafet salonları veya özel konutlarında verdikleri davetlerde erotik temalar küçük ayrıntılarda izleniyordu. Örneğin 'açık saçık' figürlerin yer aldığı gümüş bir kadehin içindeki şaraptan çok, kadehin üzerindeki erotik figürlerin şarabı içenin fantezilerini harekete geçireceğine inanılıyordu. Pompei'de bulunan bir gümüş kupa üzerinde betimlenen su perisi ve genç kızı bir ağacın gölgesinde erkeklik organı üzerine oturtmaya çalışan satir de koleksiyonun karakteristik objelerinden biri.

Pompei'de Meleagro'nun evinde bulunan pişmiş toprak "Falluslu maskenin" ise ziyafetlerin devamlılığı için yapılmış mizah objelerden biri olduğu düşünülüyor.

antik tabloyu bekçi yalnız yaşlı erkek ziyaretçilere gösteriyor...

Bronz, fresk, heykel, pişmiş toprak, gümüş, mermer, seramik gibi çeşitli türde malzemeden oluşan ve seks konusuna odaklanan 'gizli oda koleksiyonu', kısa bir süre önce, 18 Nisan'da özgürlüğüne kavuşarak, Napoli Ulusal Arkeoloji Müzesi'nde düzenlenen kalıcı bir sergiyle dünya ziyaretçilerine açıldı.

İki yüzyıl boyunca sansürün gölgesine tutsak edilen bu koleksiyonu La Repubblica gazetesinin yazarı Sergio Frau, 'Akdeniz usulü Kama Sutra' olarak yorumluyor. Sergi nedeniyle Electa Yayınevi'nden çıkan küçük katalogda Napoli Ulusal Arkeoloji Müzesi Müdürü Stefano de Caro, arkaik Yunan döneminden bu yana aşk evlerinin seksi konu alan resimlerle süslendiğini vurguluyor.

EROTİK TEMALAR

Napoli Ulusal Arkeoloji Müzesi'ndeki 'gizli oda koleksiyonu' farklı mekanlarda tematik başlıklar altında sergileniyor; Bahçe Dekorasyonunda Erotik Temalar, Aşk Evlerinin Dekorasyonu, Şölenlerde Erotizm, Erotik-Mitolojik Resim, Borgia Koleksiyonunda Erotik Objeler, Koruyucu Cinsellik ve Koleksiyonun Tarihi başlıklı seksiyonlar pornografik nitelikteki arkeolojik malzemenin bir tür haritasını çıkarıyor.

Koleksiyon, Roma öncesi kültürlere ait erotik eserler açısından çok zengin değil. Roma öncesi dönemde cinsel ilişkiyi yansıtan figürler, Attika vazolarında işlenmiş. Bu tür vazolar antik Yunan'da çoğunlukla ziyafetlerde kullanılıyor. Attika vazolarından bugüne yansıyan ya gerçekçi tasvirler ya da ormanlarda peri kızları ninfeleri kovalayan satirlerin boy gösterdiği mitolojik karakterde cinsellik betimleri. Örneğin koleksiyonda kırmızı renkli figürlerin dikkat çektiği bir Attika tabağı üzerindeki cinsel birleşme pozisyonunda betimlenen çift, gerçekçi bir örnek

Antik çağ yazarları da, resim ve seks ilişkisi konusunda yorumlar yapmış. Örneğin Aristoteles'in kutsal çıplaklık ile pornografik çıplaklığın farklılığı üzerinde durduğu, kutsal çıplaklığa yasalar çerçevesinde karşı gelinemeyeceğini, ancak pornografik çıplaklığı gençlerin görmemesi gerektiğini savunduğu biliniyor.

Napoli Müzesi'nin 'pornografik eserler koleksiyonu'nun en zengin topluluğu mitolojik öyküleri temel alan resimler. Bu tür resimler, çoğunlukla Vezüv yanardağı civarındaki şehirlerde bulundu.

Roma İmparatorluğu'nda erotik resim modası, Yunan kültürünün etkisinde özellikle yüksek tabakada gelişiyor. Pompei'de bulunan erotik resimler, bu modanın kanıtı. Pompei'deki resimler arasında mitoloji dünyasının ünlü aşklarının betimlerine de rastlanıyor; Roma'nın savaş tanrısı Mars ve meyve bahçelerinin koruyucusu Venüs'ün aşkı, Olympos'un baş Tanrısı Zeus'un hamile bıraktığı

Kazı çalışmaları

Pompei'de ilk arkeolojik keşif gezileri 1700'lerde gerçekleşti. Ancak ilk sistemli kazı çalışmalarına 1800'lerde başlandı. Bugüne kadar yapılan kazılarda antik Pompei'nin beşte üçü günışığına çıkarıldı. Ercolano'da ilk arkeolojik kazılara Emanuele di Lorena başkanlığında 1709'da başlandı. Kazılarda 3 bin seyirci kapasiteli tiyatro, mermer ve resimlerle bezeli bazilika, hamam yapıları günışığına çıkarıldı. Son dönem kazılarında arkeologlar, kentin güney mahallelerinde karakteristik Ercolano evlerini ortaya çıkardı. Son olarak Ocak 2000'de Pietro Giovanni Guzzo başkanlığında kazılan Ercolano'da Vezüv'ün lavlarından kaçmaya çalışan 48 taşlaşmış ceset bulundu.

genç kızlara olan aşkı, ölçülü gücü ve ışığı simgeleyen Apollon ve güzel su perisi Daphnae'nin aşkı, antik çağın erotik resimlerine yansımış örneklerden yalnızca bazıları.

PERİ KOVALAYAN SATİR

Roma evi, çokrenkliliğin simgesiydi. Bu renkli hayat içinde cinsellik doğal ve önemliydi. Ama Roma dünyasında bahçe, aynı zamanda satirler, Pan, şarap Tanrısı Dionysos, su perileri ninfeler gibi gizemli yaratıkların da yaşadığı bir dünyaydı.

Örneğin Ercolano'da Papiriler'in Villası'nı mermerden 'Pan ve keçi' heykeli süslüyor. Bu mermer heykelde erotizm, mizahi bir üslupta yansıyor.

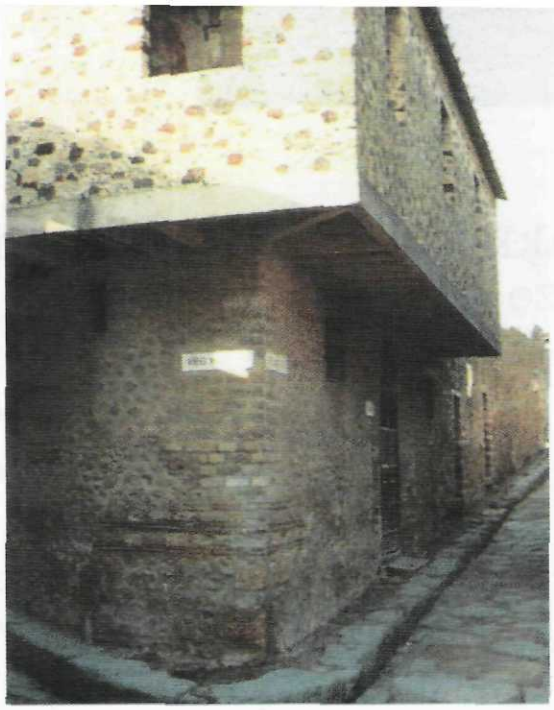
Napoli'de Pollena Trocchia villasından gelen bir başka heykel, göğsünden kavradığı su perisini ereksiyon durumundaki erkeklik organı üzerine oturtmaya çalışan bir satiri gösteriyor.

Ercolano'da bulunan bir mermer kabartma da yine benzer bir konuyu ele alıyor. Bu kez genç kız, satirle mücadele ederken görülüyor.

AŞK EVLERİ

Arkaik ve klasik Yunan devrinden bu yana aşk evlerinin farklı cinsel birleşme pozisyonlarını gösteren resimlerle süslendiği biliniyor.

Hellenistik çağda erotik edebiyat da tırmanışa geçiyor. Bu talebe bağlı olarak pornografik resim sanatına da ilgi artıyor. *Pompei'de bu çağa tarihlenen resimlerde farklı cinsel birleşme pozisyonları gerçekçi bir üslup yansıtmakta... İmparator Augustus'un öncülüğünde cinsel birleşme türlerini gösteren levhalar asma modası da bu çağda yayılıyor.* ■

Pompei'de aşk evi ve kimi evlerin duvarlarına asılı bir mizah objesi: Erkeklik organının yanında, 'Başarı burada oturuyor' yazısı yer alıyor.

Rakamlarla Pompei

Pompeililer ne yiyorlardı? Boyları ne kadardı? Aileler ortalama kaç kişiden oluşuyordu? Son araştırmalar ışığında, işte rakamlar: Aileler genelde 6 kişiden oluşuyordu. Anne baba, 3 çocuk, 1 yaşlı. Ortalama yaşam süresi kadınlarda 39, erkeklerde ise 41 idi. Kadınlarda ortalama kilo, 47-51 arasıydı. Toplam nüfus içinde çocukların oranı, yüzde 50 idi. Erkeklerde ortalama kilo, 61-69 arasıydı. Ortalama boy kadınlarda 153 santim, erkeklerde 166 santimdi. Vezüv'ün faaliyete geçtiği dönemde nüfusu 20 bin olan Pompei'nin gündelik ekmek tüketimi, 15 bin dilimdi.

Yasaklardan plaj güzellerine, denize girme kültürümüz

Mayolar fora!

Önceleri, her şey 'yasak'tı. Deniz ancak balıkçı, tulumbacı, kayıkçı, gemi tayfası ve bahriyelinin içine gireceği bir mahaldi. Serin dalgalara doğru ilk 'sivil' adım, 'hususi' deniz hamamlarıyla atıldı. Sonrası, plajlarla geldi; hem de ne geliş!..

GÖKHAN AKÇURA

Plaj ve mayo tarihi dedin mi, bil ki hikaye esas olarak yirminci yüzyılda geçmektedir. Tamam, Avrupa ve Amerika kıyılarında adına 'deniz kostümü' diyebileceğimiz bazı ilginç giysilere 1850'li yıllardan itibaren rastlamak mümkün. Ama biz Osmanlı'dan söze başlayacaksak, sahil boyunda denize giren mayolu insanları görebilmek için 1920'lere kadar beklememiz gerekecek. Çünkü eski zihniyet malum. Deniz ancak balıkçı, tulumbacı, kayıkçı, gemi tayfası ve bahriyelinin içine gireceği bir mahaldir. Gören şaşar. Nasıl hastalanmaz ki bu adamlar!

Anlaşılmaz şeydir! Deniz hamam mıdır, banyo mudur ki? Hani kayıkla gezsen ya da balık avlasan neyse. Çocuk isen, dadınla, lalanla -o da pek sık olmamak şartiyle- deniz kıyısında dolaşman da mümkün. Daha da ötesi, ayaklarını ıslatmadan kıyı boyunca, kumlar ve kayalar arasından şeytan minaresi, midye kabuğu, renkli taş bile toplayabilirsin. Ama denize girmek, yüzmek hâşâ, söz konusu bile değil!

Denizin bu 'umacı' rolünden kurtulması için, dediğimiz gibi, daha yakın dönemlere gelmemiz gerekiyor. Ama önce bir kısa tarihçe yapmaya çalışalım.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru İstanbul kıyılarında tek tük de olsa salaş deniz hamamları kuruluyor. Yanlış anlaşılmasın, yalı önlerinde, hususi hamamlar bunlar. Dört tarafı tahtalarla örtülü yeni bir dünya. İçine giren, dış dünyadan gizli kapaklı, karanlık bir suya giriyor ve hemen çıkıyor.

Bu 'banyo' biraz ilaç gibi telakki ediliyor. Hekimin izniyle ve gerekiyorsa... Cilt hastalıklarına bire bir, reçeteye bile yazılıyor. İşte bu pek erken plaj tarihimizin erkekler için makbul deniz giysisi, çok afedersiniz ama bildiğimiz 'paçalı don'dur.

Reşat Ekrem Koçu, "Açıktan girilirse bayağı uzun paçalı, hatta paçalar uçkurluklu beyaz patiska iç donları"nın kullanıldığını yazar.

Kadınlar dört duvar içinde olmalarına rağmen ancak elbiseleriyle girerler suya. Başı örtülü, maşlahlı, entarili...

Deniz hamamlarının yayılışı, hususiden umuma mahsus hale

Ellili yılların Florya Plajı: Kırklardan ellilere, bu sahillerin 'yükselen imajı', Florya Plajı'nın halk arasında, 'artist yatağı' olarak anılmasına yol açmıştı.

Deniz hamamında polis cezası

Fikret Adil, 9 Ağustos 1941 tarihli Tan'daki 'Deniz Hamamından Plaja' adlı yazısında, bu "hamamlarda dışarı çıkmak kadınlar için katiyyen yasaktı. Zaten yüzme bilen kadın yok gibi bir şeydi, bilenler kurbağalama veya yan yüzerler, havuz içinde dört dönerlerdi. Erkeklerden de dışarı açılanlar nadirdi. Havuzun kazıkları aralarından süzülerek veya denizin sathına kadar inen tahta perde altından dalarak geçerlerdi. Fakat tanınmış kimseler olmaları şarttı. Yoksa etraftan bağırışmalar olur, denizhamamcıya polis ceza yazardı" diyor.
(Fikret Adil, Tan, 9 Ağustos 1941)

2000'in ilk aylarında artık bir mezbelelik haline geldiğinden, Moda halkı tarafından sahip çıkılmaya başlanan Moda İskelesi'nin tam karşısındaki Moda Plajı'nın trampleni, yaz aylarında, tam bir 'cazibe' merkezi idi.

gelişi ise geçen yüzyılın başlarında gerçekleşir. Artık 20. yüzyıla geçen yüzyıl diyeceğiz, değil mi?

En önemli deniz hamamları Yeşilköy, Bakırköy, Samatya, Yenikapı, Kumkapı, Çatladıkapı, Ahırkapı, Salıpazarı, Fındıklı, Kuruçeşme, Ortaköy, İstinye, Tarabya, Büyükdere, Yenimahalle, Beykoz, Paşabahçe, Kuleli, Çengelköyü, Beylerbeyi, Üsküdar, Salacak, Moda, Fenerbahçe, Caddebostanı, Bostancı, Kartal, Maltepe, Pendik ve Tuzla'da kurulur.

İşte, denize girme kültürümüzün boy atıp gelişeceği ilk mekanlar olan işbu deniz hamamları, genellikle 35 metre boyunda ve 20 metre enindedir. Eğer akıntılı suda kurulurlarsa, mutlaka ahşap olarak suya dayanıklı, çürümez keresteler kullanılır. Hamamların derinlikleri genellikle 1,5 metreyi geçmez, bu seviyede bir ahşap kafes bulunur.

Vaktiyle 'deniz banyosu' biraz ilaç gibi telakki ediliyor. Hekimin izniyle ve gerekiyorsa...

Bazı yerlerde yalnız erkeklere mahsus hamamlar, bazı kıyılarda ise kadın ve erkeklere mahsus ayrı ayrı hamamlar kurulur. Bunların arasında da, her türlü meraklı gözü saf dışı edecek bir bekçi kayığı dolaşır.

Aslında deniz hamamının dışında, alenen açıkta, kıyıda denize girmek, uzun zaman herkes için yasaktı. Sahil boyunca dolaşan bekçi kayıkları, açıkta denize girmek yasağına uyulup uyulmadığını kontrol ederlerdi. Yakalananlar koltuklarında elbiseleri ile posta edilirdi. Bazen polis, karadan gizlice gelir, denizdekilerin kıyıda bıraktıkları çamaşırlarını toplar, karakola götürürdü. O zaman, denizden fırlayan peşine düşer, sahil mahallelerde, peşte-

Ünlü illüstratör Münif Fehim'in (1899-1983) kaleminden İstanbul koylarından biri: Ellili ve hatta 60'lı yıllarda, İstanbul'un kimi sahilleri 'sayfiye' havasını hala sürdürüyor, kıyılarda plaj kıyafetleriyle dolaşılıyordu.

mallı ve polisin arkasından yalvararak koşuşan bir garip çıplaklar sürüsü peyda olur, kafeslerin arkasından kadın çığlıkları kopardı.

Daha önce dediğimiz gibi, bu erken dönemde deniz banyosu bir tedavi biçimi olarak görülüyordu. Evet, aklına gelen, canı çeken giriyordu; ama doktorlara sorarsanız öyle herkesin içine dalacağı bir yer değildi deniz.

1906 yılında yayınlanan Adanalı doktor Ahmet Şükrü'nün kitabı 'Deniz hamamları, envai [çeşitleri], menafii [yararları]: Denize Kimler Girebilir?' adından da anlaşılacağı gibi konumuzun erken dönem anayasası niteliğini taşır.

Ahmet Şükrü önce yaş sınırı koyar. 7 yaşın altındaki ve 45 yaşın üstündekiler için denize girmek yasaktır! Bu bir. Denize girmek için bir nedenin de olmalıdır mutlaka. Sinirleri bozuk olanlar, saracalı bulananlar, stres yaşayanlar (tabii kitapta böyle demiyor : "şehirde uzun müddet iskân ederek ıztırab-ı deruniye duyanlar"ın karşılığı kullandım), kansızlık çekenler, bademcikleri şişenler, göz ağrısı olanlar, kulak akıntısından yakınanlar, midesi şişkinlik yapanlar ve özellikle de deri hastalığına yakalananlar. Deniz banyosu değil her derde deva komple hastahane...

Yazarımız da bu görüşe katılıyor ki, şunu ekliyor: "Yukardan beri tek tek saydığım hastalıkları çekenlerin denizden yararlanmalarının derecesi birdenbire dikkati çekince; deniz ne âlâ şey imiş, aman deniz ne âlâ ilaç imiş demekten insan kendini alamaz (sadeleştirilmiştir)".

(İstanbul 1322 [1906], s. 57)

Daha önce de defalarca yazdığımız gibi, deniz hamamlarından plajlara geçişimizin başlangıcı İstanbul'un işgal günlerine denk düşer. Bu yıllarda devrimden kaçarak İstanbul'u geçici bir süre de olsa mesken tutan Beyaz Ruslar, Florya kıyılarına yerleştirilir. Biraz sıcaktan, biraz da yolculuk arkadaşları bitlerden kurtulmak amacıyla denize giren Beyaz Rusları görmek için, İstanbullular akın akın bu kıyılara gelirler.

Önce açıkhava meyhanesi olarak kurulan Solaryum, daha sonra aynı adla ilk plajımız olarak ün yapar. İstanbul kıyılarında plajların artışına paralel olarak, geleneksel deniz hamamlarının da yok olduğunu görürüz

Ama plajların boy atıp yeşermesi için Cumhuriyet'in kurulup, devrimlerin başlamasını beklememiz gerekecektir. Batılılaşan İstanbullu, entariyi, pantolonu çıkarıp mayo denilen nev icat elbiseyi sırtına geçirir. Deniz hamamlarında karşı cinsler açısından ayrı gayrı olmak, yavaş yavaş tarihe karışır. Filmlerde plaj güzelleri toplu halde boy gösterir. Deriler güneşle haşır neşir olur, delikanlılar üç kademeli atlama kuleleriyle tanışır, genç kızlar cankurtaran kayıklarının kürekçilerine aşık olurlar. İstanbul kıyıları insana doyar, plajları efsaneleşir.

Mayolar, doğal olarak 'çıplaklık' meselesini gündeme getirmiştir. Birinci Mebusan Meclisi'nde Ziya Hoca'nın "çıplaklık *ahlaksızlıktır" diye nutuk atması* unutulamaz. Hazret, "erkekler zembil, kadınlar torba içinde ve birbirlerinden bir mil aşırı dahi olsalar, gene de aynı tuzlu suda yıkanamazlar" diye buyurmuştu.

Plajlar sayesinde insanlarımızın giderek çıplaklaşması tartışmalar yaratır. Orhan Seyfi Orhon, eski neslin çıplaklık karşısında taşıdığı dertleri büyük bir açıkyüreklilikle ifade etmiştir: "Gençlerle aramızda şu fark var: Biz soyunduğumuz zaman daha çirkiniz, onlar giyindiği zaman." Ama eski neslin çirkin oluşunun nedenleri de açıktır: "Bizim, ne yağlarımızı eritecek plajlarımız,

Otuzlu, kırklı ve ellili yıllarda yayımlanan popüler dergilerde, yaz geldi mi, 'kapaklar değişir', illüstratörlerin fırça ve kaleminden, ilginç desenler ortaya çıkardı. Altmışlı yıllarda, işin içine fotoğraf girdi. Hayat dergisi ilk örnekleri verdi.

ne vücudumuzu işletecek istadyomlarımız vardı. Bizim zamanımızda denize kapalı deniz hamamlarında peştemalla girilirdi. Şayet çıplak etimize yabancı bir göz çarparsa, utancımızdan güneş çarpmış gibi kızarırdık. Genç kızlar yürümesini, delikanlılar koşmasını bilmezdi." ('Plajda İki Nesil', Kulaktan Kulağa, İstanbul 1943, s. 68)

Refik Halit Karay savaş yıllarının bunalımlı dedikodulu ortamında, çıplaklığın getirdiği huzur ve demokrasiden pek memnundur: "[Plajda] bütün kâbuslardan, üzüntü ve eziyetten uzaksın. (...) Bunu yapan çıplaklıktır. Beden çıplaklığı zihni de lüzumsuz örtülerden, o bunaltıcı, terletici fikir elbiselerinden kurtarmıya yarıyor, fikir de plajda soyunuyor, yıkanıyor, daha samimi, daha tabiî oluyor." Bu konudaki son sözünü ise şöyle söylüyor: "Çıplaklığın faydaları pek çok, hem sade maddî ve sıhhî bakımdan değil, terbiye ve ruh noktasından da... Evvelâ göz doyması, göz tokluğu. Sonra adama alışmak ve tabiîliğe dönüş. Yavaş yavaş da benimsememek, bir kemale eriş, bir istiğna mertebesine varış. Soyulmak ne kadar fena ise soyunmak o derece iyi..." ('Plajda Gezintiler', İlk Adım, İstanbul t.y., s. 152-153) Üstad bir başka yazısında, sınıf farklarını insanları soymak yoluyla ortadan kaldırdığı için plajları sevdiğini söyler ve durumu tek cümlede şöyle özetler: "Plaj nedir? Hürriyet diyarı..." ('Yine Plaj', a.g.y., s.155)

Bu çıplaklık tartışmasını, denize peştemalla girilen günlerden kalan bir isim kapatsın istersenız. Ref'i Cevat Ulunay, plajların şiddetle taraftarı olduğunu söyler. Çünkü herkes vücut dili ile, nesi var nesi yoksa ortaya koyarak birbirine görünmek zorundadır: "Orada ne yapma meme, ne uydurma kalça var. Allah

1933 yazının son günleri, Eylül ayındayız. Suadiye Plajı'nda modayı takip eden genç kızlar, ilginç plaj giysileriyle objektife poz verirken, genç delikanlılar arkada, kadraja girmeye çalışıyorlar (üstte). Plaj kültürü, 1950'li yıllarda İstanbul kıyılarında iyiden iyiye gelişmişti, plaj giysilerinde her yaz Avrupa modası izleniyordu (yanda).

ne verdiyse kumlara yayılıp teşhir ediliyor. Gösterecek nesnesi olmayanlar birer sandalyeye kurulup giren çıkanı seyrediyorlar ve ekseriya olduğu gibi, 'Komşunun tavuğu, komşuya kaz görünüyor'..." ('Mevsime Girerken', Mizah, 28 Mayıs 1948)

Deniz hamamları döneminde denize girmek nasıl dikkatlice yapılması gereken bir eylemse, vücutları güneşten korumak da aynı derecede önemliydi. Mümkün olduğu kadar örtünülür, bakışlardan ve güneş ışıklarından saklanılırdı. "Vücudunu güneşe verip yakmak ayıptı. Böyle yanmış bir kimsenin çingene, Kürt veya delfâk telâkki edilmek ihtimali muhakkaktı. (...) Güneşli zamanlarda denize girilmediğinden ve havuzda hareket imkânı az olduğundan çeneler hemen birbirine vurur, dudaklar morarır, vücudun derisi kabarır ve ürpermeler başlardı." (Fikret Adil, Deniz Hamamından Plaja, Tan 9 Ağustos 1941)

Ama plajlar dönemine geçilince, çıplaklıkla paralel bir hızda vücudu güneşe teslim etmek de moda oldu. Falih Rıfkı Atay, 1932 yılında yayınlanan ve biçimiyle de ilginç olan "Roman" adlı romanında, monden yaşamın tüm inceliklerini diline dolar! Bostancı kıyılarında derilerini yakan insanları seyrederken bu konuda derin bilgiler ediniriz:

"Deri yakmak ıztıraplı bir şeydir. Yüzükoyun veya sırtüstü kum üstüne serilmiş olanların yalnız yüzlerine baksanız, ya dişleri sökülüyor, ya kolları burkuluyor, ya karınları yarılıyor sanırsınız. Hepsinde, ameliyat masasında bayıltılmamış bir hasta yüzü vardır.

Erken plaj tarihimizin erkekler için makbul deniz giysisi, bildiğimiz 'paçalı don'dur.

Kararmak oldukça uzun sürer. Vücut önceleri kabak içi rengindedir. Bir iki gün sonra kollara ve omuz başlarına domates kırmızılığı çöker. Nihayet bütün vücutta, her deriye göre değişen esas karartının yerleştiği görülür. Bir kadın için teninin üstündeki bu tunç kızılı, pahalı kürk kadar aranır bir kılıf olmuştur." (Roman, İstanbul 1964, 3. B., s. 9)

Güneşte yanmayı mizah konusu yapan bir diğer yazarımız da Refik Halit Karay'dır. Nişanlısıyla güneşte yanışlarını aşama aşama şöyle anlatır: "Bu hale gelinceye kadar günlerce ve beraberce az zahmet çekmedik. Bu cilt, önce, güneşe serilmiş domates salçası gibi fena halde kızardı; üstünde âdeta yarıklar, kabarcıklar husule geldi; sonra bir yanmadır başladı. Karşılıklı, kuma bağdaş kurup, âma [kör] dilenci gibi bir iyi kaşındık; kaşınma evde ve yatakta da devam etti. Derken çarşı hamamında ve tellâk elinde kese*lenen vücutlerdeki kir* gibi büklüm büklüm, fitil fitil tenimizden ayrılan bu derileri avuçlarımızla ovalıya ovalıya derledik, topladık, attık, daha doğrusu etrafımıza serptik. Nihayet renklerimiz beyazdan pembeye, pembeden kızıla, kızıldan esmere, esmerden çikolataya, şimdi de son haddi olan yanık kahveye döndü; plâjda 'bukalemun' misali renk değiştirdik." (Modern Su Perisi, Tanıdıklarım, İstanbul t.y., s.122)

Selim Sırrı'nın [Tarcan] ise, Radyo Konferansları'nda konuyu şakaya almaya hiç niyeti yoktur: "Bazıları (...) derileri yüzülünceye, hatta etleri cılk yara oluncıya kadar vücutlarının muayyen yerlerini güneşe gösterip yakıyorlar. Bu biçarelere acımaktan başka bir şey elimizden

Bilmece: Mayo var mı yok mu?

Mayoların küçülmesi meselesi giderek öyle bir hale gelecektir ki, 1947 yılında Sitare Sonar imzalı yazı şöyle başlayacaktı: "Bilmece: Mayo var mı yok mu?" Bu başlıktan sonra yazı şöye devam ediyor "Fransada denizde giyilecek kıyafeti küçültmek ve kısaltmak yolunda o kadar ileriye gidiilmiştir ki, mayonun külot kısmı hemen hemen ince bir şerit halinde kalmakta, sütyen kısmı bilhassa güzel göğüsler için yok derecesine inmektedir."

Ağustos 1944'te Florya 'Küçük Plaj'da çekilmiş bir hatıra fotoğrafı: Plajın cankurtaranı objektife bakmıyor; ama o dönemin filmlerindeki 'jön'lere uygun bir havada pozunu veriyor.

gelmez. Çünkü çok tehlikeli bir oyun oynuyorlar. Güneşin şakası yoktur. İnsanı çarpar ve öldürür."

Jimnastik tarihimizin baş aktörü olan Selim Sırrı bey, konferansında elbette ki güneş banyosunu nasıl yapacağımızı da söylüyor. Anlattığına göre, öncelikle vücudu güneşe yavaş yavaş alıştırmalıdır. Ama bu 'yavaş yavaşlık' neredeyse bir mevsime yayılmaktadır! Reçete şöyle: Nisan'ın on beşinden başlayarak Mayıs'a kadar vücudunuzu her sabah tül perdenin ardından üç-beş dakika güneşe göstereceksiniz. Mayıstan itibaren bahçe ya da taraçaya bornozla çıkacaksınız. Yavaş yavaş önce bacakları, sonra bele kadar alt yanımızı, en son da tüm vücudumuzu. Ama on dakikadan başlayıp, bir saate bir ay içinde ulaşan bir süratle. Öyle kütük gibi durmak da yok, "vücudu hafifçe işletmeli, biraz sıçrayıp dolaşmalı ve yuğunmalıdır."

Ellili yılların başından itibaren basında yer alan ilanların arasında, plajlara, plaj giysilerine ve güneş kremlerine ilişkin olanlar da artış gösterir. Süreyya Plajı, 'La Turquie Moderne' gibi yabancı dergilere de ilan verir.

Böylece yazın plajlarda güneş banyosu yapmaya hazır hale gelebilirsiniz. Ama orada da ifrata kaçmak yok. Bir kere sabah 11'den 3'e kadar güneşe çıkmak yasaktır. Günün diğer saatlerinde ise toplam süre bir saati geçmemek koşuluyla, on dakikada bir gölgeli 2-3 dakika gölgeli bir yere geçerek... (Güneş Nasıl Bir Gıdadır?, Radyo Konferansları, İstanbul 1932, s. 92-97)

Mayomuzu giydik, güneşe yolunca yordamınca uzandık da her şey tamam oldu mu artık? Unutmayalım ki, Cumhuriyet'in ilk yılları her alanda 'muaşeret usulleri'ni öğrendiğimiz yıllardır. Telefon kullanımından, çay saati adabına kadar gündeme gelmeyen muaşeret usulü kalmaz. Böyle bir ortamda plaj adabından da söz edebiliriz elbette. Modern insanımızın, hele hele gelinlik genç kızlarımızın öyle ulu orta, düşünmeden taşınmadan denize girmesi hiç uygun değildir. Plaj kıyafetinin bile adabı olduğunu unutmamalıdır: "Genç kız hafif, fakat temiz ve itinalı bir deniz kıyafetine muhtaçtır. Saçlar darmadağınık, nerden geldiği bilinmeyen bir modaya uygun olsun diye, elbise kir içinde, evde bile dolaşılması doğru olmayan bir kıyafetle plaja gitmek terbiyeli ve iyi yetişmiş bir genç kıza yakışmaz. (...) Deniz banyosuna kiminle geliyorsanız ancak onlarla bir arada bulunmalı. Umumi bir yer olan plajda münasebet tesisinin çirkin ve bayağı bir iş olduğunu kabul etmelidir. (...) Plaj ve deniz kıyafeti herkesin bildiği şeylerdir. Yalnız kadın mayosile genç kız mayosu arasında dekolte itibariyle bir fark olacağı, çok açık dekolte mayoların genç kıza gitmeyeceğini artık söylemeye lüzum görmüyorum. Bunu herhangi bir taassup tesiriyle iddia ettiğimiz zannı hâsıl olmasın... Hiç bir erkeğin bulunamayacağı, yalnız kadınların girebileceği bir deniz hamamında da genç kız, dekoltesi daha az mayoyu tercih etmelidir. Temiz ruhlu bir genç kızın benliğindeki hicap hissi, yarı beline kadar açık bir mayoyu nerede ve kimin arasında olursa olsun kullanmaktan kendini men'eder." (Feliha Sedat, Genç Kızlara Muaşeret Usulleri, İstanbul 1932)

Refik Halit Karay da bir yazısında mayo giymenin adabı üzerinde durur: "Aman çok rica ederim, bayanlar, denizden çıkar çıkmaz ıslak mayolarile hemen şezlonga uzanmasınlar. Zira süzülen su, bezin ortasında birikip kendine bir mecra bularak, şırıl şırıl, uzun uzun, hattâ bazan hafifçe boyalı, bakmamak isterseniz de, yine gözleri kendine çevirten bir inatçılıkla durmadan akıyor, vekara dokunacak şeyler hatırlatıyor. Dikkat edilecek ikinci nokta da şudur: Yaş mayo ile kumda oturduktan

Ünlü karikatürist Ramiz'in "Tombul Teyze"si Florya Plajı'nda... Tombul Teyze, manzarayı görünce kocasına dönüyor ve şunları söylüyor: "Haydi bakalım, hazır ol, herkesin kocası gibi sen de beni çevireceksin!.."

sonra, kum kurumadan ve kumaştan dökülecek hale gelmeden ortalıkta fazla dolaşmamak! Kabahat yapmış ilkokul talebesine dönmeğe ve sıcak hamama sokulmak lâzım geldiği zehabını vermeğe ne lüzum var? Kumdan kalkınca, iyice silkinmek, bu yetişmezse suya tekrar bir dalıp çıkmak, öyle, tertemiz gezinmek ihmali caiz olmıyor plâj adap ve erkânındandır." (Yine Plaj, İlk Adım, İst. t.y., s.156-57)

Mayolar İstanbul plajlarını sardıkça ve giderek küçülmeye başladıkça, magazin basınının da temel konularından biri oldu. 'Mayoların ne hale geldiği' en çok ele alınan konulardan biriydi. Modası diyemiyorum, örneğin 1934 yılında Hafta dergisi söze şöyle giriyordu:

"Banyo kostümü hemen hemen Hazreti Havva'nın kostümüne benzedi. Öyle olduğu halde bu 25 santimlik bez parçası her hafta değişen bir modaya tâbidir ki, bu modada Miyami'den hemen hemen bütün dünyaya yayılmaktadır. Yazı beklemeden deniz mevsimini açan bu şehirde geçen ay sinema güzellerinden Doris Hil krepondan bir mayo giymiş; bu mayo ile denizden çıktığı zaman plajda seyirci olanlar hayretten dona kalmış. Meğer bu kumaş su görünce o kadar şeffaf bir hal alıyormuş ki..." (Hafta, Mayıs 1934)

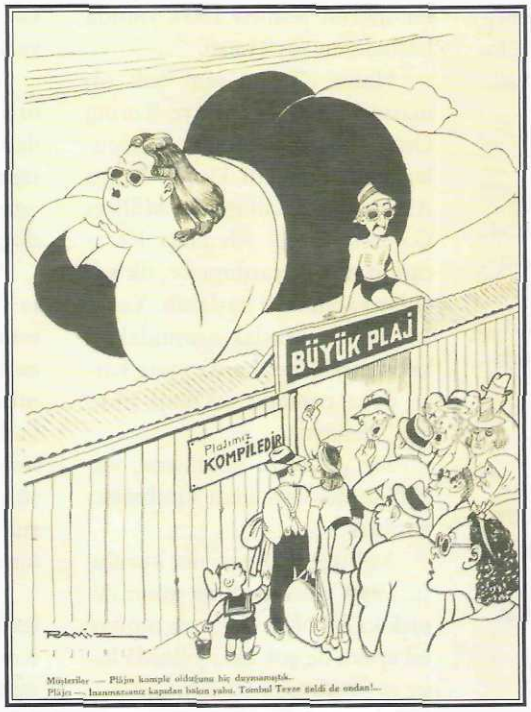
Denizler, mayolar ve güneş yanıkları konusu 1950'li yıllarda artık önemini kaybetmeye başlar. Çıplaklığa alışılmıştır, plajlar yedi ummana yayılmıştır ve koruma kremleri piyasaya çıkmıştır. Bikini bile etkili olamamıştır bu tekdüzeliği yıkmaya.

Biz de yazımızı yarım yüzyıl kadar önce plajlarda karşılaşılan deniz canavarlarını anlatarak bitirelim. Bu canavarların en tehlikesi 'Deniz Don Juanı'dır. Gözüne kestirdiğine demir atar, hemen yanaşırlar. Korunmak için 'höt!' demeniz yeterlidir. Çünkü korkaktırlar.

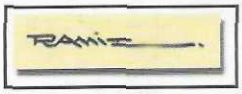
İkinci canavar 'Şakacı Çocuk'tur. En olmadık anlarda eşek şakalarıyla karşılaşmanız iş bile değildir. Tek kurtuluş çaresi eşek sudan gelinceyle kadar gıdıklamak!

'Yüzme Hocası' bir diğer canavardır. Yüzme bilmiyorsanız kurtuluş çok zordur. Başka bir plaja kaçmak çözüm olabilir.

Son canavar ise dişi cinstendir. Adına 'Boyalı Bebek' denir. Genellikle nefis mayolara sahiptir. Gayet güzel boyanmıştır. Ve yürüdüğü zaman çok canlar yakar. Aydabir dergisi (Temmuz 1954), korunmak için altı okka yapıp suya atmayı öneriyor ama, bilmem ki bu kadar korunmacı olmaya gerek var mı? ■

Karikatürist Ramiz'in "Tombul Teyze"si bu kez de "Büyük Plaj"da: Müşteriler - Plajın komple olduğunu hiç duymamıştık... Plajcı - İnanmazsanız kapıdan bakın yahu. Tombul Teyze geldi de ondan!..

1900 yılında İstanbul'da doğan Ramiz Gökçe'nin yarattığı tipler arasında, 1950 kuşağının yakından tanıdığı Tombul Teyze, Sıska Dayı ve Çömez yer alır. Ramiz ayrıca Türkiye'nin en fazla basılan okul kitabı Alfabe'yi de resimlemiştir.

Otomobil yarışlarında 'Baltaburun'lar dönemi

Yirmili yılların ikinci yarısından otuzların ortalarına kadar Türkiye'de otomobil yarışları oldukça 'hızlı' idi. Ama 1934 yılındaki bir talihsiz olay', ilk kadın yarışçılardan Samiye Hanım'ın kazası, kesintiye yol açtı. 1937 yılına kadar, otomobil sporu durgun bir dönem yaşadı...

AKGÜN TEKİN
Gazeteci, yazar

Gazeteci dostum Lütfü Tınç'ın, telefon edip söylediği ana kadar Türkiye'deki ilk otomobil yarışının 17 Haziran 1932'de yapıldığını bilmiyordum doğrusu...

Halbuki, bu konuda bir hayli de araştırma yapmış, fakat kesin bir tarihe rastlayamamıştım... Bu araştırmaları yaptığım yıl; 1984'tü. Yani 16 yıl öncesi...

Kimbilir, belki de benim bulamadığım kaynağı elde eden biri, bu tarihi de suyun üzerine çıkartmıştır...

Keşke daha önceden öğrenebilseydim...

Yalnız, o yıllarda Türkiye'de otomobil sporunun en eski canlı tarihi Reşat Sarıoğulları bana, bu sporun resmen 1931 yılında başladığını söylemişti.

Hatta, "İstemeyeni çok olmasına rağmen Türkiye Turing Otomobil Kurumu'nun kurucularından rahmetli Ekrem Rüştü Akömer'in öncülüğü ve Milliyet Gazetesi sahibi Ali Naci Karacan'ın maddi yardımı ile, ilk yarışlar yapılmaya başlandı. Yarışlar, İstinye-Maslak arasındaki 9 kilometrelik parkurda saate karşı, dağa tırmanış şeklinde olurdu," demişti...

Biz de bunu noktasına, virgülüne dokunmadan kitabımıza almıştık.

Milliyet Gazetesi'nin kuruluşu 1950 yılı olduğuna göre; demek ki Ali Naci Karacan otomobil sporu ile çok eski yıllarda haşır neşir olmaya başlamış...

Kendisi gibi yayıncı olan torunu Ali Karacan da, otomobil yarışına son derece meraklıdır... Özellikle benim, Türk Otomobil Sporu'nda 'gerçek milat' olarak kabul ettiğim 1972 yılında başlayan Günaydın Türkiye Rallileri'nde başarılı sonuçlar elde etmiş, Türkiye Şampiyonlukları kazanmış, yurt dışında da çeşitli yarışlara katılmıştır.

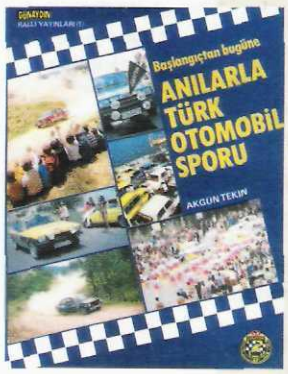
Kitabım çıktıktan sonra, beni arayan Ali Karacan, dedesi ile ilgili bu satırlar için teşekkür ettiğine göre; demek ki Reşat Sarıoğulları'nın hatırladıkları çok doğrudur...

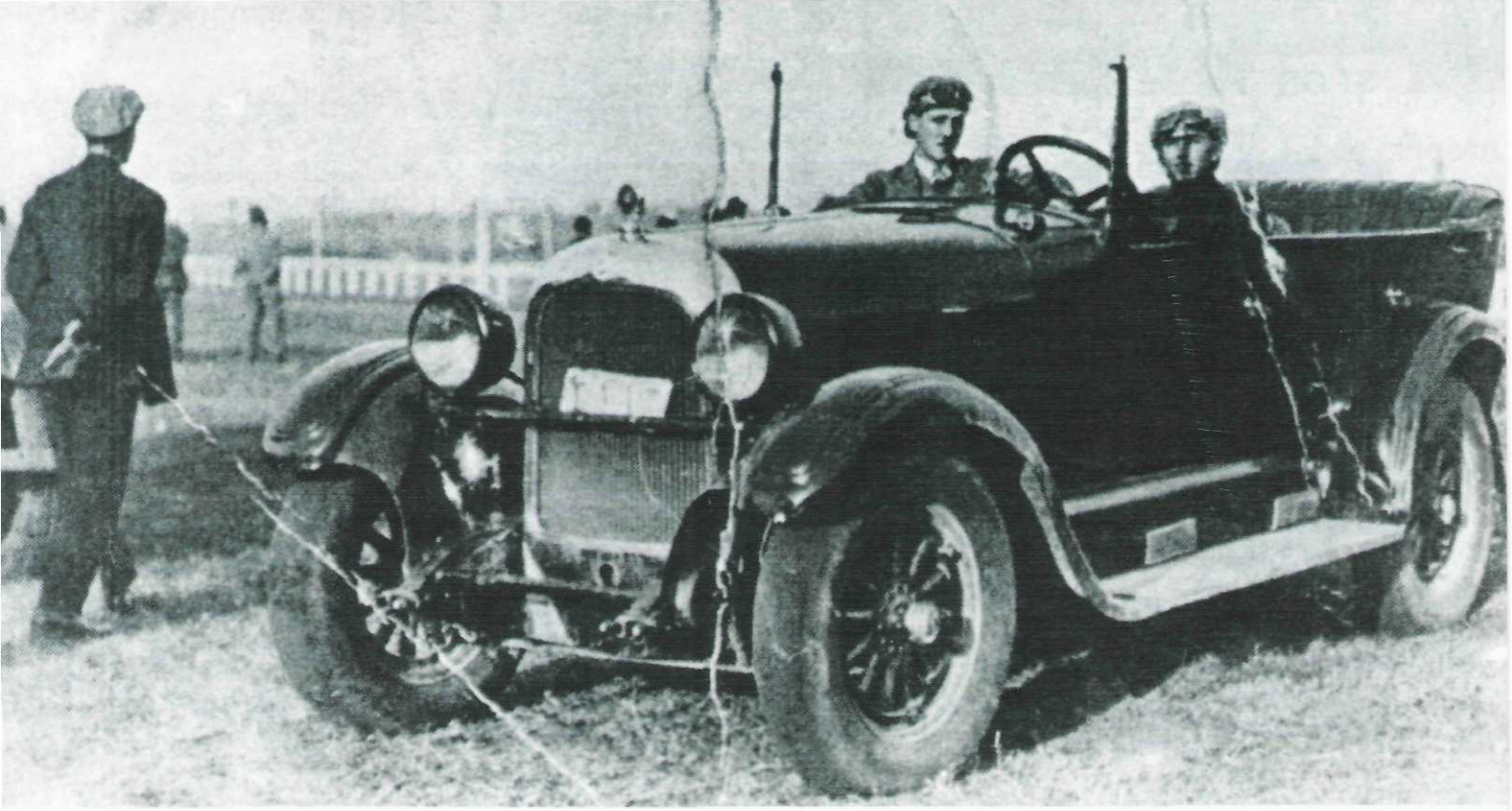
'Başlangıçtan Bugüne Anılarla Türk Otomobil Sporu' adlı kitabımızın başında; "Türk Otomobil Sporu'nun geçmişi, ülkemize gelen ilk otomobilin tarihi kadar eskidir. O tarihten günümüze kadar, çeşitli yarışlar, çeşitli çalışmalar yapıldı. Bu sporun gelişmesi için çeşitli kişiler uğraşlar verdi.

Merak ettik. Bu kişiler kimlerdi?... Kimler yarışmıştı?.. Kimler kazanıp, kimler kaybetmişti?..

Bir kitap

Akgün Tekin'in Başlangıçtan Bugüne, Anılarla Türk Otomobil Sporu adlı çalışması (Günaydın Rallisi Yayınları 1, Veb Ofset, İstanbul, 1984), kendi alanının ilk ve tek yapıtı olma özelliğini sürdürüyor. Baskısı tükenmiş olan bu kitapta, Türkiye'deki ilk yarışlardan 70'li ve 80'li yılların ralline uzanan bir süreçte, oldukça ilginç detaylara ve belge ve fotoğraflara rastlamak mümkün...

Yıl 1927: Emin Aknar, Studebaker'ın direksiyonunda, Veliefendi'de. Yanında yardımcısı Ozvald Kohen.

Kolları sıvadık, araştırdık. Üzülerek belirtelim ki, bu konuda derlenmiş, herhangi bir kitaba rastlayamadık.

Yazılmayan her şey, unutulmaya mahkumdur... Elimizdeki notlar, 1972'de başlayıp, günümüze kadar büyüye gelen Günaydın Rallisi ile ilgiliydi... Daha önceleri bulabilmek için kaynaklar aradık. Sorduk, soruşturduk. Tarih olan kişileri bulduk, konuştuk, notlar aldık. Fotoğraflar topladık.

Tereddütle karşıladığımız, belgeleyemediğimiz bilgiler oldu. Yanlış yazmaktansa, yazmamayı tercih ettik..." demiştim.

İşte bu yüzden de, Türkiye'deki ilk otomobil yarışları için kesin bir tarih verememiştim.

Türk Otomobil Sporu için gerçek miladın 1972 yılı olduğundan söz ettim.

Çünkü bu tarih, benim için bir başlangıç tarihi ve yeni bir ilktir...

Peki... Daha önceki 'İlki ilk' hangileridir?

Bana göre birinci ilk, önsözde belirttiğim gibi Türkiye'ye gelen ilk otomobiller kadar eskidir.

Otomobil olacak da insanlar yarışmayacak...

Bunun aksini düşünmek mümkün mü hiç?

Yarışmak insanların doğasında vardır...

Bırakın otomobili arabayı, insanoğlu eski çağlarda birbirleriyle yarışmamış mıdır?

Birinci ağızdan saptadığım Türkiye'deki ilk otomobil yarışları 1920'li yıllara rastlıyor...

Yine gazeteci dostlarımdan Yalman Aknar'ın, 1984 yılında 77 yaşındayken konuştuğum rahmetli babası Emin Aknar o yarışları oldukça ayrıntılı şekilde anlatmıştı:

"Sanıyorum, ya 1920 yılı, ya da hemen sonrasıydı. Otomobilciler Cemiyeti Başkanı Kadızade Semih (Yürüten) ile aklımda yanlış kalmadıysa Çiçek Pasajı'nın sahibinin oğlu, Gülhane Parkı'nda yarıştılar. İkisinin de 'Baltaburun' adı verilen Mercedes'leri vardı. Radyatörleri balta ağzı şeklindeydi. Mesafe kısa olduğu için, fazla sürat yapamadılar. Sonuçta yarış, berabere sona erdi."

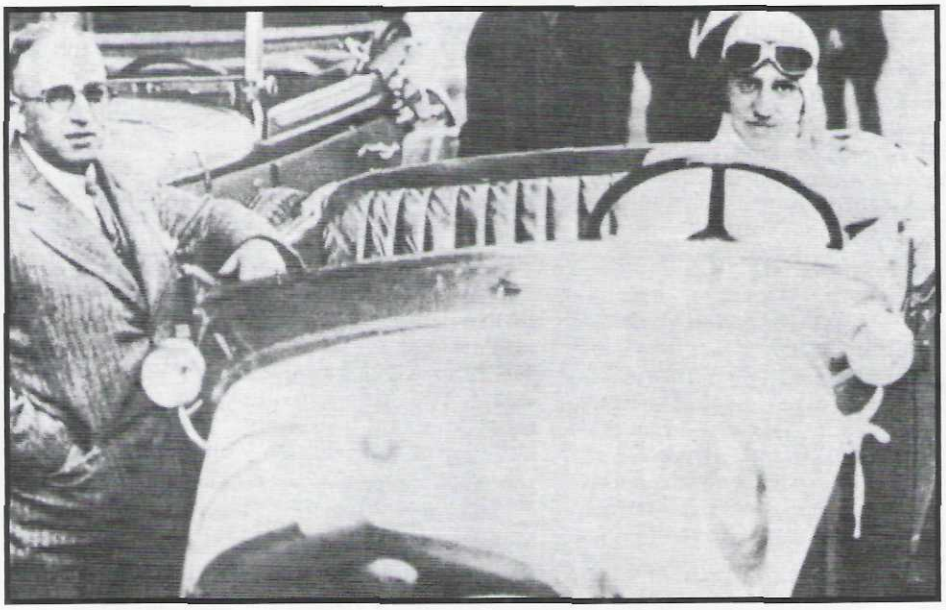
Dönelim yine Reşat Sarıoğullarının anlattıklarına; Tanrı uzun ve sağlıklı ömür versin... Türkiye'de otomobil yarışlarının 1931 yılında başladığını söyleyen ve yarışların İstinye-Maslak arasındaki 9 kilometrelik parkurda saate karşı ve tırmanma şeklinde olduğunu belirten Reşat bey, yarışların nasıl düzenlendiğini de anlatmıştı:

"Yarışa önce motosikletler başlardı. 10-12 motosikletin ka-

Bir tarih

Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Selçuk Mülayim'in Yüzyıl'ın (1900-1999) Kültür ve Sanat Kronolojisi adlı çalışmasında (Kaknüs Yayınları, İstanbul, Kasım 1999), Türkiye'deki ilk otomobil yarışının tarihi, 1932'nin 17 Haziran'ı olarak belirtilmiştir. Çalışmada, ayrıca şu açıklama yer almaktadır: İstanbul'da, İstinye-Zincirlikuyu arasında yapılan bu yarışı, Milliyet gazetesi ve Turing Otomobil Kurumu düzenlemişlerdir.

tıldığı müsabakalar oldukça ilgi toplardı. Daha sonra otomobiller mücadele ederdi. Gerçekten düzenli ve disiplinli bir şekilde organize edilen yarışlar 1932, 1933, 1934 yıllarında da aynen uygulandı. 1934 yılında talihsiz bir olay meydana geldi. Türkiye'nin değil, Avrupa'nın da ilk bayan sürücülerinden Samiye Burhan Cahit hanımın yaptığı bir kaza, yarışların sona ermesine sebep oldu. Belki de zamanla uluslararası tırmanma türünden bir yarış niteliği kazanabilecek müsabakalar böylece bitti."

İşte burada biraz durup düşünmekte yarar var.

Lütfü Tınç dostumuzun İstanbul'daki ilk otomobil yarışının 17 Haziran 1932 tarihinde yapıldığı belirtmesi her ne kadar kadar kesin olmasa da, bütün bu yazılanlardan sonra, mantık çerçevesinin ortasına, şöyle bir 'bağdaş kurup' oturuyor gibi gözüküyor... Bu konuya ışık tutacak bir kanıt daha var... Bu da, araştırmalarım sırasında ortaya çıktı: Günaydın Gazetesi'nin 11 Haziran 1972 tarihli sayısında yukarıda sözünü ettiğimiz Samiye Burhan Cahit hanımla ilgili bir yazı yer almıştı:

"Otomobil sporu başlıbaşına bir dünya. Sevinçler, kederler, anlaşmazlıklar hatta mahkemeler bu dünyanın birer parçaları.

Yanlış okumadınız. Otomobil sporumuzda mahkemede sonuçlanan ilginç bir yarış var. Olayın kahramanlarından biri de bayan. 1931 yılında, İstinye-Maslak yolunda bir otomobil yarışı düzenlenmişti. Bayanlardan sadece Samiye Burhan Cahit hanım kaydını yaptırmıştı. Rakibi olmadığı için Samiye hanım erkekler sınıfında yarışmak istedi. Organizasyon komitesi ve hakem kurulu bunda bir sakınca görmedi.

Yarış başladı. Samiye hanım Ford marka otomobili ile tüm erkek rakiplerini geride bırakarak birinci geldi.

İşte, kızılca kıyamet bundan sonra koptu.

Yarışın ikincisi Paşazade Vehbi bey, 'Kurallara uyulup, yarışa hanım alınmasaydı, birinci ben olacaktım,' diye itiraz etti ve kupanın kendisine verilmesini istedi. Hakem heyeti işin içinden çıkamadı. Anlaşmazlık adliyeye götürüldü. Davaya bakan Sultanahmet Sulh Hukuk Mahkemesi, kupanın Samiye hanıma verilmesini uygun gördü."

Olay ilginç ama, ortaya başka ilginç durumlar da çıkıyor.

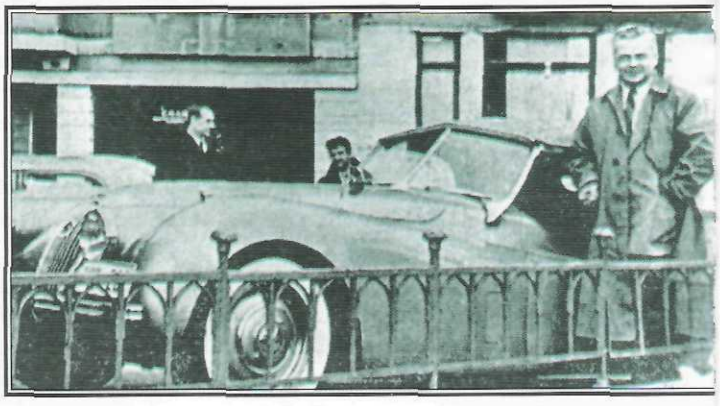
Gerek Reşat Sarıoğulları'nın, gerekse Günaydın'da yayımlanan bu haberin ışığı altında düşünülürse, demek ki '17 Haziran 1932' tarihi, mantık çerçevesinin ortasına biraz daha kuvvetlice oturuyor.

1934 yılında meydana gelen talihsiz olaydan sonra Türkiye'deki otomobil yarışları 1937 yılına kadar bir durgunluk devresine girdi.

O yıl, Yunan otomobil kulübü ELPA, Birinci Balkan Rallisi'ni düzenledi. Bu yarış, Türkiye Turing Otomobil Kurumu'nun işbirliği ve yardımları ile gerçekleştirildi. Türk Komitesi'ne de

1934 yılında meydana gelen *ve yarışların* 1937'ye kadar bir durgunluk dönemi yaşamasına yol açan 'mahkemelik yarış'ın kahramanı Samiye Burhan'ı, eşi Burhan Cahit Morkaya, olayların hiçbir anında yalnız bırakmadı (üstte). Akgün Tekin, Berkan Kılıç ve Reşat Sarıoğulları, 'eski günleri' konuşuyorlar. Büyük fotoğrafta ise, Sarıoğulları, Turing Kulüp İzmir Temsilcisi iken...(sağda)

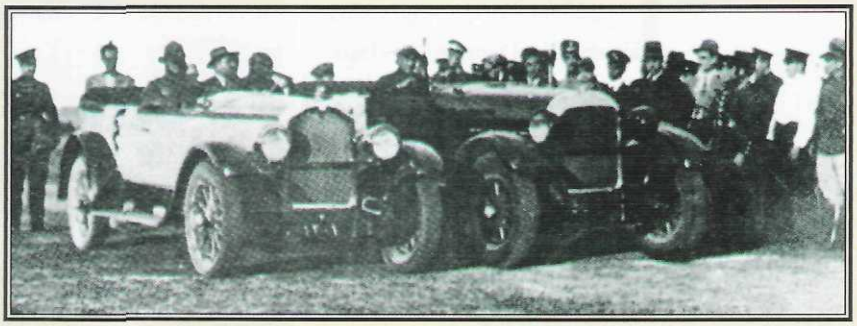
Emin Aknar'ın ağzından Veliefendi'deki 15 tur

Otomobil yarışlarına ben de meraklıydım... 1927 yılındaydık İstanbul Otomobilciler ve Şoförler Derneği bir sürat ve ekonomi yarışı düzenledi. Şimdi at yarışlarının yapıldığı Veliefendi Hipodromu, o zaman yemyeşil bir çayırdı. Yarış burada olacaktı. 30'a yakın sürücü kayıt yaptırmıştı. Kurallara göre; müsabıklar Veliefendi Çayırı'nda 15 tur atacaklardı. Yarışa vitesli arabalar katılacaktı. Benim bu tip arabam ve bunları kullanacak ehliyetim yoktu. Hem hazırlananları seyrediyor, hem de kendi kendime kronometre tutuyordum. Hesaplarıma göre, daha önceki derecelerim bunlardan iyiydi. Cesaretlendim... Katılmak istediğimi söyledim. Önce kabul etmek istemediler. Israrım üzerine içlerinden biri Studebaker marka arabasını vereceğini söyledi. Çok sevindim...

İlk denemede derecem iyi oldu. İkincisi daha başarılıydı. Kaydımı yaptılar. Sıram geldi, arabaya bindim. Yanımda Kohen Efendi adlı Musevi bir vatandaş vardı... Direksiyona sarıldım, gazı kökledim. Turlar geçtikçe heyecanım da artıyordu. Kilometre saatine baktım 90 kilometreyi gösteriyordu. Gaza iyice bastım. Ama işe bakın ki; gaz pedalı sıkıştı kaldı. Pedal dedim, yanlış söyledim. O zamanki arabalarda pedal yoktu. Onun yerine ping-pong topunu andıran yuvarlak bir kısım vardı. Benim hızlı basmama karşılık, top dibe kadar gitmiş, sıkışmış kalmıştı. Bütün ümidim, direksiyonun yanındaki el gazındaydı. Onunla işi idare etmeye çalışıyordum... Bir tezahürat ki görmeyin... Henüz 18'inde bir delikanlı Veliefendi Çayırı'nda veryansın ediyor... Mesafeyi kısaltmak için parkur işaretlerinin çok yakınından geçiyordum. Ağırlık olsun diye arabaya konulan kum torbaları sarsıntıdan fırlayıp pist dışına düşüyordu.

Bu arada, seyirciler de sık sık çığlıklar atıyordu. Kendi kendime; 'Oğlum Emin helal olsun, çok iyi gidiyorsun!' diyordum. Çığlıkların sebebini sonradan anladım. Meğer, benim dibinden geçtiğim ve ağaç sandığım parkurlar betondanmış. Bir çarpsam, Allah göstermesin parçamız kalmayacakmış. Şanssızlık mı diyeyim, ne diyeyim bilmiyorum... Gaz pedalının sıkışmasından sonra el gazının teli de koptu ama, o süratle yarışı bitirmeyi başardım. İkinci gelmiştim. Tebrik ettiler, gümüş madalyayı verdiler... Önünde güçlü bir adam silüeti ile kanatlı bir otomobil tekerleği olan madalyanın arka yüzünde eski Türkçe yazı ile Sürat Yarışı-İstanbul Otomobilciler ve Şoförler Derneği 21.10.1927 yazılıdır.

Birinciliği 1926 Model Buick marka otomobille yarışan Suphi bey kazandı. Yardımcılığını Ziya bey yapıyordu. Direksiyonu çok kuvvetli olan Ziya bey, 'Bolşevik' namı ile anılırdı. Böyle denmesinin sebebi de, onun Rus Sefareti'nde şoförlük yapmasıydı...

Veliefendi'de 1927'deki yarış öncesi, otolar hizada: Emin Aknar sağdaki otomobilde.

ünlü spor adamı Ali Sami Yen başkanlık yaptı. İşte, bana göre; ilklerin ilki, bu yıllarda yapılan yarışlardı... Sonra araya İkinci Dünya Savaşı girdi. Alınan ekonomik önlemler yüzünden ülkeye otomobil girişi durduruldu.

Ekmeğin bile karne ile dağıtıldığı bir dönemde, otomobil yarışlarından söz etmek mümkün değildi...

Arada ufak tefek özel yarışlar düzenlense de, bana göre 'İkinci Milat', 1953 yılında düzenlenen 2.490 kilometrelik Anadolu Rallisi ile başladı.

Bunun ayrıntısına girmek işi uzatacak ve konudan uzaklaştıracak... Bu dönem, Türk ekonomisinin gerçek bir krize girdiği 1970'li yıllara kadar sürdü ve 1972 yılının 15 Haziran günü Otomobil sporumuzun üçüncü dönemi, benim için gerçek miladı başladı...

Yazdıklarım tamamen benim saptadığım bilgi ve fikirlerdir.

Ama ortada 1930'lu yıllar ve Lütfü Tınç dostumuzun belirttiği '17 Haziran 1932' var.

Veriler bu yılları gösterdiğine ve henüz kesin bir tarih saptanmadığına göre, bu günün, 'Türkiye'deki ilk rallinin yapıldığı gün' olarak düşünülmesinde hiçbir sakınca yok.

Kitabımın önsözünün son kısmında, "... Uzun çalışmalar sonunda sizlere bu kitabı hazırladık. Kitabın bir başlangıç olmasını diliyoruz. Bundan sonra yapılacak araştırmalarla ortaya, ayrıntılı bir Türk Otomobil Sporu Tarihi'nin çıkacağına da inanıyoruz." demiş ve 'Mayıs 1984' tarihini atmışım.

Madem ki o günden beri yeni bir eser çıkmadı, demek ki benim yazdıklarımda gerçek payı çok yüksek. Onun için de, belirttiğim gibi, '17 Haziran 1932' tarihi, bir ilk olarak kabul edilebilir. İleride başka bir tarih saptanırsa, o da araştırılıp, tartışılabilir... ■

1894 depreminden sonra alınan ilk önlem

Padişaha özel sismograf!

106 yıl önce İstanbul'da meydana gelen deprem büyük korku ve panik yaratmıştı.Depremin hemen ardından İstanbul'a iki sismograf alındı. Bu cihazlardan biri rasathaneye, diğeri ise saraya padişahın özel sismografı olarak yerleştirildi.

VAHDETTİN ENGİN

İstanbul, 10 Temmuz 1894'de öğleden sonra saat on ikiyi yirmi dört dakika geçe şiddetli bir depremle sarsıldı. Deprem yaklaşık 18 saniye sürmüş ve birbirini takip eden üç dalga halinde etkisini hissettirmişti.

İstanbulluları çok korkutan ve günlerce sokakta kalmalarınaneden olan bu deprem, 17 Ağustos 1999 Marmara depremine bir hayli benzemekteydi. O dönemde yapılan araştırmalara ve hazırlanan haritalara göre depremden en çok etkilenen yerleşim birimleri Adapazarı, İzmit, Gebze, Kartal, Adalar, Üsküdar, İstanbul, Büyükçekmece, Küçükçekmece, Çatalca, Marmara Denizi'nin bir kısmı, Bozburun, Yalova, Karamürsel ve Sapanca'ydı. Bu listede yer almayan Gölcük, o dönemde henüz bir yerleşim merkezi değildi ve bu yüzden kayıtlara geçmemişti.

PADİŞAH İRADELERİ

İki deprem arasındaki benzerlikler sadece etkilenen alanlarla sınırlı değildi. Dönemin padişahı II. Abdülhamid'in hususî iradelerinden, yani çeşitli konularda verdiği özel emirlerden takip edebildiğimiz kadarıyla, 106 yıl önce de insanlar deprem korkusu yüzünden günlerce panik içinde kalmış, İstanbul'da başka büyük depremler olacağı söylentileri ortalığı sarmıştı.

Depremden kazanç sağlama peşindeki bazı mühendisler evleri hasar gören bina sahiplerinden rüşvet isterlerken, deprem

sonrasında Marmara Denizi'nin özelliklerini öğrenme sevdasıyla o günlerde de gemilerle araştırma yapılmasına karar verilmişti.

ARTÇI SARSINTILAR

10 Temmuz'dan sonra artçı sarsıntılar da bir süre devam etti. Bu durum ülkenin her tarafında ve hatta yabancı ülkelerde çok abartılı bir şekilde dile getirilmeye başlanınca, padişah halkı teskin etmek için bir irade çıkarmış ve depremin hasarının zannedildiği kadar büyük olmadığı vurgulanmıştı.

Padişah depremin 6,5-7 saniye kadar sürdüğünü söylüyor (bu sırada ilim adamlarının depremin 18 saniye sürdüğünü tespit eden raporu henüz hazırlanmamıştı), daha sonra meydana gelen artçı sarsıntıların ise bir-iki saniye kadar devam edip herhangi bir hasara neden olmadığını belirtiyordu.

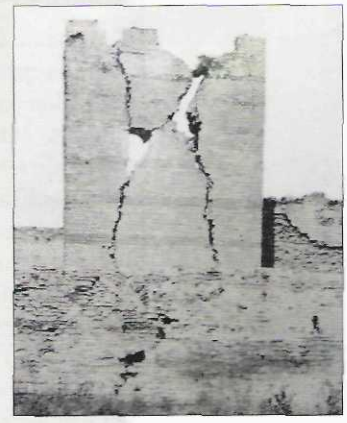
1894 depreminden sonraki gelişmeler düzenli olarak padişaha rapor edildiğinden, II. Abdülhamid'in çıkarttığı hususî iradeleri bu gelişmeler hakkında bize aytrıntılı ve ilginç bilgiler vermektedir.

Depremden zarar gören halk için yardım kampanyaları düzenlenmesi, halkın yaşadığı panik havası ve evlerine girmekten korkmaları, devlet memurlarının işyerlerine gitmekten çekinmeleri, bazı gazetelerin yaşanan dehşet ortamını daha da yaygınlaştıracak tarzda yeni büyük depremlerin olacağını yazmaları, dükkanlarını genişletebilmek için duvarları incelten Kapalıçarşı esnafının çarşının yıkılmasına neden olmaları gibi konular, II. Abdülhamid'in önüne ge-

Uzman raporu

Padişah II. Abdülhamid tarafından İstanbul'a davet edilen Atina Rasathanesi Müdürü Ejinitis, depremin meydana geldiği Marmara Denizi'nde araştırmalar yaptı ve bir rapor hazırladı. Ejinitis'e göre deprem, 10 Temmuz 1894 günü saat on ikiyi yirmi dört dakika geçe meydana gelmiş ve birbirini takip eden üç zelzele halinde yaklaşık 18 saniye sürmüştü. Birinci sarsıntıdan bir-iki saniye evvel, kaldırım üzerinden çok süratli olarak birçok araba geçiyormuşcasına yer altından şiddetli sesler duyulmuştu. Bu hareket dört-beş saniye sürüp şiddeti giderek artmıştı. Fakat önemli bir hasara neden olmamıştı. Birinci sarsıntıdan hemen sonra ikincisi meydana gelmiş ve sekiz-dokuz saniye kadar sürmüştü. Tahribatın önemli kısmı, çok şiddetli olan bu sarsıntı sonucu gerçekleştirmişti. Üçüncü sarsıntı ise öncekinden biraz daha hafif olarak beş saniye kadar sürmüştü. Bütün bu sarsıntılar sırasında yer altından şiddetli sesler duyulmuş, yeryüzü ise dalgalı bir deniz gibi sallanmıştı. Depremin en çok hasar yaptığı alan, batıda Çatalca'dan doğuda Adapazarı'na kadar olan 175 kilometre uzunluğunda bir bölgeydi. Ejinitis bir de harita hazırlamış ve bu haritada depremden birinci, ikinci ve üçüncü derecede etkilenen yerleri göstermişti.

Üstte, Topkapı'daki kale burcunun 1894 depremiyle harabeye dönüşmüş hali (İstanbul'da Vuku Bulan Hareket-i Arza Ait Resimler Albümü, Atatürk Kitaplığı Arşivi). Soldaki büyük fotoğraf ise Kalpakçılarbaşı Caddesi'nde, Örücüler ve Sahaflar civarındaki çatı tamir işlemlerini görüntülüyor (Yıldız Albümleri, IRCICA Arşivi).

BELGELER

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden

Koleraya dikkat!

22 Temmuz 1894 tarihli belgede, salgın hastalık korkusu dile getirilmektedir: "Deprem sebebiyle bir çok halkın bahçelerde ve açık yerlerde yatmakta oldukları işitilmekte olup bu hal şehrin temizliğini bozacağı gibi, geçen sene salgın haline gelen kolera mikroplarının tekrar ortaya çıkmasıyla Allah saklasın hastalığın nüksetmesine dahi sebeb olabilecektir. (...) Bu konuda Şehremaneti ile diğer icap edenlere kati ve etkili emirler verilmesi padişahımız efendimiz hazretlerinin emir ve iradeleri gereğindendir."

Saray'a sismograf...

Depremin ardından, İstanbul'a iki adet sismograf alınmasına karar verilir: Biri rasathaneye, diğeri de Yıldız Sarayı'nın bahçesine!..
28 Temmuz 1894 tarihli belgede, bu karar şöyle açıklanır:
"... biri Saray-ı Hümayun'da bulunmak ve diğeri rasathaneye konulmak üzere özellikleri belirtilen her iki sismograf ve bunlara bağlı aletlerden iki takım sipariş edilmelidir. Bunlardan saraya mahsus olanın bedelinin Hazine-i Hassa tarafından karşılanacağı ve diğerinin bedelinin dahi maliye hazinesinden karşılanması ve bunların mümkün mertebe süratle getirtilmesine gayret edilmesi padişahımız efendimiz hazretlerinin emir ve iradeleri gereğindendir."

Rüşvetçi mühendisler

Deprem sonrası, 31 Temmuz günü yayımlanan padişah iradesinde, mühendis ve kalfaların kanunsuz davranışlarıyla mücadele edileceği şu satırlarla yer alır:
"Deprem sebebi ile Şehremaneti mühendisleri tarafından kontrol edilmekte olan emlâktan dolayı sahiplerinden para istenildiği, kendilerine para verilmediği takdirde sağlam olan binayı çürük ve bilakis çürük olan bir evi de sağlam göstermekte oldukları söylentilerinin çıkmasından sonra Zât-ı Şâhâneleri'nin emirleri gereği keyfiyet gazetelerle ilân ettirilmiş ise de o türlü dedikoduların yine devam etmekte olduğu Zat-ı Şâhâneleri'nin kulağına gitmiştir."

len maddelerden birkaçı...

Bunların yanı sıra, bazı yabancı bilim adamlarının deprem hakkında Marmara Denizi'nde Osmanlı bilim adamları ile beraber araştırmalar yapmak üzere İstanbul'a gelmeleri ve bazı yabancı bilim adamlarının bu depremi önceden tahmin ettiklerini iddia etmeleri gibi, kulağımıza hiç yabancı gelmeyen başka konular da vardı.

Depremin meydana geldiği 10 Temmuz'da II. Abdülhamid'in ele aldığı ilk konu, zarara uğrayan ve ihtiyaç içinde bulunan halka yardım yapılması ve bu arada yaralıların belediye hastahalerinde tedavilerinin gerçekleştirilmesi oldu. Padişah bunun için Şehremini başkanlığında da hemen bir komisyon kurulmasını emretmişti. Bu komisyon, evsiz ve çaresiz kalan insanlara yardım edecek, yaralıları tedavi ettirecekti.

HASAR TESBİTİ

Hasar tesbitine de, 10 Temmuz günü hemen başlanmıştı. Ertesi gün Bakanlar Kurulu toplanacağından, öncelik, hükümet merkezinin bulunduğu Bâbıâli'ye verildi.

Belediye mühendisi Binbaşı Asaf Bey, Bâbıâli'deki binaları kontrol etti ve her ne kadar toplantı salonunda birkaç çatlak meydana gelmişse de bunların zararsız olduğunu ve ertesi günkü toplantının yapılmasında bir mahzur bulunmadığını söyledi.

Depremin ilk günü Adalar kaymakamlığından gelen bir telgraf ise, orada yaşanan panik havasını yansıtmaktaydı. Kaymakam bazı evlerin yıkıldığını, ölü ve yaralı sayısının bilinmediğini,diğer adalardan henüz malumat alamadığını ifade ettikten sonra kendilerine acilen yardım gönderilmesini ve halkın barınabilmesi için adaya çadır sevkedilmesini istiyordu.

Depremin yarattığı korku nedeniyle halk evlerine, memur-

1894 depremi sonrasında, Kalpakçılar Caddesi'nden bir görüntü (Yıldız Albümleri, IRCICA Arşivi): Kapalıçarşı ve civarında esnaf, dükkanlarını genişletmek için duvarları inceltmiş ve bu durum, depremdeki hasarın büyümesine yol açmıştı... *Sol sayfada ise*, 106 yıl öncesinin bir 'çadır-kent' görüntüsü: Yenikapı'daki depremzedeler, kendilerini barındırmaya çalışıyorlar (İstanbul'da Vuku Bulan Hareket-i Arza Ait Resimler Albümü, Atatürk Kitaplığı Arşivi).

lar ise devlet dairelerine girmeye çekinmekteydiler.

DEVLET BARAKALARDA

Padişah, 11 Temmuz'da bütün memurların işyerlerine girmelerini emretti. Aynı gün ikinci bir irade ile de, devlet işlerinin yüzüstü bırakılmasının uygun olmayacağını belirterek memur, kâtip ve hademelerin vazifeleri başlarına dönmeleri gerektiğini bir kez daha hatırlattı.

Ancak bütün bu uyarılara rağmen memurlar devlet dairelerine girmiyor ve iş takibi için gelen vatandaşlara, deprem nedeniyle resmi tatil ilan edildiğini söylüyorlardı.

Bütün çabalarına rağmen, memurları dairelerine sokamayan padişah çözümü, bakanlık binalarının bahçelerine barakalar inşa edilmesi veya ahşap konaklar kiralamak suretiyle bazı bakanlıkların dairelerinin oralara taşınmasında buldu.

Bu arada depremzedeler için bir yardım kampanyası düzenlenmesi gündeme getirildi.

II. Abdülhamid 16 Temmuz 1894 tarihli iradesinde, depremden zarar görenler için kendi adına bin lira bağışladığını, şehzade ve sultanların ise beş yüz lira ile bu kampanyaya katıldıklarını belirtti.

Bakanlık binalarında bahçelere barakalar inşa edildi ve devlet memurları buralara yerleşti.

Yardım kampanyası, gazeteler aracılığıyla kamuoyuna da duyurulacak ve isteyenler bağışta bulunabileceklerdi. Sonraki günlerde, halk da bu kampanyaya katılmaya başlamıştı. Bu arada yabancı ülkeler de yardım için harekete geçmişler, kampanyalar düzenlemişlerdi.

İstanbul depremi Osmanlı topraklarında olduğu kadar, Avrupa'da da heyecanla karşılanmış ve abartılı söylentiler birbirini takip etmişti.

Avrupa basını, İstanbul'da depremlerin devam edeceğine ve bir takım büyük felaketlerin meydana geleceğini yazmaya başlayınca, bu gazetelerin ülkeye girmesi yasaklandı. İstanbul'da yayınlanan ve Mekteb-i Harbiye'nin yıkılarak 3 kişinin öldüğünü ve 22 kişinin de sakat kaldığını yazan Sabah gazetesi de 'asılsız haber' verdiği gerekçesi ile kapatıldı.

Bununla beraber, fısıltı gazetesinin faaliyeti durmuyor ve başka büyük depremlerin olacağı söylentileri hızla yayılıyordu. Halk arasında yaşanan bu panik havası üzerine II. Abdülhamid bir irade daha çıkarttı. Padişah

Kapalıçarşı'nın Muhafazacılar tarafı (yanda) ve Kalpakçılarbaşı Caddesi (altta): 1894 depreminde İstanbul'un en çok hasar gören kesimi, Kapalıçarşı civarı olmuştu. Bu yöreden 135 ölü ve 147 yaralı çıkarılmıştı... Karşı sayfada, Burgaz Adası'ndaki Şark Oteli: Deprem sonrası, diğer adalarda olduğu gibi, Burgaz'da da 'kayda değer' bir hasar oluşmuştu.

iradesinde, 10 Temmuz Salı günü meydana gelen depremden sonra Cumartesi günü akşamına kadar artçı sarsıntılar olduğunu, fakat bunların bir iki saniye kadar sürüp büyük bir hasara yol açmadığını, sadece bazı binalarda hafif çatlaklar meydana geldiğini belirtmekteydi. Korkulacak bir durum olmadığı, bu hususun ülkenin her tarafına ve sefaretler aracılığı ile yabancı ülkelere de duyurulması gerektiği ifade ediliyordu.

Deprem İstanbul halkının günlerce evlerinin dışında ve bahçelerde yatmalarına neden olmuştu. Salgın hastalıklara yol açabilecek bu durumun önüne geçmek için yeni bir padişah iradesi çıkartıldı; halkın bütün gününü sokaklarda geçirmesinin sakıncaları tek tek sayıldı.

Avrupa'daki elçilere yazılar yazılır, ne şekilde sismograf temin edileceği araştırılır.

BİLİM ÖNE ÇIKIYOR

Bir taraftan bu tür tedbirler alınırken, diğer taraftan da depreme ilişkin bilgiler edinme çabaları da başlatılmıştı. Bunun için, öncelikle bir sismograf aleti temin etme yoluna gidildiği gözlenmektedir. Avrupa'daki Osmanlı elçilerine yazılar yazılır ve sismograf aletinin ne şekilde temin edilebileceği araştırılır.

Bu arada padişah, Avrupa'dan deprem konusunda uzman bir bilim adamı getirtilmesini ve bu kişinin İstanbul rasathanesi müdürü Kombari Efendi'nin de katılması ile Osmanlı bilim adamlarını deprem konusunda eğitmesini uygun bulur.

Sismografla ilgili araştırmalar kısa sürede netice verir. Sefaretlerden gelen bilgiye göre, iki bin Frank bedel ile birkaç ay içinde sismograf temin edilebilecektir.

Yeni sismograflar İstanbul'a doğru yola çıkarken, 10 Temmuz'da meydana gelen sarsıntının niteliğini ve etkilediği alanları belirlemeye yönelik araştırmalara da başlanmıştı. Bu amaçla Atina Rasathanesi Müdürü Ejinitis, II. Abdülhamid tarafından

İstanbul'a davet edilmişti. Ejinitis depremin meydana geldiği Marmara Denizi'nde araştırmalar yapacaktı.

Padişah kendisine bir vapur tahsis etti... Ejinitis'e bu görevinde, İstanbul Rasathanesi Müdürü Kombari Efendi, Posta ve Telgraf Nezareti Fen Müşaviri Emil Lakvan Efendi, matematik profesörü Valsamaki ve Donanma subaylarından Vasıf Bey de eşlik edeceklerdi...

Araştırma ekibinin incelemeleri bittiğinde Ejinitis raporunu padişaha sundu.

10 Temmuz 1894 depremi her ne kadar çok şiddetli idiyse de, esas itibariyle Marmara Denizi'nde meydana geldiğinden, İstanbul'daki binalarda çok büyük bir tahribat meydana getirmedi.

Yıkılan binalar mevcut olmakla beraber, çoğu sadece hasar görmek suretiyle depremi atlatmıştı. Tahminlere göre bu depremde 280 kişi ölmüş, 298 kişi de yaralanmıştı.

FIRSATÇILAR

Deprem birçok insanın zarar görmesine yol açmışken, bu felâket ortamından istifade ederek rant elde etme telaşına düşenler de vardı.

Yine II. Abdülhamid'in hususi iradelerinden tespit edebildiğimize göre, bazı mühendisler kontrol ettikleri binaların sahiplerinden para talep etmekteydi. Bu parayı fırsatçılar, bazen sağlam binaya çürük raporu vermek, bazen de hasarlı bir evi sağlam ve tehlikesiz göstermek için istenmekteydiler.

10 Temmuz'da yıkılan yerlerden biri, hiç beklenmedik bir şekilde Kapalıçarşı olmuştu. Yapılan tahkikattan anlaşıldığına göre, Kapalıçarşı esnafı dükkânlarını genişletmek amacıyla duvarları bir güzel tıraşlayıp inceltmişlerdi. İncelen kemerler depremin sarsıntısına dayanamamış ve yıkım meydana gelmişti. ■

◆ Hazırlayan: Nazlı Irmak
e-mail: peanaz@hotmail.com

Sadberk Hanım Müzesi

Yüzyıllara yayılan çeyiz sandığı

Halep'li Antaki ailesinin son kuşak temsilcilerinden Georges Antaki'nin geçmişe olan sevgisi ve ailesinden kendisine kalan eşyalara sahip çıkıp korumasıyla günümüze ulaşan 213 parçalık sergi, Sadberk Hanım Müzesi'nde Kasım ayına kadar görülebilecek.

Alie Homsy'nin 1897 yılındaki düğününde çekilmiş bir fotoğrafı.

Sadberk Hanım Müzesi, kuruluşunun 20. yılında meraklılarının karşısına ilk kez yurtdışından getirilen bir sergiyle çıktı. Bu öyle bir sergi oldu ki, yerli ziyaretçi sayısında artış görüldü, Mayıs ayına kadar sürmesi planlanan serginin süresi 6 ay daha uzatıldı. Yurtdışı kaynaklı bu ilk sergi, Halep'li 'Antaki Ailesi'nin Çeyiz Sandığı' idi.

Ama sözkonusu olan, bildiğimiz anlamda bir çeyiz sandığı değildi. Bu sergide yer alan eşyaların en önemli özellikleri tarihleriydi; bir kısmı 16. yüzyıldan bir kısmı 19. yüzyıldan bu yana yani yaklaşık olarak 300 yıldan bu yana özenle korunmuş özel eşyalar olmalarıydı.

Georges Antaki, Halep kökenli bu ailenin bir üyesi. Sergiyi ona; onun çocukluğundan bu yana, geçmişle olan yakın ilgisine borçluyuz. Georges Antaki, ortaya çıkan sergi ve geçmişe duyduğu merakla ilgili olarak, "Ailemin sahip olduğu bu hazinelere hayranlıkla bakardım. Gençlik heyecanıyla başlayan bu merak daha sonraları gerçek bir

tutkuya dönüşerek, benim yaşam biçimim olarak noktalanmıştır," diyor. Sadberk Hanım Müzesi'nde sergilenenlerin, aileden günümüze kalan eşyaların tümü değil de, sadece bir kısmı olduğu gözönüne alınınca, Antaki'nin bu tutkusunun yaşam biçimine dönüşmüş olmasına pek de şaşırmamak gerekir. Sergide yer alan eşyaların tümü Antaki soyadına mensup olanların değil. Georges Antaki'nin anne ve baba tarafından aileleri olan Homsy'ler, Cubbe'ler, Gazale'ler, Wakil'ler ve Hawa'lar da kendileri için çok büyük önem taşıyan özel eşyalarını koruması ve saklaması için Georges Antaki'ye vermekten kaçınmamışlar. Tabii ki onun geçmişe olan sevgisini ve saygısını da takdir ederek.

60 yaşındaki Georges Antaki, Halep'in İtalya Fahri Başkonsolosluğu'nun yanı sıra ticaretle de uğraşıyor. Antaki ailesinin hayattaki fertleri yaşamlarını büyükanne ve büyükbabalarından kalan evlerde sürdürüyorlar. Evlerin de bir kısmı korunuyor. Georges Antaki, kendi ailesinin özel eşyaları dışında çok zengin bir Osmanlı koleksiyonuna ve mavi-beyaz Çin porseleni koleksiyonuna sahip.

Serginin, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 700. yılının kutlandığı tarihlere denk düşmesi raslantı değil. Sadberk Hanım Müzesi İcra Komitesi Başkanı Sevgi Gönül'den dinleyelim: "Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 700. yılında, herkes yüzünü Batı'ya dönerek pek çok etkinliklerle ilgi çekerken, yüzümüzü Doğu'ya çevirmek ve imparatorluğun, başkentten sonra en önemli merkezlerinden bir olan Halep'e döndürmek amacımızdı. Büyükannelerinden Georges'a aktarılan kıyafetler, kumaşlar ve işlemeler Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli bir vilayetinde nasıl sanat eserlerinin üretildiğini bize anlatıyor. En ilginç yanı, Halepli hanımların İstanbul ve Avrupa modasını yakından izlemeleri, onlar gibi giyinmeleri hatta çeyizlerindeki bazı işlemelerin Başkent İstanbul'dan getirilmiş olmasıdır."

Gönül'e göre, yurtdışındaki birçok sergiye gönderdiği eserle Osmanlı kültürünü dünyada tanıtma misyonu üstlenen Sadberk Hanım Müzesi, bu koleksiyonu da sergilenmek üzere, 'uzak bir vilayetten' Osmanlı başkenti İstanbul'a getirerek bir kültür köprüsü kurulmasına katkıda bulunuyor.

Halep'ten İstanbul'a, 16.yüzyıldan 21. yüzyıla uzanan bu tarihi zenginlikte yer alan üçetek entariler, hamam takımları, ipekli kumaşlar, eyer örtüleri, yastık yüzü parçaları, bohçalar, mendiller, aile mensuplarına ait fotoğraflar, dantel şallar, gelinlikler, balo elbiseleri ve sırma işlemeli yorganlardan oluşan 213 parça, meraklıları için Kasım ayının sonuna dek Sadberk Hanım Müzesi'nde sergilenmeye devam edecek.

Sadberk Hanım Müzesi
Tel: 0 212 242 38 13/14

Tümü el tezgahlarında dokunan, kimi simli kimi ipekli kumaş örnekleri. Hepsinin tarihi ve hikayesi de ayrı (üstte solda).
19. yüzyıla ait üçetek entari ve yine 19. yüzyıl başında kullanılmış işlemeli bir elbise (altta).
Alie Homsy'e ait bir kadife bohça (altta solda).

Fotoğraflara eşlik eden radyo sesleri

İlk yayınını 6 Mayıs 1927'de, Türk Telsiz Anonim Şirketi adıyla gerçekleştiren ve çeşitli aralıklardan sonra 1949'dan itibaren yayın hayatını kesintisiz sürdüren İstanbul Radyosu'nun kuruluş yıldönümü nedeniyle, "Radyo Günleri, İstanbul Radyosu: Anılar, Yaşantılar..." isimli bir sergi düzenlendi.

İstanbul Radyosu'ndan Ankara Radyosu'na, diğer il ve bölge radyolarına, Radyo 1, Radyo 2, Radyo 3 dönemlerine, Türkiye'nin Sesi'ne, özel radyolar ve TRT FM'e geçiş, fotoğraflar ve objeler eşliğinde anlatılırken, fotoğraflara radyo sesleri de eşlik ediyor. Radyonun gündelik yaşantımızdaki yeri, parlayan, sönen ve yeniden parlayan yıldızı, tanıdık pek çok ismin radyodaki günlerine ilişkin fotoğraflarla sunuluyor. Sergilenen radyo kayıt ve yayın araç-gereçleri ile eski ve yeni radyo alıcıları gibi materyallerin büyük bir bölümü Ankara'daki TRT Müzesi'nden sağlandı.

Yapı Kredi Kültür Merkezi, Vedat Nedim Tör Müzesi'nin evsahipliği yaptığı sergiye TRT-YKY işbirliği ile hazırlanan "İstanbul Radyosu: Anılar, Yaşantılar" isimli kitap-katalog eşlik ediyor. İstanbul Radyosu'nun öyküsünü çalışanların ağzından aktaran kitapta, sergide yer alan objeler de tanıtılıyor. Sergi, meraklıları için pazar hariç, her gün 17 Haziran'a kadar sürecek.

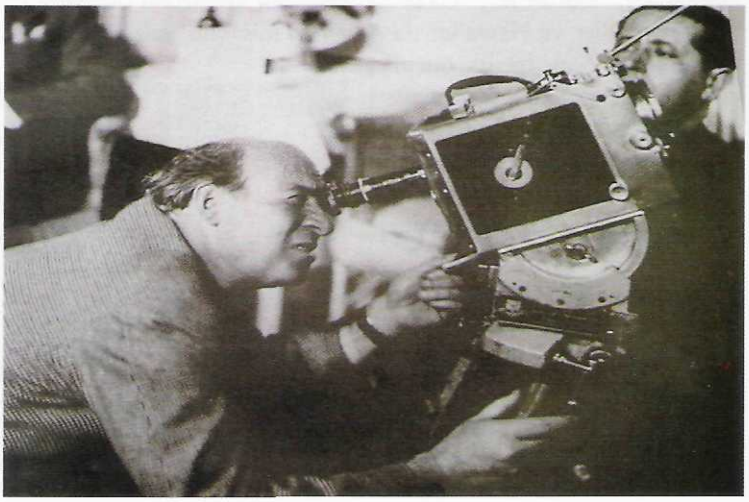
Vedat Nedim Tör Müzesi
Tel: 0 212 252 47 00/ 259

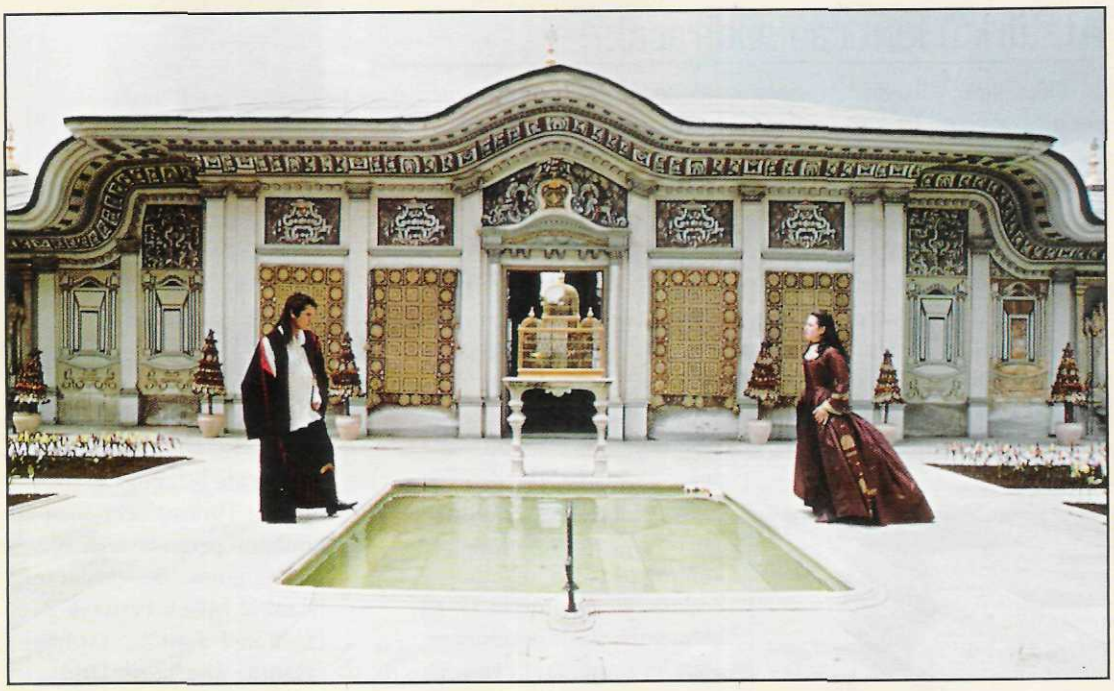
'Müzelik' Yeşilçam

Türker İnanoğlu Vakfı (TÜRVAK) tarafından hazırlıkları sürdürülen Türkiye'nin ilk özel Sinema Müzesi ve Kitaplığı'nın, araştırmacıların, gazeteci ve sinema tutkunlarının kullanımına sunulmak üzere Haziran ayında açılması planlanıyor.

40 yıldan bu yana Türk Sineması'na emek harcayan, Yeşilçam'ın önemli isimlerinden birisi Türker İnanoğlu. Özel televizyonlar yayına başlayıp da yerli televizyon dizilerine, müzik eğlence programlarına rağbet artana kadar da pek çok Türk filmine yapımcı olarak imzasını attı. Sinemaya uzun yıllarını veren İnanoğlu, elde kalanların korunması adına, Türkiye'nin ilk Özel Sinema Müzesi'ni oluşturdu. Türk sinema ve televizyon yayıncılığını geliştirmek, bu alanda kaliteli elemanlar yetiştirmek ve eğitim faaliyetlerini desteklemek amacıyla Türker İnanoğlu tarafından kurulan TÜRVAK (Türker İnanoğlu Vakfı) bünyesinde yer alacak olan müze ve kitaplığın hazırlık çalışmalarına Şubat ayında başlanmış. 35 yaşından küçük olmayan 8, 16, 35 mm'lik film oynatıcı ve dolly, şaryo arabaları ile Türk sinemasının başladığı tarih olan 1914'ten günümüze kadar çevrilen filmlere ait afiş, fotoğraf, el ilanı, lobi, broşür, reklam malzemeleri, film senaryoları ve sinemayla ilgili kitap ve dergilerin alınacağı duyurulmuş. Duyurunun yapıldığı Şubat ayından bu yana da "Sinema Müzesi ve Kitaplığı" için TÜRVAK binasının iki katı, bu amaçla düzenlenmeye başlanmış. Muhsin Ertuğrul'un ilk sesli çekim yaptığı kamera, Türkiye'ye gelen ilk sinema gösterim makinesi, orijinal film senaryoları, film anlaşmaları ve sözleşmeler gibi ilginç örnekler şimdiden müzede sergilenmek üzere yerini almış durumda. Müzenin dokümantasyon bölümünde ise 22 bine yakın kitap, 10 bin yerli ve yabancı filmin video kaseti ve yüzlerce filmin orijinal afişleri ve filmlerden karelerin yer aldığı binlerce fotoğraf var.

TÜRVAK Tel: 0 216 425 12 50
e-mail: turvak@turk.net

Mozart Türkiye'de

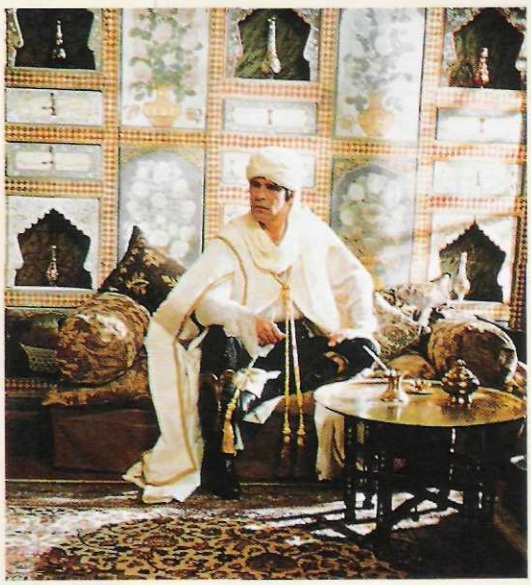
Mozart'ın, "Saray'dan Kız Kaçırma" adlı yapıtı Topkapı Sarayı'nın doğal dekorunda filme çekilir, Mozart'ın yaşamına ve yapıtına dair ayrıntılar filmin çekim süreciyle birlikte görüntülenirse ne olur? Türkiye'yi yurtdışında biraz daha tanıtacak bir film ortaya çıkar "Mozart in Turkey".

İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı, TRT, BBC ve Antelope Filmcilik'in yapımcılığını, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası(İMKB) ve Başbakanlık Tanıtma Fonu'nun sponsorluğunu üstlendiği, yaklaşık bir yıl süren çalışmalar sonunda çekilen "Mozart in Turkey"(Mozart Türkiye'de), Türk izleyici önüne çıktığı İstanbul Film Festivali'nin ardından, Ekim ayında da TRT ekranlarında yayınlanmaya hazırlanıyor.

90 dakika süren film, ünlü Avusturyalı besteci Mozart'ın Saraydan Kız Kaçırma Operası'nın Topkapı Sarayı'nın sahne olarak kullanılmasıyla gerçekleştirilmiş. Sanatsal öneminin yanısıra film, Türkiye'nin yabancı ülkelerde tanıtılması açısından da büyük önem taşıyor. Dünya'da 57 televizyon kanalı tarafından satın alınan filmde başrol Konstanze'yi oynaması için yabancı yapımcılar, 'dünyanın en iyi Konstanze yorumcularından biri' olarak nitelendirilen Yelda Kodallı'yı seçmişler. "Mozart in Turkey"ın yapımcılığını Mick Csaky, yönetmenliğini ise Elijah Moshinsky üstlenmiş. Filmin müzikleri kayıtları Sir Charles Mackerras yönetiminde, Dundee'deki Caird Hall'da, İskoç Oda Orkestrası eşliği tarafından gerçekleştirilirken, görüntü yönetmeni olarak da Robert Alazraki'nin imzasını taşıyor.

Topkapı Sarayı'nın avlularından birine kurulan çadır içinde neredeyse herhangi bir ek dekora gerek kalmaksızın çekilen bu film yalnızca opera-film olarak kalmamış. Sultanahmet Camii, Ayasofya, Kapalıçarşı'da filme dekor oluşturunca yapıt, dokümanter havasını da kazanmış.

İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı
Tel: 0 212 293 31 33

Atatürk'ü kim canlandıracak?

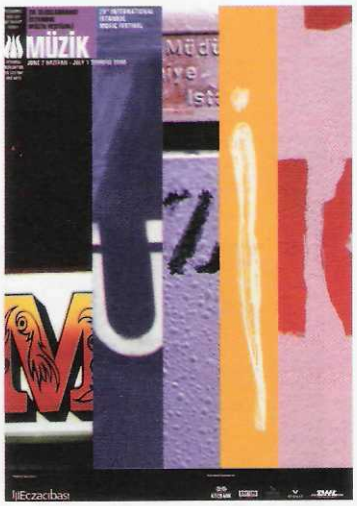
Geçtiğimiz yıllarda, Antonio Banderas'ın oynamaktan son anda vazgeçmesi üzerine ertelenen Atatürk filmi Ekim ayında 'action' diyecek.

Fikri bundan 13 yıl önce doğan Atatürk filminin çekimleri, Ekim ayında başlayacak. Zelfa ve Tarquin Olivier çiftinin projesinin yönetmeni, Miss Daisy'nin Şoförü filmi ile Oscar kazanan ünlü yönetmen Bruce Beresford.

Filmin senaryosunu Lord Kinross'un 'Atatürk' kitabını temel alarak Tim Prega yazmış. Prega'ya, tarihçi Cemal Kutay da yardımcı olmuş. Atatürk'ün Çanakkale ve Kurtuluş Savaşı döneminin anlatılacağı filmin 1.100 kişilik ekibi Haziran'dan itibaren yavaş yavaş Türkiye'ye gelecek. Bütçesinin 25 milyon dolar olarak belirlendiği filme İngiltere, Almanya, Belçika ve Türkiye finansal katkıda bulunuyor. Ekim ayında başlayacak çekimlerin 17-18 hafta sürmesi düşünülürken, 2001'in sonunda da vizyona girmesi hedefleniyor.

Oscar'a aday gösterilebilmesi için filmin prömiyerinin ABD'de yapılması da planlar arasında. Filmde Atatürk'ü kimin canlandıracağı merak konusu. Ancak bundan iki yıl önce Antonio Banderas'ın, kimi kesimlerden aldığı olumsuz tepki nedeniyle Atatürk rolünden vazgeçmesi, Zelfa ve Tarquin Olivier çiftinin bu kez temkinli davranmalarına neden olmuş. İmzalar atılana kadar Atatürk'ü hangi aktörün oynacağı konusunda bilgi vermiyorlar.

Festivalde Bach var

Geride bıraktığı 27 yılla birlikte Türkiye'deki öncü sanat kimliğini perçinleyerek yeni bir binyıla giren, 28. Uluslararası İstanbul Müzik Festivali 7 Haziran-1 Temmuz tarihleri arasında müzikseverlerle buluşacak. Festival programında yer alan 30 konser ve gösteri, Atatürk Kültür Merkezi ve Aya İrini Müzesi'nde gerçekleştirilecek. Bu yılki festival "Britanya-Türkiye 2000" ve "Ölümünün 250. yılında J. S. Bach" konuları üzerinde yoğunlaşıyor. Sponsorluğunu Eczacıbaşı Holding'in üstlendiği festivale bu yıl İngiltere, ABD, Yeni Zelanda, Belçika, Almanya, İsrail, Fransa ve Hindistan'dan 700, Türkiye'den de 150 sanatçı katılacak.

İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı, Tel: 0 212 293 31 33; http://www.istfest.org

Osmanlı'da burçlar

Beyda Gezer'in "Osmanlı'da Burçlar / Minyatür Gezisi" 10 Haziran'a kadar Galeri Oda'da sergilenmeye devam edecek. Lise yıllarında başladığı resim çalışmaları,1996 yılından bu yana Fahir Aksoy'un öğretisi ve önerisiyle minyatür çalışmalara dönüşen eserlerinde Gezer, kendine özgü bir tarz yakalamayı başarmış.

Galeri Oda, Tel: 0 212 259 22 08

Kediler İzmir'de

Sedef Yilmabaşar Ertugan'ın üçüncü kişisel sergisi 8 Haziran'a kadar İzmir Aphrodie Sanat Merkezi'nde sergilenmeye devam ediyor. Sanatçının bu sergisinde de eserlerinin tamamı kedilerden oluşuyor. Kedilerin kendisine ilham kaynağı olduğunu ve onlarla özgürlük, huzur, şefkat, yalnızlık ve dokunma gibi duyguları yaşadığını belirten sanatçının sergisi, pazar hariç her gün ziyarete açık.

Aphrodie Sanat Merkezi,
Tel.: 0232 482 33 02; dahili, 139

Paris'teki Türk ressamlar

Yapı Kredi Kültür Merkezi Kazım Taşkent Sanat Galerisi 10 Haziran'a kadar sürecek önemli bir sergiye evsahipliği yapıyor. İstanbul Fransız Kültür Merkezi işbirliği ve Amelie Edgü'nün danışmanlığıyla hazırlanan sergi, 'Paris Okulu ve Türk Ressamlar' adını taşıyor. 1945-1960 yılları arasında Paris'te yaşayan ve Paris Ekolü'nden etkilenen, savaş sonrası çağdaş Türk resminin ilk örneklerini veren Türk ressamların yapıtlarının ve aynı on beş yıllık dönemde Fransa'da ve çeşitli Avrupa ülkelerinde yaşayan, Paris Ekolü'nü oluşturan ressamların yapıtları bir arada sunuluyor.

Serginin fikir sahibi ve danışmanı Amelie Edgü bu dönem için şunları söylüyor: "1945-1960 yılları arasında, Paris Ekolü'ndeki ressamlar birbirlerini etkilediler. Çünkü aynı sokakları, aynı kafeleri kısaca aynı mekanları paylaştılar." Edgü'ye göre, Paris Ekolü'nde önemli olan, yeni bir sanat yapmaktı. Elli kadar resmin bir araya getirildiği sergide çok önemli kimi Avrupalı ressamların, ülkemizde ilk kez görülecek yapıtları yer alıyor. Sergide, Fikret Mualla'dan Fahr-el Nisa Zeid'e, Abidin Dino'dan Avni Arbaş ve Cihat Burak'a, Nicolas de Stael'den Jean Bazain'e, Pierre Soulages'den Natalia Dumitresco'ya uzanan bir liste var.

Kazım Taşkent Sanat Galerisi,
Tel: 0 212 252 47 00

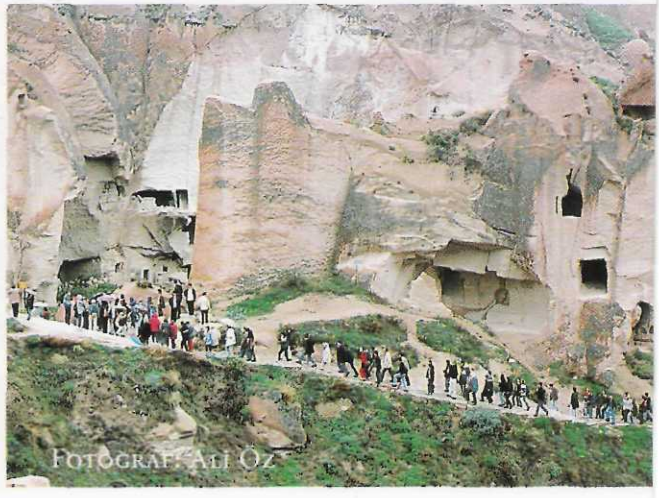
Kapadokya'da 'Anadolu 2000'

Kapadokya Kültür Projesi, 8-14 Haziran tarihleri arasında gerçekleştireceği kültür şöleniyle, Anadolu uygarlığını dünyaya tanıtmayı amaçlıyor. Kapadokya'ya gerçekleştirilecek bu turda, altı gün boyunca üç konser, iki konferans ve kültür şölenine katılacak yerli ve yabancı 800 konuk, Kapadokya ve İstanbul'da ağırlanacak.

Bir grup gönüllünün oluşturduğu bu proje, Anadolu uygarlığıyla 1.600 yıl önce bu bölgede icra edilen kutsal müziği bir araya getirerek, Anadolu uygarlığıyla birlikte Kapadokya'yı dünyaya tanıtmayı hedefliyor.

Monik İpekel, Semra Tınaz, Pelin Ulusoy, Nurten Öztürk, Feride Ortaeskenazi'den oluşan kurulun hazırladığı projenin sponsorluğunu Opet, Koçbank, Turkish Airlines ve Ulusoy üstlenmiş.

Fransa, İngiltere, Yunanistan, Amerika, İspanya, İsrail, Kongo ve Türkiye'den katılım olması beklenen şenlik, Peri bacalarının gölgeledigi Zelve Vadisi'nde lazer efektleriyle görselleştirilecek.

Efsane İstanbul'da

Rock tarihinin efsanevi topluluklarından Alan Parsons Live Project, Yapı Kredi Sanat Festivali 2000 etkinlikleri çerçevesinde Cemil Topuzlu (Harbiye) Açıkhava Tiyatrosu'nda 3 Haziran, Cumartesi akşamı bir konser verecek. Saat 21.15'de başlayacak olan konserde Alan Parsons Live Project, Şimdiye kadar çıkardığı albümlerden seçtiği parçaları seslendirecek. Eylül 1999'da çıkardıkları son albümleri 'The Time Machine' ile yine büyük ilgi gören Alan Parsons Live Project, kurulduğu 1975 yılından bu yana cok sayıda albüm ve film müziğine imza attı. Grubun beyni Alan Parsons da ses mühendisliği ve yapım dallarında 12 kez Grammy ödüllerine aday gösterildi.

Yapı Kredi Kültür Sanat
Tel: 0 212 252 47 00 - 249 07 54 - 293 07 23

Gladyatör, Aşkın Sırları ve Üç Kral'ın ortak yönü

Tarihin çekiciliği

Üç filmin, Gladyatör, Aşkın Sırları ve Üç Kral'ın ortak bir yönü var: Her üçü de, tarihin popüler bir bakış açısıyla 'çekici olduğu' dönemleri ve olayları işliyorlar... Sinemanın, tarihi 'birinci elden' öğrenme kaynağı değil, karanlıkta kalan yönlerine sorular gönderme aracı olduğunu unutmamak gerek.

HAŞMET TOPALOĞLU

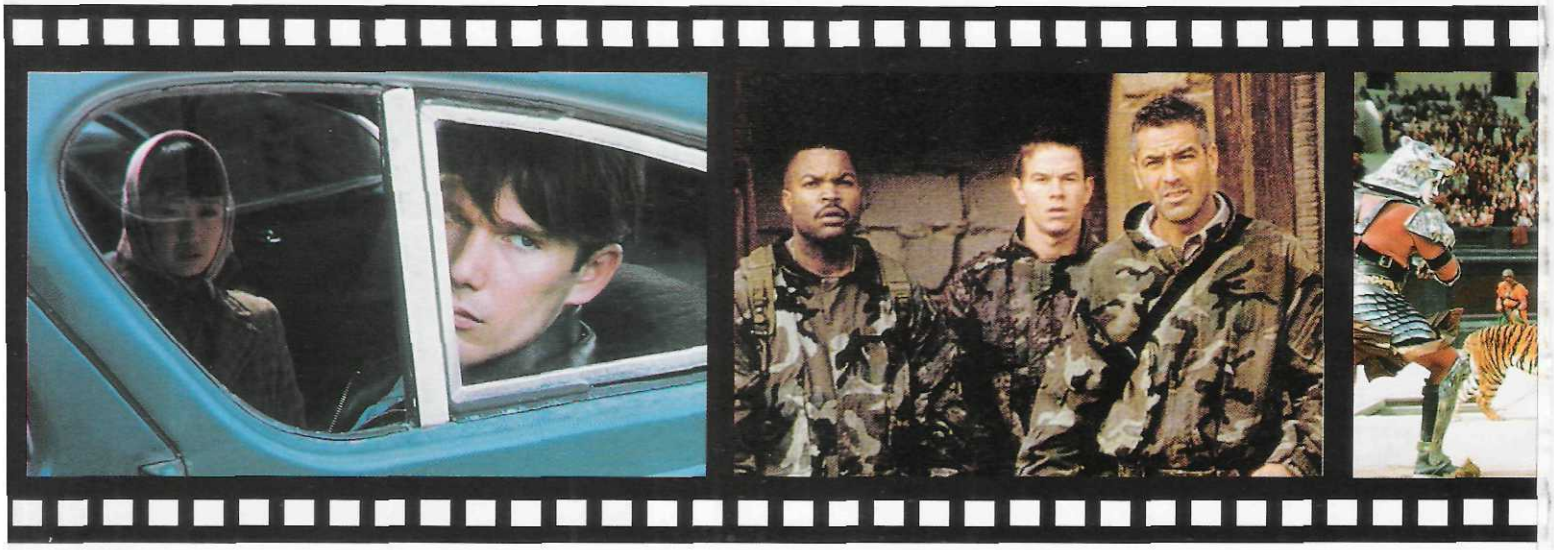
Gladyatör, öyküsü ve kahramanın karakteri açısından, Ben-Hur ve Spartacus filmlerini hatırlatıyor (sağdaki sayfa). Gladyatör ve Üç Kral, savaşı ve aksiyonu seçerken Aşkın Sırları tarihe aşk sosu katıyor (altta).

Sinema, tarihi çarpıtmadan, döneme ait koşulları aktararak yansıtabilir mi? Hemen her tarihi filmin –ya da farklı tanımlamayla tarihi anlatan filmin- ardından bu soru bir kez daha gündeme gelir. Çoğu zaman tarihçiler ya da söz konusu dönemi yakından yaşamış, araştırmış kişiler filmden tatmin olmaz. O kişilerin gözünde tarih ya filmin gişe kaygısına kurban edilmiştir ya da sinematografik anlatımın öğelerine. Haklı olup olmadıkları tartışılır. Ancak önce şunu sormakta yarar var: Sinema tarihi çarpıtmadan yansıtmak zorunda mı?

Sorunun yanıtını yine filmlerde aramak en iyisi. Sinemalarda son dönemde gösterime giren üç ayrı film, tarihin canlandırılmasına ve farklı oranlarda çarpıtılarak kullanılmasına iyi birer örnek. Gladyatör (Gladiator) Roma dönemini, Aşkın Sırları (Snow Falling On Cedars) İkinci Dünya Savaşı sonrasını, Üç Kral (Three Kings) ise 1990 Körfez Savaşı'nı temel alıyor.

Gladyatör Roma İmparatorluğu'nun çöküş dönemini temel alıyor. Roma İmparatorluğu, kostümleri, entrikaları ve gladyatör döğüşleriyle her zaman çok cazip bir tema oldu. Ridley Scott'un yönettiği Gladyatör de bu özelliklerin üzerine kurulu. Özellikler cazip olduğu kadar - tarih açısından- hassas da...

Öyküsü ve kahramanın karakteri açısından hem William Wyler'ın Ben-Hur'unu hem de Stanley Kubrick'in Spartacus filmini hatırlatıyor. Gelmiş geçmiş en iyi epik film olarak kabul edilen Ben-Hur'da Yahudi prensi Judah Ben-Hur kandırılarak köle konumuna düşürülür. Film onun intikam almasını anlatır. Spartacus'te köleler, gladyatörlerin ba-

şını çektiği bir ayaklanmayla yurtlarına dönmeye çalışır. Gladyatör de tarihi 'bir generalin kölelerle yaşaması zıtlığı' üzerinden yakaladığı çelişkilerle, kaba kuvvetle entrikayı karşılaştırarak anlatıyor.

Aşkın Sırları, Gladyatör kadar gerilere gitmiyor. Seçtiği dönem 50 yıl öncesine ait; II. Dünya Savaşı sonrası. Ele aldığı temanın beyazperdeye yansıması çok nadir. Scott Hicks'in yönettiği film, 20. yüzyılın başlarında Amerika'ya göç eden Japonları ve Amerikan toplumunun onlara bakış açısını, II. Dünya Savaşı sonrasından başlayarak anlatıyor.

Aşkın Sırları bir aşk filmi olmanın ötesinde, bir tarihi yargılama filmi. Filmin anlatımının temel öğelerinden olan mahkeme aslında Japon balıkçıyı değil de Amerikan toplumunu yargılıyor. Film boyunca gittikçe kötüleşen kar fırtınası da iki toplumu iyice kamplaştıran İkinci Dünya Savaşı'nı simgeliyor. Yönetmen Scott Hicks, Amerikalı Japonların yaşadığı süreci anlatırken 'beyaz' Amerikalıları zulmeden, Japonları da mazlum olarak konumluyor.

Son dönemde tarihe dokunup geçen bir başka film de Üç Kral (Three Kings, 1999) oldu. Sunuluşuyla tam bir aksiyon filmi havası veren Üç Kral, seyircinin beklentisini tatmin ediyor aslında. Ancak aksiyonun üzerine kurulduğu içerik ustaca değişerek birçok yakın tarih sorgulamasına dönüşüyor. Film Körfez Savaşı'nın bittiği günlerde başlıyor. Bir grup asker yükte de pahada da ağır bir Kuveyt hazinesini gösteren bir harita bulurlar. Eve dönmektense, Irak topraklarında altın külçelerinin peşine düşerler. Saddam Hüseyin'in Iraklı muhalifleri her yolu deneyerek ezmeye çalıştığı bir ortamda sadece altınları düşünmek kolay değildir. Amerikalılar bu kez de iç savaşın bir parçası olurlar.

Üç Kral'ın yüzeydeki savaş-aksiyon cilasının altında hem çok yakın tarihin bize hiç de yabancı olmayan bir kesitini hatırlatma çabası hem de Amerikan yönetiminin 'uluslararası jandarma' işlevine yönelik keskin bir eleştiri yatıyor. Amerika tarafından Körfez Savaşı sırasında kullanılan, daha sonra yüzüstü bırakılan Iraklı Kürtler Saddam'ın kitle imhasına varan saldırılarına maruz kalmışlardı. Üç Kral'ın kahramanları, naif (?) Amerikalı'nın bakış açısını koruyarak Irak'taki iç hesaplaşmayı anlamaya çalışıyor ve sonuçta taraf tutuyor.

Söz konusu üç film de tarihin kuru anlatımını hareketlendirmek için onu dinamik bir tarzla evlendiriyorlar. Gladyatör ve Üç Kral, evlilik için savaşı ve aksiyonu seçerken, Aşkın Sırları tarihe aşk sosu katıyor.

Bu esnada tarihi bilgiyi eksik ya da deforme edilmiş olarak kullanmıyorlar mı? Tabii ki! Ancak başta da belirttiğimiz gibi sinema, tarihi birinci elden öğrenme kaynağı değil onu hatırlatma, karanlıkta kalan yönlerine sorular gönderme ve görsel olarak hafızamızda kurma aracıdır. Tarihin görsel iletişim araçlarında anlatılmasını, yorumlanmasını belgesellere bırakıp ticari sinemanın örneklerinden keyif almakta yarar var. ■

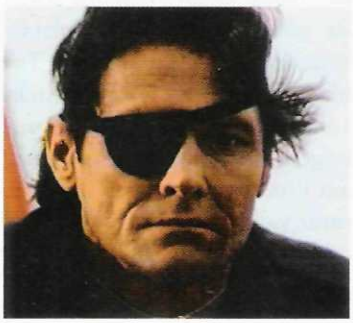
'Ellerin kırılsın Falconetti'

Tek kanallı televizyon günlerinde en çok konuşulan dizilerden biri Zengin ve Yoksul'du. Jordache Kardeşler'i herkes çok sevdi ve hiç unutmadı. Falconetti, Tom Jordache'i bıçaklayıp öldürünce, Türk izleyicilerinin büyük tepkisini almış, ertesi gün gazeteler, 'Ellerin kırılsın Falconetti' diye manşet atmıştı.

Nick Nolte ile Peter Strauss, kariyerlerindeki en önemli adımı Zengin ve Yoksul dizisinde rol alarak atmışlar, dizinin ilk 32 bölümünün sonunda ise yolları ayrılmıştı (en üstte). Dizini kötü adamı Falconetti (yanda).

AYDIN EROL

Amerikalı ünlü yazar ve senarist Irwin Shaw'un hemen tüm dünya dillerine çevrilen Rich Man, Poor Man adlı eserinden televizyona uyarlanan Zengin ve Yoksul, 17 Kasım 1977 Perşembe gecesi Türk seyircisiyle buluştu. Ve bu buluşma, neredeyse hiç ayrılmamacasına gerçekleşti. Çünkü Irwin Shaw'un 700 sayfa tutan eserinde anlattığı birbirine zıt karakterdeki iki kardeş ve onların hayatlarını etkileyen güzel bir genç kızdan oluşan bu üçlünün serüvenleri, yıllarca hafızalardan silinmedi. Tom Jordache'in vurdum duymazlığı, Rudy Jordache'in paraya olan tutkusu, giriştiği her işte başarıya ulaşması ve iki kardeş arasındaki çekişmeler, sanırız orta yaşın üzerindekiler tarafından hemen hatırlanacaktır.

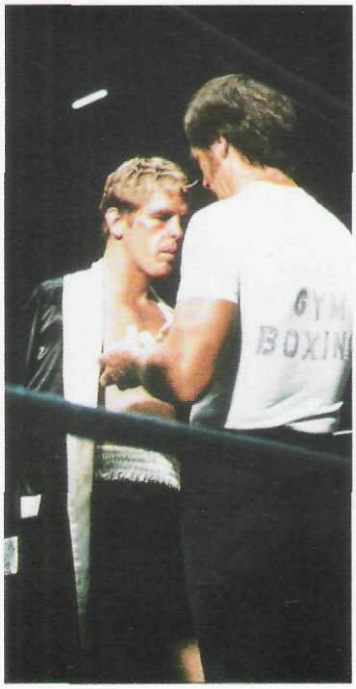

Başrollerde oynayan Nick Nolte, Peter Strauss ve Susan Blakely'in adı, tüm dünyada ol-

duğu gibi ülkemizde de duyulmamıştı. Zengin ve Yoksul gösterime girdiğinde, bu üç oyuncu da hafızalardaki yerini almaya başladı.

Başta Amerika olmak üzere gösterildiği ülkelerin hepsinde 'en çok beğenilen dizi' seçilince 32 bölümden oluşan Zengin ve Yoksul uzatıldı. Yazardan, diziye devam etmek için gerekli izin alındıktan sonra senaristler kolları sıvayıp Irwin Show'un kahramanlarını yeni serüvenlere taşıdılar.

Dizi başlar başlamaz, kahramanları Türk halkının günlük hayatında önemli rol oynamaya başladı.Genç erkekler Tom Jordache'in görünüşünü ve davranışlarını taklit ediyor. Genç kızlar beğenilerini Tom'un özellikleriyle kıyaslıyorlardı. Gazetelerin magazin sayfalarında o dönem, hemen her gün Zengin ve Yoksul dizisi ya da oyuncularının hayatıyla ilgili bir haber bulmak mümkündü. Öyle ki hükümetin Amerikan Doları bulmak konusundaki sıkıntısı bile, 'Döviz stoklarımızda iyileşme olmazsa Tom Jordache'i artık izleyemeyeceğiz' başlığıyla verilmişti. (20 Ocak 1978; Günaydın)

Tom'un dizideki ölümü, o günlerin bütün gazetelerinde geniş haberlerle yer almıştı. Dönemin en çok okunan dergilerinden 'TV'de 7' okuyucularına, 'Tom ölmeli miydi?' diye sormuştu.

Aynı dönem televizyon ekranlarında ilgiyle izlenen bir başka dizinin, Charlie'nin Melekleri'nin kahramanlarından Sabrina'nın gerçek hayatta Nick Nolte ile kurduğu ilişkiyse, 'Sabrina, Tom'dan hamile' başlığıyla duyuruluyordu okuyucuya. Dizide olup bitenler, ertesi gün sohbet konusu oluyor, hatta biraz da tartışmalara neden yol açıyordu. Çünkü dizideki kahramanların yerine kendini koyan izleyiciler, aynı olayları gündelik yaşamlarına da taşıyordu. Tartışmalar sırasında kendine göre haklıyı savunuyor, karşısındakinin fikirlerini çürütmeye çalışıyordu. Tom Jordache'in o gün oynayacak olan bölümdeki boks maçının sonucu üzerine yorumlar yapılırken, ağabeyi Senatör Rudy Jordache'in politik hayatında yapması gereken stratejik değişiklikler aile sohbetlerinin baş konularından biri oluyordu.

70'li yılların gündemindeki anarşi, 'Tom anarşi kurbanı' başlığıyla diziye taşınıyordu.

Dizinin en ilgi çeken bölümü, 28 Ocak 1978 Perşembe gecesi yayınlanan bölümüydü. Nick Nolte'nin canlandırdığı Tom Jordache, filmin kötü adamı Falconetti tarafından öldürülüyor ve Türkiye'de ertesi gün Tom Jordache için yas başlıyor. Günaydın gazetesi, 'Elin Kırılsın Falconetti' başlığını atarken, Hürriyet, 'Tom'un ölümü herkesi ağlattı' manşetiyle çıkıyordu.

70'li yılların sonunda ülkede gündemi oluşturan anarşi, 'Zengin ve Yoksul'da da karşılığını buluyor, Milliyet gazetesi 'Tom anarşi kurbanı' başlığını atıyordu. Dergiler ise konuya daha sosyolojik yaklaşıyor ve 'Tom ölmeli miydi' sorusunu tartışmaya açıyordu.

Tom'un ölümü bu dönem epey konuşuldu. Falconetti, kötü adam tipinin sembolü oldu uzun süre. İnsanlar sevmedikleri birinden bahsedecekleri zaman Falconetti benzetmesini yaptılar. Ta ki JR Ewing televizyon ekranına çıkıncaya kadar... ■

Ünlü aktör Ryan O'Neil'in sevgilisi olarak tanınan Susan Blakely'i, Zengin ve Yoksul'da iki kardeşin arasında kalan Julie Presscott rolüyle izlemiştik (solda). Nick Nolte, Zengin ve Yoksul dizisindeki rolü bittikten sonra beyazperdeye yönelmişti (en solda).

Yarım yüzyıllık radyo sevgisi

Eskiden Anadolu'daki statlarda radyo spikerleri için özel kabin bulunmazdı. O yıllarda Halit Kıvanç da üç beş tahtadan bir araya getirilmiş 'asma katta' maç anlatırdı.

Türk insanının radyo ile yatıp radyo ile kalktığı, radyo yiyip radyo içtiği 50'li yıllarda günlerden bir gün, Taksim-Harbiye arasındaki İstanbul Radyosu'nun kapısından giriyordum. Çantamda birkaç skeç vardı. Gazetedeki mizah yazılarımı okuyan, o dönemin Program Müdürü Faruk Yener'in 'radyoda skeç yazma' önerisinin sonucu olarak giriyordum Radyoevi'ne. Geliş o geliş, kapıdan giriş o giriş. Ve o zamanki adıyla 'A' stüdyosunda mikrofon karşısına geçiş o geçiş... 1955'de Radyo'da başlayan daha sonra TV'de süren sunuculuğumu, eski milenyum, yenisine aktardı.

TV'ci Halit Kıvanç oldum kaç zamandır; ama radyonun sunucusu, hele hele dinleyicisi olmayı hiç bırakmadım. Kulağımızda ve kalbimizde yine 'radyo sevgisi' var. İşte bu duygularla, bugünün genç kuşaklarına, tabii o günleri yaşamış olanlara da, o günleri anımsatmak isteğiyle söze başlıyorum.

Bildiğim, daha doğrusu sonradan bilenlerden, hatta o günleri yaşayanlardan öğrendiğime göre, bizde radyo çağı, İstanbul'da Büyük Postane'nin üst katında yerleşen merkezde başlamış, kapıya konuşlandırılan vericiyle Türk insanına müzik dinletilerek Radyo'nun açılışı yapılmış. Daha sonra Ankara Radyosu devreye girmiş ve zamanla en güçlü yayın organımız olmuş.

Tabii o günlerde bugünkü gibi, 'bandı makineye yerleştir, düğmesine bas, banttan yayın yap' modası henüz bilinmediği için sanatçılar canlı müzik eşliğinde canlı canlı söylermiş şarkıyı da türküyü de... 'Mış'lı anlattığıma bakmayın! Laf aramızda ben de radyo çocuğu olarak büyüdüm. ■

Hızlı okuyalım, swing olur!

Televizyonsuz günlerin yılbaşıları, o müthiş eğlenceleri dinleyerek radyo başında geçerdi. Yılbaşı gecesi İstanbul Radyosu'nun verdiği özel programlar önceden plağa doldurulur ve yeni yılın ilk gecesi yayınlanırdı. Sonradan bu programlar canlı yayınlanmaya başlandı. İşte 1950'li yıllarda yapılmış bir yılbaşı programı kaydı, şimdinin ünlüler geçidine benziyor. Kimler yok ki; Orhan Boran, Mücap Ofluoğlu, Celal İnce, İlham Gencer, İnci Meral, Daisy, Özdemir Baturay, Faruk Ekel ve Şecaattin Tanyerli. Program öyle güzel gidiyor ki, Mücap Ofluoğlu hayali arkadaşları Artin Konuşuryan, Rüstem Sucukoğlu, Moiz Konuşmaz ve Anam Ahmet ile sohbet ediyor. Espriler birbiri ardına patlıyor. Celal İnce şarkılarını okuduktan sonra Orhan Boran, İlham Gencer'in dalgınlığını ona ait güzel bir hikayeyle anlatıyor. Hemen ardından Melih Özsan, Vasfi Rıza ve Müfit Kiper'in 'İki Efendinin Uşağı' adlı oyunundan bir sahneyi, Suavi Tedü'nin aşk konuşmasını ve Vasfi Rıza'nın bir şarkı taklidini yaptı.

Bu arada Mücap Ofluoğlu, alafranga okuyan Faruk Akel'den 'Telgrafın Telleri'ni istiyor ve diyor ki, "Çocuklar, bunu hızlı okuyalım Swing olur".

Mücap Ofluoğlu ve Orhan Boran, yılbaşı gecesi için hazırlanan programda Celal İnce'yi konuşturuyor.

Hamiyet Yüceses'in sabah keyfi

Radyoda bir dönemin en büyük yıldızlarından biri Hamiyet Yüceses'ti. Ben Yüceses'i yıllar sonra bir TV programı vesilesiyle yakından tanıma mutluluğuna eriştim. "Zaman Zaman İçinde" adlı programda dünün ve bugünün yıldızlarını yan yana getiriyor, birbirlerinin şarkısını söyletiyorduk. İşte Hamiyet Yüceses'i de Sezen Aksu ile aynı programda buluşturmuştuk. Gerçekten görkemli olmuştu.

Yeni yetiştiğimiz dönemlerde ise Hamiyet Yüceses'i radyoda ya da plaklarından dinleyebilme şansımız vardı. Tabii gitme şansı olanlar için gazinolar da... O zamanlar bugünkü gibi Televole'ler, Paparazzi'ler yok, ama elimizden düşürmediğimiz radyo dergileri var: Radyo Dünyası, Radyo Haftası gibi...

Geçenlerde arşivimi karıştırırken elime bir Radyo Haftası dergisi geçti. Hamiyet Yüceses'in radyo programları öncesinde sabahlarını nasıl geçirdiğini yazmış.

Sevgili Hamiyet Yüceses'e soruyor dergi muhabiri: Siz böyle erken kalkar mıydınız?

- Ben dokuz oldu mu uyanırım. Geç vakitlere kadar uyuduğum nadirdir.

Ama senin sabah sabah burada ne işin var? Böyle röportaj olur mu hiç!..

- Sabah kalkınca kimseyle konuşmadığınız doğru mu?

- Nereden işittin, doğrudur... Nedense öyleyim, bir-iki saat hiç konuşmam; kitap okurum, kahvem gelir, dudak tiryakisi olduğum "Yenice" sigarasından bir tane içerim. Eğer kapıyı ben açmasaydım içeri de giremezdiniz.

- Misafirleriniz çok olur mu?

-Vallahi öyle... Eksik olmasınlar, sevenlerimiz fazladır. Öğleden sonra da hareketli saatler yaşıyoruz. Ama benim en büyük zevkim sessizlik içinde oturmaktır.

Evet; sevgili Hamiyet Yüceses sabahın erken saatlerinde gelen muhabirlere epey kızmış. Ama öte yandan da, röportajın fikrini beğenmiş. Hem konuşmuş hem de arada, muhabire küçük küçük sitem etmiş.

Radyo günlerinin en parlak yıldızlarından Hamiyet Yüceses bir dergi için sabah röportajı veriyor (yanda). Hamiyet Yüceses'in ağzından okurlarına bir radyo markası tavsiyesi... (altta)

Heyecanlı çekiliş

Radyo döneminin önemli anlarından biri de, Milli Piyango'nun ya da eski adıyla 'Tayyare Piyangosu'nun Yılbaşı çekilişinin naklen yayınını dinlemekti. Büyük ikramiye bugün için komik bir rakamdı ya, ama o günün insanını bir anda zengin edebilirdi.

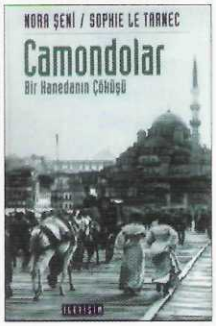
Tayyare piyangosu günlerinde herkesin evinde radyo bulunmadığı için şehrin hali vakti yerinde kişilerinin evinde toplanılıyor. Yine bir yılbaşı gecesi, radyodan piyango çekilişi canlı olarak yayınlanıyor. Anadolu'da bir şehrin ileri gelenlerinden biri de çekilişi radyodan can kulağıyla dinliyor: "İki yüz seksen bin üç..." derken, şehrin ileri geleni, eğiliyor radyo cihazına "Affediniz beyefendi, iyi duyamadım, son rakamı kaç dediniz, üç mü beş mi?"

Yılbaşı geceleri Tayyare Piyangosu'nu canlı olarak yayınlayan radyo, binlerce insanı aynı anda bu sihirli kutunun başına topluyordu.

◆ Hazırlayan: Dilek İçinsel

CAMONDOLAR
BİR HANEDANIN ÇÖKÜŞÜ
NORA ŞENİ- SOPHIE LE TARNEC
İLETİŞİM YAYINLARI

Kitap bir dönem İstanbul'da zenginliğin ve modernliğin simgesi olmuş, 19. yüzyıl boyunca finansal, kültürel ve sanatsal alanlarda birçok başarıya imza atmış Camondo ailesinin İstanbul'dan Paris'e uzanan öyküsünü anlatıyor. Osmanlı İmparatorluğu'nun dış borçlanmaya bağımlı hale geldiği yıllarda yabancı finans kaynakları ile Osmanlı Sarayı arasında köprü oluşturan Camondo'lar, Galata, Pera, Karaköy ve Tophane'nin yeniden imarına öncülük etmişlerdi. 1869'da Paris'e yerleşen ailenin fertleri, kısa zamanda itibar kazanmış ve 'sanat hamisi' olarak ün salmışlardı. Ailenin öyküsünü Nora Şeni ve Sophie Le Tarnec kaleme almış.

İZMİR'İN İŞGALİNDEN KURTULUŞ'A
FERZAN GÜREL
CUMHURİYET KİTAPLARI

Kitap, İzmir'in işgalinden 'Kurtuluş' günlerine kadar geçen zaman dilimini yaşayanların ağzından, İzmir'in kurtuluşunu anlatan bir anı-roman. Ferzan Gürel romanını teyzesi Hüsnet Ulusoy (1889-1986) ve ailenin diğer bireylerinden dinlediği anılardan yola çıkarak yazmış. Yazar kitabın önsözünde, "Karanlık, eziyet dolu günlerden sonra gelen, kurtuluşun getirdiği aydınlık günleri yazmasam, çekilen zorluklar çok iyi anlaşılamazdı," diyor.

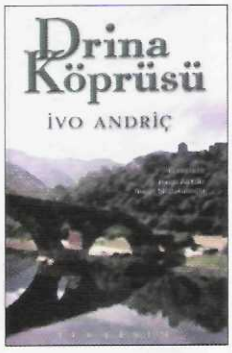
RESİMLİ OSMANLI TARİHİ SÖZLÜĞÜ
M. ORHAN BAYRAK
İNKILAP KİTABEVİ

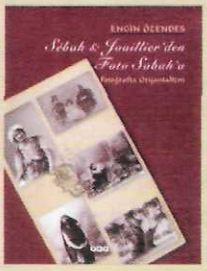
Tarih yazarı, Harita Mühendisi Emekli Kd. Albay Orhan Bayrak'ın son kitabı, bir tarih sözlüğü. Yazar, Resimli Osmanlı Tarihi Sözlüğü'nde savaşları, barışları, olayları, yöneticileri, kentleri ve eserleriyle Osmanlı İmparatorluğu tarihini alfabetik olarak ele alıyor.

DRİNA KÖPRÜSÜ
İVO ANDRİÇ
İLETİŞİM YAYINLARI

Sırp kökenli Yugoslav yazar Ivo Andriç'in 1961'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan romanı Drina Köprüsü, İletişim Yayınları arasında yeniden yayımlandı. Osmanlı döneminde bu topraklarda, farklı toplulukların nasıl bir arada yaşayabildiklerini anlatı-

95 yıllık öykü: Pascal Sébah'dan Foto Sabah'a

Bir bölümü bu toprakları hiç görmeden yapılmış ve Batı'nın istediği ölçülerde estetize edilmiş gravürler, Osmanlı dönemi yaşamını, o dönemin insanlarını ne kadar yansıtabilirlerdi?.. Ama iyi ki fotoğraf vardı! 1839'da, fotoğrafın icadından bir yıl sonra, Osmanlı'nın ilk gerçek görüntüleri de 'ölümsüzleştirildi'.

1839 yılında, ellerinde fotoğraf makineleriyle Doğu'yu merak eden ve görüntülemek isteyen dört Fransız, Marsilya limanından yola çıkarak ilk fotografik geziyi başlatırlar. İskenderiye, Suriye, Kahire üzerinden İzmir'e gelen grup 1840'da, İzmir'in ilk fotoğraflarını gemilerinin güvertesinden çeker. Daha sonra başka fotoğrafçılar İstanbul, İzmir, Efes, Mısır, Kudüs ve daha pek çok kenti görüntüler. Doğu onlar için insanları, sokakları, sarayları ve arkeolojik kalıntıları ile bulunmaz bir hazinedir.

Bu arada İstanbul'da Pera'da da fotoğrafevleri açılmaya başlar. Bunlardan biri de Pascal Sébah'ın 1857'de 'El Chark' adıyla açtığı stüdyosudur...

Uzun yıllar fotoğraf tarihine ilişkin araştırmalar yapan, kitaplar yayımlayan Engin Özendes, bu kez 95 yıl fotoğrafçılık yapan 'Sébah & Joaillier ve Foto Sabah'ı anlatan bir kitap hazırladı. Yapı Kredi Yayınları arasında çıkan 'Sébah & Joaillier'den Foto Sabah'a Fotoğrafta Oryantalizm' adlı kitap, 200'ün üzerinde fotoğrafla birlikte, 265 sayfalık bir çalışmayı kapsıyor.

Engin Özendes kitabına, Avrupa'da 'Oryantalizm' rüzgarlarının başladığı yılları anlatarak başlıyor. Osmanlı'da sosyal ve gündelik yaşamın dile getirildiği bölümün ardından Péra'da 'El Chark' isimli fotoğrafevini açan Pascal Sébah ve ailesine ait bir bölüm var. Yazarın titiz bir araştırma sonucunda hazırladığı Sebah ailesinin soyağacını da bu bölümde bulmak mümkün.

Bu arada, Arkeoloji Müzesi ve Güzel Sanatlar Akademisi'nin kurucularından

yor roman... Drina Köprüsü'nde aktarılan, ne müthiş bir uyum ne de mutlak bir zulüm hikayesi. Kimliklerin, dinlerin, devletlerin ve de her şeyin ötesinde, içinde insanların olduğu, karmaşık, zengin bir hayat tablosu çiziliyor.

1990'ların Yugoslavyası'nda yeniden güncellik kazanan kitabı, savaşın bütün tarafları sahiplendiler. Romanı kimileri, Sırp, Hırvat ve Müslümanların bir arada olamazlığının belgesi olarak gösterdi.

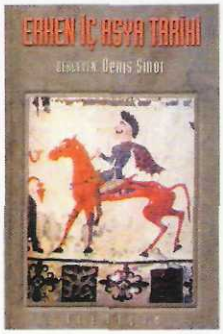
Drina Köprüsü, eski Bosna'nın, orada yaşayan herkesin paydaş olduğu hayata dair, bu hayatın milliyetçilikler çağında nasıl değiştiğine dair bir roman.

UZAYA HAÇLI SEFERİ
POUL ANDERSON
ÇAĞLA ÜNAL
İTHAKİ YAYINLARI

Poul Anderson, tarih ve politika üzerine geniş araştırma yapmış ve yazılarında geleceğin toplumuna ilişkin konuları işlemiş İsveç kökenli bir Amerikalı yazar. Kitap ortaçağ İngiltere'sinde uzaylılardan ele geçirdikleri roketle gezegenleri fethe çıkan İngiliz ordusunun öyküsünü anlatıyor. 1345 yılının mayıs ayında Sir Roger Tourneville, Fransızlarla savaşan kralı III.Edward'a katılmaak için Ansby'e geldiğinde uzaylı Wersgorlarla karşılaşır ve savaşarak uzay gemisini ele geçirirler. Bundan sonrası Sir Roger'in gezegenlerarası feodal bir düzen kurmasının eğlenceli öyküsü.

ERKEN İÇ ASYA TARİHİ
DENİS SİNOR
İLETİŞİM YAYINLARI

Cambridge Üniversitesi külliyatının en önemli kitaplarından biri olan Erken İç Asya Tarihi, her biri kendi konusunda uzman tarihçilerin yazdığı makaleleri bir araya getiriyor. Kitap, bölgenin tarihini, Paleolitik Çağ'dan 13. yüzyılda Moğol İmparatorluğu'nun kuruluşuna kadar getiriyor. Bozkırların 'göçebe' halkları ile 'yerleşik' halklarının ardı arkası kesilmeyen çatışmalarının da tarihi olan kitap, aynı zamanda, Türk dünyasının tarihi olarak da okunabilir.

HUZUR
AHMET HAMDİ TANPINAR
YAPI KREDİ YAYINLARI

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın en önemli romanı kabul edilen Huzur, ilk olarak Cumhuriyet gazetesinde tefrika edilmişti. Tanpınar bir süre sonra romanda önemli yapısal değişiklikler yapmış, yeni bölümler eklemiş ve yapıtını bu haliyle yayımlamıştı. Huzur'un bu yeni baskısı, yazarının roman üzerinde yaptığı tüm değişiklikleri de içeriyor. Huzur'un bu baskısı, bir romanın tarihini görmek isteyenler için de ilginç...

ressam Osman Hamdi Bey ile Pascal Sébah'ın ortak çalıştıklarını öğreniyoruz. Bu ortak çalışma sonucunda Sébah'ın çektiği fotoğraflar, Osman Hamdi'nin yağlıboya tablolarının temel figürlerini oluşturmuştur. Pascal Sébah'ın ölümünden sonra 1888'de Sébah & Joaillier ortaklığı doğar ve stüdyonun altın çağını yaşamaya başladığını görürüz.

İstanbul'a gelen Kaiser II. Wilhelm'in ve Kraliçe Victoria'nın fotoğraflarını başarıyla çekmesi nedeniyle Sebah & Joaillier'ye, 'Prusya Sarayı'nın Fotoğrafçısı' ünvanı verilir. ABD Başkanı'na hediye edilen Osmanlı İmparatorluğu albümleri, stüdyonun ününü daha da arttırır. Sébah & Joaillier bu yıllarda Abdullah Fréres Stüdyosu'nu satın alır. 1934'e gelindiğinde stüdyo tümüyle Hagop İskender ve Bedros İskender'e devredilir, ismi de 'Foto Sabah' olarak değişir. Artık daha çok günlük ihtiyaçlara cevap veren Foto Sabah, 1952'ye gelindiğinde kapanır. Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiyesi'nin değerli belgelerini oluşturan fotoğrafların negatiflerinin büyük bir bölümü ise bir yalının mahzeninde yok olur.

Engin Özendes kimdir?

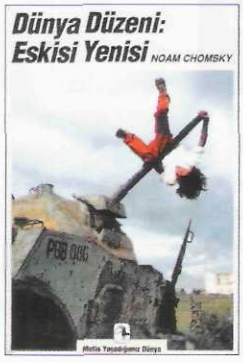
Fotoğraf tarihine ilişkin çok sayıda çalışması bulunan Özendes, 1990'da Fédération Internationale de L'Art Photographique (FIAP) tarafından Excellence FIAP (ESFIAP) unvanını aldı. Araştırmacının, fotoğrafa ilişkin kitaplarından bazıları şunlardır: Photography in the Ottoman Empire 1839-1919 (Haşet Yayınevi, 1987); Photographer Ali Sami 1866-1936 (Haşet Yayınevi, 1989); Türkiye'de Fotoğraf (İletişim Yayınları, 1992); Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğraf (İletişim Yayınları, 1995); Abdullah Fréres: Osmanlı Sarayının Fotoğrafçıları (YKY,1998).

SULTAN II. MAHMUD'UN KIZI
ADİLE SULTAN
FERDA MAZAK
ÇAMLICA KÜLTÜR VE YARDIM VAKFI YAYINLARI

Aslında bir yüksek lisans tezi olarak kaleme alınmış bulunan 'Sultan II. Mahmud'un Kızı Adile Sultan', Osmanlı haremi ve padişah kızlarına duyulan merak nedeniyle geliştirilerek kitap haline getirilmiş bir çalışma... Kitap, Osmanlı devletinin batıya açıldığı bir dönemde yetişen yeniliklere açık ve sosyal bir kadın olan Adile Sultan'ı anlatıyor. Kitabın yazarı Ferda Mazak, yapıtının önsözünde, araştırmalarını yaparken oryantalist görüşlere itibar etmediğini, çalışmasını belgelere dayandırarak gerçekleştirdiğini belirtiyor. Büyük boyutta hazırlanan kitapta döneme ve olaylara ait gravür, fotoğraf, mektup ve belgelere de yer veriliyor.

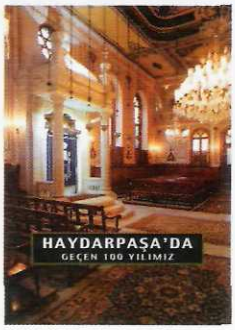
DÜNYA DÜZENİ: ESKİSİ YENİSİ
NOAM CHOMSKY
ALİ ÇAKIROĞLU-TUNCAY BİRKAN
METİS YAYINEVİ

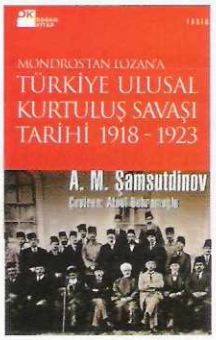
Kapitalizmin ve emperyalizmin işleyişine dair eleştirel çalışmalarıyla tanınan araştırmacı Noam Chomsky kitabında, 'Yeni Dünya Düzeni gerçekten yeni mi? sorusunun yanıtını arıyor. Küresel politikalarda sürekli vurgulanan bu yeni dünya düzeninin gerçekle bir ilişkisi olup olmadığını sorgulayan Chomsky'nin bu çalışması, tüm tarih meraklılarının ilgisini çekecek zengin tarihsel verilerden hareketle hazırlanmış...

HAYDARPAŞA'DA GEÇEN
100 YILIMIZ
ANRİ NİYEGO- SAMİ YANNİ
KADIKÖY HEMDAT İSRAEL
SİNAGOGU VAKFI

Kadıköy Hemdat İsrael Sinagogu, kuruluşunun 100. Yılı nedeniyle bir kitap çıkarttı. Kitapta, Kadıköy'de, Yeldeğirmeni semtindeki sinagog ve çevresinde oturan Musevi vatandaşların yaşamları o günlerle ilgili anıları eşliğinde anlatılıyor. 1000 adet ve büyük boyutta basılan kitapta ayrıca, fotoğraflar ve belgeler eşliğinde Anadolu yakasında günlük yaşam okuyucuya aktarılıyor.

MONDOROS'TAN LOZAN'A
TÜRKİYE ULUSAL SAVAŞI
TARİHİ 1918-1923
A. M. ŞAMSUTDİNOV
DOĞAN KİTAP

SSCB Bilimler Akademisi Tarih Bölümü'nde uzun süre başkanlık yapmış olan Prof. A. M. Şamsutdinov'u hazırladığı kitap, Mondros Ateşkes Anlaşması ile Lozan Anlaşması arasındaki 4 yılık süreyi anlatıyor. Kitabın yapısı, Birinci Dünya Savaşı ile Kurtuluş Savaşı süreçlerindeki halk hareketleri, Türk-Sovyet ilişkileri, Kafkasya bölgesindeki savaşlar, Ekim Devrimi'nin Türkiye'ye etkileri gibi bölümlerden oluşuyor.

TÜNEL
VAHDETTİN ENGİN
SİMURG YAYINLARI

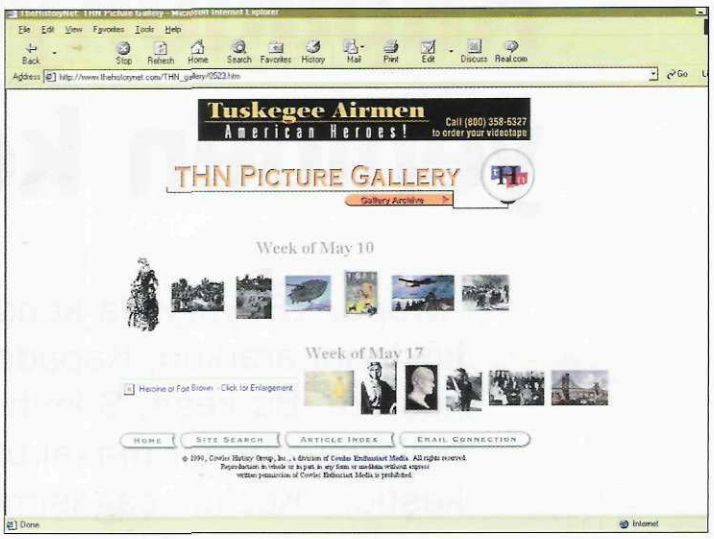
Tünel konusunda ülkemizde yapılan ilk çalışma olan kitapta, Karaköy-Beyoğlu arasında işleyen tünelin 123 yıllık öyküsü anlatılıyor. Tünel fikrinin ortaya çıkışı, imtiyazın verilmesi, tünelin hizmete girişi ve imtiyazı ele geçirmek için ortaya çıkan rekabet ele alınıyor.

Kitap kurtlarına internet adresleri

Türkiye'den		Dünyadan	
Kitapyurdu	www.kitapyurdu.com	Librairie	www.librairieonline.com
Milli Kütüphane	www.mkutup.gov.tr	Le Monde	www.lemonde.fr/livre
Türk Dil Kurumu	www.tdk.gov.tr	Bestseller List 1950-1995	www.caderbooks.com
İdeefixe	www.ideefixe.com	PM Publishers	www.pmpub.com
Pandora	www.pandora.com.tr	Sakura Press	www.sakurapress.com
Remzi Kitabevi	www.remzi.com.tr	Liberation	www.liberation.com/livres
Kitapnet	www.kitapnet.com	Pegasus Press	www.pegasuspress.com
Oğlak Yayınları	www.oglak.com.tr	Random House	www.randomhouse.com
İletişim Yayınları	www.iletisim.com.tr	Write Page	www.writepage.com
Kitapzone	www.kitapzone.com.tr	PEN America Center	www.pen.org

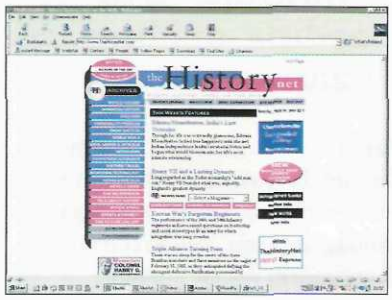
Sanal dünyada tarih

Tarihe ilişkin web sitelerinin, 20 milyondan fazla olduğunu biliyor muydunuz? Bu sitelerin büyük bir bölümü amatörler tarafından hazırlanıyor. Ancak ciddi, kapsamlı ve geniş bir içeriğe sahip web sitelerinin sayısı da oldukça fazla.

FIGEN ONUR ERTAN

The History Net, kısa adıyla THN, tarih konusunda hazırlanmış en iyi web sitelerinin başında geliyor. Tasarımı öyle çok şık ve abartılı değil. Sade ama kullanışlı. Görsellikten çok içerik ve yazıya ağırlık verilmiş. Zaten, sitenin menüsüne bakar bakmaz, içerikteki bilgi bolluğu hemen fark ediliyor. Bu sitede daha çok yakın tarih ele alınıyor ve belgeler ve fotoğraflarla destekleniyor.

The History Net'in içeriğinin ana başlıkları şöyle: Dünya tarihi, Amerikan tarihi ve İç Savaş, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı, büyük muharebeler, savaş entrikaları, görgü tanıklarının raporları, tarih içinde gezi, sergi ve müzeler hakkında bilgi ve link bağlantıları, fotoğraf galerisi ve arşiv...

Ana sayfanın sol üst köşesinde bulunan üçlü grup, sitenin en ilgi çekici yanını oluşturuyor. Yani: Günün tarihi, günün fotoğrafı ve günlük test...

Günün tarihi bölümünde o gün tarihte yaşanan önemli olaylar anlatılıyor. Günün fotoğrafı bölümünde ise o güne ait geçmiş günlerden bir fotoğraf veya resimle tarih içinde kısa bir yolculuğa çıkılıyor. Günlük test bölümünde de, tarih bilgisine güvenenler kendilerini sınayabilir.

Bu arada, interaktif sayfalara da sahip olan bu sitede, çeşitli konularda forumlar düzenleniyor. Burada yazılanları okuyabilir hatta bu forumlara katılarak görüşlerinizi belirtebilirsiniz.

Özetle, The History Net, meraklısını doyuracak dört dörtlük bir site...

Adresi:
www.thehistorynet.com

Türkiye'de ve Türkçe'de ise tarihe ilişkin sitelerin sayısı pek kabarık değil!

Türk Tarih Vakfı'nın sitesi, bu alanın en kapsamlı çalışması... Sitenin en önemli özelliği, her gün sayfaya bakıldığında, tarih içinde Türkiye'deki önemli olayların satır başlarıyla verilmesi.

Vakfın çalışmalarının ve raporlarının da yayımlandığı sitede projeler, yayınlar ve arşiv arama bölümleri bulunuyor.

Adresi:
www.tarihvakfi.com

Meraklısına

http://www.nanana.com/worldhistory.html: Dünya tarihi ve arşiv sayfalarının yer aldığı bu sitede, tarih sitelerine ait çok sayıda link bulunuyor.

http://www.infoplease.com/ipa/A0001196.html: Değişik konularda başvuru kaynağı olan 'infoplease'in tarih sayfalarında, satır başlarıyla dünya tarihini okuyabilirsiniz.

http://www.hyperhistory.com/online_n2/History_n2/a.html: Dünyanın en geniş aktif tarih sitelerinden biri. Bu sitede iki bine yakın sayfa bulunuyor.

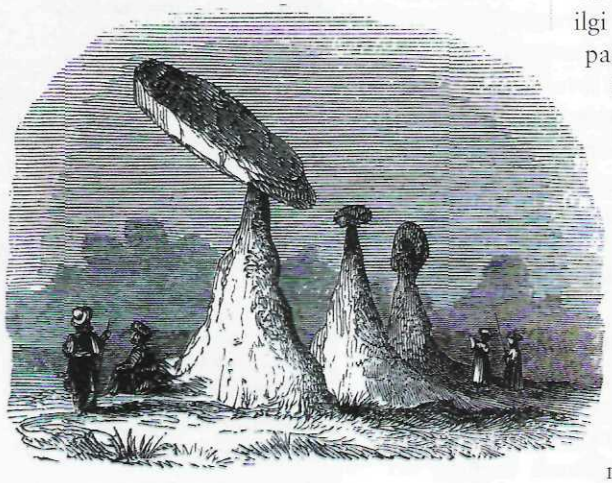
Turizme giden yolu seyahatnameler açtı

Kapadokya'nın yeniden keşfi

Avrupa, 18. yüzyılda kendi kültürünün köklerini ararken, Kapadokya'yı yeniden keşfetti. Bu keşif, Samih Rifat'ın belirttiği gibi, bir masal ülkesinin keşfidir: Kozmik çağrışımlar uyandıran peri bacaları vadilerinin görüntüsü, Rönesans'ı yaşamış Avrupa insanını büyüledi. Rönesans sonrası ressamların gözünden 'manzara' denen güzelliği yakalamış olan 18. yüzyıl aydını, elbette ki Kapadokya'ya hayran kalacaktı!

Batılı gezginler kendi kültür kökenlerinin Akdeniz çevresinde, Yunanistan'da ve Küçük Asya'da yattığını anladıktan sonra, bu ülkeleri yakından tanımak istemişler, bu topraklara yolculuk yapan seyyahlar, başka yerlerin yanı sıra, Niğde, Nevşehir ve tüm Kapadokya'yı keşfedip Batı'nın gündemine sokmuşlardır.

Bu ilk seyyahların, Lucas'ın, Texier'nin, Hamilton'un, Ainsworth'un yazdıklarıyla, bilimin ilgi ve ışığı, yöreye çevrildi. Kapadokya'nın bugün gördüğü büyük ve evrensel ilgiye, köklü bilimsel araştırmalara, arkeolojik kazılara, koruma projelerine ve günümüzün büyük turizm canlılığına giden yol, o seyahatnamelerle açıldı.

'Gezginlerin Kapadokyası' adlı çalışmasında Samih Rifat'ın da altını çizdiği gibi, bugünün Niğde'si, Nevşehir'i, Ürgüp'ü, Göreme'si, bu coşkulu ve gözüpek yolculara çok şey borçlu.

Şimdi gelin birlikte, bu coşkulu gezginlerin gözleriyle bir kez daha bakalım o büyülü topraklara...

Paul Lucas anlatıyor

İki bini aşkın piramit, ardı ardına dizilmiş uzanıyorlardı...

Paul Lucas'ın 1720 yılında Amsterdam'da yayımlanan 'Voyage du Sieur Paul Lucas' adlı kitabında, Avanos ve Kızılırmak çevresindeki dağlar anlatılır:

"Saat on birde Hacıbektaş'tan yola çıktık ve aynı gece üç kez hırsızların saldırısına uğradık. Gün doğarken, Ermak (Kızılırmak) üstünde bir köy

olan Avaness'e (Avanos) girdik. Ermak çevresindeki dağlarda sayısız mağara görülüyordu. Orada bir saat dinlendik, sonra da sığ bir yerinden yürüyerek ırmağı geçtik.

Mağaraların güzelliği şaşırtıcıydı; ama asıl suyun karşı tarafına varınca gördüğüm antik anıtlar, inanılmaz şaşkınlığa düşürdü beni. Düşündüğümde, şimdi bile allak bullak ediyor beni bu görüntü. Bugüne dek çok yolculuk ettim, ama buna benzer bir şeyi, ne gördüm ne de işittim. Kimi daha yüksek, kimi daha kısa, hepsi de aynı kayadan yapılma, inanılmaz sayıda piramit görülüyordu ortalıkta; içleri üstüste birkaç daire oluşturacak biçimde oyuktu hepsinin. Uzun süre, bu piramitlerin yapısı ve kullanım biçimleri üzerine düşlere daldım; çünkü sayıları iki ya da üç yüz değil, iki bini aşkındı ve art arda, birbirine yakın biçimde dizilmişlerdi.

Son yolculuğumun notları yayınlandığında bu buluş öylesine olağanüstü görüldü ki, saray, Babıâli'deki elçi kont Desalleurs'dan bu konuda bilgi edinmesini istedi."

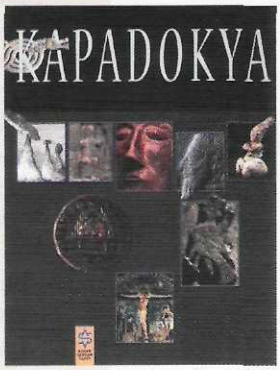
Charles Texier anlatıyor

Geçmiş öylesine hüzünlü ki, her şeyi unutmak istiyorlar...

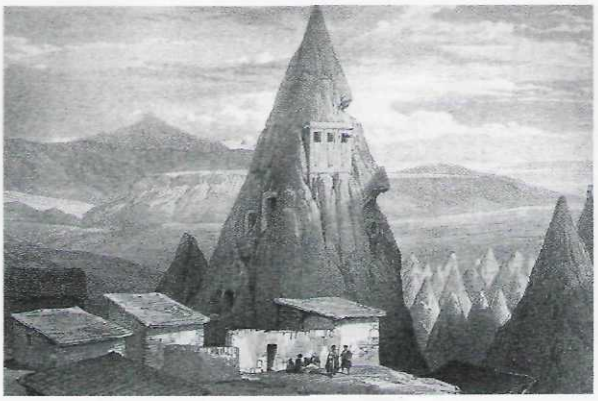
Charles Texier'nin 1882'de Paris'te basılan 'Küçük Asya' adlı kitabında (Asie Mineur / Description Geographique, Historique et Archeologique des Pro-

'Kapadokya' kitabı

Kapadokya yöresinin evrensel kültürdeki yerini, bilimsel verilerle tanıtmayı amaçlayan 'Kapadokya' kitabı, Ayhan Şahenk Vakfı'nın, Cumhuriyet'in 75. Yılı nedeniyle Türkiye'ye bir armağanı. Kitap bölgenin ilkçağdan bugüne geçirdiği tüm evreleri birbirinden keyifli yazılar, fotoğraflar ve çizimlerle ele alıyor. Editörlüğünü Prof. Dr. Metin Sözen'in üstlendiği 'Kapadokya'da 667 adet fotoğraf kullanılmış. Bir kısmı çeşitli müze ve arşivlerden alınan fotoğrafların yanı sıra, eserin oluşması için Handan Cangökçe, Nusret Eren, Ersin Alok gibi fotoğraf sanatçılarının çalışmalarına da yer verilmiş.

Soldan sağa doğru, sırasıyla: 1862 tarihli bir Ürgüp gravürü; Hamilton'un kitabında dile getirdiği Uçhisar dolaylarındaki konik tepeler; Paul Lucas'ın kitabından bir taşbaskı; yine bir Ürgüp gravürü (1849); Kaymaklı köylülerini gösteren bir çalışma.

vinces et des Villes de la Chersonnese d'Asie) II. Abdülhamit dönemi Kapadokyası insan manzaralarına yer verilir:

"Modern Tyane'nin (bugünkü Niğde-Kemerhisar) nüfusu bütünüyle Türk ve Türkmenlerden oluşuyor. Başlarında, birkaç gün misafiri olduğum Arap ağa var. Toroslar'dan, Babıâli'nin yerleşik köylülere dönüştürmek istediği dağlıları da getirmiş peşinden ama bu tasarının başarıya ulaştığından kuşkuluyum. Soyları Tuğrul Bey'in ardındaki göçebelere dayanan ve evlerde oturmaya ancak dört yüzyılda alışabilen bu insanlar nasıl oluyor da sürülerinden başka hiçbir varlığı olmayan göçebe kabilelerin, hiçbir yardım almadan, sevdikleri bir yaşamdan, vazgeçebileceklerini düşünüyorlar, şaşmamak elde değil... Hıristiyanların hepsi -her ne kadar Ermeni ve Rum cemaatlarına bölünmüş de olsalar- Ermeni soyundan geliyor; İyonya ve batı kıyıları Rumlarının insan tipi çoktan siliniyor buralara gelirken. Özellikleri, insanların yüzlerinden okumak gerekiyor; herhangi birinde en küçük soyağacı bilgisine rastlamak olanaksız. Geçmiş öylesine hüzünlü ki bu insanlar için, onu unutmakta teselli ediyorlar kendilerini ve gelecek için umutlar kuruyorlar; Avrupa'nın bugünkü durumunun çok uzaklara attığı umutlar...

Ürgüp'te oturanlar -tüm Kapadokya'da olduğu gibi üç sınıfa ayrılmış. Müslümanların sayısı oldukça az ve kale adı verilen yüksek yörenin çevresine yerleşmişler. Ortaçağ'da Ürgüp'ü savunan kale, burada değil oysa; kuzey yönünde bir yükseltinin tepesinde yer alıyor. Duvarların temelleri, Roma dönemine pek uzak olmayan bir yapı sergiliyor. Ermeniler kentin kuzey mahallesinde oturuyorlar. Türklerden daha kalabalıklar ve onlarla oldukça iyi geçiniyorlar. Kiliseleri pek gösterişli değil. Benim oradan geçtiğim sırada, Rumlar'ınkine benzer bir kilise yaptırmaya hazırlanıyorlardı. Ürgüp'ün tüm sakinleri tarımcı; buğday ve meyve üretiyorlar, biraz da tütün ekiyorlar. Sürülerden yün elde ediliyor ve yörenin kadınlarınca işleniyor. Kimi pamuklu kumaşlar da üretiliyor."

William J. Hamilton anlatıyor

Türkmenler, eski Kapadokyalılar gibi iyi at yetiştiriyor...

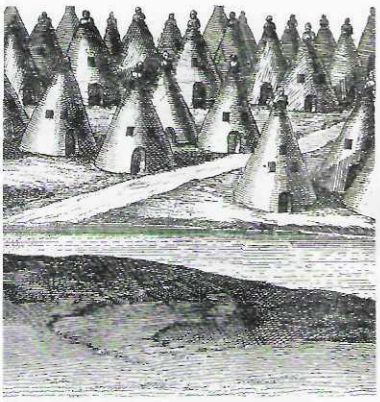
William J. Hamilton'un 1842'de Londra'da yayımlanan 'Küçük Asya'da Araştırmalar' (Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia) adlı yapıtı 1840'ların Kapadokyası'nı aktarır bize. Koçhisar'dayız; tarih, 14 Temmuz Cuma:

"Saat sekizi biraz geçe konaktan ayrılıp kentin arkasındaki dar ve derin vadiden Koçhisar'ın bahçelerini sulayan dere kenarına indik (...) Vadiye doğru inerken yatay kireç taşının altındaki kahverengi kefeki taşının içinde bir tabaka alçıtaşı ya da su mermeri (kaymak taşı) buldum. Bu beyaz taş belki de Strabon'un söz ettiği, Kapadokya'nın ünlü ürünlerinden biri olan taştı. Biraz daha yukarıda üstünde çok sayıda Türkmen çadırı olan bir ovaya geldik. Kadınlardan bazılarının yol kenarındaki bir çeşmede bir şeyler yıkadıklarını gördük. Birkaç sıra gümüş paradan oluşan tek tip baş süsleri taşıyorlardı ve bunlar sanki bir Grek miğferinin kanatları gibi yüzlerinin yanını örtmekteydi. Aralarından birinin garip küpeleri vardı; kulağının memesine geniş bir halka geçirilmiş ve buna yaklaşık on santimetre uzunluğunda demirden yapılmış sekiz ya da dokuz toplu iğne bağlanmıştı. Her iğnenin ucuna da bir metal para iliştirilmişti."

16 Temmuz Pazar günü ise Hamilton'un gözlemleri, Türkmen atları üzerinde yoğunlaşır:

"Atlar yine semersiz geldi ve birkaç saat develerin gelmesini bekledim. Bu bölgedeki Türkmenler, kendilerinden önceki eski Kapadokyalılar gibi çok iyi at yetiştiricileri.

Bu atları yetiştirip ülkenin öteki bölgelerine satıyor ve yalnızca kısrakları evlerinde tutuyorlar. Bunları asla yük hayvanı olarak değil, binmek için kullanıyorlar. Bu yüzden komşu köylerden bana yolculuk için yalnızca bir kısrak gönderebildiler."

William Ainsworth anlatıyor

Neden mağarada yaşadıklarını anlamak gerçekten zor...

Yine 1842'de ve yine Londra'da yayımlanan bir başka kitabın (Travels and Researches Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea, and Armenia) yazarı, gezgin William Francis Ainsworth, Nevşehir yöresini anlatıyor bize. Bu yörenin Hıristiyanlarıyla Ankara Hıristiyanlarını karşılaştırıyor:

"Nevşehir, arkasında yüksek bazalt kayalıklar olan, dar ve derin bir dere yatağının kenarındaki bayıra kurulmuş. Kent 200 Müslüman, 800 Rum, 60 Ermeni eviyle toplam 15 bin nüfustan oluşuyor. Topluluğun büyük bölümünü oluşturan Kapadokyalı Rumlar, 'yeni şehir'e çevredeki pek çok mağara köyden gelmişe benziyor. Bu onlar için kuşkusuz iyiye doğru bir adım. Tüm Garsaura'da (Aksaray) olduğu gibi, bunların da neden bu zamana kadar mağarada yaşadıklarını anlamak zor. Ticari açıdan ele alındığındaysa bu kent, Küçük Asya'daki benzerlerine göre, çok gelişmiş, refah düzeyi yüksek durumda. Burada yaşayan Hıristiyanlarla sıcak bir ilişki kurduk; kilise ve okullarını ziyaret ettik ve ayine katıldık. Papazlarıyla da sık ve uzun konuşmalarımız oldu, onların Angora'dakiler (Ankara) kadar otoriter tabiatlı olmadığını gördük. (...) Bu Kapadokyalı Rumlar'ın, özellikle kadınların giysileri oldukça ilginçti. Kadınlar, büyük oranda özgürlüğe sahipti. Gösterişli ve açık bir biçimde giyiniyor ve yüzleri açık dolaşıyorlardı. Hatta, zaman zaman konuşmalara da katılıyorlardı."

Yorgo Seferis anlatıyor

Taş blokların üstünden kayan ışığın renk perdeleri...

Anadolu kıyılarında, Urla'da doğup büyümüş olan çağdaş Yunanlı şair Yorgo Seferis ise 1953'teki üç günlük Kapadokya gezisinin izlenimlerini, yine aynı yıl kitaplaştırır. 'Kapadokya Kaya Kiliselerinde Üç Gün', Akdenizli bir edebiyat adamının, böylesine 'kozmik' bir yöreye ilişkin çarpıcı gözlemlerini sergiler:

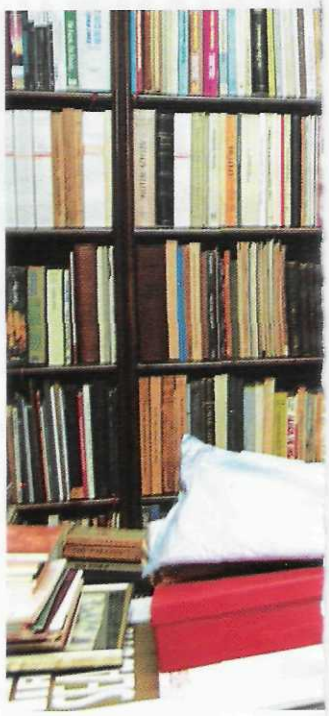
"Akşamki kahvenin kavak ağaçları altında kahvaltı ettik ve hemen Karama'ya doğru yola çıktık. Çantalarımızı bekçi İsmail'e bıraktık. Çok sevimli yaşlı bir adam bu İsmail. Zevk sahibi olduğunu gösterip, kayadan oyulma -kimbilir, belki de Aziz Basileios zamanından kalmakare biçimli iki odayı kendine göre düzenlemiş... Önümüzde o çılgın manzara yayılıyordu, anlaşılmaz oyuncaklarla dolu bir yayla gibi. Doğa etkenleriyle ya da insan eliyle işlenmiş, her türden, her biçimden taşlar. Kimi zaman yıkık dış duvarlar, karmakarışık bir manastırın hücrelerinde, dolambaçlı mekanlarında gözlerimizi teklifsizce gezdirmemize izin veriyor... Bu yörede bir süre sakin biçimde yaşayabilmeli insan. Gördüklerini bir daha görebilmeli. Oyalanabilmeli, düşüncelere dalabilmeli. Önlenemez biçimde yok olup gitmiş şeylerin yanında, geçmiş bir zamanın tanrısına adanmış bu olağanüstü sunulardan arta kalanları gözlemleme, karşılaştırma olanağınız olmalı. Güneş alçalırken İsmail'in taraçasında oturup, çevrede taş blokların üstünden kayan ışığın renk perdelerine baktığımızda, sanki tüm manzara, tıpkı Kılıçlar Kilisesi'ndeki havarilerin harmaniyeleri gibi, az sonra devinimsizlikte donup kalacak bir dans için kıpırdanıyor ve anlatılmaz bir ezgi duyulur gibi oluyor." ■

Göreme'deki Karanlık Kilise'nin kırık templonu: Templon ya da Bizans Ortaçağı'ndan başlayarak 'ikonostatis', ayinin yapıldığı 'bema'yı sınırlandırır ve cemaatin bulunduğu bölümden ayırır.

Sami Önal'ın ömürlük tutkusu

Selüloz yığınının büyüsü

Yirmi yıldır Sahaf Dil-Tarih'te kitap kurtlarına hizmet eden Sami Önal, 'insanın kanına giren bir virüsten' söz ediyor ve "Siz istediğiniz kadar elektronik yoldan bilgiye ulaşın, kitap denilen selüloz yığınının tadını alamazsınız," diyor.

KANSU ŞARMAN

Araştırmacı ve tarihçiler için en önemli kaynakları sağlayan meslek grubunu oluşturur sahaflar. Ama sahaflarla ilgili öyle uzun boylu bir çalışma da bulamazsınız. Sadece kitabiyat dergilerinde zaman zaman bir iki sayfa ayrılır sahaflığa. Popüler Tarih dergisinde biz, her ay bir sahafı tanıtacağız size...

Sami Önal'ın Kadıköy'deki sahaf dükkanı, birbirinden değerli eski kitaplarla okuyuculara geçmişe yolculuk olanağı veriyor (sağda).

Bu ilk sayıdaki bölümü de, 'sahaflık' denilince ilk akla gelen isimlerden birisi olan Sami Önal'a ayırdık.

Sami Önal'ın 'Sahaf Dil-Tarih' adındaki dükkanı, Kadıköy Bahariye'deki Dr. Esat Işık Caddesi'nde. Girişi dar olan bu mekan, arkaya doğru büyüyor, dört yanı kaplayan birbirinden değerli kitaplarla insanın gözünde, büyülü bir zaman makinesine dönüşüyor.

Sami Önal, yaklaşık 20 yıldır sahaflık yapıyor; ama kitaplara olan tutkusu neredeyse yaşına eş. Kitaplar ve sahaflar hakkındaki sorularımı, büyük bir hevesle yanıtladı ve ortaya keyifli bir röportaj çıktı.

➤ *Sami bey, eski kitap satıcılığıyla sahaflık sıklıkla birbirine karıştırılır. Nedir sizce arasındaki fark?*

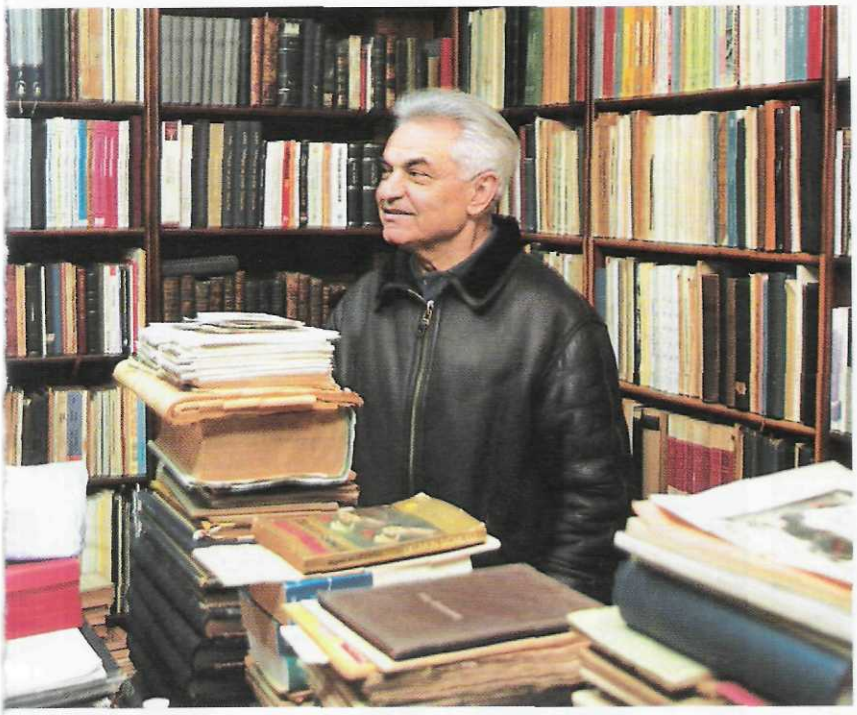
Gerçek bir sahaf kitaplara sadece ticari olarak yaklaşmaz. Eski kitap satıcısı kitabın içeriğini ilk sırada dikkate almayabilir. Çok satılan her kitap onun malzemesidir. Kuşkusuz onlar da çok önemli bir iş yapıyorlar; ama bir sahaf kitabı, hem cilt, hem baskı, hem de içerik bakımından değerlendirir. Gerçek bir sahafın alıp sattığı kitapla ilgili ayrıntılı bilgisinin olması gerekir. Siz gelen müşterinin araştırma yaptığı konuyla ilgili bilgi sahibi değilseniz, ona ne önereceksiniz?..

➤ *Sahafların kitaplarıyla duygusal bağı olduğu söylenir. Sizin böyle bir bağınız var mı?*

Her meslekte bu vardır; ama kitapta daha fazladır. Kitap sevgisi bir virüs gibi insanın kanına girer. Bu, tamamen kitabın fiziksel yapısıyla ilgilidir. Siz istediğiniz kadar bilgisayar, televizyon gibi araçlarla kısa yoldan bilgiye ulaşın, kitap denilen selüloz yığınının tadını alamazsınız.

➤ *Dükkanınıza kimler geliyor?*

Benim dükkanıma Türkiye'nin en seçkin müşterisi gelir. Bugün Türkiye'de kala kala 300 kişilik bir sahaf müşterisi kaldı. Üniversite öğrencileri gelir, yabancı araştırmacılar gelir; bir de isimsiz kitapseverler... Her zaman bilgili, görgülü, kültürlü insanlarla sürekli muhatapsınız.

Ben onlara, 'Kitap şovalyesi' diyorum.

➤ *Sahaf sayısı artıyor mu? Gençlerin ilgisini nasıl görüyorsunuz?*

Bilgi kaynakları çoğaldı. Televizyon, fotokopi teknolojisinin gelişmesi kitaba olan ilgiyi azalttı. İnternet de yabancı yayınlara ulaşmayı kolaylaştırıyor. Okullardaki eğitim politikası da zayıf. Sahaflık dışarıdan biraz kolay ve çekici gibi görünüyor. Oysa durum sanıldığı gibi değil. Eski sahaflar, sahaflığın üç temel kuralını şöyle sıralardı: "Sahafın parası, deposu ve sabrı olacak". ■

Sami Önal'dan bir tavsiye

Sami Önal'ın kitapseverlere önerdiği yapıt, Nihat Erim'in Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları arasında 1965 yılında çıkan Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih adlı kitabı. Konunun uzmanları ve meraklılar için vazgeçilmez bir kaynak kitap... Yapıt hakkında Önal, şu açıklamayı getiriyor: "Bir tarihlerde sahaflarda sıklıkla bulunurdu bu kitap ve fazla ilgi görmezdi. Üniversite sayısı artınca bu kitap da bir anda kayboldu ortadan. Arayan çok, isteyen çok; ama artık bulunmuyor. Bazı yerlerde başvuru kitabı olarak kullanılıyor. Nihat Erim de eski bir öğretim üyesi, eski bir politikacı. Bu kitap onun imzalı ve ithaflı bir kitabı; karşımıza çıkınca, bir sahaf olarak heyecanladık. Son olarak aldığım bir 'partinin' içinden çıktı. Ayrıntılı açıklamaları, geniş bakış açısı olan bir kitap. İçerik olarak Osmanlı tarihinin siyasi antlaşmaları var, bu antlaşmaların sonuçları ve yorumları. Örneğin Mısır meselesi, Berlin Kongesi gibi... 700 küsur sayfalık tek cilt olarak çıkarılmış. Hayli kapsamlı, siyasi tarih araştırmacıları tarafından başucu kitabı olarak kullanabilecek bir yapıt."

AYIN SEÇMELERİ

Hanımlara Mahsus Gazete
Sahibi: Mehmet Tahir
Yılı: 1897-1910
Sahaf : Müteferrika
Tel: (0 216) 336 47 34

Mizah Mecmuası
Sahibi: Ramiz Gökçe
Yılı: 1950
Sahaf: Dil-Tarih
Tel: (0 216) 345 10 79

Cemal Sağlam anısına
Yazan: Dr. Nezih Sağlam
Yılı: 1956
Sahaf: Simurg
Tel: (0 212) 243 63 77

◆ HAZIRLAYAN: OKŞAN ÖZFERENDECİ

İKİ OYUN, İKİ ŞEHİR

Işık Yenersu'nun konservatuardan mezun olduğu yıl 1963. İlk oynadığı oyun da 'Tohum ve Toprak'. Daha oyun bitmeden, İstanbul'dan, Yıldırım Önal'dan Cüneyt Gökçer'in sahneye koyacağı 'Sezar ve Kleopatra'da oynamak üzere teklif almış. Tohum ve Toprak, Bursa'da oynanıyor; Işık Yenersu her gün İstanbul Sıraselviler Caddesi'ndeki bir apartmanın en üst katında bulunan Arena Tiyatrosu'na provaya geliyor. Küçücük uçaklarla her gün yaptığı bu yolculuklar 40 gün sürmüş. Yıldırım Önal'la birlikte görüldüğü fotoğraf, tiyatronun kulisinde, gazetede oyunla ilgili bir eleştiriyi okurlarken çekilmiş. 1963-1964 sezonunda sahnelenen oyunla ilgili olarak, "Büyük sükse yaptı" diyor Yenersu. Nitekim Hayat dergisi, onu Arkeoloji Müzesi'nin binası önünde Kleopatra kılığında fotoğraflamış. Diğer fotoğraf da o günün anısı...

1963

IŞIK YENERSU ARŞİVİNDEN

'BAHAR TAARUZU' HATIRASI

1960 ihtilalinin yaklaştığı günler... 17 Nisan 1959'da çekilmiş bu fotoğraf, CHP'nin Trakya'ya yaptığı 'Bahar Taarruzu' gezisinden. Lüleburgaz'a da uğrayan CHP'liler ve basın mensupları, DP organı bir gazete sahibine 'emekli kasap' başlıklı bir makalede hakaret ettiği gerekçesiyle 9 aya mahkum edilmiş olan Özdilek gazetesi sahibi ve başyazarı Gültekin Arda ile hatıra fotoğrafı çektirmişler. En önde solda; Alev Coşkun (CHP basın bürosu çalışanı, şimdi Cumhuriyet gazetesi Yönetim Kurulu Başkanı), sol başta ayakta; Sedat Ağralı (Cumhuriyet gazetesi muhabiri), Yılmaz Tunçkel (Akşam gazetesi muhabiri). Sol başta beşinci kişi Hilmi Yavuz, yanında CHP Genel İdare Kurulu Üyesi Dr. Kemal Satır, Gültekin Arda, CHP Genel Sekreteri İsmail Rüştü Aksal, CHP Genel İdare Kurulu Üyesi Prof. Turhan Feyzioğlu. 51 yaşındaki 30 yıllık gazeteci; fikir suçlusu Gültekin Arda, heyeti gülerek karşılamış ve mahkumiyetinin bitmesine altı ay kaldığını söylemiş.

HİLMİ YAVUZ ARŞİVİNDEN

MODERN DÜNYADA YERİMİZİ NASIL ALDIK?

1968 yılında koreografisini Oğuz Aral'ın hazırladığı ve büyük bir olay haline gelen Vakko defilesinin yapıldığı Hilton Oteli önünde çekilmiş bu fotoğraf... İstanbul'dan uçakla başlayan; Hawai adalarına, Bonny ve Clyde gösterisiyle Chicago'ya, sarayda nöbet tutan askerleriyle Londra'ya uzanan bir seyahat pandomimle sahneye aktarılmış. Hıncal Uluç'un, 'Ankaralılar Oğuz Aral ve arkadaşlarının mucizesini zevkle izledi' başlığıyla kaleme aldığı, beş ilde sergilenen bu defilenin sunuculuğunu da Halit Kıvanç yapmış. Ön sırada soldan sağa; 1. sırada Bülent, 3. sırada Türkiye'nin ilk erkek mankeni Kaya Erkul, yanında şimdi Kulüp Patara'nın sahibi olarak tanınan Turhan Kâşo, onun yanında, Leyla Erduran ve Hıncal Uluç'un yazılarında övgüyle söz edilen defilenin 'Rüzgâr' başlıklı gösterisini yapan Adnan Çoker, Haluk (şimdi diş hekimliği yapıyor). Arka sırada soldan sağa; Gülsen Şefkatlioğlu, Füsun, Alev, Selma, (aradaki kişinin ismi hatırlanamadı), Yelda Gürani, Semra Tınaz, Başak Gürsoy. Sonraki iki kişi de hatırlanamadı, Zuhal, Fatoş.

ADNAN ÇABUK ARŞİVİNDEN

'USTABAŞI İBO'

"İnşaat işinde en zor ve en karmaşık olan demirciliktir. Çünkü, kalıp işinde tek detay vardır. Demir işinde ise en az yirmi detay... Projeyi çözmek kolay değildir," diyor müteahhit Mehmet İyigün. Okuma yazma bilmeyen ama başarıyla proje okuyabilen İbrahim Tatlıses, on demir ustası ve beş çırağın ustabaşı olmuş bir ustaydı. Bugün Güney Afrika'dan Çin'e dünyanın dört bir yanında sesi bilenen ve sevilen İbrahim Tatlıses'in bundan 30-35 yıl önce de şimdiki gibi giyimine kuşamına düşkün olduğu da görülüyor bu fotoğrafta... Arkada elleri cebindeki beyaz pantolonlu Mehmet İyigün, önde oturan deri ceketli ise İbrahim Tatlıses.

MEHMET İYİGÜN ARŞİVİNDEN

Klasik güzeldir

FOTOĞRAFLAR: ALİ ÖZ

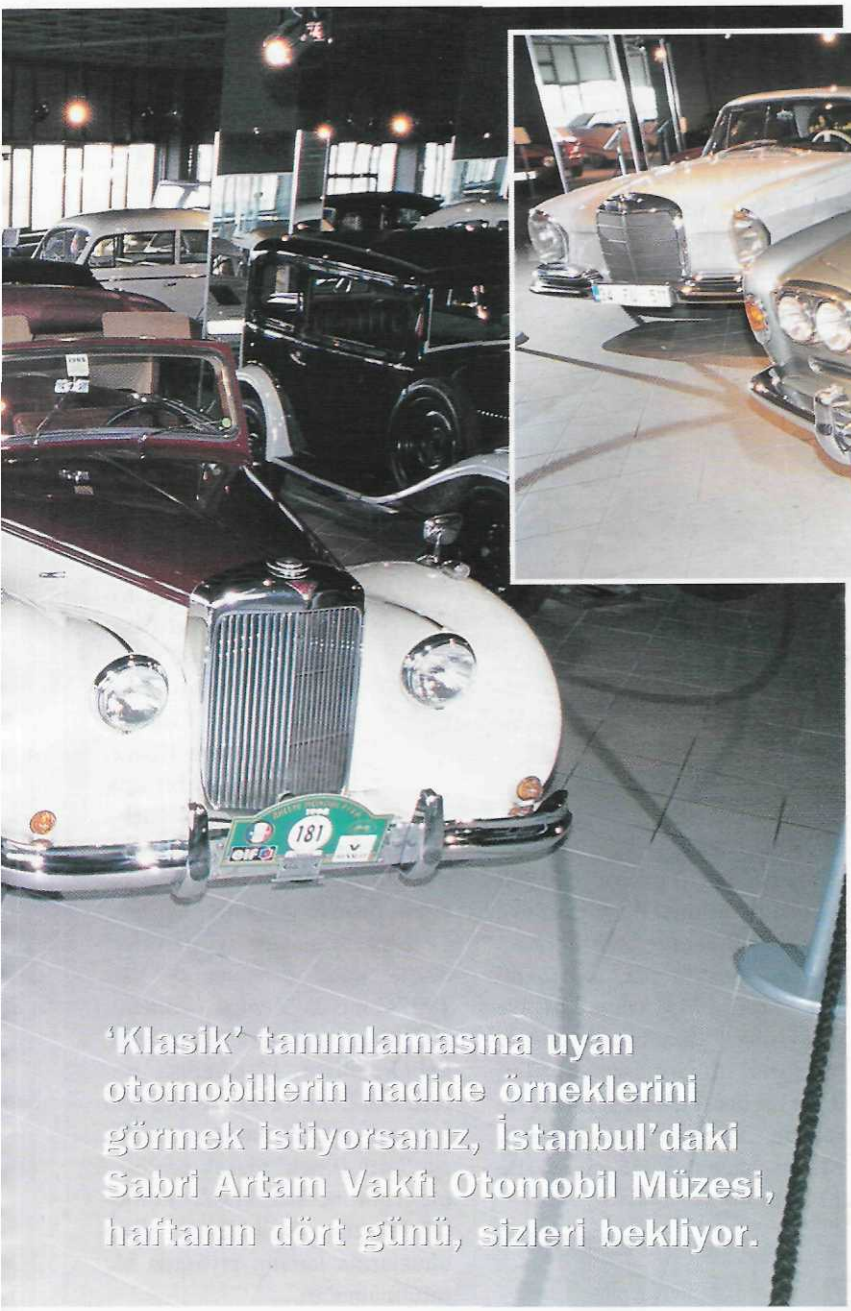
1958 Corvette Stingray, günümüzün kıymetli antika otobilleri arasında (üstte). Fransız yapımı 1913 tarihli Clement Bayer, yaşına rağmen hala heran yola çıkacakmış gibi duruyor (yanda).

NURAY MESTCİ

Fransız Cugnot, 1770 yılında buhar gücü ile saatte 10 kilometre gidebildiği için; Fransız Lenoir, 1862 yılında benzinle çalışan motoru olan bir araçla yollara koyulduğu için; 1875'de Avusturyalı Marcus, 1885'de Daimler, 1886'da Benz, otomobilin ilk örneklerini yaptıkları için; Peugeot 1892 yılında üretime geçtiği ve nihayet 1900 yılında Amerika'da Ford doğduğu için, bu müze kuruldu...

Sabri Artam Vakfı Otomobil Müzesi'nin tanıtım broşüründe yer alan bu satırlar neden bu müzenin kurulduğunu gayet sarih bir biçimde izah ediyor.

Müzenin temelleri 1997'de atılmış. Alüminyum parçalar imalathanesi olarak kullanılan yapı, klasik otomobillere ilgisi olan bir grup koleksiyoncu tarafından müzeye dönüştürülmüş. Elbette otomobillerin sergilenebilmesi için yapıda önemli değişiklikler yapılmış; duvarlar kaldırılıp gerekli restorasyonlar yapılmış.

İran Şahı Rıza Pehlevi'nin makam otosu: 1969 Rolls Royce Silver Shadow da Otomobil Müzesi'nin en değerli parçalarından biri (üstte). 1952 yılı yapımı Fransız Alvis, tasarımıyla savaş sonrası yıllarının refah özlemini yansıtıyor (solda).

'Klasik' tanımlamasına uyan otomobillerin nadide örneklerini görmek istiyorsanız, İstanbul'daki Sabri Artam Vakfı Otomobil Müzesi, haftanın dört günü, sizleri bekliyor.

Sabri Artam Vakfı Otomobil Müzesi kapılarını bir düzineden daha az sayıda otomobil ile açmış; ancak şu anda sergilenen otomobil sayısı 150'ye ulaşmış. Dört katlı yapının ilk iki katı teşhir salonu olarak kullanılıyor. Bu bölümlere 70 kadar otomobil sığdığı için, müzeyi gezenler koleksiyonun sadece yarısını görme olanağını elde edebiliyorlar.

Otomobillerin bu müzede yer alabilmeleri için klasik olmaları gerekiyor. Pekiyi, 'klasik otomobil' nedir?

Bu sorunun yanıtını, Müze Müdürü Çetin Soytürk veriyor: "Bir otomobilin klasik olabilmesi için, öncelikle üretildiği yıl pahalı olması gerekiyor. Tercihan, üstü açık ya da tek kapı modeli olmalı. Üzerindeki parçaların tümüyle orijinal olması, değerini artırıyor. Tamirlerde başka marka parça kullanılmış olmamalı. Motor-şase numarası tutmalı ve de mutlaka ve mutlaka piyasanın sevdiği model olmalı."

Soytürk, bir otomobilin, kişisel bir mal değil, 'milli servet' olarak görülmesi gerektiğinin altını çiziyor. 20-30 yıl sonraki kuşağın, bu dönemdeki otomobilleri görebilmesi ve klasik otomobillere sahip olabilmesi için insanların otomobillerine büyük özen göstermeleri gerektiğini söylüyor. Bir otomobili fotoğraflardan tanımakla kendisini görmek arasında büyük bir fark olduğunu, otomobil sevgisinin ancak onları görerek artabileceğini vurguluyor.

Sabri Artam Vakfı Otomobil Müzesi, otomobillerin zaman içinde geçirdiği teknik ve biçimsel değişimi izleyebileceğimiz, sportif gezi amaçlıdan sanat eseri olarak imal edilenlere kadar, çok değişik modeli bir araya getirmiş.

Müzedeki en eski otomobil 1913 yılına ait bir Clement-Bayard. Motoru 1.683 cc, 4 silindirli, 14 hp, hızı 47 km/s.

1929 yılına ait Ford Model

A 'Doctor's Coupe' de enteresan örneklerden. Genellikle doktorlar tarafından kullanıldığı için bu adı alan otomobil, müzeye getirildiğinde üzerinde bulunan onlarca mermi deliği büyük bir şaşkınlık yaratmış. Büyük bir olasılıkla bu otomobilin sahibi doktor değil, dönemin Amerikan gangsterlerinden biri olduğu düşünülüyor! Karanlık bir tarihe sahip olduğu sanılan bu otomobil, müzedekilerin pek çok benzeri gibi, Ar Collection tarafından restore edilerek yeniden hayata döndürülmüş. Müzede iki tür otomobil bulunuyor: Bazıları Ar Collection tarafından restore edilerek, teknik özellikleri yeniden tasarlanıyor, modifiye ediliyor ve her antika 'parça'nın temel özelliğine uygun biçimde, dünyada 'tek' (unique) olarak yaşamlarına devam ediyorlar. Diğer grupta ise, sadece bakımı, boyası yapılan otomobiller bulunuyor. Müzedeki her otomobil, yaşı ne olursa olsun, çalışır durumda.

Avrupa'nın ilk beş otomobil müzesi içinde yer aldıklarını belirten müdür Çetin Soytürk, buradaki kimi ender "parça"larla gerçekten gurur duyduğunu her hareketiyle belli ediyor. Bunlardan biri de Aero Sport Road Star. 1933 model bu Aero Sport Road Star, nadir bulunan Çekoslovak yapısı, Pal/Prag fabrikalarında üretilmiş. Otomobil, Almanya'dan Türkiye'ye 1988 yılında getirilmiş. İki zamanlı ve 3 silindirli motor 998 cc hacminde. Ulaştığı hız, saatte 80 km. Yine 1933 yılına ait bir Chevrolet, döneminin gözde 'gangster' otolarından; altı silindirin ilk örneklerinden birini veren bu Chevrolet, çubuk frenli. Motor hacmi 3.358 cc, saatte 110 km hız yapabiliyor.

1947 model Lincoln Continental 12 silindirli büyük motoruyla dönemin hızlı ve lüks otomobilleri arasında yer alıyordu (sağda). Döneminin 'en çirkin spor otomobili' kabul edilen 1937 Lincoln Zephyr, 12 silindirli motoru 4.375 cc ve saatte 147 km hız yapıyor (altta).

1949 yılına ait Willys Jeep, her parçasının yüzde yüz orijinal olması nedeniyle, müzenin gözde parçaları arasında. Dört silindirli ve 2.195 cc'lik motoruyla Willys Jeep, saatte 75 km hız yapıyor. 1959 Triumph TR 3A, vidasına kadar sökülerek Amerika'da restore edilmiş. Motor gücü 2.138 cc, 4 silindirli ve saatteki hızı 165 km.

Müzenin ilginç parçalarından biri de İran Şahı Rıza Pehlevi'nin makam otosu: 1969 Rolls Royce Silver Shadow. Kilometre saati sadece 30.000'i gösteren aracın ikinci sahibi Ar Collection. Bu Rolls Royce, 1998 yılındaki bir açık artırma sonrasında Türkiye'ye getirilmiş. Sekiz silindirli motoru 6.230 cc hacminde, saatteki hızı ise 190 km.

Müzede sadece 'iyi parçalar' değil, 'kötü' örnekler de var: 1937 Lincoln Zephyr, döneminin 'en çirkin spor otomobili' kabul ediliyor. 12 silindirli motoru 4.375 cc ve saatte 147 km hız yapıyor. Söz konusu araçların 'kötü örnek' olarak gösterilmelerinin nedeni, klasik otomobillerin tüm özelliklerine sahip olmalarına karşın, piyasada hiç tutulmamaları...

Müzenin geleceğe ilişkin projeleri arasında 'müzayede' ve 'güzellik yarışması' yapma düşünceleri var. Eğer yasal sorunlar aşılırsa, düzenlenecek olan müzayedede, klasik otomobillerin özellikleri tanıtılarak açık artırma şeklinde satışları yapılacak.

Klasik otomobillere düşkünseniz ve izlemekten hoşlanıyorsanız Bosna Bulvarı, 104 Çengelköy, İstanbul adresindeki Sabri Artam Vakfı Otomobil Müzesi'ni perşembe, cuma, cumartesi ve pazar günleri, saat 10.00-19.00 arası ziyaret edebilirsiniz.
Tel: (0 216) 316 68 63 ■

Osmanlı'da ikizler:

Cevzâ

Osmanlı'da burç adları farklıdır. Ünlü Kutadgu Bilig, on iki burcun adlarını tek tek belirtir. Biz bu sayfada her ay, hem her burçla ilgili minyatürlere yer verecek hem de her ayın burcunu, Osmanlı-İslam mitologyası çerçevesinde anlatacağız.

Metâliü'l Saâde, Bibliotheque Nationale (üstte solda); İkd al-Cuman fi Tarih Ehl ez-Zaman, Topkapı Sarayı Müzesi (üstte ortada); Acaibü'l Mahlûkat, British Library (üstte sağda).

METİN AND

Osmanlı'da burç adları şöyle sıralanıyordu: Koç, 'Hamel'di; Boğa, 'Sevr' diye adlandırılırdı; İkizler için 'Cevzâ' adı kullanılırdı; Yengeç 'Seretan' ismini alırdı; Aslan'a 'Esed'; Başak'a ise 'Sümbüle' denirdi. Terazi burcu, 'Mizan' adıyla bilinirdi. Yalnızca Akrep burcu aynı adı taşırdı; ama o çağın söylenişine göre, 'Akreb' denirdi. Yay burcu 'Kavs' adını taşır; Oğlak, 'Cedi' diye isimlendirilir; Kova burcuna 'Delv' denir; Balık burcu ise 'Hut' diye anılırdı.

Yusuf Has Hacib'in 11. yüzyıldan kalma ünlü Kutadgu Bilig'inde on iki burcun adları, tek tek belirtilmiştir.

Osmanlı minyatür sanatında, burçların nasıl gösterildiği de başlı başına bir konudur.

Biz bu sayfada her ay, hem her burçla ilgili minyatürlere yer verecek hem de her ayın burcunu, Osmanlı-İslam mitologyası çerçevesinde anlatacağız.

Bir adı da Burcu-ı dü-peyker'dir. Yükseklik ve yücelikle anılır. İçinde 18, dışında yedi yıldız vardır. Bunlar birbirine sarılmış iki çocuk gibi göründüklerinden, birine 'Tev'em-i mukaddem', ötekine ise 'Tev'em-i muahhar' denilir. Bunlar eski Yunan mitologyasındaki Leda'nın ikizleri Kastor ve Polydeuskes'tir. Bunun yukarısındaki iki parlak yıldıza 'Zirâ-i mebsut' denir.

Kamer (ay), Cevzâ burcuna girince haber göndermek, *mektup yazmak, hesap kitapla uğraşmak*, kitap ve şiir okumak, vezir görmek iyidir.

Minyatürlerde, birbirine sarılmış iki çocuk ya da bir bedende iki başla gösterilir.

Cevzâ burcu, bilgi ve anlatım güdüsünü etkiler. Cevza, ilkbahar burcu sayılır ve toprakla simgelenir. Gezegeni Utârid yani Merkür'dür. Bu gezegene bağlı burçta doğanların dostları Kamer'den etkilenen burçlar, düşmanları ise Şems (güneş) ve Zuhal'den (Satürn) etkilenenlerdir. Cevzâ burcundakilerin hem uyumlu ve uysal olmak gibi olumlu, hem de ikiyüzlülük gibi olumsuz yönleri vardır. ■

Bu sayfada kullanılan minyatürler, üç kaynaktan sağlanmıştır: Londra British Library, Paris Bibliotheque Nationale ve Topkapı Sarayı Müzesi arşivleri. Topkapı Sarayı Müzesi'nden alınan minyatürler 18. yüzyıla aittir. Diğer minyatürler ise 16. yüzyılda yapılmıştır.

KONGREDE SUİKAST GİRİŞİMİ

18 Haziran 1988 günü saat 12.00 civarında, Ankara'da Atatürk Spor Salonu'nda yapılan Anavatan Partisi Büyük Kongresi'nde silahlar patladı. Kürsüde konuşmakta olan Başbakan Özal'a karşısındaki kalabalıktan iki el ateş edildi. Özal silah sesiyle birlikte kürsünün arkasına çömelirken korumaları, üzerine yatıp siper oldular.

Birkaç dakika içinde Özal'ın elinden yaralandığı açıklandı. Başbakan'a ateş açan Kartal Demirağ adlı suikastçı, yaralı olarak yakalandı.

Televizyonlar günlerce, kurşunların birinin mikrofondan sekerek Özal'ın sağ baş parmağını yaraladığı haberini verdiler. Dünya televizyonları da Özal'a yapılan suikast girişimini ayrıntılarıyla duyurdu izleyicilerine. Gazetelerde Özal'ın eli sarılı fotoğrafları yayımlandı.

Suikast girişiminin ardından, Kartal Demirağ'ın kimliği, kongre salonuna nasıl girdiği, Özal'ın yaralanması, saldırının arkasındakiler uzun süre tartışıldı.

Ancak aradan 10 yıl geçtikten sonra Özal'ın en yakınındakilerden biri olan ANAP eski Genel Başkan Yardımcısı, Ankara eski belediye başkanlarından Mehmet Altınsoy, Özal'ın kurşunla yaralanmadığını, o anki arbedede kırılan bir cam bardak parçasının elini kestiğini öne sürdü. Altınsoy suikastin hemen sonrasında Özal'ın elinin kanadığını gördüklerini ama bunun kurşun yarası olmadığını belirlediklerini söyledi. Altınsoy'a göre Erkal Zenger tam bu sırada devreye girerek parmağın sarılmasını ve kurşun yarası olarak açıklanmasını teklif edince herkes kabul etti ve Özal meşhur konuşmasını yaptı; "Allahın verdiği canı ondan başka alacak yoktur," dedi.

Özal'ın elinin sarılmasından sonra kolu da tamamen bandajlanarak askıya alındı.

Altınsoy'un iddiası gündeme geldikten hemen sonra konu özel televizyonlarda tartışıldı. Özal'ın doktoru canlı yayında yaranın kurşun yarası olduğunu açıkladı. Suikast girişiminin yapıldığı gün Turgut Özal'ın yanında olanlar, olayla ilgili bilgi ve yorumlarını dile getirdiler. Ancak Özal'a suikast girişimiyle ilgili kimi soru işaretleri, havada kaldı. ■